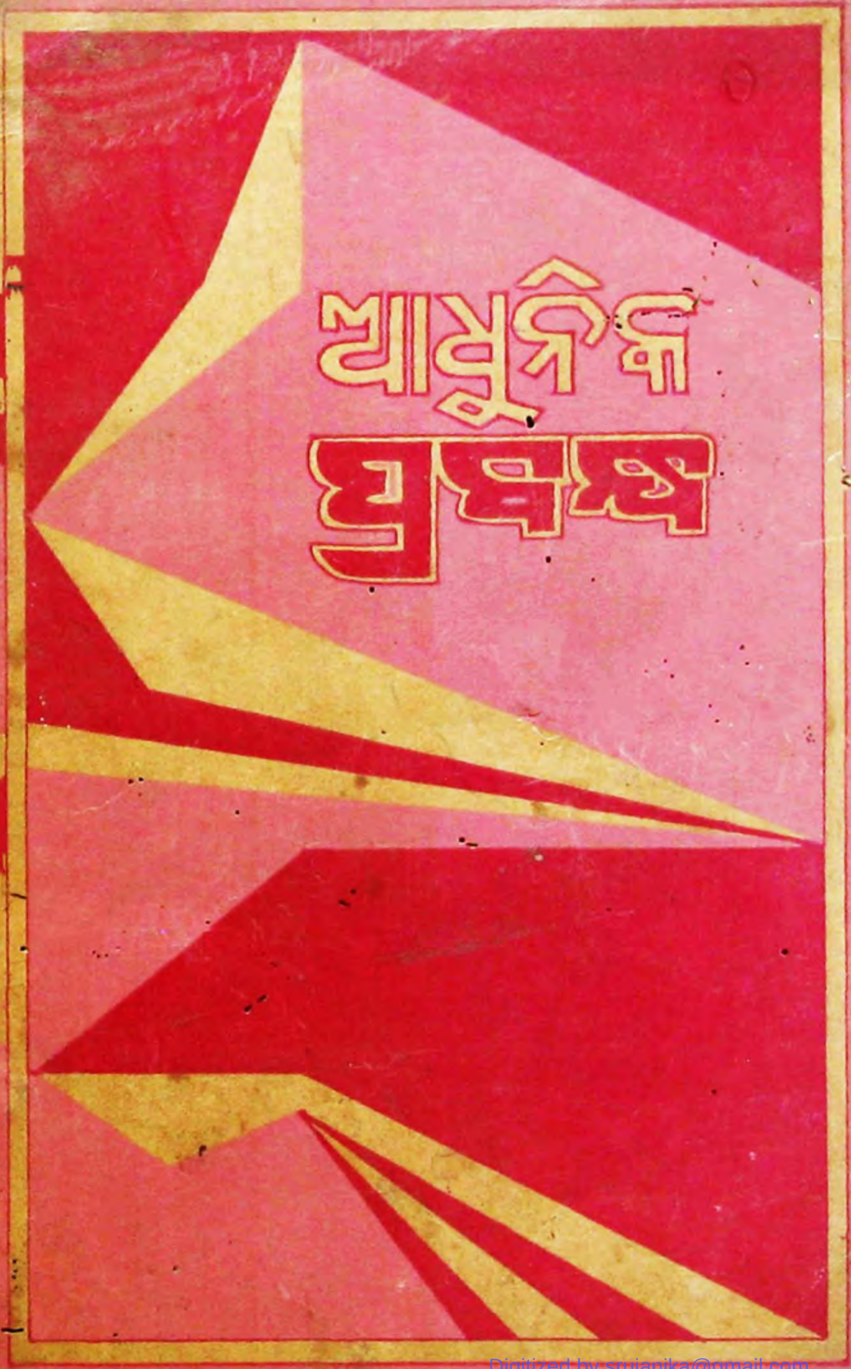

ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ

ସମ୍ପାଦକ :

ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ, ଏମ୍. ଏ., ପି. ଏଚ୍‌ଡ଼ି.
ରିଡର, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ
ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ଓ
ଶ୍ରୀମତୀ ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାନ୍ତି, ଏମ୍. ଏ.
ସହକାରୀ ଗବେଷକ
ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଭାଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ
(ଭାରତୀୟ ଭାଷା ସଂସ୍ଥାନ)
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଆଧୁନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ

ସମ୍ପାଦକ :
ଡକ୍‌ଟର କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ
ଶ୍ରୀମତୀ ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରକାଶକ :
ସହଦେବ ପ୍ରଧାନ
ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍‌ସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ
ବିନୋଦ ବିହାରୀ
କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ :
୧୯୭୮

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ପଟ :
ଅସିତ୍ ମୁଖାର୍ଜି

ମୁଦ୍ରଣ :
କୋଣାର୍କ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ
ଖଟବିନ୍‌ସାହି
କଟକ-୭୫୩୦୦୮

ମୂଲ୍ୟ : ଆଠଟଙ୍କା

ADHUNIKA PRABANDHA

Edited by :
Dr. Krushna Charan Sahoo
Smt. Bijay Laxmy Mohanty

Publisher :
Sahadev Pradhan
Friends' Publishers
Binodbehari
Cuttack-753002

First Edition :
1978

Cover design :
Asit Mukherjee

Printer :
Konark Printers
Cuttack-753008

Price : Rupees **Eight** only.

ସୂଚୀପତ୍ର

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି || ୧ || ଦଣପଲ୍ଲା ଦେବାନ
ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ || ୧୫ || ଦୟା
ବିଶ୍ୱନାଥ କର || ୨୪ || ପ୍ରବଚନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର || ୩୦ || ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ
ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର || ୪୭ || ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତ
କାଳଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ || ୫୯ || ଛତିଶିଆ ଗଡ଼ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁରଦେଓ
ମାୟାଧର ମାନସିଂହ || ୭୧ || ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନ
ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି || ୮୩ || ବାଇଆ କାଳ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ || ୯୦ || ଜନ୍ମଭୂମି
ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ || ୯୬ || ଆଳସ୍ୟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା || ୯୯ || ଗୁଳ ନ ଜାଣି
ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ || ୧୦୫ || ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ
ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ || ୧୧୩ || ସାହିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞା
ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ || ୧୧୭ || ବିପ୍ଳବ
ଶରତ୍‌କୁମାର ମହାନ୍ତି || ୧୩୩ || ସକ୍ରେଟିସଙ୍କ ଆପୋଲୋଜି
ଓ୍ୱାର୍ଡ୍‌ସଓ୍ୱାର୍ଥ ଅନୁବାଦ .
ଯଜ୍ଞାନନ୍ଦ ମୋହନ ମହାନ୍ତି || ୧୪୫ || କବ କଏ
କେ.ଏସ୍. ଆର୍. ମୂର୍ତ୍ତି : ଅନୁବାଦ
ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର || ୧୫୩ || ମନୁଷ୍ୟର ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତଜନିତ ମାନସିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା

●●●

ଭୂମିକା

ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚକମାନେ 'ପ୍ରବନ୍ଧ'ର ମୂଳସୂତ୍ର ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ପ୍ରବନ୍ଧ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ପ୍ରୟୋଗକୁ ଉଦାହରଣ ରୂପେ ଉଦ୍ଧାର କରୁଥିଲେହେଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ପ୍ରବନ୍ଧ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଏହା ଇଂରେଜୀର 'Essay' ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ ଶବ୍ଦ । ଏହାର ଅର୍ଥ 'ପ୍ରୟତ୍ନ'; ଅଥଚ ସଂସ୍କୃତରେ ଏହାର ଅର୍ଥ ଥିଲା ସୁଦୃଢ଼ ଭାବରେ ବାନ୍ଧିବା । ପ୍ରବନ୍ଧ ବା 'Essay' ଶବ୍ଦର ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ପରିଭାଷା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ରଚନାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇନାହିଁ । ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳସ୍ରଷ୍ଟା Montaigneଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଉକ୍ତିରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ—

"He wrote slowly, not systematically." "He desired, he said, to deliniate himself in simple and ordinary fashion."

ସାହିତ୍ୟ ରୂପ ଭାବରେ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ପରିକଳ୍ପନା ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ପୃଥିବୀକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ । ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟା Montaigne ଫ୍ରାନ୍‌ସ୍‌ର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ ପଥରେ ଇଂରେଜୀ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଭାବ ଥିବା କୁହାଯାଇଛି । Montaigneଙ୍କର 'Essais' ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ଅତି ଲୋକପ୍ରିୟ ରଚନା ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । Dr. Johnson ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି କହିଲେ ଯେ ଏହା an irregular, undigested piece । ଜନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କ ଏହି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ବହୁଭାବେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । ବିଶେଷ କରି ଏଥିରେ ଥିବା 'undigested' ଶବ୍ଦ Montaigneଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ Adinon, Hazlitt, Leigh Hunt ବା Charles Camleଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଏହାର ଅନିୟମିତତା ଏକପ୍ରକାର ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ଏବଂ ଅପରିପକ୍ୱତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏଥିରେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ପ୍ରଥମେ essay ଶବ୍ଦ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ବହୁଭାବରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖାଯାଇଥିଲେ ହେଁ, ପ୍ରକୃତ ପ୍ରବନ୍ଧ କହିଲେ ଏହା—'a composition of moderate length in prose, which deals an easy cursory way with the chosen subject, and with the relation of that subject to the writer.

ଏହି ପରିଭାଷାକୁ ମନରେ ରଖି ଏହାର ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣକୁ ନିମ୍ନଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ—

(୧) ପ୍ରବନ୍ଧ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟରଚନା
(୨) ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରକାଶ ।
(୩) ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଥିଲେହେଁ ଏହା ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ।
(୪) ପ୍ରବନ୍ଧ ସାଧାରଣ ଗଦ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ସରସ ଓ ସଜୀବ ।

ଏ ସବୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ପ୍ରବନ୍ଧର ନିମ୍ନ ପରିଭାଷା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଇପାରେ—

'ପ୍ରବନ୍ଧ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଏପରି ଏକ ରୂପ, ଯେଉଁଥିରେ ଲେଖକ ସୀମିତ ଆକାର ମଧ୍ୟରେ ବିବିଧ ରୂପଜଗତ ପ୍ରତି ତା'ର ଭାବାତ୍ମକ ତଥା ବିଚାରାତ୍ମକ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ।'

ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରବନ୍ଧର କୌଣସି ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ବିଶ୍ୱର ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ, ଭାବ ଓ କ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ବିଷୟବସ୍ତୁ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ବିଷୟ-ବିବିଧତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ —

(୧) ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ (ଦେଶ ସହ ସଂପୃକ୍ତ)
(୨) ବିବରଣାତ୍ମକ (କାଳ ସହ ସଂପୃକ୍ତ)
(୩) ଚିନ୍ତନାତ୍ମକ (ମସ୍ତିଷ୍କ ସହ ସଂପୃକ୍ତ)

ଏହାବ୍ୟତୀତ ଭାବାତ୍ମକ, ସମସ୍ୟାମୂଳକ ଓ ରମ୍ୟରଚନା ସବୁକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନ୍ୟ ବିଭାଗ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । କଳ୍ପନା, ରାଗ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶୈଳୀ ସବୁ ପ୍ରକାର ପ୍ରବନ୍ଧର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଓ ବିବରଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ କଳ୍ପନାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚିନ୍ତନାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱର ଆଧିକ୍ୟ ଏବଂ ଭାବାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରାଗତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ । ଶୈଳୀ-ତତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବ ପ୍ରକାର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମାନ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ୧୮୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ସ୍ରଷ୍ଟା ରାଧାନାଥ ହିଁ ଏହି ବିଭାଗର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ ରୂପ; ଅର୍ଥାତ୍ ଗଳ୍ପ, କବିତା ପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ବିକାଶ ଲାଭ କରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି—

(୧) ପ୍ରଥମ ଉତ୍‌ଥାନ୍,
(୨) ଦ୍ୱିତୀୟ ଉତ୍‌ଥାନ୍,
(୩) ତୃତୀୟ ଉତ୍‌ଥାନ୍ ବା ଆଧୁନିକ ପର୍ବ ।

ପ୍ରଥମ ଉତ୍‌ଥାନ ବା ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ଆଦ୍ୟକାଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରାଧାନାଥ ରାୟ (୧୮୪୮-୧୯୦୮), ମଧୁସୂଦନ ରାଓ (୧୮୫୩-୧୯୧୨), ଫକୀରମୋହନ

(୧୮୪୩-୧୯୧୮) ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ କର (୧୮୬୮-୧୯୩୪) ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେହେଁ ଉତ୍କଳର ତତ୍କାଳୀନ ସମସ୍ୟାସବୁ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ କରି ନଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ଜଣେ ଉପଦେଷ୍ଟା ଭାବରେ ଏବଂ ମଧୁସୂଦନ ଜଣେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନ ସେମାନଙ୍କର କାବ୍ୟକବିତା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଫକୀରମୋହନ ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ହିଁ ଏ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ସମାଜ-ସଚେତନତା । ସେ ସମୟରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାକୁ ସେମାନେ ନିଜ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ବିଷୟବସ୍ତୁ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ଉତ୍ଥାନ ବେଳକୁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନେ କେବଳ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନଥିଲେ । ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ସହ ବହୁ ରାଜନୈତିକ ସମସ୍ୟା ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ 'ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ' ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ନୂଆ ସମସ୍ୟାର ସୂତ୍ରପାତ କଲା । ସବୁ ଜିନିଷକୁ ନୂଆ ଭାବରେ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ଲେଖକମାନେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ଦେଶର ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତ୍ୟେକର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଫଳରେ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ଯେଉଁ ନୂଆ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ସେଥିରେ ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗଦେଲେ ସେମାନେ ହେଲେ— ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ମୋହିନୀମୋହନ ସେନାପତି, ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଓ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ।

ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓ ସାହିତ୍ୟର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମୋହିନୀମୋହନ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ନିଜ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁରେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ଅଥଚ ଏହି ଯୁଗର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଦେଶପ୍ରୀତି ଥିଲା ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବ୍ୟ । ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଆଣିବାପାଇଁ ସେମାନେ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ ।

ପ୍ରବନ୍ଧ-ସାହିତ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ଉତ୍‌ଥାନ ବେଳେ ଯେଉଁ ଧାରାର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମ ହୋଇଥିଲା ତାହା ୧୯୨୦ ପରେ ବହୁ ଶାଖାପ୍ରଶାଖାବିଶିଷ୍ଟ ବିଶାଳ ତରୁରେ ପରିଣତ ହେଲା । ବିଷୟର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ନ ମାନି ରତ୍ନାକର ପତି, ବିପିନ୍‌ବିହାରୀ ରାୟ, କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାସ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଧଳ, ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ ଓ ଶରତକୁମାର ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ-ସଙ୍କଳନର ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ସାଧାରଣଭାବେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିବ ବୋଲି ଆଶା ।

ପରିଶେଷରେ ‘‘ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ’’ର ସତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହାଦେବ ପ୍ରଧାନ ଏହାର ପ୍ରକାଶନ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କୃତଜ୍ଞ ।

ସଂପାଦକ

ଦଶପଲ୍ଲା ଦେୱାନ

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

ଢେଙ୍କାନାଳରୁ ଚାଲିଆସି ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବ୍ୟର୍ଥ ବସିରହିଥାଏ । କ୍ରମେ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କଲି । ରାମାୟଣ ସାତ ଖଣ୍ଡ ଲେଖିସାରି ମହାଭାରତ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲି । ଦିନମାନରେ ତିନି ଚାରିଘଣ୍ଟା ବସି ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ କରେ । ସେହି ସମୟଟା ପରମ ସୁଖରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ରାମାୟଣ କେତେକ କାଣ୍ଡ ଛପା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଅବଶିଷ୍ଟ କାଣ୍ଡମାନ ଛପା ସକାଶେ ଅର୍ଥାଭାବ ହେଲା । କୁମାର ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ପ୍ରକାଶକ ସ୍ୱରୂପେ ରାଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେ ବାହାଦୂରଙ୍କ ନାମରେ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲା । ରାଜା ବାହାଦୂର ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ମୋତେ ସାଢ଼େ ସାତଶତ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ପୂର୍ବରୁ କିଛି ଦେଣା ଥିଲା । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ସମସ୍ତ ଦେଣା ପରିଶୋଧ କରିପକାଇଲି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥାଭାବ । ଦିବାନିଶି ଉପାର୍ଜନର ଉପାୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏଁ । ଏହି ସମୟରେ ଦିନେ ସକାଳଓଳି ଡାକରେ ତିନିଖଣ୍ଡ ଚିଠି ପାଇଲି । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଫିଟାଇ ପଢ଼ିଲି । ତୃତୀୟ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିବାକୁ କେଜାଣି କିପାଇଁ, ସେ ସମୟରେ ମୋର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ, ମୋ ଶୋଇବା ପଲଙ୍କ ଶିରନା (୧) ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଚିଠି ପଡ଼ିଥିଲା । ଅପଠିତ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପଢ଼ିବି ମନେକରି, ମାଣ୍ଡି ଖୋଳ ଭିତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ, ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲି । ସେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଉ ମନରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ କଲିକତାରେ ବୃହତ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବସିଥିଲା । ତହିଁ ପରଦିନ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଦେଖିବା ସକାଶେ କଲିକତା ଚାଲିଗଲି । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଉତ୍ତାରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଫେରିଆସି ଧୋବାଘରକୁ ଦେବାସକାଶେ ବିଛଣା ଲୁଗା ସମସ୍ତ ବାହାର କଲି; ମଣ୍ଡି ଖୋଳ ମଧ୍ୟରୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଫିଟାଇ ପଢ଼ିଲି—କେଉଁଝର ମହାରାଜା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ମାସିକ ଦେଢ଼ଶତ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ କଚ୍ଛାରେ ମେନେଜର ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; ମୁଁ ସମ୍ମତ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଶୀଘ୍ର ଉତ୍ତର ଦେବ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣିଲି, ମୋ ଠାରୁ ଉତ୍ତର

ନ ପାଇବାରୁ ଦଶପଲ୍ଲା ମେନେଜର ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ବାବୁ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦେ ସେହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନର ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ନ ଚଳେ । ଗଡ଼ଜାତ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସ୍ମିଥ୍ ସାହେବ ବଦଳି ହୋଇ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯାଉଥିଲେ । ସୁତରାଂ, ଗଡ଼ଜାତର କୌଣସି କିଲ୍ଲାରେ କର୍ମ ପାଇବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଜାଣି, କଟକ ଚାଲିଗଲି । ମୋର ପରମବନ୍ଧୁ ଏବଂ ସହାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୂର ମୋ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହଠାତ୍ ଦଶପଲ୍ଲା ଓ ନରସିଂହପୁର—ଦୁଇ କିଲ୍ଲାରେ ଦେବାନୀପଦ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଦଶପଲ୍ଲାରେ ମୁଁ ଏବଂ ନରସିଂହପୁରରେ କେଉଁଝରର ଭୂତପୂର୍ବ ଦେବାନ ବାବୁ ଜଗମୋହନ ଦାସ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲୁଁ । ଏହି ଦୁଇ କିଲ୍ଲାର ରାଜାମାନେ ଗଦିନସିନ (୨) ହେବା ଦିନଠାରୁ ସରକାର ନିଯୁକ୍ତ ଦେବାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କିଲ୍ଲାର ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲି ଆସୁଥିଲା; କାରଣ ଉକ୍ତ ଦୁଇ କିଲ୍ଲାର ରାଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ ।

୧୮୮୪ ଖ୍ରୀ: ଅ: ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଜଗମୋହନ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ଠିକ୍ ଏକ ତାରିଖ ଏକସମୟରେ ଦେବାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର କଥା । ଭାଦୁଅ ମାସିଆ ଦିନ । ଘୋର ବୃଷ୍ଟିକାଳ । ମହାନଦୀର ବଢ଼ି ପାଣିରେ ଦୁଇକୂଳ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । କଟକଠାରୁ ଦଶପଲ୍ଲା ଯିବାକୁ ମହାନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ କୂଳେ କୂଳେ ସଡ଼କ । ବଢ଼ି ପାଣିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସଡ଼କ ବୁଡ଼ିଯାଇଅଛି । କାହିଁ କାହିଁ ଆଣ୍ଠୁଏ, ପେଟେ, ଗଳାଏ ପାଣି, ପୁଣି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପର୍ବତ ଝର-ନାଳ; ବୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତ, ପହଁର ଜଳ; ଡଙ୍ଗା ନ ହେଲେ ପାରିହେବାର ଆୟୁରି ନାହିଁ; ବୃଷ୍ଟି ବନ୍ଦ ହେବାମାତ୍ରକେ ନାଳ ଶୁଖିଲା ପଡ଼ିଯାଏ । ଶଗଡ଼ ବା ସୁଆରିରେ ଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଦେବାନ ଦୁଇଜଣ ମିଳି ଖଣ୍ଡେ ମହାଜନୀ (୩) ଉଠାଣିନାଆ (୪) ଭଡ଼ାକଲୁଁ । ଗଡ଼ଜାତ-ଭିତରୁ ସରକ (ବାଣିଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ) ବୋଝାଇ ନାଆ କଟକରେ ମାଲ୍ ଓଜାଡ଼ି ଦେଇ ଖାଲି ବାହୁଡ଼ିଯାଏ, ନଦୀସୋତ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଉଠାଣିନାଆ । ଗଡ଼ଜାତ କାରବାରିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଏହି ନାଆଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ନାଆର ଠିକ୍‌ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ଦୁଇପାଖ ମଂଗ ସୁନ୍ଦପାତରେ ଚାରିଟା କମ୍ବା ପାଞ୍ଚଟା ଖୁମ୍ବ ପୋତାଥାଏ । ଖୁମ୍ବ ମୁଣ୍ଡରେ ଲମ୍ବାଲମ୍ବି ମଥାନ (୫), ତହିଁ ଉପରେ ଦୁଇପାଖକୁ ଗଡ଼ାଣିଆ ଚାଳ ବତା ଉପରେ ଚଉକେ ବହଳରେ ଛଣ

ଛାଉଣି । ସେହି ଛାଉଣି ଉପରେ ବତାର ପେଟ ପାଖ ଅନ୍ତ୍ରଟା (୭) ଚାଞ୍ଛି ପକାଇ କେବଳ ପିଠି ପାଖ ଶକ୍ତ ପାତଳ ଭାଗଟାରେ ଲଗାଲଗି ଶକ୍ତ ରୂପେ ବୁଣଟ ଛାଉଣି । ସେହି ଗଡ଼ାଣିଆ (୭) ଚାଳ ଉପରେ ନାଉରିମାନେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ କରି ନାଆ ବାହାନ୍ତି । ଭିତରଟା ଖମ୍ବ ହିସାବରେ ବତାର ଚାଞ୍ଚରି କାନ୍ଥସ୍ୱରୂପ କରି ଖୋପକୁ ଖୋପ କୋଠରି ରୂପେ ବିଭକ୍ତ କରିହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖୋପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସରକ ଲଦନ ହୁଏ । ସରକ ଲଦନ ଉତ୍ତାରେ ଉପର ଚାଳଟା ନାଆ ଫନ୍ଦରେ ଶକ୍ତରୂପେ ବାନ୍ଧି ଦିଆଯାଏ । ନଦୀ ଭିତରେ ନାଆ ଚାଲିବା ସମୟରେ ପବନ ଟିକିଏ ଟାଣ ହେଲେ—ଲହରି ହେଲେ, ତେଣ୍ଡାଜଳି ଚାଳ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ତଳକୁ ଖସିପଡ଼େ, ନାଆ ଖୋପ ଭିତରକୁ ଜଳ ପଶି ସରକ ଭିଜାଇ ପାରେନାହିଁ ।

ମହାନଦୀର ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ମହାଦେବ ଘାଠରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭଡ଼ାନାଆ ଖଟାଥିଲା । ସକାଳ ଓଳି ପ୍ରାୟ ଦିନ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ମାଝି ଆମମାନଙ୍କ ସାମାନ ସହିତ ଆମ୍ଭ ଦେବାନ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ନାଆର ମଝି ଖୋପରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ଉପର ଚାଳଟା ନାଆ-ଫନ୍ଦରେ ଆଣ୍ଠୁ କରି ବାନ୍ଧିଦେଲା । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚାକରମାନେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଖୋପ ବା ବିଳରେ ପଶିଲେ । ଖୋପ ଭିତରଟା ପବନଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଆଲୋକଶୂନ୍ୟ । ଖୋପ ଭିତରେ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ଦେବାନ ବିଛଣା ପାରି ବସିଲୁ ବା ଶୋଇଲୁ; କାରଣ ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଚାଳ ବାଜେ, ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଶୋଇବାକୁ ଜାଗା ନାହିଁ, ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉଜି ପଡ଼ୁଥାଉଁ । ଶୋଇବାବେଳେ ତେଲଗୁଣିପୋକ ପରି ଚକା ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଉ ।

“ଜେ—ଜେ—ଗଙ୍ଗାମାତା” କହି ନାଉରିମାନେ ନାଆ ମେଲିଦେଲେ । ନାଆ ସ୍ରୋତ ଉଜାଣିକୁ ଉଠିବ । ସୁତରାଂ କାତରେ ପେଲି ନେବା ଦରକାର । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନାଆରେ ପାଞ୍ଚଜଣ କାତୁଆ ଏବଂ ଜଣେ ଆଗ ମଙ୍ଗୁଆ । ବେଳ ଦଶଟା କି ଏଗାରଟା ସମୟରେ, ଅନୁମାନ ଦେଡ଼କୋଶ ମାତ୍ର ବାଟ ଉପରକୁ ଉଠି ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ପଠାରେ ନାଆ ଲାଗିଲା । ମାଝି କୂଳ ପାଖ ଝାଉଁରେ ଗୋଟାଏ କାତ ପୋତି ନାଆକୁ ଖଟାଇ ଦେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ନାଆ ଫନ୍ଦରୁ ଚାଳବନ୍ଧନ ଫିଟାଇ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେଲା । ଚାକରମାନେ ରୋଷେଇରେ ଲାଗିଗଲେ । ସ୍ନାନ-ଭୋଜନାଦି ଅନ୍ତେ ମାଝି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ନାଆ ମେଲିଦେଲା । ନଈ ଭିତରେ ଅଗାଧ ପାଣି; ସୁଅ ତୋଡ଼ ନାଆ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୂଳଠାରୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ହାତ ଦୂର ବା କୂଳ ଲଗାଲଗି ତିନି ଚାରି ହାତ ଦୂରରେ ନାଆ ଉପରକୁ ଉଠୁଥାଏ । କୌଣସି

କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପଶ୍ଚାତ ବହୁଦୂରଯାଏ ବାଲି ଅଡ଼ୁଆ କୂଳ ମିଳିଗଲେ, ନାଆରେ ଯେ ତିରିଶ କି ଚାଳିଶ ହାତ ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ ଦଉଡ଼ି ଥାଏ, ସେହି ଦଉଡ଼ିର ଟଣ୍ଡ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧିଦେଇ, ବାହାଣିଆ ନାଉରୀମାନେ କାତ ଥୋଇଦେଇ ସେହି ଦଉଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ଧରି, କୂଳ ବାଲି ଉପରେ ଚାଲି ଚାଲି ନାଆକୁ ଭିଡ଼ି ନିଅନ୍ତି । ଢେର୍ ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼ିପାଣି କୂଳ ବୁଡ଼ାଇ ଉପରକୁ କୋଶେ ଦେଢ଼କୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ିଯାଇଅଛି । ନଦୀ କୂଳର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ନାଆକୁ କୂଳ ଭିଡ଼ି ଚାଲିବାକୁ ହେବ, କେବେ ଗମ୍ଭୀର ବିଲ ଭିତରେ ନାଆ ଚାଲେ, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବଣ ଭିତରେ ନାଆକୁ ନେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ଆଗ-ମଙ୍ଗୁଆ ଗଛ ଡାଳରେ ଅଙ୍କୁଶିଟାକୁ ଲଗାଇ ଲଗାଇ ନାଆକୁ ମଙ୍ଗାଏ । କଦାଚିତ୍ କେତେଜଣ ବାହାଣିଆ ମଧ୍ୟ ଗଛଡାଳ ଭିଡ଼ି ଭିଡ଼ି, ଗଛଡ଼ାଳ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ନାଆକୁ ଉଠାନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଅପରାହ୍ଣ ସମୟରେ ଅତି ମନୋହର ସ୍ଥାନରେ ନାଆ ଭିଡ଼େ । କୂଳଟା ବହୁଦୂର ବିସ୍ତୃତ, ଉଚ୍ଚନୀଚ ସିକତା । ସୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର, ପଶ୍ଚିମ, ଦକ୍ଷିଣ—ତିନି ଦିଗରେ ବିଶାଳ ପ୍ରାଚୀର ପରି ଗିରିଶ୍ରେଣୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପଶ୍ଚିମ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗରେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଣ୍ଡବତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତଗମନୋନ୍ମୁଖ । ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆକାଶରେ ଦଳବଦ୍ଧ ନାନାଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ କଳରବ କରି ପଶ୍ଚିମ ପର୍ବତ ଦିଗକୁ ଉଡ଼ିଯାଉଥାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥ ପର୍ବତ-ପ୍ରାଚୀର ମୂଳରେ ଯେମନ୍ତ ମହାନଦୀ ସ୍ରୋତ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ନିର୍ଜନ-ନିସ୍ତବ୍ଧ ଗ୍ରାମ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପର୍କ-ଶୂନ୍ୟ ।

ଏହିପରି ନଟବର-ଗଡ଼ରେ ଅଷ୍ଟମ ଦିନ ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନାଆ ନରସିଂହପୁର କିଲ୍ଲା ଇଲାକା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଘାଟରେ ଭିଡ଼ିଲା । ଏଠାରେ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତରରେ ନରସିଂହପୁର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ଦଶପଲ୍ଲା । ମହାନଦୀ କୂଳରୁ ନରସିଂହପୁର ଗଡ଼ କେବଳ କୋଶେ ମାତ୍ର ଦୂର । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ନଦୀକୂଳଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସାତ କୋଶ ଦୂରରେ ଦଶପଲ୍ଲା ରାଜଧାନୀ ମଧୁବନଗଡ଼ । ନଦୀକୂଳରେ ଦଶପଲ୍ଲା ଇଲାକାର ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମ । ଏହି ଗ୍ରାମର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ଡାକବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସମ୍ବଲପୁରଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ମହାନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଓ କଟକ ସ୍ପର୍ଶକରି ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଅଛି । ମଧ୍ୟ-ଭାରତବର୍ଷ ଏବଂ ଉତ୍କଳରେ ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତସ୍ଥ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଏହି ବାଟରେ ପୁରୀଧାମକୁ ଯାତାୟାତ କରନ୍ତି । ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ଆଠକୋଶ ଦୂରରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ବରମୂଳ ଘାଟି । ଏହିଠାରେ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ କୂଳରେ ନଦୀ ସ୍ରୋତ ଭିତରୁ ଉଠି ବିଶାଳ ପର୍ବତ-ପ୍ରାଚୀର ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ମଧ୍ୟରେ

ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଅପ୍ରଶସ୍ତ ମହାନଦୀ-ସ୍ରୋତ ବହିଯାଉଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ।

ବାବୁ ଜଗମୋହନ ଦାସ ନରସିଂହପୁର କଣ୍ଟା ଇଲକା ଗ୍ରାମ ଘାଟରେ ଓହ୍ଲାଇ ମୋଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସେହି ଘାଟରୁ ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଲପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଦିଶୁଥାଏ । ସେ ଗ୍ରାମ ଦିଗକୁ ନାଉରିଆମାନେ ନାଆ ଚଳାଇଲେ । ନଦୀ ମଝିରେ ଭୀଷଣ ବୃଷ୍ଟି ଏବଂ ପବନ ହେବାରୁ ନାଉରୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଠାରେ କାଠ ପୋତି ତହିଁରେ ନାଆ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ତହିଁ ପରଦିନ ନାଆ ବେଲପଡ଼ା ଘାଟରେ ଲାଗିଲା । ସେଠାରୁ ଦଶପଲ୍ଲା ଗଡ଼ ପ୍ରାୟ ସାତକୋଶ ଦୂର । ମୋତେ ଗଡ଼କୁ ଘେନିଯିବା ସକାଶେ ଜଣେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ପାଲିଙ୍କି ଘେନି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

ପରଦିବସ ସକାଳ ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ନିଜଗଡ଼ସ୍ଥ ନିରୂପିତ ବସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସରଘରୁ ସଞ୍ଚା ଆସି ଗୋଟିଏ ଘର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲା । ପୂର୍ବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କ ସରଘରୁ ଏହିପରି ସଞ୍ଚା ବାହାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କୌଣସି ଭଦ୍ର ଅତିଥି ଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଦିନମାନ ଖୋରାକ ସକାଶେ ଯେଉଁ ସଞ୍ଚା ଆସେ, ସେଥିରେ ମାସକ ସକାଶେ ଖୋରାକ ସହଜରେ ଚଳିପାରେ । ଅଭ୍ୟନ୍ତଂସରଘରିଆ ଏପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ସଞ୍ଚା ସଜାଡ଼ି ଦେଇଥାଏ ଯେ, ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦାନ୍ତଖୁଣ୍ଟା, ଦାନ୍ତକାଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ।

ଦିନ ଦଶ କି ଏଗାର ସମୟରେ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଛାମୁକୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ସକାଶେ ଗଲି । ରାଜାସାହେବ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡିକୁ ଆଉଜି, ଖରଡ଼୍ଟା ଉପରେ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ଛାମୁକରଣ, ଗନ୍ତା-ଘରିଆ, ଧାନ-ଘରିଆ, ପାଞ୍ଜିଆ ପ୍ରଭୃତି ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନେ ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ, ବାଁ ଭାଗ ପାଞ୍ଚ ସାତହାତ ଦୂରରେ ବସିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଭୂମ୍ୟାସନ । ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ନିଯୋଗ ଖଟଣିଆ ଉଭା ହୋଇଥାନ୍ତି । ନୂଆ ଦେବାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ମଫସଲରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ପଧାନ, ପାଞ୍ଜିଆ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ତିନି ଚାରିହାତ ଦୂରରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖରଡ଼ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଦେବାନଙ୍କ ଆସନ ।

ମୁଁ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଶ୍ରୀ ଛାମୁ ମୋ ପଦାଙ୍ଗୁଳି ନଖଠାରୁ ସମସ୍ତ କେଶାଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ୍ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପୁନଃ ପୁନଃ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋ ଶରୀର ଉପରେ ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆବଦ୍ଧ ଥାଏ, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ମୂର୍ତ୍ତିବନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ

ହସ୍ତଟା ପଶ୍ଚାଦ୍ ଭାଗରୁ ନେଇ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଠି ପୁନଃ ପୁନଃ ହଲାଇ ପାଞ୍ଜିଆ ପାଖଲୋକ ଓ ପଧାନମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଅନାଉଥାନ୍ତି । ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ଲୋକ ପାତଳ ହେଲେ ବୁଦ୍ଧି କ୍ଷୀଣ ହୁଏ; ମୁଁ ପାତଳ; ଅତଏବ ମୂର୍ଖ । ମୋତେ ଜ୍ଞାନବାନ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘିଅ ଖାଇବା ପାଇଁ ରାଜାସାହେବ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଘିଅ ଖାଇଲେ ମୋଟା ହେବି ଏବଂ ମୋଟା ହେଲେ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବଢ଼ିବ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସାକୁ ଦୁଇ ସେର ଘିଅ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ରାଜା ସାହେବ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରି କେବଳ ନିଜର ନାମ ସହି କରିବାକୁ ଶିଖିଥିଲେ । ଥରେ ଗଡ଼ଜାତ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଗଡ଼ଜାତ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ଦଶପଲ୍ଲା ଯାଇଥିଲେ । ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନାଲିସ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ କହିଲେ, "ରାଜା ସାହେବ, ତୁମେ ତ ମୂର୍ଖ, କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇପାରିବ ନାହିଁ । ସରକାର ତରଫରୁ ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଦେବାନ୍ ପଠାଇବୁ ।" ଶ୍ରୀଛାମୁ ଚଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତର କଲେ "କ'ଣ କହିଲ ସାହେବ, ଆମ ଛାମୁ ମୂର୍ଖ ? ଆଣ କାଗଜ । ଏହିଲଗେ ଆମ୍ଭ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ନାମ ଆଉ କିଛି ଦଶପଲ୍ଲା, ଯୋରମୋ ସବୁକଥା ଲେଖିଯିବୁ ।" ଦୁଃଖର ବିଷୟ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ରାଜାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାବତ୍ତାର ପରିଚୟ ନେବା ସକାଶେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ । ଥରେ ଶ୍ରୀଛାମୁ କଟକ ବିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ପୁଣି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ କଟକରେ ଗୋଟିଏ କଲେଜ ଘର ଅଛି । ସେଠାରେ ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି । ସେଇଟା କିପରି ଜିନିଷ ଦେଖି ଯିବାର ଉଚିତ । ଶ୍ରୀଛାମୁ କଲେଜ୍‌ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରଫେସରମାନେ ଖୁବ୍ ଆଦର ଯତ୍ନ କରି କଲେଜର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖାଇଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଘରେ ବସାଇ ଭିଜିଟର ବହି ଏବଂ ଦୁଆତ କଲମ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଥୋଇଦେବାରୁ ଶ୍ରୀ ମଣିମା ପଚାରି ଆଜ୍ଞା ହେଲା, "ଏଇଟା କ'ଣ ?" ଉତ୍ତର—"ଆଜ୍ଞା, ଏଇଟା ଭିଜିଟର ବହି; ଆପଣ କଲେଜରେ କ'ଣ ଦେଖିଲେ ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଏଥିରେ ଲେଖିଦେବେ ।" ରାଜାସାହେବ କହିଲେ, "ହଁ ହଁ, ଆମ ଛାମୁରୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବୁଁ । ବୋଲ, ବୋଲ କେଉଁଠାରେ ଲେଖିବୁ ?" ଜଣେ ପ୍ରଫେସର ଭିଜିଟର ପୁସ୍ତକ ଖୋଲି ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇଦେବାରୁ ଶ୍ରୀଛାମୁ ଲେଖି ଆଜ୍ଞାକଲେ "ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭଞ୍ଜଦେଓ, ରାଜା—କିପରି ଦଶପଲ୍ଲା ଏବଂ ଯୋରମୋ ।" ଲେଖା ଚାଲିଛି ତ ଚାଲିଛି, ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ । ତିନି ଚାରି ପୃଷ୍ଠା ଲେଖା ହୋଇଗଲାଣି । କଲମ ଥୋଇ ଦେଇ, ଶ୍ରୀଛାମୁ ବିଜେ ଆଜ୍ଞା କଲେ । ସେ ସମୟରେ ସବୁ ପ୍ରଫେସର ବଙ୍ଗାଳୀ । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଶ୍ରୀହସ୍ତର ଚଞ୍ଚଳତା ଦେଖି ଭାବିଲେ—କେତେ କ'ଣ ମନ୍ତବ୍ୟ

ପ୍ରକାଶ କରିଗଲେ । ପରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିବାକୁ କହିଲେ । ସେ ଲେଖାର ମର୍ମ ଶୁଣି, ସମସ୍ତେ ହସିଲେ ।

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଥିଲା, ଯେ ଯାହା କହିବ ସେ ତାର ବିପରୀତ କରିବେ । ରାଜବୈଦ୍ୟ କେତେଥର ଆସି ମୋ ପାଖରେ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ରାମୁଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ କାରଣ ପଚାରିବାରେ କହିଲେ—"ବୈଦ୍ୟ ଯାହା କହିବ, ରାଜା ତାହାର ବିପରୀତ କରିବେ । ସେଥି ସକାଶେ ଯେଉଁଦିନ ଲଙ୍ଘନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ସେଦିନ ଖୁବ୍ ଫିଷ୍ଟା ଦେଇ ସହିତ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ରାଜା ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତି, "ଆମ ରାମୁ ରାଜା, ଆମେ କଣ ବୈଦ୍ୟ କଥା ଶୁଣିବୁ ? ଆଜି କିଛି ଠାଆ ହେବନାହିଁ ।" ପ୍ରକୃତରେ ସେଦିନ କିଛି ନଖାଇ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି । ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ହାସ୍ୟଜନକ ।

ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ଅଳ୍ପତା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଘଟଣାରୁ ଅନୁମିତ ହେବ । ମୋହର ଦଶପଲ୍ଲା ଦେବାନର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଗଡ଼ଜାତ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମେଟ୍‌କାଫ୍ ସାହେବ ଦଶପଲ୍ଲା ଗସ୍ତକୁ ଆସିଥିଲେ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ନିମ୍ନଲିଖିତ କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା ।

ମେଟକାଫ୍—ଖଡ଼ଗପୁରଠାରୁ ବିଲାସପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଲବାଟ ଫିଟିବାର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ହୁକୁମ୍ ବାହାରିଅଛି ।

ରାଜା—କଣ କଣ—ରେଲଗାଡ଼ି ଚଳିବ ? ଆଚ୍ଛା ସାହେବ, ସେ ଶଗଡ଼ ତ ଏପରି ବିଲୁବାଟରେ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ ?

ମେଟ୍‌କାଫ୍—ନାହିଁ, ନାହିଁ, ରାଜା ସାହେବ, ତା ପାଇଁ ସଡ଼କ ତିଆର ହେବ ।

ରାଜା—ବାଟ ବନେଇଲେ ତ ଢେର ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇଯିବ ? ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାଯାଏଁ ଖରଚ ହୋଇଯାଇ ପାରେ ?

ମେଟ୍‌କାଫ୍—ହୋ ହୋ ! ରାଜା ସାହେବ, ଢେର୍ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ ।

ରାଜା—ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ?

ସାହେବ—ବହୁତ ରୂପେୟା—ଖୁବ୍ ବହୁତ ରୂପେୟା । ମୋହର ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇ ତିନି ମାସ ଉତ୍ତାରେ କଳ୍ପ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ

ଘୋରମୋ ଇଲାକାର ଜଣେ ପଧାନ ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତତ୍ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ରାଜ ସରକାର ତରଫରୁ ତା ବିପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ମାମଲା ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲା । ସେଥିରୁ ରାଜାଙ୍କର ବିଚାର ପଦ୍ଧତିର କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଭାସ ମିଳିବ । ଘଟଣାଟି ଏହି—

କୌଣସି ଖଚୁଆ ଲୋକ ମଣିମାଙ୍କ ଛାମୁରେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, ଘୋରମୋ ପଧାନ ଆପଣାଘର ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କାନ୍ଥରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପଦ୍ମଫୁଲ ଚିତ୍ର କରିଅଛି । ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ **ନଅର** କାନ୍ଥରେ ସିନା ପଦ୍ମ ଫୁଲ ଚିତ୍ର ହେବ । ପଧାନ ବାପୁଡ଼ା କାନ୍ଥରେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଚିତ୍ର କଲାଣି । ଭାରି ବହପ । ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞାରେ ଯୋଡ଼ାଏ ପାଖ ଲୋକ ଯାଇ ପଧାନକୁ ଧରିଆଣି ଶ୍ରୀ ଛାମୁରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଦେଲେ । ଶ୍ରୀ ଛାମୁ ସେ ସମୟକୁ ପଦ୍ମଫୁଲ ଚିତ୍ର କଥା ପାଶୋରି ପକାଇଲେଣି । ପଧାନ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତ୍ରକେ ପଚାରିଲେ "ହୋଇରେ ପଧାନ, ତୁ ଏତେ ମୋଟ ହୋଇଛୁ ? ରୋଜନା କେତେ ଘିଅ ଖାଉ କହ ?" ପଧାନ ଭୟରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, "ମହାପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ପଇସା କାହୁଁ ପାଇବି ଯେ ଘିଅ ଖାଇବି ?" ଶ୍ରୀ ମଣିମା ଆଜ୍ଞା କଲେ, "ଆମ ଶ୍ରୀଛାମୁଁ ପଚାରି ଆଜ୍ଞାକଲୁଁ । ଏଇଟା ଆମ ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରି ମିଛ କହିଲା । ଘିଅ ଅବଶ୍ୟ ଖାଏ, ନୋହିଲେ ଏତେ ମୋଟ ହେଲା କିପରି ? ହୋଇରେ ପାଖଲୋକ, ଏ ପଧାନ ଘିଅ ଖାଏ କି ନାହିଁ ?" ଶ୍ରୀ ମଣିମାଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା, ଏହି ପଧାନ ମୁଲକର ଟଙ୍କା ଲୁଟ୍ କରି ଘିଅ ଖାଇ ମୋଟା ହୋଇଛି । ପାଖ ଲୋକେ ତାହା ଘରେ ପଶି ଟଙ୍କା ବାହାର କରି ଆଣିବେ ।

ପୂର୍ବ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରୁ ରାଜାଙ୍କ ନଅରରେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ପାଞ୍ଜିଆ ଥିଲା । ସେ ପାଞ୍ଜିଆ ନୂଆ ରାଜାଙ୍କ ନାଡ଼ି ନକ୍ଷତ୍ର ଚିହ୍ନିଲାଣି । ପୁଣି ସେ ପଧାନର ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକ । ପାଞ୍ଜିଆ ଶ୍ରୀ ଛାମୁରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଲା, "ଆଜ୍ଞା ମହାପ୍ରଭୁ ! ଏହି ପଧାନ ଘରୁ ଟଙ୍କା ଆଣିବା ଯେ, କେତେ ଟଙ୍କା ଅଣାଯିବ ତାହା କାଗଜପତ୍ର ବୁଝିଲେ ଠିକ୍ ହିସାବ ଧରାପଡ଼ିବ । ତେଣିକ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଟଙ୍କା ଘେନି ଆସିଲେ କମିଶନର ସାହେବ ଧରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।" ଶ୍ରୀ ମଣିମା ଆଜ୍ଞାକଲେ, "ଠିକ୍ ଠିକ୍, ଆମ ଛାମୁରୁ ସେହି ଆଜ୍ଞା କରୁଛୁଁ ।"

ପଧାନ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଅଣାଇ ପାଞ୍ଜି ତିଆର କଲା । ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ଭଳି ସ୍ଥାନରେ ବସି ତରତର କରି ଦିନଯାକ ଲେଖୁଥାଏ । ହିସାବ ଠିକ୍ କରିବାକୁ ମାସେକାଳ ଲାଗିଲା । ଦିନେ ସକାଳେ ନଅର ପାଞ୍ଜିଆ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅବସର ବୁଝି ପଧାନକୁ ହିସାବ ତଲବ କରିବାରୁ ସେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବିଡ଼ା

ପାଞ୍ଜି ଶ୍ରୀ ରାମୁଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲା । ଶ୍ରୀ ରାମୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ପାଞ୍ଜିଆ ହିସାବ ବୁଝାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲା । ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜିବଡ଼ା ଫିଟାଇ ଢେର୍ ଗୁଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଓଲଟ ପାଲଟ କରିଗଲା । ସମସ୍ତ ତାଳପତ୍ରରେ କେବଳ ଲେଖାଅଛି—ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର—ହରି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର । ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ହସି ପାଞ୍ଜିଆ ପାଞ୍ଜିବଡ଼ା ଥୋଇଦେଲା ।

ଶ୍ରୀ ମଣିମା ପଚାରି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ— "କହୋ ପାଞ୍ଜିଆ, କଣ ବୁଝିଲ ?"

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା, ଯେତିକିକୁ ତେତିକି ।

ଶ୍ରୀ ମଣିମା—କଣ ? କଣ ?

ପାଞ୍ଜିଆ—ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, କଣ କି, ପଧାନ ରଇତଠାରୁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କଲା, ସବୁ ଗନ୍ତାଘରେ ପୈଠ କଲା । ଆପେ ଖାଇବାକୁ ବାଟ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ମଣିମା—ଏଁ ଆମ ରାମୁ ପାଞ୍ଜିବଡ଼ାକୁ ଅନାଇ ଦେଇ ବୁଝି ଆଜ୍ଞାକଲୁ । ଯେତିକିକୁ ତେତିକି, ପଧାନ ଟଙ୍କା ଖାଇନାହିଁ । ପଧାନ ମୁକ୍ତି ପାଇଲା । ଦଶପଲ୍ଲାର ଅତ୍ୟାଚାରିତ ଅନେକ ପ୍ରଜା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ପାଖରେ ଗୁହାରି କରିବାରୁ ରାଜାଙ୍କୁ ସତ୍‌ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଏବଂ ଜିଲ୍ଲାରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ତରଫରୁ ଦେବାନ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଦେଖିଲି, ଦଶପଲ୍ଲାରେ ମାଲିମାମଲା ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ, ଖୁବ୍ ସହଜ । ମଫସଲର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କନ୍ଧ ଏବଂ ଖଇରା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଲିମାମଲାରେ ବାଦୀ, ପ୍ରତିବାଦୀ; ସାକ୍ଷୀ—ସମସ୍ତେ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହିଯାନ୍ତି, କାହାରି କଥା ସହିତ କାହାରି ଅମେଳ ହୁଏନାହିଁ ।

ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କନ୍ଧ ଜାତୀୟ । ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ଜମିଦାର ବୋଲନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କୁ ମାତ୍ର କିଛି କର ଦେଉ ନଥିଲେ । ଏକବର୍ଷ କମିସନର ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ କନ୍ଧଜାତୀୟ ପଧାନମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅଛ, କିଛି କିଛି କର ନ ଦେବାଟା ଭଲ ନୁହେଁ । କିଛି କିଛି କର ଦିଅ । ଫି ହଳପିଛୁ କଟକୀ ସେରେ ହିସାବରେ ଧାନ ଦିଅ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜା ଯେତେ ହଳ ନେଇ ଚାଷ କରିବ, ସେ ସେତେ ସେର ଧାନ ଦେବ ।" ସମସ୍ତ ପଧାନ ଏକତ୍ର ବସି ସ୍ଥିର କଲେ—"ସାହେବଟା କହୁଛି—କର ଦେବା, କଟକୀ ସେର ହିସାବରେ ଧାନ ଦେଇପାରିବା ନାହିଁ ।" ସେମାନେ ଭାବିଲେ, କଟକୀ ସେର କେତେ ହେବ କିଏ ଜାଣେ । ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ହଳପିଛୁ ତାମ୍ବିଏ ଧାନ ଦେବୁ, କଟକୀ ସେରେ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।" ତାମ୍ବିକ ଧାନ କଟକୀ ତିନି କ

ସ୍ଥିର ସେର ହେବ—ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ସାହେବ ତାର୍ମିକ ଧାନର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ଘୁମୁସର ଓ ଦଶପଲ୍ଲା ଦୋସମାଳ ମୋଟାଏ ମାମଲା ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେହି ସମୟରେ କନ୍ଧ ଗ୍ରାମମାନ ଏବଂ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଦେବତାସ୍ଥାନମାନ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଅଛି । କନ୍ଧମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶସ୍ୟ ହଳଦୀ । ସେହି ହଳଦୀର ରଙ୍ଗ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କନ୍ଧମାନେ ଦେବତା ଜାଗାରେ "ମେରିଆ' ଅର୍ଥାତ ନରବଳି ଦେଉଥିଲେ । ୧୮୩୬ ମସିହାରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେହି ନରବଳି ରହିତ କରିଦେଇଥିଲେ । ସରକାରୀ ପଲଟନ ଯାଇ ବଳିଦାନ ସକାଶେ ରକ୍ଷିତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମାନବଶିଶୁ କନ୍ଧ ମାହାଲ ମଧ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣିଥିଲେ । ମିସନାରିମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଥାଇ ଶିକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ସେପରି ଗୁଡ଼ିଏ ଶିଶୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେଖିଅଛି ।

ମୁଁ ଦଶପଲ୍ଲାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଥରେ ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଆସିଥିଲି । ରାଧାନାଥ ମଫସଲ ଗସ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମସ୍ଥାନ କଟକକୁ ବାହୁଡ଼ିଥିବାର କଥା । ମୋହର ମଧ୍ୟ ଅବକାଶ ସମୟ ସମାପ୍ତ—କର୍ମସ୍ଥାନକୁ ଯିବି । ଦୈବାତ୍ ବାଲେଶ୍ୱର-ନଦୀ-ଷ୍ଟୀମାର ଘାଟରେ ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ପୂର୍ବାହ୍ନ ପ୍ରାୟ ଦଶଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଷ୍ଟୀମାରରେ ବସି କଟକ ଯାତ୍ରା କଲୁ । ରାତ୍ରି ପ୍ରାୟ ପହରେ, ଷ୍ଟୀମର ମତାଇ ନଦୀ ପାରହୋଇ, ଯେମନ୍ତ ଧାମରା ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି, ଘୋର ବୃଷ୍ଟି ସହିତ ତୋଫାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଧଡ଼ୁଆମାଲ ନଦୀର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗାଘାତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କେନାଲ-ଷ୍ଟୀମାର ଖଣ୍ଡିକ ଅସ୍ଥିର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଭାବରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ଏଇ ବୁଡ଼ିଲା, ଏଇ ବୁଡ଼ିଲା, ଆରୋହୀମାନେ ଭୟରେ କାତର ହୋଇ ଗଲେଣି । ଧଡ଼ୁଆମାଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଦୀ ନୁହେଁ; ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ, ସାଳନ୍ଦୀ, ମତାଇର ସମୁଦ୍ର ମୁହାଣ ଏକତ୍ର ଯୋଗ ସ୍ଥାନର ନାମ ଧଡ଼ୁଆମାଲ । ନାଉରିମାନେ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ବଡ଼ ଭୟ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ କୁମ୍ଭୀରଙ୍କର ଏଇଟା ଯେମନ୍ତ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ରାଧାନାଥ ଓ ମୁଁ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ସେକେଣ୍ଡ କ୍ଲାସ ପେସେଞ୍ଜର । କେବିନ୍ ଭିତରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ଏକାବେଳକେ ଜୀବନାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବସିଲେ । ଶୀତ ଲାଗୁଥିବାରୁ ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗା କାନି ଫିଟାଇ ଘୋଡ଼ି ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଆପୁ ଚଞ୍ଚଲ ଲୁଗା କାନିରେ ବାନ୍ଧିପକାଇଲେ । ସତର ଅଠର ବର୍ଷ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲା । ଯାବଜ୍ଜୀବନ ନିୟମିତ ରୂପେ ଆପୁ ସେବନ କରିବା ପାଇଁ ଡାକ୍ତର କବିରାଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଷ୍ଟୀମାରର କୌଣସି ଦିଗରୁ କିଛି ଶବ୍ଦ ଆସିଲେ, ରାଧାନାଥ ସେହି ଦିଗକୁ ଚାହୁଁ ଥାଆନ୍ତି । ସେହି ଦିଗରୁ "ଷ୍ଟୀମାର ବୁଡ଼ିଲା ପରି" । ରାଧାନାଥଙ୍କ "ମହାଯାତ୍ରା" ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବାକିଥିଲା ।

ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ମହାଯାତ୍ରା ହେଲନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି ।

କେବଳ ଏହି ଥରକ ନୁହେଁ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଅନେକଥର ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁ-ଯାତ୍ରାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି । ସେଥିର ତାଲିକା ଏହି—ତିନିଥର ଗୋଖରସାପ ମୁଖରୁ, ଥରେ ଭାଲୁମୁଖରୁ, ଥରେ ଅରଣ୍ୟ ମତ୍ତହସ୍ତୀଠାରୁ, ଥରେ ବନ ଗୟଳପଲରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତସ୍ଥ ତୀରରୁ, ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତସ୍ଥ ଖଡ୍ଗରୁ, ଥରେ ବିଷପାନରୁ ଏବଂ ଦୁଇଥର ଜାହାଜ-ଡୁବିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି ।

ଯୋରମୋ ଦଶପଲ୍ଲା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଂଶ—ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଅଂଶ ସକାଶେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି । ମାତ୍ର ନଗଦ ଟଙ୍କା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ହୁଏନାହିଁ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ପୁରୀର ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ରଥ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କାଠ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ସମୟରୁ ଏହିପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି । ଯୋରମୋ ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଅନୁଗୁଳ । ଅନୁଗୁଳ ସରକାରୀ ବନରକ୍ଷୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅନୁଗୁଳ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମାନ୍ତ ବନ ଭାଗ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ାଇ ଆଣି ଯୋରମୋ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କ ଓଳିତଳେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେଣି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଶୁଦଳ ଫିଟିବା ମାତ୍ରେ ଅନୁଗୁଳ ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ି ପାଉଣ୍ଡକୁ ଚାଲିଣଯାଆନ୍ତି । କେବେ କେବେ ସରକାରୀ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ପାଇକମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥାଦାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅକାରଣ ପଶୁପଲ ଅଡ଼ାଇ ନେଇଯାନ୍ତି । ପ୍ରଜାମାନେ ପାଉଣ୍ଡ, ଜରିମାନା ଗଣି ଗଣି ହାଲିଆ ହୋଇଗଲେଣି । ପୁନଃ ପୁନଃ ଦଶପଲ୍ଲାର ରାଜଦରବାରରେ ଗୁହାରି କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି, କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଡ଼ଜାତ ମହାଲର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କୁ ରିପୋର୍ଟ କରିବାରୁ, ଅନୁଗୁଳର ତହସିଲଦାର ଓ ଫରେଷ୍ଟର ଏବଂ ଦଶପଲ୍ଲା ଦେୱାନ ଏକତ୍ର ସରଜମିନ୍ ତଦନ୍ତ କରି, ରିପୋର୍ଟ କରିବା ସକାଶେ ସରକାରରୁ ହୁକୁମ ଆସିଲା । ପୂର୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅନୁସାରେ ନିରୂପିତ ତାରିଖରେ ମୁଁ ଯାଇ ଯୋରମୋ ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । କଟକ ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ମୋହର ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ଏବଂ ବନ୍ଧୁ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ବାହାଦୁର ସେ ସମୟରେ ଅନୁଗୁଳରେ ତହସିଲଦାର ଥିଲେ । ଫରେଷ୍ଟର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଆପଣା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସରଜମିନ୍‌ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ସୀମାନ୍ତରେଖା ସ୍ଥିର କରିବା ସକାଶେ ଅନୁଗୁଳର ତହସିଲଦାର ମୋତେ ସରଜମିନ୍‌ରେ ରଖି ଅନୁଗୁଳ ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ସର୍ଭେ ମେପ୍

ହାତରେ ଧରି, ସୀମାନ୍ତ ରେଖା ଖୋଜିବାକୁ ଲଗିଲି । ଯୋରମୋ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତଶିଖରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସୀମାନ୍ତରେଖାର ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନ ମିଳିଗଲା । ନକ୍ସାର ଇଙ୍ଗିତ ମତେ ମୁଁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ସରଳ ରେଖା କ୍ରମେ ଗୋଟାଏ ଡୁଙ୍ଗୁର କାଟିଗଲି । ସେହି ଡୁଙ୍ଗୁରର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୦ । ୧୫ ମାଇଲରୁ ଊଣା ନୁହେଁ । ଯୋରମୋ ଈଶାନ କୋଣ ସେହି ଡୁଙ୍ଗୁରର ଶେଷ ସୀମା । ତାହା ଅନୁଗୁଳ, ନରସିଂପୁର, ଯୋରମୋର ତେସମାଳ ସ୍ଥାନ । ନରସିଂପୁର ଦେବାନ ଦଳବଳ ସହିତ ଧାଇଁ ଆସି, ନରସିଂପୁର କିଲ୍ଲା ଇଲାକାରୁ କେତେକ ଜଙ୍ଗଲ ଯୋରମୋ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଶାଇ ଦେଉଛୁ ବୋଲି ଭୟଙ୍କର ବାଦାନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ନରସିଂପୁର ଆଉ ଯୋରମୋ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦଟା ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମେଟ୍‌କାଫ ଓ ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ରାୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ବାହାଦୁର ସୀମା ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ ଅନୁଗୁଳର ସଦର ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ଢେଙ୍କାନାଳର ମେନେଜର ବାବୁ (ପରେ ରାୟବାହାଦୁର) ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ସାହେବଙ୍କ ଗହଣରେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ଦଶପଲ୍ଲାରୁ ଚାଲିଆସିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମୋକଦ୍ଦମାର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଲାଇନ୍ କାଟିଦେଇ ଆସିଥିଲି, ତାହା କାଏମ୍ ରହିଲା ।

ଅନୁଗୁଳରୁ ଯୋରମୋ ବାହୁଡ଼ି ଆଇଲି । ମହାନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଯୋରମୋ ଇଲାକାର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆମ୍ବତୋଟା ଅଛି । ମୁଁ ପକ୍ଷାଧିକ କାଳ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବତୋଟାରେ ରହିଥିଲି । ମୁଁ ଯେଉଁ ତୋଟାରେ ଥିଲି ତାହାର ଅନତିଦୂରରେ ମହାନଦୀ କୂଳ ଭାଙ୍ଗି ଗୋଟିଏ ଘାଇ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ଘାଇ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବନ୍ୟାଜଳ ପଶି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ କରୁଥିଲା । ଯୋରମୋ ଇଲାକାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଡକାଇ ଘାଇରେ ପଥର ବନ୍ଧ ପକାଇଲି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାହାଡ଼ରୁ ପଥର ଆଣି ସେତୁବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଗଲା ।

ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଏହି ଯେ ସାମାନ୍ୟ ଉପକାର କରିଥିଲି ତାହା ସେମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧି ସ୍ମରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯୋରମୋର ଗୋଟିଏ ଝୋଲକୁ ସେମାନେ ଅଦ୍ୟାପି ଫକୀରମୋହନ-ଡୁଙ୍ଗୁର କହନ୍ତି ଏବଂ ମୁଁ ଯେଉଁ ପଥରବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲି, ତାହାକୁ ଫକୀରମୋହନ ବନ୍ଧ କହନ୍ତି ।

ଦଶପଲ୍ଲା ଜେଲ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ ବନ୍ଦୀ ପାଣ । ସେହି ପାଣମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର— ବୁଣା ଓ ଓଡ଼ିଆ । ଚୋରି କରିବା ଓଡ଼ିଆ ପାଣଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଜୀବିକା । ବୁଣା

ପାଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଚୋରି କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଲୁଗାବୁଣା ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ପୂର୍ବେ ଜେଲ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ନିତାନ୍ତ ଶିଥିଳ ଏବଂ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଥିଲା । ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଝିଅପୁଅ ବିଭା କିମ୍ବା କିଛି କାଠଆଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଛୁଟି ନେଇ ଘରକୁ ଯାନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ଉତ୍ତାରେ ଆପେ ଆପେ ଜେଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ପୁଣି ଜେଲରକ୍ଷକମାନଙ୍କର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚିହ୍ନିତ ବନ୍ଦୀ ଥାଆନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ଉତ୍ତାରେ ଜେଲରକ୍ଷକମାନେ ସେହି କଏଦୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଆପଣା ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କଏଦୀମାନଙ୍କ ରାତି ଉପାର୍ଜିତ ଚୋରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଜେଲରକ୍ଷକ ଏବଂ ଚୋରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନଭାବରେ ବାଣ୍ଟ ହୁଏ ।

ଦଶପଲ୍ଲାର ନିଜଗଡ଼ ମଧୁବନଠାରୁ ବରଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ତୟାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରାଇ ଦେଲି । ଜେଲ୍ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଉଥିଲି । ଅର୍ଦ୍ଧ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କ ତୟାର ହୋଇଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେବାରୁ ବନ୍ଦୀମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଆପଣା ଆପଣା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମୋର ସଡ଼କ ତୟାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

•

କୋବି, ମଟର, ସାଲଗମ୍ ଏବଂ ମୂଳା ପ୍ରଭୃତି ନାମ ଦଶପଲ୍ଲା ଲୋକେ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ସେହି କାଳରେ ଏସବୁ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲି । ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଅନୁରୋଧ କରି ମଧ୍ୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୁଆଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଦିନେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ପଧାନ ମତେ କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଉ କୋବି ଦେବ ନାହିଁ । ଯେତେ ପ୍ରକାର ରାନ୍ଧିଲୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଖାଲି ଖୁବ୍ ଆମ୍ବୁଲ ପକାଇ ରନ୍ଧାଇଲୁ, ତେବେ ବି ତାହାର ଗନ୍ଧ ମଲା ନାହିଁ ।" ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ କୋବି କରିଥିଲି, ଅଧିକାଂଶ ଗୋରୁ ଖାଇଲେ । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋହର କ୍ରମଶଃ ମନାନ୍ତର ଘଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଥରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ସାଧୁଦଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଧନୀ ଗଉଡ଼ ଥିଲା । ସାଧୁସେବା ସକାଶେ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ନ ଦେବାରୁ ଦୁଇଜଣ ସାଧୁ ତାହା ଘର ମଧ୍ୟରେ ପଶି, ଖମ୍ବ ଏବଂ କବାଟ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଉଡ଼ ସେହି ସାଧୁ ଯୋଡ଼ାଙ୍କୁ ଧରି ଖୁବ୍ ବାଡ଼େଇବାରୁ ସେମାନେ ଆସି ରାଜା ସାହେବଙ୍କଠାରେ ନାଲିସ କଲେ । ସେହି ଗଉଡ଼ର ଗୋରୁ, ମଇଁଷିପଲ ଏବଂ ତାହାର ଘରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଥିବା ବିଷୟ ପାଖଲୋକେ ଜଣାଇଦେବାରୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଆଜ୍ଞା ହେଲା, "କଣ କଣ, ଗଉଡ଼ ବାପୁଡ଼ା ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇଲା ?" ପୁଲିସ୍ ଦାରୋଗା ପ୍ରତି

ହୁକୁମ୍ ହେଲା, "ଯାଅ, ଗଉଡ଼ର ଗୋରୁ, ମଇଁଷି, ତାହା ଘରୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବହିଆଣ ।" ଗଉଡ଼ ଧାଇଁ ଆସି ମୋର ଶରଣ ପଶିଲା । ମୁଁ କଚେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମାଲ-କ୍ରୋକ୍ ହୁକୁମ ବନ୍ଦ କରାଇଦେଲି । ପୁଲିସ ଦାରୋଗା ମୋ ସାକ୍ଷାତରେ ରାଜାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲା, "ଏପରି ଅପମାନ ପାଇଲେ ସାଧୁଦଳ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟରୁ ଧର୍ମ ଉଠିଯିବ ।" ଧମକାଇ ତାହାକୁ ତୁନି କରାଇଲି । ମାଡ଼ ଖାଇଥିବା ଗୁହାରିଆ ସାଧୁ ଯୋଡ଼ାଙ୍କ ଛଡ଼ାହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି, "ଏହିମାନେ ଜିଲ୍ଲାରୁ ବାହାରି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲି ନ ଗଲେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜେଲ୍ ଦେବି ।" ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଜିଲ୍ଲାରୁ ପଳାଇଗଲେ । ଏହିପରି ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋର ମନାନ୍ତର କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିବାକୁ ଲଗିଲା ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମେଟ୍‌କାଫ୍ ସାହେବ ଦଶପଲ୍ଲା ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ରାଜାସାହେବ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏ ଦେବାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭର ପଟିବ ନାହିଁ; ଆମ୍ଭକୁ ଆନ୍ୟ ଜଣେ ଦେବାନ ଦେଉନ୍ତୁ ।" ସାହେବ ମୋତେ କହିଲେ, "ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ଦୋଷ ଦେଖୁନାହୁଁ; ତଥାପି ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳେ ମନାନ୍ତର, ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ ରହି କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ?" ସାହେବ ମୋତେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଇଲାକା ବାମୁଣଘାଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି କମିଶନରଙ୍କ କଚେରୀର ଜଣେ କିରାଣୀକୁ ଦଶପଲ୍ଲାର ଦେବାନ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ୧୮୮୭ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ମୁଁ ନୂତନ ଦେବାନ ହାତରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦେଇ କଟକ ଚାଲିଆସିଲି । ବାଲେଶ୍ୱରଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ବଦଳି ହେଲି ବୋଲି ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ମାତ୍ର କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶୁଣିଲି ଯେ ଖୋଦ୍ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଡ୍ରେଟସ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ବାମୁଣଘାଟିରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେଣି । ସୁତରାଂ, କର୍ମଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ମୋତେ କଟକରେ ବସିରହିବାକୁ ହେଲା ।

◆ ◆

ଦୟା

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ

ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଆଜି ଦୟା ବିଷୟରେ କଅଣ କହିବି ? ମୁଁ ଜାଣେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକେ ପରକୁ ଦୟା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ନିଜକୁ ଦୟା କରିବା ଶିଖିନାହାନ୍ତି । ପରର ଦୁଃଖହରଣର ଇଚ୍ଛାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୟା ବୋଲି ବୁଝୁଁ । ପରର ଦୁଃଖ ହରଣ କରିବାର ଅଭିଳାଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେଲେ, ପ୍ରଥମେ ପରର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । କିନ୍ତୁ ପରର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ମୁଁ ପଚାରେ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ନିଜର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ? ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ କହୁଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦୟ । ନିଜ ପ୍ରତି ସଦୟ ନ ହେଲେ ପର ପ୍ରତି ଦୟା କରି ହେବ ନାହିଁ । ଇଂରାଜୀରେ କଥା ଅଛି —"Charity begins at home." ଦୟା କରିବାର ଥିଲେ ପ୍ରଥମେ ଆପଣାକୁ ଦୟା କରିବାକୁ ହେବ । ପଢ଼ିଅଛି, "ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସର୍ବଜ୍ଞାନର ସତ୍ୟତାର ପରିମାପକ ଅଟେ ।" ସେଥିପାଇଁ କହେଁ, ପ୍ରଥମେ ଆପଣା ପ୍ରତି ସଦୟ ହୁଅ । ଆପଣା ଭିତରକୁ ତଳେଇ କରି ଚାହଁ, ଆପଣାକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ଅନୁଧାବନ କରି ସଂସାର ପ୍ରତି ନିଜର ଇତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସ୍ଥିର କର ।

ଆଚ୍ଛା, ଥରେ ନିଜକୁ ଚାହଁ । କଅଣ ଦେଖୁଛ ? ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରରେ ଖାଉଛ, ପିଉଛ, ଚାଲୁଛ, ବସୁଛ, ଉଠୁଛ, ହସୁଛ, ଶୋଉଛ, ପଢ଼ୁଛ ଇତ୍ୟାଦି ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଭାବରେ କରୁଅଛ । ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ କୌଣସି ନିତ୍ୟନିୟମରେ ତୁମ୍ଭର ଆଜି ବିଶେଷ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଉନାହିଁ । ସରଳ, ସୁନ୍ଦର, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାକଳାପ ଚାଲିଯାଉଅଛି । ଆଚ୍ଛା, ଭଲ ବିଚାର କର, ତୁମ୍ଭ ଜୀବନରେ ଏପରି ଦିନ ଥିଲ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲ । ତୁମ୍ଭର ବୁଲିବା, ଚାଲିବାର କ୍ଷମତା ନ ଥିଲା; ତୁମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ଭଲ-ମନ୍ଦ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲ; ତୁମେ ଗୋଟିଏ ନବଜାତ ଶିଶୁ କଳ୍ପନା କର । ତାହାର ଉଠିବା, ଚାଲିବା, ଖାଇବା, ନିଜେ ନିଜର ଭଲ-ମନ୍ଦ ବିଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ଦିନେ ଏହିପରି ଥିଲ । ସେତେବେଳେ ସେ ଅଜ୍ଞାନ ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ; କ୍ଷୁଧାରେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଥିଲ, ସେତେବେଳେ

ବେଳ ଜାଣି ତୁମ୍ଭ ମୁହଁରେ ଅମୃତମୟ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିଲ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଗ୍ନି-ଶିଖା ଦେଖି ଅଭୁତ କୌତୂହଳରେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ ଧରିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ହାତ ବଢାଉଥିଲ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ନ ଥିଲ । ପିତା-ମାତ ସ୍ୱଜନ ତୁମ୍ଭର ହାତ ଧରିପକାଇଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଥିଲ, ଯେପରିକି ମନରେ ନିଷ୍ଠୁର କରିଥିଲ, ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମୀୟମାନେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଅଛନ୍ତି. ଅଥବା ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଗତିରୋଧ କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଭାବିଲେ ଦେଖିବ, ଏହି ଅନ୍ୟାୟ ଭିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ୍ୟାୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୟା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରେମ ନିହିତ ଅଛି ।

ଶିଶୁ ରୂପରେ ସଂସାରରେ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଶିଶୁକୁ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ଦେବାଠାରୁ ସମସ୍ତ ବାଧା-ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ସେହି ଅନନ୍ତ ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନନ୍ତ ଦୟାର କାର୍ଯ୍ୟ । ଜନକ ଜନନୀ ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କ ସ୍ନେହ ରୂପରେ ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଘେରି ରହି ସେହି ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚଳାଇ ଆଣିଛନ୍ତି ଏବଂ ବିଚାର କରି ଦେଖ, ଏହି ଅନନ୍ତ ଦୟାବଳରେ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଥିବ ।

ପିତାମାତାଦି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭେ କେହି କେହି ମନରେ ବିଚାର କରିପାର, ପିତାମାତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ହେଲେ ପୋଷିବ, ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁ-ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କର ଉପକାର କରିବ, ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବ । ସେହି ଆଶାରେ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଚାଳିତ ହୋଇ ସେମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ମା' ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ସ୍ନେହ କରେ, ତାହା କଦାପି ଏପରି ଚୁକ୍ତିର ସ୍ନେହ ହୋଇପାରେ କି ? ସନ୍ତାନର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ମା କ'ଣ ନ କରେ ? ନିଜର ଧନ, ଯୌବନ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତାନର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଯେ ଦେଇପାରେ, ସେହି ମା' ଯେ କୌଣସି ଆଶାରେ ସ୍ନେହ କରେ ଏହା ଭାବିବା ମହାପାପ । ପୁଅ ଅନ୍ଧ ହେଉ, ଚୋରଟା ହେଉ, ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହେଉ, ଏପରିକି ଅତି ଅବାଧ୍ୟ ଅମିତାଚାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମା' ସବୁବେଳେ ସେହି ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ । ସେ ସ୍ନେହରେ ଆବିଳତା ନାହିଁ । ରୋଗରେ ଯେ ସନ୍ତାନବାତ୍ସଲ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭ ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଉ ଥାଆନ୍ତି, ବିଦେଶରୁ ଫେରିଗଲ ଦିନ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରୀତିରେ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଦର କରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭର ଶୋଇବାରେ, ବସିବାରେ, ହସିବାରେ, ସେ ଯେପରି ପ୍ରାଣ ମିଶାଇ ଦିଅନ୍ତି, ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ସେ ଯେପରି ଜୀବନ ସମର୍ପଣ କରିଥାନ୍ତି, କେହି ଚୁକ୍ତି କରି, ପରସ୍ପରକୁ ଅସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଆଶା କରି, ସେ ସ୍ନେହ, ସେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ସେ ମମତା ଆଶା କରିପାରେ କି ? ପିତା, ମାତା, ସ୍ୱଜନ-ପରିବାର ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କର ସ୍ନେହ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣି ହେବନାହିଁ । ସେ ସ୍ନେହ ମନୁଷ୍ୟ ଇଚ୍ଛା

କରି, ଅଭ୍ୟାସ କରି କରିନାହିଁ । ଏହା ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଧାତାଙ୍କର ଅଯାଚିତ ଦାନ । କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ନୁହେଁ, ଜନ୍ତୁ-ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ନିଃସହାୟ ଶିଶୁ ଏହି ସ୍ନେହରେ, ଏହି ମମତାରେ, ଏହି ହୃଦୟମୟ ପ୍ରାକୃତିକ ବନ୍ଧନରେ ଲାଳିତପାଳିତ ହେଉଅଛି । ବିଶ୍ୱ-ନିୟନ୍ତାଙ୍କର ଏହି ଦୟାମୟ, ପ୍ରେମମୟ ବିଧାନରେ ମାତା ପ୍ରାଣକୁ ତୁଚ୍ଛ କରି ସନ୍ତାନକୁ ରକ୍ଷା କରେ । ଜଗତରେ ସେ ପ୍ରେମର ପ୍ରତିଦାନ ନାହିଁ; ସେ ଦୟାର ତୁଳନା ନାହିଁ । ମାତାର ପ୍ରେମ, ପିତାର ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ବନ୍ଧୁ-ସ୍ୱଜନର ପ୍ରୀତି ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଉଣା ଅଧିକରେ ଅନୁଭବ କରିଥିବ । ବିଚାର କରି ଭଲ, ସେ ପ୍ରେମ, ସେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ସେ ଦୟାର କି ତୁଳନା ସମ୍ଭବ ? ତୁମ୍ଭେ ଆଜି ଯେଉଁ ଜୀବନ ଧାରଣ କରୁଅଛ, ଯେଉଁ ଜୀବନ ଘେନି ଅହଙ୍କାର କର, ତାହା ସେହି ପିତାମାତାଙ୍କର ପ୍ରେମ, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଓ କରୁଣାର ଫଳ । ପାଦ ପକାଇ ଆଜି ଆନନ୍ଦରେ ଚାଲିଯାଉଅଛ ଗ୍ରୀବ ଫୁଲାଇ. ହୃଦୟ ଫିଟାଇ କଥା କହୁଅଛ, କ୍ଷୁଧା ହେଲେ ଆନନ୍ଦରେ ଭୋଜନ କରୁଅଛ; ବିଚାର କରି ଦେଖି—ଏହି ଚାଲିବା, ଏହି କଥା କହିବା, ଏହି ଖାଇବା ଶୈଶବରେ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭର କେତେଦିନ ଯାଇଅଛି ? କେତେଦିନ ତୁମ୍ଭେ ପାଦ ପକାଉ ପକାଉ ପଡ଼ିଯାଇଅଛ । ସେତେବେଳେ ପିତାମାତାଠାରୁ କି ଆତ୍ମୀୟ କୁଟୁମ୍ବ, କି ପ୍ରାଣଭରି ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ତୁମ୍ଭର ପଦକ୍ଷେପକୁ ଚାହିଁ ବସି ଥିଲେ, ପାଦ ଖସିଗଲା ବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ପଡ଼ିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଧରିପକାଇଥିଲେ । ତା ଉତ୍ତାରୁ ପୁଣି ଆଧି-ବ୍ୟାଧି, ଅଳି-କଳି, ଅନୁକରଣ, ଅବାଧ୍ୟତା ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତା ମାତା ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ କି ସ୍ନେହରେ, କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦୟାରେ ତୁମ୍ଭକୁ କେତେବେଳେ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ, କେତେବେଳେ ବାଧା ଦେଇ, ତୁମ୍ଭର ଗତିବିଧି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ତୁମ୍ଭକୁ ଏ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିଛନ୍ତି । କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନୁହେଁ, ଜନ୍ତୁ-ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଦେଖିବ । ପକ୍ଷୀ ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା ଦେଉଥିଲାବେଳେ ତାର ମା' ତାକୁ କି ସ୍ନେହରେ, କି ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ଶିଖାଉଥାଏ, ଥରେ ଯେ ଦେଖିଛି ସେ ଜାଣେ । ଗାଈ ପିଲା ଜନ୍ମ କଲା ବେଳେ କି ପ୍ରେମମୟ ବ୍ୟାକୁଳପ୍ରାଣରେ ପିଲାକୁ ଜଗିଥାଏ; ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ । ନିଜେ ବିପତ୍ତିରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ କିପରି ପିଲା ପାଖକୁ କେହି ନ ଆସିବେ ଏହା ହିଁ ଦେଖୁଥାଏ । ଏସବୁ ଦେଖି ଟିକିଏ ବିଚାର କର, ଏହିଠାରେ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱଜଗତ ପ୍ରତି ଅନନ୍ତ କରୁଣାର ଆଧାରସ୍ୱରୂପ ବିଧାତାଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଦୟା, ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମ ଓ ଅନନ୍ତ ନ୍ୟାୟର ପରିଚୟ ପାଇବ । ଥରେ ଭିତରକୁ ଟିକିଏ ଭଲକରି ଚାହଁ; ଦେଖିବ, ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଶ୍ୱ-ବିଧାତା ତାଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱ-ପରିବାରକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ପିତା, ମାତା, ବନ୍ଧୁ, କୁଟୁମ୍ବ, ଆତ୍ମୀୟ-ସ୍ୱଜନ, ପରିବାର, ସମାଜ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଆବରଣରେ କି ଅନନ୍ତ ଦୟାର ସ୍ରୋତ ଢାଳିଦେଇଛନ୍ତି ।

ବିଧାତା ଏ ବିଶ୍ୱ-ପରିବାରର ପିତା ମାତା । ସେ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ଜନ୍ମଦାତା ଓ ପାଳନକର୍ତ୍ତା । ତାଙ୍କୁ କେହି କେବେ ସ୍ୱରୂପରେ ଦେଖିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଭାବି ଦେଖିଲେ ଦେଖିବ, ଏହିପରି ତାଙ୍କରି ଅନନ୍ତ କରୁଣାବଳରେ ଏ ବିଶ୍ୱ-ପରିବାର ଆତଯାତ ହେଉଅଛି । ଯାହାଙ୍କୁ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀ ରୂପରେ ଦେଖୁଅଛ, ବିଚାର୍ କର କିପରି ସେହି ଅନନ୍ତ କରୁଣା ତାଙ୍କୁ ଚାରିଆଡ଼େ ଘେରି ରହିଅଛି । ସେହି ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କର କରୁଣା ପିତାମାତାଙ୍କ ହୃଦୟବାଟେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ କିପରି ଏ ସୃଷ୍ଟି ଚଳାଉଛି । ଏ ବିଚିତ୍ର ସୃଷ୍ଟିର ଜନ୍ମଦାତା ବିଧାତାଙ୍କର ଏହି ବିଚିତ୍ର ପାଳନ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଏହି ବିଚିତ୍ର ବିଧାନରେ ଶିଶୁର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ମାତାର ସ୍ତନରେ ସ୍ତନ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ, ପିତାର ହୃଦୟରେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବନ୍ଧୁର ପ୍ରାଣରେ ସ୍ନେହ ମିଳେ । ଏହିପରି ଶତ ସହସ୍ର ରୂପରେ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରକାରରେ ସେହି କରୁଣାମୟ ବିଧାତାଙ୍କର ପ୍ରେମ କରୁଣାର ଅମୃତଧାରା ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ବରଷୁଅଛି । ଏହିପରି ସେ ବିଧାତାଙ୍କର ଦୟା ବଳରେ ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାରରେ ରହିଅଛ । ପିତା-ମାତା, ବନ୍ଧୁ, ଆତ୍ମୀୟ, ଶିକ୍ଷକ ସେହି ବିଭୁକୃପା ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ଢାଳୁଛନ୍ତି । ସେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଅଛି, କରୁଅଛି ବା କରିବ, ଜାଣ ସେ ତାହାର ନୁହେଁ—ସେ ଯେପରି କି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଦୂତ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କରୁଣା-କଣିକା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଅଛି । ସେହିପରି ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ପ୍ରତି ଯାହା କର, ସର୍ବଦା ଅନୁଭବ କର, ସେହି ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭ ଭିତରେ ତାହା କରୁଅଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ଭାବିଲେ ଏ ଅନୁଭବ ସହଜ ହେବ ।

ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ କେହି କେବେ ସ୍ୱରୂପରେ ଦେଖିନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କେବେ ଦେଖିନାହଁ । ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ତ ସେହି ଅନନ୍ତ କରୁଣାମୟଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରେମ ରୂପରେ, ଏହି ଅନନ୍ତ ଦୟାମୃତ ସ୍ରୋତର ଉତ୍ସ ରୂପରେ ଦେଖ । ପିତା ମାତା, ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ, ବନ୍ଧୁ, କୁଟୁମ୍ବ ରୂପରେ, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦେଖ । ଏହି ଅନନ୍ତ ରୂପରେ, ଏହି ଦୟାମୃତ ନିଧି ରୂପରେ ପରମ ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଶ୍ୱପିତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ଟିକିଏ ଭାବିପାରିଲେ ବୁଝିବ, ତାଙ୍କ ରୂପ ବିନା ବିଶ୍ୱଜଗତରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଏପରିକି କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କର ସ୍ନେହମୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ଯେଉଁ ବନପର୍ବତର ଶୋଭା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ, ଯେଉଁ ମହାସ୍ୟାନ୍ ଆକାଶ ଦେଖିଲେ ମାନବ ମନ ଉନ୍ନତ ହୁଏ, ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟସଲିଳା ନଦୀ, ପ୍ରେମମୟୀ ପୟସ୍ୱିନୀ ମାତା-ରୂପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଳଦାନ କରେ, ସମସ୍ତେ ନାନା ରୂପରେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱମୟ କରୁଣା ଆମ୍ଭ ଉପରେ ଢାଳିଦେଉଛନ୍ତି ।

ଭାବି ଦେଖ, ଏହି ଅନନ୍ତ ଜଗତରେ ସେହି ବିଶ୍ୱମୟ ବିଧାତାଙ୍କର ରୂପ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ, ଆମ୍ଭର ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ, ଆମ୍ଭ ମନର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ, ଆମ୍ଭ ଜୀବନର ବିକାଶ ପାଇଁ,—ଗୋଟିଏ କଥାରେ, ଜଗତରେ ମାନବର ଜୀବନକୁ ସମ୍ଭବ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ମାନବଜୀବନର ଅବସ୍ଥିତି ତଥା ମାନବର ମାନବତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଅପାର କରୁଣାନିଧାନ ପରମପିତା ବିଶ୍ୱବିଧାତା ଏହିପରି କୋକିଳର ମଧୁ କୁହୁତାନ, ପୁଷ୍ପର ପ୍ରାଣବିନୋଦନ ସୌରଭ, ଗିରି ନିର୍ଝରିଣୀର ମୃଦୁ କଳନିନାଦ, ସିନ୍ଧୁବକ୍ଷର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରସାରିଣୀ ମସ୍ୱାସୂସୀ ବିଶାଳତାଠାରୁ ବନ୍ଧୁର ସ୍ନେହ, ପିତାର ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ମାତାର ପ୍ରାଣଭରା ପ୍ରେମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନନ୍ତ ରୂପରେ, ବିଶାଳ ମହିମାରେ ନିଜର ପ୍ରେମମୟ କରୁଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ଫିଟାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଈଶ୍ୱର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରମପିତା । ସେ ଏହିପରି ବିଶ୍ୱମୟ ସ୍ନେହରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ସ୍ନେହ ନକଲେ, ଦୟାର ସହିତ ପାଳନ ନକଲେ, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ ହୁଅନ୍ତା । ପିତା ପରିବାରର ପାଳନରେ ହେଳା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁ ପିତାର ଅନ୍ୟାୟ ହେଲା । ଏ ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର ମନୁଷ୍ୟର । ସେହି ହିସାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁ, ସୃଷ୍ଟିକୁ ପାଳନ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝିବା ଭଳି ସେହି ନ୍ୟାୟଦଣ୍ଡରେ ପରମପିତା, ପରମ ବିଚାରପତି ରୂପରେ ସୃଷ୍ଟିର ପାଳକ ସୃଷ୍ଟି ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଅନନ୍ତ କରୁଣାର ସ୍ରୋତ ନ୍ୟାୟଦଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ନ୍ୟାୟ, ଦୟାଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଯେତେବେଳେ ପିଲାଦିନେ ଦୀପ ଦେଖି ଧରିବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲାବେଳେ ମା' ହାତ ଧରିପକାଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେ କାନ୍ଦିଥିଲୁ । ଯେପରି କି ଆମ୍ଭେମାନେ ମନେ କରିଥିଲୁ—ମା' ତୁମ୍ଭର ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ, ମୋ ସୁଖରେ ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ବାଧାଦେବ ? ଯେତେବେଳେ ବାପା କୃମି ହେବ ବୋଲି ଭୟ କରି ପିଲାଦିନେ ତୁମ୍ଭକୁ କୋବି ଖାଇବାକୁ ଦେଉନଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ମନେ ମନେ କହିଥିଲ—ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ? ଏବେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ବେଳେ ବେଳେ ତୁମ୍ଭ ଚରିତ୍ର ଭଲ କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭକୁ କୌଣସି ବିଳାସ ଆମୋଦାଦିରୁ ରହିତ ହେବାପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ପାଇଁ ପରିଶ୍ରମ କରି ଅଙ୍କ କଷିବାଟା କହନ୍ତି କିମ୍ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଶୀତଦିନେ ବଡ଼ିସକାଳୁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ପଠାନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ହୁଏତ କହ—'କି ଅନ୍ୟାୟ ?' ଏହିପରି ପିତାମାତା, ଶିକ୍ଷକ, ବନ୍ଧୁ, କୁଟୁମ୍ବ, ପରିଜନ ସେହି ବିଶ୍ୱମୟ କରୁଣାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି ତୁମେ

ବାଲ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଦୋଷରେ ତାହାର ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବସ । ସେଥିରେ ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟାୟ କହି, ତହିଁରେ କି ନ୍ୟାୟ, କି ସ୍ନେହ ନିହିତ ଅଛି, ତାହା ଯେତେ ବଡ଼ ହେଉଅଛ, ସେତେ ବୁଝୁଅଛ । ସେହିପରି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱସଂସାରରେ ଜୀବଜନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କର ଶିଶୁସନ୍ତାନ । ସଂସାରରେ ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ରୋଗ, ଦୈନ୍ୟ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ଶୋକ, ପାପ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ବେଳେ ବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିଶୁବୁଦ୍ଧିରେ ପରମପିତାଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଉଅଛୁ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟତା ଯେତେ ବଢ଼ିବ, ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କର କ୍ରିୟାକଳାପ ଆଉ ମନୁଷ୍ୟର ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ସମାଲୋଚନା କରିବୁ ନାହିଁ । ମଙ୍ଗଳମୟ ଜଗତପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ନ୍ୟାୟ ଓ କରୁଣାର ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତ ନ୍ୟାୟର ଆଧାର, ଅପାର କରୁଣାର ଅର୍ଣ୍ଣବ ସ୍ୱରୂପ ବିଶ୍ୱବିଧାତା ନ୍ୟାୟରେ, ପ୍ରେମରେ, ଦୟାରେ ଏହି ସୃଷ୍ଟି ପରିପାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅନୁଭବରେ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ସେହି ଅପାର ଦୟା, ନ୍ୟାୟ ଓ ପ୍ରେମକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସେହି ରୂପରେ ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିମୟ ବ୍ୟାପିରହିଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନ୍ତୁକୁ ଏପରିକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଦେଖୁଅଛୁ, ତାହା ସେହି ଅନନ୍ତ ନ୍ୟାୟର ଆବରଣରେ ଘେରି ହୋଇ ରହି ସେହି ଅନନ୍ତ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରକୃତି ଧାରଣ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭ ନିଜ କଥା ଭାବ । ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ହୋଇଅଛ ବା ହେବ ତାହା ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର ସେହି ଦୟାରେ ନିର୍ମିତ । ପିତାମାତାଦି ରୂପରେ ସେହି ଅନନ୍ତଦୟା ଯାହା କରିଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ହିଁ ହୋଇଅଛ । ଏହିପରି ନାନା ରୂପରେ ସେହି ଦୟା ଯାହା କରିଦେବ, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ହିଁ ହେବ ଏବଂ ଜୀବନରେ ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କରିବ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ସେହି ଦୟାର ବ୍ୟବହାର ମାତ୍ର । ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଦୟାରେ ଯେପରିକି ଗଢ଼ାହୋଇଅଛ ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକୃତି ସେହି ଦୟାସ୍ୱରୂପ ହୋଇଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ବା ନଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ଏଥିରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହଁ । ଏହିପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅପାର କରୁଣାମୟ ହରିଙ୍କର କରୁଣାରେ ଗଢ଼ାହୋଇଅଛୁ । ସଂସାରରେ ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ହେଁ, ଏହି ହିସାବରେ ଟିକିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତେ ସମାନ । କାହାର କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସେହି କରୁଣାନିଧିଙ୍କର କରୁଣାର ଏକ ଏକ ଅବତାର । ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ପଦାର୍ଥଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଈଶ୍ୱର ରୂପରେ ସେହି ଅନନ୍ତ କରୁଣାରେ ଗଢ଼ା । ସେ ହିଁ ଅନନ୍ତ କରୁଣାର ମୂର୍ତ୍ତି । ଏହି ହିସାବରେ ଦେଖିଲେ କେହି ବଡ଼ ନୁହେଁ, କେହି ସାନ ନୁହେଁ, କେହି ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ, କେହି ନୀଚ ନୁହେଁ । ସେହି ପ୍ରେମମୟ ଶକ୍ତି ସର୍ବତ୍ର ସମଭାବରେ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ କରି ରହିଅଛି; ବିଶ୍ୱ-ସଂସାରକୁ ଅନନ୍ତ ମହିମାରେ ଜୀବନ୍ତ ରଖିଅଛି ।

ଜୀବଜନ୍ତୁ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ସେହି ଅନନ୍ତ ଦୟାସ୍ୱରୂପ ହେଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କର 'ମୁଁ' ବୋଲି ଅହଙ୍କାର ନାହିଁ । ସେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଧାତାଙ୍କର ନିୟମର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ଅଛି । ନିଜ ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସଂସାରକୁ ଦେଖି ବୁଝି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସତ୍ତା ଅନୁଭବରେ ଜାଣି କୃତାର୍ଥ ହେବାର କ୍ଷମତା ଅଛି । ଏ ସବୁ ସୃଷ୍ଟିର ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ, ଦୟାମୟଙ୍କର ଏ ଅପାର କରୁଣା, ବିଧାତାଙ୍କର ଏ ବିଶ୍ୱମୟ ପ୍ରେମ ଓ କରୁଣାର ବିକାଶ ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି ଭଗବାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ କଥା ଏଠାରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହେ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଥିବ, ଜନ୍ତୁଜଗତରେ ଯେ ଯେତେ ବୁଝିବାର କ୍ଷମତା ପାଇଅଛି, ସେହି ଜୀବର ଶିଶୁ ତେତେ ଅଧିକ ନିଃସହାୟ । ମାନବଶିଶୁ ଯେତେ ନିଃସହାୟ ରହେ, କୌଣସି ଜୀବର ଶିଶୁ ସେତେ ରହେନାହିଁ । ପ୍ରଜାପତିର କୋଷ ନିଜେ ନିଜେ ବଢ଼ି ପ୍ରଜାପତି ହୁଏ । ପକ୍ଷୀ ଦଶ ପଚିଶ ଦିନ ନିଃସହାୟ ଥାଏ । ପଶୁମାନେ ଜନ୍ମ ହେବାର କିଛି କାଳପରେ ଚାଲିବୁଲି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ବହୁକାଳ ଯାଏ ପିତା, ମାତା, ବନ୍ଧୁ, ପରିଜନ, ଶିକ୍ଷକ, ସହାଧ୍ୟାୟୀଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଦୟା, ସ୍ନେହ ଓ ମମତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଭଗବାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟର ଦୟାରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କର ସେହି ଅପାର କରୁଣା ଅନୁଭବରେ ଜାଣିବାର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ପାଉଅଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଚାହିଁ, ନିଜର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ଜୀବନର ଗତିବିଧି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର; ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୁଅ । ସେଥିରେ ହିଁ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷାର ବୀଜ ରହିଅଛି । ସେହିଠାରେ ହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଦୟାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିବାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ରହିଅଛି । ଏହିପରି ତୁମ୍ଭେ ନିଜପ୍ରତି ଥରେ ସଦୟ ହୋଇ ପାରିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିବ, ସାରା ବିଶ୍ୱ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଦୟାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କରୁଣାନିଧି ବିଧାତାଙ୍କ ଦୟାରେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତିଦିନ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଉଠୁଅଛ । ବିଧାତାଙ୍କର ଦୟାସ୍ରୋତ ଶତଧାରରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭକୁ ନିର୍ମାଣ କରୁଅଛି; ତୁମ୍ଭ ଜୀବନକୁ ଗଢ଼ୁଅଛି । ସେ ଦୟାର ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସ ନଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ ନଥାନ୍ତ, ମୁଁ ନଥାନ୍ତି, ଏ ବିଚିତ୍ର ବିଶ୍ୱ ନଥାନ୍ତା ।

ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରରେ ଅଛ, ସମାଜରେ ଅଛ । ପିତା, ମାତା, ବନ୍ଧୁ, ପରିଜନ, କୁଟୁମ୍ବ, ସ୍ୱଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଛ । ସମସ୍ତଙ୍କର ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଯେପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ସମସ୍ତେ ବିପୁଳ ବିଭୁକୃପାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭକୁ ଯେପରି ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ବା ନଜାଣ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୂପରେ ସେହି ଅନନ୍ତ କରୁଣା ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟଦେଇ

ବିକାଶ ଲଭୁଅଛୁ । ଯେଉଁ ଦୟାର ଫଳରେ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବନ ଲାଭ କରିଅଛ, ସେହି ଦୟା ତୁମ୍ଭେ ନିଜ ଜୀବନରେ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ଦରିଦ୍ର ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭର ମନ ବିକଳ ହେଉଅଛୁ । କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ବିଗଳିତ ହେଉଅଛୁ । ଅନ୍ୟର କ୍ଲେଶ ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଅନୁକମ୍ପାରେ ଜର୍ଜରିତ ହେଉଅଛ । ତୁମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛା କର ବା ନକର, ପୁଣି ପ୍ରତି ମାତାର ଯେପରି ସ୍ନେହ ହୁଏ, ସମୁଦ୍ର ଦେଖିଲେ ମନ ଯେପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ହୁଏ, ବନ୍ଧୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲିତ ହୁଏ, ଏ ସବୁ ଭାବ ସେହିପରି ତୁମ୍ଭର ହେବ । ତୁମ୍ଭର ଜୀବନକୁ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଯେପରି ଭଗବାନ ମାତା ଦେଇଛନ୍ତି, ମନକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଯେପରି ସମୁଦ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି, ହୃଦୟକୁ କୋମଳ କରିବା ପାଇଁ ସେହିପରି କୁଷ୍ଠରୋଗୀକୁ ତୁମ ଆଗରେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭକୁ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି, ବିବେକ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ଏ ସବୁରୁ ଶିଖିବ । ତୁମ୍ଭେ ମନୁଷ୍ୟ; ପଶୁ ନୁହଁ, ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ନୁହଁ । ସେ ଅନନ୍ତ ଦୟା ତୁମ୍ଭକୁ ଘେରି ରହିଅଛି । ସେ ଦୟାର ଅନନ୍ତଧାରା ଶତମୁଖରେ ପଡ଼ି ତୁମ୍ଭର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଗଢ଼ୁଅଛି, ମନେରଖ, ସେହି ଦୟାରେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଗଢ଼ିବ । ଯେ ଦୟାମୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦେଖୁଅଛୁ, ସେହି ଈଶ୍ୱରଭାବ ପ୍ରାଣରେ ଧାରଣ କରିବ । ସେହି ଅପାର ଦୟା ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଦେଖାଦେବ ।

•

ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ରଗଣ ! ବୃଷ୍ଟିରଙ୍ଗ—ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର ଅପାର କରୁଣାର ଏହି ବିଶ୍ୱରୂପ ଥରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଲେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ହେବ । ତାହା ନହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ଜଡ଼ । ଏ ଜଡ଼ତ୍ୱ ଛାଡ଼ି ନିଜ ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ସଂସାରକୁ ଦେଖି ଥରେ ସେହି ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ଲାଭ କରିପାରିଲେ, ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଦୟାମୟ ହେବ । ତୁମ୍ଭକୁ ଦୟା ଅଭ୍ୟାସରେ ଶିଖିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଦୟାମୟଙ୍କର ସେହି ଅନନ୍ତ ଦୟାଫଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜୀବନଧାରଣ କରିଅଛୁଁ, ସେହି କରୁଣାମୟଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟପ୍ରତି ଦୟା କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ ପରମାତ୍ମା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନ୍ୟାୟ, ପ୍ରେମ ଓ କରୁଣା ରୂପରେ ଏ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ରହିଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭକୁ ଜୀବନଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଜୀବାତ୍ମାରେ ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱମୟ କରୁଣା ହେତୁରୁ ଆମ୍ଭର ଜୀବନ, ସେହି କରୁଣା ନିଜ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶ୍ୱମୟ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେବ । ନିଜର ଅଭାବାଦିକୁ ଚାହିଁ ପରପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଯେ ଭିତରକୁ ଦେଖିଅଛି ସେ ସଂସାରକୁ ଦେଖିଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟର ଦୟାରେ ବଞ୍ଚିଅଛୁଁ ଏବଂ ବାଧ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କେତେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନ୍ୟପ୍ରତି କରିବାକୁ ହେବ । ନିଜର ଅଭାବାଦିକୁ ଚାହିଁ ପର ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଅତଏବ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଅନୁଭବ କରି, ନିଜ

ଦୁଃଖକଷ୍ଟରେ ପରର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ତୁଳି ଯେ ଅନ୍ୟପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିଖିଅଛି. ସେହି ଏକା ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ । ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳମୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ଏକା ପ୍ରକୃତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ସେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର କରୁଣାମୟ, ମଙ୍ଗଳମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଅଛି, ସେଥିରେ ତାହାର ଜୀବନ, ମନ ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏହିପରି ସଂସାରକୁ ଯେ ଦୟାକରି ଶିଖିଅଛି, ଯେ ଏହିପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଦୟାର ମୂର୍ତ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦେଖି ସେହି ଦୟାଧର୍ମରେ ସେହି ଈଶ୍ୱରଭାବରେ ପ୍ରାଣକୁ ପରିପ୍ଲାବିତ କରିଅଛି, ସେହି କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱରସେବା କରି ଶିଖିଅଛି; ସେହି କେବଳ ବୁଝିଅଛି—ଜନସେବା ହିଁ ଈଶ୍ୱରସେବା, ଜୀବେ ଦୟା ହିଁ ବିଧାତାଙ୍କର ପୂଜା ।

□□

ପୁରାତନ

ବିଶ୍ୱନାଥ କର

ପୁରାତନ ସ୍ମୃତି ଅନେକ ସମୟରେ ସୁଖବିଧାୟକ, ଅନେକ ସମୟରେ ଉନ୍ନତିର ସୋପାନ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅତୀତ ଜୀବନର କୌଣସି ଗୌରବାନ୍ୱିତ କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ମରଣ କରେ ତାହାର ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଆଶା ଓ ଉତ୍ସାହ ଜାତ ହୁଏ । ପୂର୍ବଲବ୍ଧ ଜୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସ୍ମରଣ କରି ବୀର ହୃଦୟ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ । ପୂର୍ବପୁରୁଷର ଗୌରବ ଚିନ୍ତା କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲଭ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୁଏ । ପୁରାତନର ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲଭ ଏହି ଯେ, ଆମେମାନେ ସେଥିରୁ ଯାହା ସାର ବା ସତ୍ୟ ଲଭକରୁଁ ; ତାହାକୁ ସମ୍ବଳ କରି ନୂତନ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରୁଁ । ମନୁଷ୍ୟଜୀବନରେ ପୁରାତନର କାର୍ଯ୍ୟ ଏତିକି—ଭଗ୍ନ ଗୃହର ଦୃଢ଼ ଇଷ୍ଟକ ଖଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ନୂତନ ଗୃହରେ ଲଗାଇପାରୁଁ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ଅଗୋଚର ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ମନୁଷ୍ୟ ଅତୀତର ସକଳ ସମ୍ପଦର ଅଧିକାରୀ । ସେଗୁଡ଼ିକ କାରବାର କରିବ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶ ପାଇଁ କିଛି ଅଧିକ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଯିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜି ଯେଉଁ ସବୁ ସୁଖ-ସମ୍ପଦ ଓ ଜ୍ଞାନ-ଧର୍ମର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛୁଁ; ତାହା ସମୁଦାୟ ଅତୀତ ବଂଶର ପରିଶ୍ରମ ଓ ଚିନ୍ତାର ଫଳ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତା ବା ଉନ୍ନତି ରାଶି ରାଶି ନରକଙ୍କାଳ ଓ ଶୋଣିତ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । କେଉଁଠାରେ କେଉଁ ଅସ୍ଥି ଖଣ୍ଡ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି, ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ଅସାଧ୍ୟ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଖଣ୍ଡ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ନୁହେଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁଦ୍ଧା ବାଦ୍ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ହିସାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ସମଗ୍ର ମାନବଜାତି ଏକ; ଅଖଣ୍ଡ—ଏ ସଭ୍ୟତାର ଗୃହ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ହେଉଅଛି । ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ଏହାର ବର୍ହି-ଦେଶରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମୟ ଆସୁଅଛି, ଗୃହର ଆୟତନ କ୍ରମଶଃ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଙ୍କାଳ ଓ ଶୋଣିତ ଏହାର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରୁଅଛି । ଏକସମୟରେ ଯାହା ଦଶଜଣ ପଚିଶ ଜଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା; ଆଜି ତାହା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ଅର୍ଥରେ ପୁରାତନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନମସ୍ୟ—ଅତି ଆଦରର ବସ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ପୁରାତନର ନାମ ଜପ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ଏବଂ ସେଥିରେ କିଛି ଫଳ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଯେବେ ପୁରାତନ ଇତିହାସପାଠ ବା ପୁରାତନ-ଚିନ୍ତାରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ ଅଥଚ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଉପଯୋଗୀ କିଛି ଜୀବନରେ ସାଧନ ନକରୁଁ, ତେବେ ସେ କେବଳ ବୃଥା ଶ୍ରମ ମାତ୍ର । ବ୍ୟାସ, ବାଲ୍ମୀକି, କପିଳ, କଣାଦ ଯାହା ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ କେବଳ ତାହାର ଜୟ ଘୋଷଣା କରି ବୁଲୁ; ମାତ୍ର ନିଜ ସଙ୍ଗେ ତାହାର କିଛି ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ନରଖୁଁ ତେବେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବା ଜଗତର କିଛି ମାତ୍ର ଲାଭନାହିଁ । ତାହା ବାତୁଳର ପ୍ରଳାପ ମାତ୍ର । ପୁନର୍ବାର କହୁଅଛୁଁ, ପ୍ରାଚୀନ ଉପରେ ନବୀନ ଜୀବନଗଠନ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ମୂଳ ଶିକ୍ଷା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷା । ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିତ୍କାର କରୁଅଛୁଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅତି ଅଳ୍ପ ବା ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକପ୍ରକାର ବିକୃତ 'ପୁରାତନବାଦ'ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ପ୍ରକୃତ କଥା ଏହି ଯେ ଅସଲ ବସ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଲାଭ କରିପାରି ନାହୁଁ—ଯାହା କିଛି ସବୁ ନକଲ । ସେମାନେ ପୁରାତନର ପ୍ରକୃତ ଆଦର ଜାଣନ୍ତି । ପୁରାତନର ସ୍ମୃତି କିପରି ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ, ପୁରାତନର ମହତ୍ତ୍ୱ ସ୍ମରଣ କରି କିପରି ନୂତନ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହୁଏ, ତାହା ସେମାନେ ଜୀବନରେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । କେବଳ 'ପୁରାତନ' ମୁଖା ପିନ୍ଧି ଅଥବା 'ପୁରାତନ' ବୋଲି ଧରି ଉନ୍ମତ୍ତ ଚିତ୍କାର କରିବା ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ସୁଦୂର ଅତୀତ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସେମାନେ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରୁଅଛନ୍ତି—ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଶୋଣିତପାତ କରି ତାହାର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶୋଣିତପାତ କଥାଟା କଳ୍ପନା ନୁହେଁ; ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ସେମାନେ ପୁରାତନକୁ ଆଦର କରନ୍ତି, ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ଅନୁଗତ ନୁହନ୍ତି । ପୁରାତନ ସେମାନଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ରଖିପାରିନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ବାନ୍ଧିବାର ଚେଷ୍ଟା, ସେହିଠାରେ ସଂଗ୍ରାମ, ସେହିଠାରେ ରକ୍ତପାତ । ଏହିପରି ସଂଗ୍ରାମର ଫଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ସଭ୍ୟତା ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାତନର ଆଦର ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷାକରି ବର୍ତ୍ତମାନ ସକଳ ବିଷୟରେ 'ପୁରାତନ' 'ପୁରାତନ' ବୋଲି ଚହଲ ଆରମ୍ଭ କରୁଛୁଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ କିଛି ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛୁଁ, ଏ କଥାଟି ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କୁଣ୍ଠିତ—ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଗୌରବ ଉପରେ ଆଘାତ ଲାଗିବ । ଜାତୀୟ ଗୌରବ ସର୍ବଥା ଶ୍ଲାଘ୍ୟ—ଜାତୀୟତାଶୂନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁଠାରୁ ଅଧମ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ବିକୃତ ଜାତୀୟତା ଦେଖିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଜଳିଉଠେ । ଏହି ଜାତୀୟତା ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କହିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିଅଛୁଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନଥିଲା କ'ଣ ? ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଯେତେ ଉନ୍ନତି କରି ଅଛନ୍ତି ବା ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଯାହା କରିବେ, ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଥିଲା । ଅଲ୍ପଦିନ ହେଲା ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଲବ୍‌ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ଲେଖକଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଠ କରିଥିଲୁଁ । ଲେଖକ ଜାତୀୟ ଭାବର ବଡ଼ ପକ୍ଷପାତୀ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଭାବ ଏତେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସେ ଅନ୍ୟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯେ କିଛି ଗୌରବ ଅଛି ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ନାରାଜ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାରେ "ଏହା ହିନ୍ଦୁର ଲକ୍ଷଣ, ହିନ୍ଦୁତ୍ୱର ଲକ୍ଷଣ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଲକ୍ଷଣ । ଏଇ ଲକ୍ଷଣ କୌଣସିଠାରେ ନଥିଲା, ନାହିଁ ବା ହେବନାହିଁ ।" ଆଚ୍ଛା, ତା' ହିଁ ହେଲା । ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କଲୁ ଯେ, ଅନନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତଗର୍ଭରେ ମାନବଜାତି ପାଇଁ ବିଧାତା ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଦେଶରେ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର କି ଲାଭ ହେଲା ? ଉପବାସରେ କଙ୍କାଳ ଶୁଖିଯାଉଛି; ଏଣେ "ମୋ ଘରକଣରେ ଗୋଟିଏ ମୋହର ପୋତାହୋଇ ରହିଅଛି ।" ଏକଥା ମାନବସମାଜରେ କହିବୁଲିଲେ କି ଫଳ ? ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀର ପ୍ରଳାପ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ପୁରାତନ ମହିମାକୀର୍ତ୍ତନ ଏକ କଥା; ଯାହା ପୁରାତନ ତାହା ଭଲ—ପୁରାତନରେ ଗଲତି କିଛି ନାହିଁ, ଏକଥା ଆଜିକାଲି ଚାରିଆଡ଼େ ହୁରି ପଡ଼ିଅଛି; ସୁତରାଂ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଭାଙ୍ଗି ପୁରାତନ ଆକାରରେ ଗଠନ କର, ଏହା ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପଦେଶ । କଥାଟା କିପରି ହେଲା ? ବସନ୍ତକାଳ ସମାଗମରେ ବୃକ୍ଷର ପୁରାତନ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଅଛି; ନୂତନ ପତ୍ର ଅଙ୍କୁରିତ ହେବାକୁ ବସିଅଛି—ବୃକ୍ଷ ଚିତ୍କାର କରି କହୁଅଛି, 'ନା-ନା, ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ; ମୋର ଯେଉଁ ପୁରାତନ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଖସିପଡ଼ୁଅଛି, ସେ ମୋ ଦେହରେ କି ସୁନ୍ଦର ଶୋଭା ପାଉଥିଲା; ମୁଁ ପୁଣି ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଣି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେହରେ ଖଞ୍ଜିବି; ନୂତନ ପତ୍ର କ'ଣ ହେବ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର 'ପୁରାତନବାଦ' ଠିକ୍ ବୃକ୍ଷର ଏହି ହାସ୍ୟଜନକ ଉକ୍ତି ପରି; କିନ୍ତୁ ଫଳ ସମାନ ନୁହେଁ । ବୃକ୍ଷର କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ପ୍ରକୃତି ନିୟମାନୁସାରେ ନବପଲ୍ଲବ ଜାତ ହୁଏ; ପୁରାତନବାଦୀ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସେପରି ନୁହେଁ—ସେ ତାହାର ନିର୍ବୋଧତା ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତିମାର୍ଗ ରୋଧ କରେ । ପୁରାତନ ଦେହରେ ଯୋଡ଼ି ହୁଏନାହିଁ; ନୂତନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଏନାହିଁ; ସେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ଭୂତକିମାକାର ବସ୍ତୁ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟସମାଜକୁ ଚିରକାଳ ପୁରାତନ ବେଶରେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ ବେଶି ବୁଦ୍ଧି ବିବେଚନା ଅଛି ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏନାହିଁ । ବିଂଶତିବର୍ଷୀୟ ଯୁବା ତାହାର ବାଲ୍ୟକାଳର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପରିଚ୍ଛଦ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଯେବେ କହେ ଯେ,

"ଆହା ! କି ସୁନ୍ଦର; ଏହା ମୋ ଦେହରେ କେତେ ସୁନ୍ଦର ସାଜୁଥିଲା ।" ଏବଂ ତାହାକୁ ଆଣି ପରିଧାନ କରେ, ତେବେ ସେ କିପରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ? ନ ଭୂତୋ ନ ଭବିଷ୍ୟତି । ବୁଦ୍ଧିମାନ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ଯୁବକର ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରଶଂସା କରିବେ; ନା ତାହାପାଇଁ କିଞ୍ଚିତ୍ ନାରାୟଣ-ତୈଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ? ଅତି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଜପତିମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ସୃଷ୍ଟିର କ୍ରମୋନ୍ନତିର ରହସ୍ୟ ସେମାନେ ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଯାହା ଏକସମୟରେ ପରମ ଉପକାରୀ ଥିଲା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ତାହା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବା ଘୋର ଅପକାରୀ ହୋଇଉଠେ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ତାକୁ ଯତ୍ନରେ ସମ୍ମାନ ଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ କଦାଚ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଏ ନାହିଁ । ଜୀବନ୍ତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଯାହା ଅନାବଶ୍ୟକ, ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାହା ଖସିପଡ଼େ ।

ମନୁଷ୍ୟଜୀବନ ଉପରେ ପୁରାତନର ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରଭାବ ଅଛି । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଶକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲେ ପୁରାତନ ପ୍ରତି ଏକପ୍ରକାର ମୋହ ଜନ୍ମେ—ସେ ମୋହ ସହଜରେ ଛାଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହା ହିଁ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ମୂଳକାରଣ । ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ନିତାନ୍ତ ଅବଜ୍ଞାର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ; ତାହାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପୁରାତନ ରତ୍ନର ଉଦ୍ଧାର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସୀମା ଅଛି । ସେ ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କଲେ ବିପରୀତ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଯେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହୁଏ, ତେବେ ଏହା ସମାଜର ଶତ୍ରୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଅନ୍ଧ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ଘୃଣା କରୁ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ମୌଖିକ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଦେଖାଯାଉଥିଲେ ହେଁ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ କିଛି ନାହିଁ । ଦେଖାଯାଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ପ୍ରଚଳିତ କୁସଂସ୍କାର ଓ ରୀତିନୀତିର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାରେ ନିପୁଣ—'ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ', 'ସନାତନ ଧର୍ମ', 'ସ୍ୱଧର୍ମ', 'କୁଳଧର୍ମ', 'ରକ୍ତର ବିଶୁଦ୍ଧତା', 'ଶ୍ରମବିଭାଗ' ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାରେ ଖୁବ୍ ବାହାଦୂର; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସର୍ବପ୍ରକାର ରୀତିନୀତିର ମସ୍ତକରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାକୁ ତତୋଽଧିକ ମଜବୁତ୍ । ଯେଉଁମାନେ ଭିତରେ କୋରବାନ୍ ଆଲି ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟରେ ପ୍ରତିଦିନ ରସନାର ତୃପ୍ତି ସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି, ବାହାରେ ସେମାନେ ଜାତିଭେଦର ସର୍ବ-ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡା, ସର୍ବପ୍ରକାର ଧର୍ମ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁମାନେ ସମ୍ପର୍କ-ବିବର୍ଜିତ; ସେହିମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଆର୍ଯ୍ୟତ୍ୱ, ସନାତନ ଧର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚାଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାର କାରବାର ବେଶି । ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ରତ୍ନୋଦ୍ଧାର, ତାହା ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ଇଲାକା ନାହିଁ । ଲୋକେ ନବୁଝି ନଶୁଝି କେବଳ କଥାରେ, ନାମରେ ବିମୋହିତ—ଧର୍ମପ୍ରବର ! ହତବୁଦ୍ଧି ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପରି ଅନେକ

ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଅଛୁଁ । କିଛି ଦିନ ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଜଣେ ବକ୍ତା ଏ ନଗରକୁ ଆସିବାରୁ ଶିକ୍ଷିତ ମଣ୍ଡଳରେ ଏବଂ ଗ୍ରୁଷଦଳରେ ଘୋର ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ବକ୍ତା ଦିନେ 'ସାକାର ଓ ନିରାକାର ଉପାସନା' ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା କଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଲୁ ଯେ ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଯୁକ୍ତି ବଳରେ ପ୍ରମାଣ କଲେ ଯେ, 'ନିରାକାର ଈଶ୍ୱର' ଓ 'ଅଶ୍ୱଡିମ୍ବ' ଏକ କଥା । ଶ୍ରୋତୃବର୍ଗ ବିମୋହିତ ହୋଇ କରତାଳିଧ୍ୱନିରେ ଗଗନ କମ୍ପାଇ ଦେଲେ ! ପରେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା; ତାହା ବଡ଼ କୌତୁକଜନକ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ଦେଉଅଛୁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ—କି ମହାଶୟ ! ବକ୍ତୃତା କିପରି ହେଲା ?

ଉତ୍ତର—ଅତି ଚମତ୍କାର ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଚମତ୍କାର କିପରି ?

ଉତ୍ତର—ବକ୍ତା ଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଯୁକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣ କଲେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ସାକାର ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ଆଚ୍ଛା, ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ ! ବକ୍ତା ଯେଉଁ ସବୁ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ତ ?

ଉତ୍ତର—ସେ ଅତି ଚମତ୍କାର ଯୁକ୍ତି ।

ପ୍ରଶ୍ନ—ହେଉ; ସେ ଚମତ୍କାର ଯୁକ୍ତି ମତେ ଟିକିଏ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଉତ୍ତର—ନିରୁତ୍ତର !

ଜଣେ ଅଧେ ନୁହେଁ; ଅନେକ ଏହିପରି ବିଦ୍ୱତ୍ତା ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଦିନେ ଜଣେ ବି. ଏ. ଉପାଧିଧାରୀ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜାତିଭେଦ ବିଷୟରେ କଥୋପକଥନ ହେଉଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥା ମଧ୍ୟରେ ସେ କହିଲେ, "ଜାତିଭେଦ ନ ମାନିଲେ, ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ତର ବିଶୁଦ୍ଧତା ନଷ୍ଟ ହେବ ।" ଆମ୍ଭେମାନେ ପଚାରିଲୁ—ଆଚ୍ଛା ମହାଶୟ ! ଇଂରେଜମାନେ ଯେ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ କରନ୍ତି. ସେମାନଙ୍କ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ରକ୍ତ କଅଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ? ଆପଣଙ୍କ କଥାର କିଛି ଅର୍ଥ ଅଛି; ନା କେବଳ ଗୋଟିଏ 'ବନ୍ଧା ଗତ' ଆଉଡ଼ାଉ ଅଛନ୍ତି ? ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥାର ଉତ୍ତର ନଦେଇ ବାତୁଳ ପରି ଏଣୁତେଣୁ ଗୁଡ଼ିଏ,

ବକିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ 'ଶିଶୁଙ୍କ ଭକ୍ତ' ସଂସର୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଆସିଲୁ । ଏପରି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବିଚାର, ସେମାନଙ୍କ 'ପୁରାତନ-ବାଦ'ର କିଛି ଅର୍ଥ ଥାଇପାରେ ? ମୂର୍ଖ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟାମନ୍ତ୍ର ଆଉଡ଼ାଇହେବା ଯେପରି, ଏ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଏପରି ହେବାର ହେତୁ କ'ଣ ? ହେତୁ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ; କେବଳ ଔଦାସୀନ୍ୟ । ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମତରୁ ପ୍ରାଚୀନ-ବିଶ୍ୱାସ; ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର ଉନ୍ମୂଳିତ ହୋଇଅଛି; ଅଥଚ ପ୍ରବଳ ସତ୍ୟ-ପିପାସା, ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟି, ଅନୁସନ୍ଧାନ, ତତ୍ତ୍ୱ ଲୋଚନା, ନୈତିକ ସାହସ କିଛି ନାହିଁ—ଯାହା ବଳରେ ସମସ୍ତ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ନବବିଶ୍ୱାସ ଲାଭ କରିବେ ବା ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ? ନୂତନ କିଛି ନାହିଁ; ଅଥଚ ପୁରାତନ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ସାର ଥିଲା, ଆବର୍ଜନା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଔଦାସୀନ୍ୟ ପରି ଉନ୍ନତିର ଶତ୍ରୁ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଦମନ କରିଦିଏ; ତାହାକୁ ନୂତନ ପୁରାତନ ସବୁଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରେ । ଔଦାସୀନ୍ୟ କବଳରେ ପଡ଼ିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଏହାରି ପ୍ରଭାବରେ ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆଶା, ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ, ସାହସ, ପ୍ରତିଭା ହରାଇ ବିକୃତ ଅନୁକରଣ ମାତ୍ର ସାର କରି କେତେବେଳେ ପୁରାତନମୁଖା, କେତେବେଳେ ବା ନୂତନ ମୁଖା ପିନ୍ଧି ବିଚିତ୍ର ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି—ଦେଖି ଶୁଣି ହସ ମାଡ଼ୁଅଛି ! କାନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ୁଅଛି । ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଏ ପତିତ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ ।

□□

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରତିନିଧି ବର୍ଗ,

ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଛେ । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାଫଳରେ ଆମ ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍କଳ କିପରି ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡ ହୋଇଯାଇଛି, ଓଡ଼ିଆଜାତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଇତିହାସର ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପୂରି ରହିଛି । ଶିଳ୍ପ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ବାଣିଜ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପଛରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ବିଜୟପଥରେ ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଝଟପି ଚାଲିଥିଲେ, ସେକଥା ଆଜି ସ୍ମୃତିରେ ମାତ୍ର ରହିଛି; କାହାର କାହାରି ରହିଛି, ଆଉ କାହାର ସ୍ମୃତିପଟରୁ ପୋଛି ହୋଇ ଲିଭିଯାଇଛି ।

ସେହି ବିଶାଳ ଖ୍ୟାତି-ସମ୍ପନ୍ନ ଐତିହାସିକ ଉତ୍କଳଭୂମି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଓଡ଼ିଆମାନେ ତାହା ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଗଲେ ଓ ପ୍ରତିକାରର ବାଟ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ବାଟ ବାହାରିଲା ଆଜିକୁ ବାଉନ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପରିତ୍ରାତା ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ମହାଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାକୁ ମହାଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଧିବେଶନରେ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଦେଖିଲେ ଯେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ରହି ମହାଭାରତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସହଯୋଗ ରଖି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ସେଥିରୁ ହିଁ ଏ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଏ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଛେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଲାଗି କେତେ ଚେଷ୍ଟା ନ କରିଛେ ? କେତେ

ଆବେଦନ ନିବେଦନ ନ ଶୁଣାଇଛେ ? କେତେ ସ୍ମାରକପତ୍ର ନ ଦେଇଛେ ? ଆମ ନିବେଦନ ବିଚାର କରିବା ଲାଗି କେତେ ଥର କମିଟି ନ ବସିଛୁ ? କିନ୍ତୁ ଆମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତଥାପି ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଇଂରେଜ ସରକାର ଆମ ଦୁଃଖ ଗୁହାରି ଶୁଣି ଆମକୁ ଆଂଶିକ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ପୁନର୍ଗଠନ ଲାଗି ସରକାର ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏକ କମିସନ ବସାଇଲେ । ଏ କମିସନ ଆମକୁ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ନ୍ୟାୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଆମେମାନେ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛେ । ଆମ ପ୍ରାଣର ଦୁଃଖ କିଏ କେତେ ବାଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛେ । କିଏ ରିପୋର୍ଟକୁ ପୋଡ଼ି ଦେଇଛୁ; ଆଉ କିଏ ରିପୋର୍ଟ ଉପରେ ପଦାଘାତ କରିଛୁ । କିଏ ବା ସଭାରେ ରିପୋର୍ଟର ସମାଲୋଚନା କରିବା ପନ୍ଥା ଧରିଛୁ, ଆଉ କିଏ ରାସ୍ତାରେ ରେଲଗାଡ଼ି ଅଟକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛୁ । ପୁଣି ଦେଶରେ ଆଉ କେହି କେହି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଏ ସକଳ ପ୍ରକାର ପନ୍ଥା ନିନ୍ଦନୀୟ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ଜଟିଳ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଜି ଏ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଭାର ଆପଣମାନେ ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଆମର ସବୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ମୁଁ ଅଳ୍ପାଧିକେ ପରିଚିତ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ତ୍ରିଶ ବର୍ଷ ରହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଇ-ଭଉଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କାମ କରିଛୁ । 'ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି' ତଦନ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୁଇ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲିଛୁ, ଗାଳିମାଡ଼ ଖାଇଛୁ, ଭର୍ତ୍ସନା ଶୁଣିଛୁ । ୧୯୬୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ପୂର୍ବରୁ ଫୁଲଝରରେ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣର ସ୍ନେହ ଆକର୍ଷଣ ଅନୁଭବ କରିଛୁ । ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ ବିଶେଷ ଘନିଷ୍ଠ ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରେ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳର ତରଲା, ମଞ୍ଜୁଷା, ଟିକଲି ସହିତ ମୁଁ ସୁପରିଚିତ । ସର୍ବତ୍ର ମୁଁ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଆଖିରେ ଦେଖିଛୁ ଓ ବ୍ୟଥିତ ବାଣୀ ଶୁଣିଛୁ । ଏ ଘଡ଼ିସନ୍ଧି ବେଳେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପୀଠରେ ଦିନେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବା ଓଡ଼ିଆ-ପ୍ରାଣ ବିକ୍ରମ ଦେବ ବସିଥିଲେ, ମୁଁ ନିଜକୁ ସେ ଆସନର ଯୋଗ୍ୟ ମଣୁ ନାହିଁ; କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ଏ ଗୁରୁଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛୁ । ଆଶାନୁରୂପ ଭାବରେ ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ନ ପାରିଲେ ଆପଣମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋ ଦୋଷତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରିବେ । ମୋତେ ଏ ସମ୍ମାନ ଦେଇଥିବା ଯୋଗେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରିବା ଶକ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ବୋଲି ମନେକରେ ।

ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏ ରାଜ୍ୟ-ପୁନର୍ଗଠନ-କମିସନ କାହାରି ପ୍ରତି ଯେ ନ୍ୟାୟ-ବିଚାର କରିନାହାନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ଆମ ପଡ଼ୋଶୀ 'ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ' ପରି ଯେ କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ଯେତେ ନ୍ୟାୟ ଆଶା କରୁଥିଲେ, ତାଠାରୁ ବେଶି ପାଇଛନ୍ତି । ସେଥିଯୋଗେ କମିସନ ରିପୋର୍ଟ ବିଷୟରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଆମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଆମକୁ ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ଦେବାକୁ ହେଉଛି । କମିସନ ତିନିଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଜଣେ ଭୂତପୂର୍ବ ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଓ ଦୁଇଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଆମ ପ୍ରତି ଯେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ତା'ର ଆଉ କ'ଣ କାରଣ ଥିବ କେଜାଣି; ମୋତେ ଦୁଇଟିରୁ ଗୋଟିଏ ଦେଖାଯାଉଛି । ହୁଏତ ସେମାନେ ଆମ ସମସ୍ୟା ସବୁ ପଢ଼ି ଓ ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି; କିମ୍ବା ସେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ହେତୁଯୋଗେ ଜାଣିଶୁଣି ଆମ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରରାଜ୍ୟ; ତ ପରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଆଜାତି ଗୋଟିଏ ଅତି ସହନଶୀଳ ଜାତି । ଓଡ଼ିଆ ସହଜରେ କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରତିବାଦ କରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅନଷ୍ଟିତ କାର୍ଯ୍ୟର କଟୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଓଡ଼ିଆଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କମିସନ ହୁଏତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହି ଗୁଣ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆମ ଦାବୀକୁ ହେୟ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । କମିସନ ଓଡ଼ିଶା ବିଷୟ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ୧୯୯ ପୃଷ୍ଠାର ୬୩୩ ଚ୍ଛେଦରେ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ଶେଷ ରାଜ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀକୁ ସବାପଛରେ ଶେଷ ରାଜ୍ୟର ଦାବୀ ଭାବରେ ବିଚାର କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନଥିଲା । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ରାଜ୍ୟ-ତାଲିକାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ମଝିରେ, ଶେଷରେ ନୁହେଁ । ଆୟତନ ବା ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ରାଜ୍ୟ-ତାଲିକାରେ ଶେଷରେ ରଖାଯାଇ ନ ପାରେ । ପୁଣି କମିସନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସର୍ବଶେଷରେ ଆସି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଧ୍ର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାବୀ ବିଚାର କରି ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ବିଚାର କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । କମିସନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଦେଖାଇ ଆମ ସମସ୍ୟା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାନ୍ତି ।

ମୋର ଭାଷଣ ମୁଁ ବିଶେଷ ଦୀର୍ଘ କରିବାରୁ ବିରତ ହେବ । ପୁଣି ଟିକିନିଖି ତଥ୍ୟ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବ ନାହିଁ; ଏହା ସ୍ମାରକପତ୍ର ନୁହେଁ । ସ୍ମାରକପତ୍ର ଏଥିପୂର୍ବରୁ ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ବହୁତ ଲେଖିଛେ; କିନ୍ତୁ ଆମର କୌଣସି

ତ୍ରୁଟି ରହିଯାଉଛି; କେଜାଣି ଯେ ସବୁର ସୁବିଚାର ହେଉନାହିଁ । ଆମେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପାରୁ, ଭାରତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସରକାରୀ ମହଲରେ ଆମର ପ୍ରତିପତ୍ତି ନଥାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ମାରକ ପତ୍ର ଲେଖିବାରେ ଆମର ଯେ ପଟୁତା ଅଛି ତାହା ସମସ୍ତେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ । କେବଳ ଆମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ସବୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପଢ଼ା ଯାଉନାହିଁ; କିମ୍ବା ପଢ଼ାଗଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଫଳ ଉପୁଜୁ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ ଦାବୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବି । ଆନ୍ଧ୍ର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଏ ସବୁଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅଳ୍ପାଧିକ ରହିଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହେଉନାହିଁ; ଗୋଟିଏ ବିଷୟରୁ ଜାଣିହେବ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ବିଷୟରେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ଘାଣ୍ଟ ଚକଟ ଗୁଡ଼ାଏ ହେଲା । ସବୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମିଶାଇ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତ ସରକାର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ମତାମତ ଲୋଡ଼ିଲେ । ଅଜାମୁଣ୍ଡ ବା ଋଷିଶ୍ରାଦ୍ଧ ପରି ବହ୍ଵାଡ଼ମ୍ବର ଏହି ଲଘୁକ୍ରିୟା ହେଲାଯେ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଖଣ୍ଡିକ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶିଲା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ହିଁ ରହିଗଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିରୋଧ କରୁଥିବା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରର ସେତେବେଳେ ଯେ ଲାଟ ଥିଲେ, ସେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ଲାଟ ପାହ୍ୟାକୁ ଓଡ଼ିଶା ବିପକ୍ଷରେ ସେ କାଗଜ ପତ୍ର ଓଲଟାଇ ଦେଲେ, ସେତେବେଳେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ କିଛି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତା'ପରେ ତେଲୁଗୁ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରଭାବରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ୩୦ ବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ତାହାର କେତେକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲା । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଆସିବାର ପ୍ରାୟ ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଆସିଲା । ଏ ସବୁରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି, ଆମ ଦାବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଲାଗି କେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଆମ ଦାବୀ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଭାଷା ହିଁ ଜାତିର ପ୍ରାଣ ଓ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିକୁ କେବଳ ଯେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖେ, ତା ନୁହେଁ; ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରିବା ଢଙ୍ଗରେ ଗଠନ ମଧ୍ୟ କରେ । ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତି, ଋଣରେ ଭାଷା ଦେଇଛି । ଭାବ ବିନିମୟ ଆଖିର ଚାହାଁଣିରେ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଆଦାନପ୍ରଦାନ । ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ ଭାଷାରେ, ଭାବ ଓ ଭାବର ସଂଯୋଗରେ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି । ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ମାନବ ପ୍ରଗତିପଥରେ ସୋପାନରୁ ସୋପାନକୁ

ଉଠେ । ନିଜର ମାଆ ଯେତିକି ପ୍ରିୟ ଓ ପୂଜ୍ୟ, ମାଆଠାରୁ ଶୁଖିଥିବା ମାତୃଭାଷା ସେତିକି ପୂଜ୍ୟ ଓ ପ୍ରିୟ । ତେଣୁ ମାନବଜଗତରେ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଯିବା ଲୋକର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଏବେ କାଳ ପରି ସବୁବେଳେ ପଛରେ ପଡ଼ିନଥିଲା । ଏବେ ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବା କାରଣ ହେଉଛି, ଆମେ ଇଂରେଜ ଅମଳରୁ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛେ । ଦିନେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଲୋପ କରି ବଂଗ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ କରାଇବା ଚେଷ୍ଟା ଥିଲା । ସେହିପରି ଦିନେ ଗଞ୍ଜାମ ବା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆମାନେ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ତେଲୁଗୁ ଓ ହିନ୍ଦୀଭାଷା, ଯେତେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିନେବାକୁ ଲାଗିଥିଲେ । ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆମାନେ ହିନ୍ଦୀ ପଢ଼ିଲେ । ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବଂଗଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ବିସ୍ତାର କଲା ଯେ ପ୍ରାୟ ୭୦ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପନ୍ଦର ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ, ସଂଖ୍ୟାରେ କମି କମି, ଆଜି ପନ୍ଦର ହଜାରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାତୀୟତା ହରାଇ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ସଂହତି ଓ ସଙ୍ଗଠନର ଅଭାବ ।

ସେଥିଯୋଗେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଅଯଥା ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରାଯାଉଛି । ୧୯୧୨ ମସିହାରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆଣି ବିହାର ସହିତ ଯୋଡ଼ିଦିଆଗଲା । ସେହି ନୂଆ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଅବଶ୍ୟ ହେଲା 'ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା'; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଅଣାଗଲା ନାହିଁ । ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାଟାକୁ ପୂର୍ବପରି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ରଖିଦିଆଗଲା । ପରେ ୪୨ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ, ମେଦିନୀପୁର ପରି ଓଡ଼ିଆ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ଦାବୀ ଆମକୁ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆଜି ଯେଉଁ ସବୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ରହିଯାଉଛି, ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଯେ ମେଦିନୀପୁର ପରି ହେବ, ଚାହିଁଲେ ତାହା ଜଳଜଳ ଦିଶିବ । ପୁଣି ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ କ୍ରିୟା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଯେତେ ବିଳମ୍ବରେ ଘଟିଥିଲା, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ସେତେ ବିଳମ୍ବ ହେଉନାହିଁ । ତାର ଆଭାସ ଦକ୍ଷିଣର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆମେ ଦେଖୁଛେ ।

୧୯୧୨ ମସିହାରେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାକଥା ମୁଁ କହିଥିଲି । ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ଯେତେ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଥାଉ, ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏକତ୍ର କରିବା ଦିଗରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେରଣା ମିଳିଲା । ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ଏକତ୍ରୀକରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ହେଉଛି ଏହି 'ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା' । ଗଞ୍ଜାମର ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ 'ଫିଲିପଡ଼ଫ କମିଟି' ବସିଲା, 'ଫିଲିପଡ଼ଫ୍ କମିଟି' ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୁଲ ମତବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଯେ ଚିକାକୋଲ ଓ ନାରସାନ୍ନପେଣ୍ଠ ତାଲୁକା ଦୁଇଟି ଛଡ଼ା

ସେତେବେଳର ସମସ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ସମଗ୍ର ବିଶାଖାପାଟଣା ମାଳଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଉଚିତ । ସାଇମନ କମିସନଙ୍କ 'ଅଟଲି' ସବ୍‌କମିଟି ମଧ୍ୟ ସେହି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ନିଜେ ସାଇମନ କମିଶନ କହିଲେ, ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦିନେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ହେବ । ସେ ସବୁ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାପାଇଁ 'ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି' ଆସିଲେ । ସୀମାବିବାଦ ଥିଲା ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହିତ । ସେସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ଥିଲେ; ସରକାର ନଥିଲେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ । 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଡାକୁକୁ ଡାକୁ ପକାଇ ଲଢ଼ିବା ଲାଗି କ'ଣ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପାରି ? ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ କିଛି ହେଲେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରଖି ପକାଇବା ନିମନ୍ତେ ଫନ୍ଦି ବାହାର କଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଅଞ୍ଚଳ ବାଣ୍ଟିବା ପାଇଁ ତାଲୁକ ସବୁ ଦୁଇଭାଗ କରି ପକାଇଲେ । ସେଥିଯୋଗେ କିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରହିଗଲା ଓ ପରେ ନୂଆ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସିଲା, ସେ କଥା ଆମେ ଜାଣୁ । ସୋମପେଣ୍ଟ ତାଲୁକାରୁ ବୁଡ଼ାରସିଂହ, ଜଲନ୍ତର ଓ ମଞ୍ଜୁଷାର ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଗ୍ରାମ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ; ଫଳରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଏବେ ନୂଆ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗାଥାଣି ଗାଇବନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଧାରାବାହିକ ଆକ୍ରମଣ ଚାଲିଛି, ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ରକ୍ଷା ଲାଗି ଭାରତ ସମ୍ବିଧାନରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି, ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଟା ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିବା ଫଳରେ ଅଗ୍ରଗତି କରି ପାରୁନାହିଁ; ଏକ ଭାଷାଭାଷି ଲୋକଙ୍କୁ ଏକଶାସନାଧୀନରେ ରଖିବା ହେଉଛି ସମାଜର ମୌଳିକ ନୀତି । ଇତିହାସ ଏହା ସମର୍ଥନ କରୁଛି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାରତରେ ଭାଷାସୂତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟମାନ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର ଐକ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭାଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେତେଦିନ ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ, ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ଗଢ଼ାଯିବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ କମିସନ ନିଯୁକ୍ତ ବେଳେ ଭାରତ ସରକାର ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା ଯେ ଭାଷା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଭାବ ସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣର ରୀତି ତାହାର

ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରେ । ଅବଶ୍ୟ ଶାସନ ସୁବିଧା ଓ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରଭୃତି ବିଚାର କରିବା ପରିସର ମଧ୍ୟ କମିସନକୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ସଂପର୍କରେ କମିସନ, ଭାଷାଭିତ୍ତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ନାହିଁ; ଶାସନ ସୁବିଧାକୁ ତା'ଠାରୁ ବଡ଼ ମନେ କଲେ । କମିସନଙ୍କ ମତାମତ ଓ ସୁପାରିଶଗୁଡ଼ିକ ବିଚାର କଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ସେମାନେ ସମଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ତା'ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ପରି କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ବିଚାର କରିପାରି ନାହାଁନ୍ତି ।

କମିସନ ଭାଷାଭିତ୍ତି ଉପରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଖସାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ତାହା ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ୧୧୦ ପୃଷ୍ଠା ଓ ୭୨୫ ଛେଦରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟରୁ ବୁଝାଯାଏ । ସେଠାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କେବଳ ଭାଷା ବିଚାର କରି କୌଣସି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ଆମମାନଙ୍କ ମତରେ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଷଢ଼େଇକଲା, ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଦାବୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ମତ ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଷଢ଼େଇକଲା, ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲେ, ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେପରି ଭାଙ୍ଗିବା ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଯଥାର୍ଥ ହେବନାହିଁ; ଏ କଥାଟାକୁ ଗୋଟିଏ ନୀତି ଆକାରରେ ସେମାନେ ଥୋଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଓ ସାନ୍ତାଲ-ପ୍ରଗଣା ଜିଲ୍ଲାରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳ ନେଇ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ ମିଶାଇବାକୁ ସୁପାରିଶ କଲାବେଳେ ନିଜେ ସେ ନୀତି ରକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି । ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ କମିସନ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିନେଇ ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥନ କରିଛନ୍ତି । ଷଢ଼େଇକଲା ଖରସୁଆଁକୁ ବିହାରରେ ରଖିବେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ସପକ୍ଷରେ ସୁପାରିସ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଗେ ସ୍ଥିର କଲେ । ତା'ପରେ ତାକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ଲାଗି ଯୁକ୍ତି ଖୋଜିଲେ । ସେ ଯୁକ୍ତି ଯେତେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେଉ ପଛକେ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳିଗଲା ମଧ୍ୟ । ତାହା ସେମାନେ ୧୭୧ ପୃ ୭୦୫ ଛେଦରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଲେଖା ଅଛି, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସୁପାରିସ କରୁଛୁ ସେ ଅନୁସାରେ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗକୁ ଯିବ । ସେପରି ସ୍ଥଳେ ଷଢ଼େଇକଲା ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ କିମ୍ବା ତାରି କୌଣସି ଅଂଶ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ବିହାରର ଅଙ୍ଗ ଧଳଭୂମିକୁ ଯିବାପାଇଁ ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏ ଯୁକ୍ତିଟାକୁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବୋଲି କହୁଛି । ମୋର ମନେହୁଏ ଯେ କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ଲୋକ ଏହି ଯୁକ୍ତିକୁ ଆଉ କିଛି କହିବ ନାହିଁ ।

କମିସନ ଏହିପରି ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀସବୁ ଖଣ୍ଡନ କରିଛନ୍ତି । ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ସୀମାକୁ ଲାଗି ବହୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଯାଇଛି । ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଚାର ନ କରି ପଦକରେ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । କହିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀକାକୁଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛି; ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ତେଲୁଗୁଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ୮୯ ହେଉଥିବାରୁ ଆନ୍ଧ୍ରରୁ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦେବା କଥା ବିଚାର କରାଯାଇ ନପାରେ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରୀକାକୁଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ତେଲୁଗୁଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୮୯ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ଆମେ ଦାବୀ କରିଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ନୁହେଁ । ଆମ ଦାବି ଅଞ୍ଚଳରେ ତାହା ମୋଟ ୪୧.୫ । ଏହି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ୫୭.୪ ଅଟେ ।

ସେହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶର ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରା-ନୂଆଗଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ରିପୋର୍ଟରେ ୨୦୧ ପୃଷ୍ଠା ୭୪୫ ଛେଦରେ କମିସନ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ କଲାବେଳେ ଦେଖିଥିଲେ ଯେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରଖିବା ସପକ୍ଷରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ମତ ରହିଥିଲା । ଓଡ଼ନେଲ କମିଟିଙ୍କ ଯେଉଁ ଲେଖାରୁ କମିସନ ଏପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଲେ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି କହିଥିଲେ : (କ) ଫୁଲଝରର ଜମିଦାର ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ନାରାଜ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଜଣାଗଲା । (ଖ) ଜଣେ ମୁସଲମାନ ମାଲଗୁଜାର ଓ ଜଣେ ଚାଷୀ ସେହି ମର୍ମରେ ମୌଖିକ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ, (ଗ) ୧୫ ଜଣ ସାକ୍ଷୀ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଜଣ ଛଡ଼ା ବାକି ସମସ୍ତେ ହେଉଛନ୍ତି 'ଓଡ଼ିଆ' । କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଲୋକଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଜନସାଧାରଣ ଅଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ଉଦାସୀନ । ଓଡ଼ନେଲ କମିଟିର ଏହି ମତରୁ ବିଜ୍ଞ କମିସନ କିପରି ବୁଝିନେଲେ ଯେ, ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି; ସେ କଥା ପ୍ରହେଳିକା ମାତ୍ର ।

ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ବିଷୟରେ ପୁଣି ସେହିକଥା । ସେ ଜିଲ୍ଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଖିବା ବିପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦାହାର କରିଥିଲେ । ତହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ଇଂରେଜ ଶାସିତ ସିଂହଭୂକ ଜିଲ୍ଲାର ଇଂରେଜ ଶାସିତ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ଭୌଗୋଳିକ ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲା । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଯେ ଉତ୍କଳ ଭୂଖଣ୍ଡର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ସେ କଥା ବହୁ ଯୁକ୍ତିରେ ସୁଦ୍ଧା କମିଟିକୁ ବୁଝାଇ ହେଲା ନାହିଁ; ଅପର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇଛି; ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଲାଗି ସିଂହଭୂମର ସଂଖ୍ୟାଧିକ 'ହୋ'ମାନେ ଏକାବେଳକେ ନାରାଜ ଥିଲେ । ସେପରି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦେଖି ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ

ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବାକୁ କହିବା ଓଡନେଲ କମିଟି ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାର ହୋଇଥାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ କମିଟିର ଚଉଠା ଶତାବ୍ଦୀ ତଳର ପୁରୁଣା ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିବା କମିସନ ପକ୍ଷେ ବିଜ୍ଞତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇ ରହିଥିବା ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶିଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଉଠିଯାଇଛି । ଅପରଟି ମଧ୍ୟ ଏଥର ନଥିଲା, କାରଣ ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ହୋ' ଆଦିବାସୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ନାନା ଭାବରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ହୋ' ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ନଥିଲେ, ସେମାନେ ବିହାର ସଂପର୍କ ସପକ୍ଷରେ ନୁହନ୍ତି; ସେମାନେ 'ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ' ମରୀଚିକା ପଛରେ ଧାଉଁଥିଲେ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ସେ ମରୀଚିକା କମିସନ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ନହେବା ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯିବାପରେ, ସବୁ ହୋ'ଙ୍କ ମତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଆଡ଼କୁ ଢଳି ଯାଇଛି । କମିଶନ ନିଜର ବିଚକ୍ଷଣତା ଦେଖାଇ ଏ କଥାଟା ବୁଝିପାରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ବୁଝିବାରୁ ନିଜକୁ ବିରତ ରଖିଥିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ତିରିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଅନ୍ତରାୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତା'ର ବାହାନା ଦେଖାଇ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରୁଥିବା କମିସନ ନିଜର ନିରପେକ୍ଷତା ଓ ସୁବିଚାରର ପରିଚୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସଂପକ୍ଷରେ କମିସନ ମତ ନ ଦେଇଥିବା କଥା କହିବା ବେଳେ, ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାବୀ କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରତି କମିଶନଙ୍କ ମନୋଭାବ ବିଷୟରେ ପଦେ କହିବା ଦରକାର ମନେ କରୁଛି । ସରକାରୀ କାଗଜ ପତ୍ରରେ ବିହାର ରାଜ୍ୟରେ 'ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ' ନାମକ ଅଞ୍ଚଳର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ; ଏବେ ନାହିଁ; ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । 'ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ' ନାମର ସୃଷ୍ଟି ଛୋଟ ନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଜୟପାଲ ସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ସହିତ ବିହାରର କୌଣସି ସଂପର୍କ ନଥିବା କଥା ଜୟପାଲ ସିଂହ ମନେ ମନେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ରାଜନୀତିକ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ମୁହଁରେ ଯାହା କହନ୍ତୁ ପଛେ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ସହିତ ସଂପର୍କ ଓଡ଼ିଶାର । ବିହାର ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରୁ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୀତରେ ଗାଆନ୍ତି "ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପରଆସୁ ବିରାଜେ ବୃନ୍ଦାବନକେ ବାସୀ ।" କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି ଯେ ବୃନ୍ଦାବନ ଛାଡ଼ି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚାଲିଆସି ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ପୁରୀରେ ରହିଛନ୍ତି । ଜୟପାଲ ସିଂହ ଏ କଥା ଜାଣି ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ବିହାରର ସମଗ୍ର ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ବାଢ଼ିଥିଲେ । ଆମ ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତାହା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସେତେବେଳେ ମିଶ୍ରଣ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ; ବରଂ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଗଢ଼ି ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରୁ

କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ମିଶାଇବା ଦାବୀ ହେଲା । ଏ କମିସନ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ନିମନ୍ତେ ବାଟ ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗରୁ ଅଲଗା କରି ହେବନାହିଁ । କହିବା ଦ୍ୱାରା ଜିଲ୍ଲାପାଳ ସିଂହଙ୍କ ହାତରେ ହତିଆରଟା ସୁଦୃଢ଼ ହେବାର ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି ।

ସିଂହଭୂମୀ ଜିଲ୍ଲା ବିଷୟରେ କମିସନ ଯେପରି ଦୋଷମୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି, ସଢ଼େଇକଲା ଖରସୁଆଁ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି କରିଛନ୍ତି । ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟସବୁ ପୂର୍ବର ଇଂରେଜଶାସିତ ଭାରତରେ ମିଶିବାବେଳେ ସେ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ଭାର ଭାରତ ସରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୨୪ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କେତେକ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଘଟଣାବଳୀର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଯୋଗେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିହାରକୁ ଚାଲିଗଲା ଏବଂ ଗଲାବେଳେ ଆମେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଯାଉଛି; କିନ୍ତୁ ତାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ; ସେଥିପାଇଁ ଅସନ୍ତୋଷ ଉପୁଜିଲା । ମୀମାଂସା ଭାର ଭାରତ ସରକାର ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବିଚାରପତିଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ; ମାତ୍ର ତାହା ବିଚାରପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲା ନାହିଁ ଏବଂ ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଆପୋଷରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଗଲା । ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିହାରରେ ରହିଲା । ଭାରତ ସରକାର ଯୁକ୍ତି ଦେଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଭୌଗୋଳିକ ସଂଯୋଗ ନଥିବାରୁ, ଶାସନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଚଳାଇବା କଷ୍ଟକର ହେବ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟିଯାକ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱୀପ ପରି ରହିଛି; ତେଣୁ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ଶାସନ ସୁଯୋଗ ନିମନ୍ତେ ବିହାରରେ ରହୁ । ଏ ରହିବାଟା ଅସ୍ଥାୟୀ, ଅବଶ୍ୟ "ଅସ୍ଥାୟୀ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ନଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଦାତା ଗ୍ରହୀତା ଉଭୟେ ସେ କଥା ବୁଝିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସଂଯୋଗ ନଥିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ନଥିଲା । ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଲା ସେ ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େସାତ ମାସ ପରେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମିଶ୍ରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଢ଼େଇକଲା, ଖରସୁଆଁ ବିହାରରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଯିବା କଥା; ମାତ୍ର ସେଥିପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ଏବେ କମିସନ ସେ ସବୁ ଅତୀତ ଇତିହାସ ଭିତରକୁ ନ ଯାଇ ବିପରୀତ ଘଟଣାଚକ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଦୁହାଇ ଦେଇ ସଢ଼େଇକଲା-ଖରସୁଆଁରେ ଆମର ଦାବୀ କାଟିଦେଇଛନ୍ତି । କମିସନଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଯେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ନାହିଁ, ତାହା ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଛାତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ଦେଖିପାରିବେ ।

ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଶାଳାନ୍ଧ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ସେଥିପାଇଁ ତା'ର ମୁଖପତ୍ର ବିଶାଳ ଆନ୍ଧ୍ରବାଣୀ ରହିଛି । ସେହିପରି ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି, ବୃହତ୍ତର

ବଙ୍ଗ ଲଭ କରିବା । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏତେ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷସମ୍ବଳିତ ନୁହେଁ; ଆମେ ବିଶାଳ ବା ବୃହତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ଚାହୁଁନା; ଆମେ ଚାହୁଁ ଆମର ଯେଉଁ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଭିତରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, କେବଳ ସେ ସବୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣି ନିଜ ଘରଟି ସଜାଡ଼ି, ଗୋଟିଏ ଜାତି ଭାବରେ ତିଷ୍ଠି ରହିବୁ । ଏଥିପାଇଁ ଗତ ପଚିଶ ବର୍ଷ ଧରି ଆମେ ଚେଷ୍ଟାକରି ଆସିଛେ । ଆମ ଦାବୀ ଦୁଇଥର ଆଂଶିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି; ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଠିକ ହୋଇନାହିଁ । ଏଥର ଗୋଟାଏ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନ୍ୟାୟବିଚାରର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ଅମଳ ଅପେକ୍ଷା ଆମ ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇଗଲା । ଆମ ଦାବୀରୁ ଆମେ କେତେକ ପାଇଲୁ ତାହା ବିଚାର କଲେ, ଘୋର ନୈରାଶ୍ୟରେ ବୁଡ଼ିଯିବାକୁ ହୁଏ । ବଙ୍ଗ, ବିହାର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂତନ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ଆମର ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନ ରହିଛି, ତାହା ଆମେ ଏଥର ନୂଆଦାବୀ କରିନାହୁଁ, ପ୍ରଥମରୁ ଦାବୀ କରିଆସିଛେ । ବିହାର, ରାଞ୍ଚି, ମାନଭୂମ ଜିଲାରେ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭ୍ୟଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପାଇଁ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦାବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଆଶା ସୁଦୂରପରାହତ ଦେଖି କପାଳ ଆଦରି ନୀରବ ହୋଇ ରହିଗଲେ । ପଶ୍ଚିମ-ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ବୀରଭୂମ ଆଦି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ, ମେଦିନୀପୁର ଜିଲାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ କହିବାର ଯଥାର୍ଥତା ବହୁତ ରହିଛି । ପୂର୍ବ ଭାରତ କମ୍ପାନି ଅମଳରେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବୋଇଲେ ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶା ରହୁଥିଲା ତାହା ଆମର ଏ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ପଶ୍ଚିମ-ବଙ୍ଗର ମେଦିନୀପୁର ଜିଲା ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ନିର୍ଯାତନାରେ ନିଜର ଭାଷା ଓ ଜାତୀୟତା ହରାଇ ବସିଲାଣି । 'ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି' ତଦନ୍ତବେଳେ, ଦଳେ ତଥାକଥିତ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଓଡ଼ିଆ ପକ୍ଷରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନମିଶିବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଲା । ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦାବୀର ପରିସର ଥିଲା ଶ୍ରୀକାକୁଳ ଓ ନାରସେନ୍ନାପେଣ୍ଟ ଛଡ଼ା ସମସ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲା ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲାର ସମୁଦାୟ ମାଳଅଞ୍ଚଳ ଏଥିରେ ତାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଆମର ସବୁ ଦିଗର ସଙ୍କୁଚିତ ଦାବୀ ଏଥର ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଗଲା । ବର୍ଷାକାଳୀନ ନଦୀ ଶରତ, ଶୀତ, ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁକୁ କ୍ରମଶଃ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଆସିଲା ପରି, ଆମେ ଥରକୁ ଥର ଦାବୀର ପରିସର କମାଇ ଆସିଛେ । ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ କମିସନ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସର୍ବନିମ୍ନ କଥା ଉଠୁଛି । ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି ଧଳଭୂମିକୁ ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ ।

ବିହାରକୁ ସଡ଼େଇକଲା ସବ୍‌ଡିଭିଜନରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼, ଦେ ଭୋଗ, ଶିହାଗା, ଜଗଦଲପୁର, ଖାଲଗାଁ, ଦନ୍ତେଶ୍ୱର ଓ କାଙ୍କେ । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ମଧ୍ୟ ଗତ ପନ୍ଦର ଦିନ ଭିତରେ ଆମ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ତାହା ହିଁ ଅଧିକ ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ସେ ଘଟଣାରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଦଳ ହିସାବରେ ପ୍ରଜା ସୋସାଲିଷ୍ଟ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଏହି ସଙ୍କୁଚିତ ସର୍ବନିମ୍ନ ଦାବୀରେ ସମ୍ମତ ନ ହୋଇ ବିପକ୍ଷରେ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ; ତଥାପି ଆମ ସରକାରଙ୍କର ଏ ନିମ୍ନତମ ଦାବୀ ଓଡ଼ିଶା ସଭାର ସମୂହଦାବୀ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବ ।

'ଓଡ଼୍‌ନେଲ କମିଟି' ତଦନ୍ତ ବେଳେ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆମ ଦାବୀ ଖସାଇ ଅଣାଯାଇଥିଲା । ତା ପରେ ମେଦିନୀପୁର ଏଥିରେ ଛାଡ଼ିଦିଆ ଯାଇଛି । ମେଦିନୀପୁରବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବାକୁ ଲୋଡ଼ି ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ଆପତ୍ତିର କାରଣ ନ ଥାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ବିହାରରେ ଧଳଭୂମି ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରୁ ହିଦ୍ୟାନ ଖଣ୍ଡର ଷାଠିଏ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ସହିତ ଇଚ୍ଛାପୁର ତହସିଲ, ବୁଢ଼ାରସିଂଗ, ଜଳନ୍ତର, ମିଞ୍ଜୁଷା, ତଗଲା, ଟିକଲି, ପୂର୍ବ-ପାରଲା-ଖେମୁଣ୍ଡି ଜମିଦାରୀ ଓ ଚିକିଟି ଜମିଦାରୀରୁ ଯେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଅଛି ସେ ସବୁ; ପୁଣି ତା ଛଡ଼ା ପାର୍ବତୀପୁର, ସାଲୁର, ପାଲକୋଣ୍ଡା, ସୁଜନ, କୋଟମୂଠା, ମାଡ଼ଗୋଲ ପାଦେରୁ, ଅରୁକୁ, ବୀରବଲ୍ଲି ଓ ଶୃଙ୍ଗାବରକୋଟା ଛାଡ଼ିଦେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ, ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆନ୍ଧ୍ରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକ ଭାଷା ବା ସଂସ୍କୃତିର ଆନ୍ଧ୍ର ସହିତ କ୍ଷୀର-ନୀର ଭାବରେ ମିଶି ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ; ଫଳରେ ଅସନ୍ତୋଷ ବହ୍ନି ଜଳି ନ ଉଠିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହୁଳି ରହିଥିବ । ଏହିପରି ଅସନ୍ତୋଷ ବହ୍ନି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କୁହୁଳି ରହିଲେ ଭାରତରେ ଐକ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେତେ ପରିମାଣରେ ସମ୍ଭବ ହେବ, ତାହା ପ୍ରଣିଧାନ ବିଷୟ । ତେଣୁ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆଧ୍ୟୁଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାବୀ ଉଠାଇ ନେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଦିନେ ଏହିମାନଙ୍କ ତ୍ୟାଗରେ ହିଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ମୂର୍ତ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହିମାନଙ୍କୁ ଜୀଭକଟା ହେବା ମାର୍ଗରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆମର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ

ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ ଏମାନଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମୂହ ମତ ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁନାହାନ୍ତି ।

ଆପଣମାନେ ଦେଖିବେ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଆମର ସମସ୍ୟା କେବଳ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ । ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ରହିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଆଦିବାସୀମାନେ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଏକ । ସେ କଥା ମୁଁ ଯେ କେବଳ କହୁଛି ତାହା ନୁହେଁ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଭାଷାବିତ୍ ଓ ଶାସନ-କର୍ତ୍ତାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କହିଯାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଉତ୍ତରରେ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଶତକଡ଼ା ଛବିଶ ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ କେବଳ ଅଣଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଉତ୍ତରରେ ଜନସଂଖ୍ୟା, ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଟିକିନିଖି ତଥ୍ୟ ଆଉ କାହାରିକୁ ଅଛପା ନାହିଁ । ସେଠାରେ ସମସ୍ୟା ପ୍ରଧାନତଃ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମସ୍ୟା । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଳ, ଭୂମିଜ ପ୍ରଭୃତି ଅବଶ୍ୟ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ 'ହୋ' ହେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସହିତ 'ହୋ'ମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ବା ଭାଷାଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ସେମାନେ କଳହପ୍ରିୟ ନୁହନ୍ତି; ତେଣୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଅନିଷ୍ଟ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଦିମ-ଯୁଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଯାହା ଜୀବିକା ଥାଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କୃଷିଜୀବୀ । କୃଷି ନିମନ୍ତେ ଏବେ ସେମାନେ ଜମି ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ପୁଣି ଅନିଷ୍ଟ ଏଡ଼ି ରହିବାକୁ ତତ୍ପର । ଅତଏବ ସେମାନେ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ ହୋ-ମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ସିଂହଭୂମ ଓ ଓଡ଼ିଶା । ୧୯୧୫ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବମୋଟ ୫, ୨୫, ୬୮୦ ହୋ ବାସ କରନ୍ତି । ସେଥିରୁ ସିଂହଭୂମରେ ରହୁଛନ୍ତି ୩, ୩୯, ୬୬୪ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧, ୮୧, ୫୯୬ । ଓଡ଼ିଶାର ତେର ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଫୁଲବାଣୀ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ି ବାକି ଏଗାରଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ସେମାନେ ଖେଳେଇ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମକୁ ଲାଗିଥିବା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ରହିଛନ୍ତି ୮, ୬୬୮ ଜଣ । ସୁଦୂର ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ୫୦୯ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଗ୍ରେଟନାଗପୁର ବିଭାଗରୁ ସିଂହଭୂମକୁ କାଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ବିଜ୍ଞ କମିସନ୍ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଆଦିବାସୀ-ଭୂମି ଗ୍ରେଟନାଗପୁରରେ ହୋ ଅଛନ୍ତି ମୋଟ ୪,୫୨୦ । ହୋ-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାସଭୂମି ଦେବାକୁ ହେଲେ ତାହା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶା । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସହିତ ସେମାନେ ଯେପରି ବିନା ବିବାଦରେ କାଳକୁ

ଆଜି ମିଶାଇ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ ରହିଛନ୍ତି, ବିହାରରେ କମ୍। ଏପରିକି ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଯଦି ଗଠିତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ସୁଦ୍ଧା ସେପରି ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱରେ ଓ ଉଚ୍ଚପଦରେ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ। ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏକତ୍ର ଥିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଆଖିଲାଗି ନ ଥିଲା। ତେଣୁ ଓଡ଼ନେଲ୍ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ ସେମାନେ ବୁଝି ନଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଝୁରିବାକୁ ହେବ। ଏବେ ବିହାର ସହିତ ଅଠର ବର୍ଷ ରହି ସେମାନେ ତାହା ବୁଝିଗଲେଣି।

ହୋ ମାନେ କୃଷୀ ଜାତି। ସେମାନଙ୍କର ଜମି ଦରକାର। ବିହାର ଜମି ଅବଶ୍ୟ ଉର୍ବର; କିନ୍ତୁ ଛୋଟନାଗପୁର ତଥା ସିଂହଭୂମର ନୁହେଁ। ସେ ଜମିରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣ ପିଛା ଭାଗ ଅତି କମ୍। ବିହାରରେ ପ୍ରତି ବର୍ଗମାଇଲରେ ୭୧୭ ଜଣ ବାସ କରନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସକରନ୍ତି ୧୭୦ ଜଣ, ଅର୍ଥାତ ଜଣ ପିଛା ବିହାରରେ ଯେତେ ଅଛି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି ତା'ର ଅଢ଼େଇ ଗୁଣରୁ ଅଧିକ। ସେଥିପାଇଁ ହୋ-ମାନେ ବିହାର ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଶାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି। ଦକ୍ଷିଣରେ ଯେପରି ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହି ଯାଇଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଚାଲିଛି, ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ହୋ ଓ ଓଡ଼ିଶା ହୋଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚାଲିଛି। ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ପାଇଁ ହୋ-ମାନେ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରୁଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ହୋ-ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୀତି ନୀତି ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସମତା ଓ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି। ଏପରି ସ୍ଥଳେ କମିସନ ହୋ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୃତ୍ରିମ ଶାସନଗତ ପାଚେରି ପକାଇଦେଇ କି ହୋ, କି ଓଡ଼ିଆ କାହାର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିନାହାନ୍ତି।

କମିସନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହୋଇ ଦାବୀ ଖସାଇ ଗୋଟାଏ ନିମ୍ନତମ ସୀମା ଉପରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳେ ଆମର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ବିଚାର କରିବା କଥା। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଆମର ମିତ୍ରତା ରହିବା କଥା ଏବଂ ରହିଛି ମଧ୍ୟ। କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଆମର ବିବାଦ ନାହିଁ। ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗରେ ତା ପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବାବେଳେ ତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ବିହାର ସହିତ ବିବାଦ କଳହ କିଛି ନଥିଲା। ସେତେବେଳେ ସିଂହଭୂମକୁ ବିହାର ଏକ ଲୋଭନୀୟ ଜିଲ୍ଲା ବୋଲି ମଣୁ ନଥିଲା, ତାର ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ବିହାରୀଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ି ନଥିଲା। ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ଅବାଧରେ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ବିନା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ସିଂହଭୂମରେ

କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲି । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଖର ବେଳେ ସିଂହଭୂମରେ ବିହାରରୁ କେହି ଆସି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ନିଜ ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ନୀତି ଅନୁସରଣରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିଥିଲେ ତା ଅନୁସାରେ ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଶା ଭାଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଜି ଧଳଭୂମ ଉପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ଉଠାଇ ନିଆ ଯାଉଛି । ଏହା ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଜାମସେଦ୍‌ପୁର ବାଦଦେଲେ ଧଳଭୂମରେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବାଧିକ । ତା ତଳକୁ ବଙ୍ଗାଳି ଓ ଆହୁରି ତଳକୁ ହିନ୍ଦି । ସର୍ବନିମ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ସହିତ ଧଳଭୂମକୁ ଭସାଇ ଦେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଧଳଭୂମରେ ବିହାରର ଦାବୀ ଅତି କ୍ଷୀଣ ସେଠାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ବାଣ୍ଟ ଛାଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ କମିସନ ଯେ ଲଢ଼େଇକଲା, ଖରସୂଆଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା କଥା ବିଚାରିପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳତା ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ଏ ବିଷୟକୁ ଆଉ ଦୀର୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ଦାବୀକୃତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚନା ସମ୍ପର୍କରେ ଉତ୍‌ଥାପିତ ହେବ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆମ ଦାବୀର ଯଥାର୍ଥତା ଯୁକ୍ତିବଳରେ ପ୍ରମାଣ କରିଯିବ । ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଓ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆମ ଦାବୀର ଯଥାର୍ଥତା ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଯାଇ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଶକ୍ତିମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଏ ବିଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ, ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଆମେ ଆବେଦନ ନିବେଦନ ଯେପରି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ଆସିଛେ ସେପରି କରିବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କରିବା ନାହିଁ । ଆମ ଦାବୀ ଯଥାର୍ଥ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ; କିନ୍ତୁ ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଛନ୍ତି—"ଉପାୟ ଚିନ୍ତତେ ପ୍ରାଜ୍ଞଃ, ଅପାୟମିତ ଚିନ୍ତୟେତ୍ ।" ଦାବୀ ଯେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଉ ପଛକେ ତା ପଛରେ ଶକ୍ତି ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଭାରତର ଏକତା ସର୍ବାଗ୍ରେ ବିଚାରଣୀୟ । ଆମ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଳ୍ପ କାଳର । ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଆମକୁ ଏ ବିଶାଳ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଚରମ ତ୍ୟାଗ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆମେ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଆମର ତ୍ୟାଗରେ ଭାରତରେ ଐକ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ନପାରେ । ଆମ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି

ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛୁ, ସେପରି ରହିଲେ, ଆମେ ଭାରତର ଐକ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ଶିଥିଳ ହିନା କରିବା, ପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବା ନାହିଁ । ଆମ ଶ୍ମଶାନ ଉପରେ ସମୃଦ୍ଧ ଭାରତ ଗଢ଼ା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆମେ ଦାବୀ ହାସଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼-ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇ ବାହାରିବା ଦରକାର । ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହିଁ ହେଉଛି ଆମର ଦାବୀ ପଛରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥିବା ଶକ୍ତି । ଏ ଶକ୍ତି କିପରି ଆମ ଦାବୀ ପଛରେ ରହିବ ତାହାର ସୂଚନା ମୁଁ ଦେଉଥିଲି ।

□□

ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର

ତାଳ, ମାନ, ଲୟଯୁକ୍ତ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟର ସମାବେଶକୁ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଘୋଷା ଓ ପଦଯୁକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାୟନୋପଯୋଗୀ ରଚନାକୁ ଯେ କେତେକ ଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାହା ସୀମାବଦ୍ଧ ଅର୍ଥରେ, ଯଥା— ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର, ସଙ୍ଗୀତ କୁସୁମ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସଙ୍ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି । ଯେ କୌଣସି ଶବ୍ଦର ସୁନ୍ଦର, ସୁମଧୁର, ସାମଞ୍ଜସ ଓ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିକାଶ ନହେଲେ ତାହା ସଙ୍ଗୀତ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିପାରେନାହିଁ; ବରଂ ତାହାକୁ ଗୋଳମାଳ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସଙ୍ଗୀତର ଗୋଟିଏ ଏପରି ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି ଯେ ତାହା ବିହିତ ଭାବରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲେ ମାନବ କାହିଁକି, ଯେ କୌଣସି ଜୀବର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ ଭେଦକରି ତାହାକୁ ମୁଗ୍ଧ, ତନ୍ମୟ କରିଥାଏ । ବ୍ୟାଧ-ବଂଶୀରେ ଆକୃଷ୍ଟ ମୃଗର କଥା ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେଳା ତୁମୁଡ଼ିକୁ ନିବିଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ ଶୁଣୁଥିବା ସାପର ଖେଳ ନିତ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । କ୍ଷୁଦ୍ରଶିଶୁ ଯେ ନାନାବାୟା ଗୀତରେ ତୁନିହୋଇ ଶେଯରେ ଶୋଇପଡ଼େ ତାହା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଭାବ । ଏହି ସଙ୍ଗୀତର ତୀବ୍ର ଆକର୍ଷଣ ଦିନେ ସରଳା ଗୋପବାଳାମାନଙ୍କ କୁଳଶୀଳ ଦେହାତ୍ମବୋଧ ଭୁଲାଇ କୃଷ୍ଣ-ଉନ୍ମାଦିନୀ କରାଇଥିଲା । ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟତା ମାନବହୃଦୟର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ବୃତ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଏପରି କୌଣସି ଜନସମାଜ ନାହିଁ, ଯାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତର ଧାରା ନ ଅଛି । ଯାହାର ଯେ ସଙ୍ଗୀତ ତାହା ତା ନିକଟରେ ଅତି ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ ।

ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରୟୋଜନ । ସଙ୍ଗୀତ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ଅନାବିଳ ଆମୋଦ । ଏହା ହୃଦୟର ସରସତା ସମ୍ପାଦନ କରେ । ସଙ୍ଗୀତର ମଙ୍ଗଳମୟ ପ୍ରଭାବ ମାନବର ଶରୀର ଉପରେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ନିୟମିତ ସଙ୍ଗୀତସେବା ଓ ଅନୁଶୀଳନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକେ ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବାର ଶୁଣାଯାଇଅଛି ଏବଂ ନିତ୍ୟ କ୍ଷୟମାନ ସ୍ନାୟୁର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ କରି ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖ ଓ ଆୟୁବୃଦ୍ଧି କରାଇବା ସଙ୍ଗୀତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ କହନ୍ତି—“ଗାନ”ତ୍ ପରତରଂ ନା ।”

ଯେତେପ୍ରକାର କଳାବିଦ୍ୟା ଅଛି ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆଦି କଳା, କବିତା ବା ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ତାହାପରେ । ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ବୀଣା-ପୁସ୍ତକରଞ୍ଜିତହସ୍ତା । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଆଗେ ବୀଣା, ତାହା ପଛରୁ ପୁସ୍ତକ । ସେ ସ୍ୱୟଂ ବାକ୍ୟଦେବୀ । ଏହି ବାକ୍ୟ ଅଡ଼ୁଆ କଳରୋଳ ନୁହେଁ ; ସୁସଙ୍ଗତ, ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ବାକ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ସଙ୍ଗୀତ ।

ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ କଥା କହିଲେ ଶୁଣିବା ଲୋକ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି କିମ୍ବା ଅନେକ ଲୋକ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି ଯେ ସେ କଥାର ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍ ନଥାଏ । ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ ଲୋକେ ବିଦପୁରିଆ ବା ବେତାଳିଆ କହନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ସଙ୍ଗୀତ ମାନବର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରାଜିତ ଅଛି—କେଉଁଠାରେ ଜାଗ୍ରତ, କେଉଁଠାରେ ବା ସୁପ୍ତ, ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ । ଅନେକ ଆଦିମ ଅନୁନ୍ନତ ସମାଜ, ଯେଉଁମାନେ କି ସଭ୍ୟତାର ଆଲୋକ ସ୍ପର୍ଶ କରିନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଉ କିଛି ନଥାଉ, ସଙ୍ଗୀତର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅଛି । ବରଂ ସେମାନେ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେତେ ସହଜରେ ମୁଗ୍ଧ, ମତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ଆବିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ସଭ୍ୟସମାଜ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ପ୍ରାଚୀନ ସରଳ ରାଗ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତହରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ଓ ତାହା ଆବହମାନ କାଳରୁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତହିଁର ମନୋହାରିତ୍ୱର ହ୍ରାସ ଘଟୁନାହିଁ । ଏଣେ ସଭ୍ୟସମାଜ ଆପଣା ଆପଣା ସଙ୍ଗୀତର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ ପ୍ରତ୍ୟଂଶ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସଂଶ୍ଳେଷଣ କରି, ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତିର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଭାଗରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତିକି ସଭ୍ୟ, ତାହାର ସଙ୍ଗୀତ ସେତିକି ଉନ୍ନତ, ସୁତରାଂ ସେତିକି ଜଟିଳ ।

ସଭ୍ୟମାନବର ଉର୍ବର ମସ୍ତିଷ୍କର ନିତ୍ୟ ଗବେଷଣା ଓ ନିତ୍ୟ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର । ସଙ୍ଗୀତକଳାର ଶୈଶବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ କରାଇ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବିଜ୍ଞାନର ଅଂଶରୂପେ ଛିଡ଼ା କରାଇ ଦେଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମତଃ ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ର ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ସାମବେଦ କେବଳ ଗୀତ ଓ ସ୍ତୋତ୍ରସମଷ୍ଟି । ସେସବୁ ମୁଗ୍ଧ ହୃଦୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ମାତ୍ର । ଆଦି କାବ୍ୟ ରାମାୟଣ ରଚନାର ଇତିହାସ ଯେଉଁମାନେ ଜାଣିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେଖିପାରିବେ କେମିତି ଗୋଟାଏ ମାନସିକ ଆବେଗ ସଙ୍ଗୀତ ରୂପରେ କବିମୁଖରୁ ସ୍ୱତଃ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମୋନ୍ନତି ସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗୀତକଳାର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହେଲା ଏବଂ ଶେଷରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବେଦାଙ୍ଗ-ଶାସ୍ତ୍ର ରୂପରେ ପରିଗଣିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର କେତେ ଉନ୍ନତ, ତାହା ତାହାର ଜଟିଳତାରୁ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ଉଦାରା, ମୁଦାରା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱର ସପ୍ତକ, ତଦନନ୍ତର ସାରଗମ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱରଗ୍ରାମ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଛ' ରାଗ,

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ଅନୁଗାମିନୀ ଛତିଶ ରାଗିଣୀ, ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗରାଗିଣୀର ବିଭିନ୍ନ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ରୂପ, ରେଖା, ଭାବ, କାଳ, ଋତୁ ଇତ୍ୟାଦି ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା । ସା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ସ୍ୱର ପୁଣି କଡ଼ି, କୋମଳ, ଅତି କୋମଳ ପ୍ରଭୃତିରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଡ଼ି, ଯତି ପ୍ରଭୃତି ତାଳତତ୍ତ୍ୱ, ପୁଣି ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ କାଳ, ଅଂଶ, ମାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଭାଗମାନ ଯେ କେତେ ଯୁଗବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଗାଢ଼ ସାଧନାର ଫଳ ତାହା କିଏ କହିବ ?

ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ସହଜାତ କଳ୍ପନା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ସତ୍ୟ, ତଥାପି ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରର ଏ ରୂପ ବିଶଦ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚର୍ଚ୍ଚା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଏପରି ଭାବରେ ଅଛି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସଙ୍ଗୀତର ସମ୍ବନ୍ଧ ସେମାନେ ଏପରି ବୁଝିଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଶବ୍ଦ ଜ୍ଞାନ କକ୍ଷ ଏପରି ଉନ୍ନତ ଓ ମାର୍ଜିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ ସେମାନେ ଆକାଶ, ସାଗର, ଜଳଦ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତିର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ରାଗମାନ ଉପଲବ୍ଧି କରି ବିଶ୍ୱଜଗତର ବିଶାଳ ସଙ୍ଗୀତ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । କେବଳ ଜୀବ-ପ୍ରକୃତି ଯେ ସଙ୍ଗୀତର ଅଧୀନ, ତାହା ନୁହେଁ; ନାଦବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିଙ୍କ ମତରେ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର ଅଧୀନ । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ କଥିତ ଅଛି ଯେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତକଳାବିତ୍‌ମାନେ ରାଗାଳାପ ଦ୍ୱାରା ବୃଷ୍ଟି ବା ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଭେକ, ମୟୂର, କୋକିଳ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବର ରବ ସହିତ ସପ୍ତସ୍ୱରର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର ଯେ କେଡ଼େ ଅଦ୍ଭୁତ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅନୁମାନ କରିଥିବେ । ଦୁଃଖର କଥା, ଏସବୁ ବିଦ୍ୟା ଆଜି ଭାରତରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗୌରବ ସହିତ ବିଲୁପ୍ତ; କାରଣ ତାହା ସବୁ ପୁସ୍ତକଗତ ନୁହେଁ, ଗୁରୁମୁଖୀ ଏବଂ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକମାନ ଦେଖାଯାଏ ତାହା ପ୍ରଧାନତଃ theoritical (ତାତ୍ତ୍ୱିକ) ।

ଏହାପରେ ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଇତିହାସର ଏକ ନୂତନ ଯୁଗ ଆସିଲା ମୁସଲମାନ ଅଧିକାର ସମୟରେ । ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନେ ବିଧର୍ମୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ନଥିଲେ । ସୁତରାଂ ସେ ସମୟର ରାଜ ସହାୟତା ଲାଭକରି ଦେଶୀୟ ସଙ୍ଗୀତର ନାନାବିଧ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ଏହି କାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟସଙ୍ଗୀତ ଆରବୀୟ ଓ ପାରସ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର ସଂସ୍ରବରେ ଆସି ପରସ୍ପର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲା । ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ବିବିଧ ତାଳ ଓ ରାଗର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ନୂତନ ନୂତନ ତାଳ ଓ ରାଗର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ବିଶିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତବିତ୍‌ମାନେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଓ ରାଜୋତ୍ସାହ ଲାଭକରି କେବଳ ମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ଅନୁଶୀଳନରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶତ ଶତ ସାକ୍‌ରେତ ତାଲିମ୍ କରାଉଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ସଙ୍ଗୀତ—

ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶୀୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ହିନ୍ଦୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ସଭ୍ୟତାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଅଛି । ଏହିପରି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନେକ ବିଷୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟରେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ସଙ୍ଗୀତ ମୂଳତଃ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତର ଅନୁରୂପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନତା ଦୃଷ୍ଟହୁଏ । ମୂଳ ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀଗୁଡ଼ିକ ଉଭୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ସମାନ ଆଉ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନାମରେ କେତେକ ଅମେଳ ଅଛି । ଯେଥିରେ ସେପରି କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଗାୟନର ପ୍ରଣାଳୀରେ ଭିନ୍ନ ହେତୁ ଉଭୟ ଧାରାର ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି, ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ମନେକରନ୍ତୁ, ଭୈରବୀ ରାଗିଣୀ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଧାରାରେ ଓ ଅପର ଜଣେ ଦକ୍ଷିଣୀ ଧାରାରେ ଆଳାପ କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଗନ୍ଧ ବା ସ୍ୱାଦ ଅଛି ଯାହା ହଠାତ୍ ଚିହ୍ନାଇଦେବ କିଏ କେଉଁ ଦେଶର । ପୁଣି ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଉଭୟ ଏକ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛି ଯେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଧାରାରେ 'ମୀଡ଼' ନାମକ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀରେ ଖୁବ୍ କମ୍ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସଙ୍ଗୀତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି; ଯଥା—ଧ୍ରୁପଦ, ଖେୟାଲ, ଟପ୍‌ପା ଗଜ୍‌ଲ ପ୍ରଭୃତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ ଯଦିଓ ସମସ୍ତ ରାଗରାଗିଣୀ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାରଭେଦରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅଛି । ସେହିପରି ଦକ୍ଷିଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଉତ୍କଳୀୟ ସଙ୍ଗୀତ—

ଉତ୍ତରାପଥ ବା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ କେଉଁ ଧାରାର ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଣିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ଏପରି ଉନ୍ନତ ଧରଣର ହୋଇ ନଥିଲା ଯେ ତାହା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଧାରାର ଅନୁଯାୟୀ ହୋଇଥିବ । ସେ କାଳରେ ହୁଏତ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଦେଶଜ କେତେକ ସରଳ ସରଳ ରାଗିଣୀ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ; ଯାହାର ପରିଚୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶର କୋଇଲି, ବାରମାସୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ ମିଳେ । ପରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉତ୍କଳ ବିଜୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ସଭ୍ୟତାର ଢେଉ ଦେଶସାରା ମାଡ଼ିଗଲା । ସାମାଜିକ ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର, ବସନ-ଭୂଷଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣୀ ସଭ୍ୟତା ନିଜର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କଲା । ବିଜେତା ରାଜାର ରୁଚିକୁ ଅନୁସରଣ କରିବା ବିଜିତର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ; ତଦ୍ଧିକ ପୁଣି ଦେଶୀୟ ସାମନ୍ତରାଜାଗଣ ଯେଉଁମାନେ କି ସଙ୍ଗୀତର

ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ ଓ ଆଦର୍ଶ ହେଲେ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶୀୟ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଯାହା କିଛି ଗୌରବ ସେ ସମସ୍ତ ସେହି କାଳର । କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଉତ୍କଳ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସହିତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗକରି ଦକ୍ଷିଣ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷିଣୀ ସଙ୍ଗୀତର ନୂତନ ଧାରାରେ ଉତ୍କଳ ଅଙ୍ଗ ଢାଳିଦେଲା । କଥା ଓଡ଼ିଶୀ ସ୍ରୋତର ଭକ୍ତମାନେ ପୂର୍ବର କର୍କଶ କଠିନ ଧାରା ଛାଡ଼ି ନୂତନ ଧାରାର ମୋହନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଭୁଲିଲେ । କିନ୍ତୁ ସୁଖର ବିଷୟ ଏତିକି ଯେ, ଦକ୍ଷିଣୀ ମାଲ ଉତ୍କଳମାଟିରେ ପଡ଼ି ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଶୀ ପାଲଟିଗଲା । ଏହା କେବଳ ତତ୍କାଳୀନ କବିମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ଫଳ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ସେ କାଳର ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ରାଗରାଗିଣୀମାନ ପାରିସ୍ପୃଣ କରି ସ୍ୱପାର ଜାତି ନ ମାରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ ରଚନାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳି ନେଉଥିଲେ । ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୌଳିକ ସୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସ୍ରୋତରେ ମର୍କଟ ଅନୁକରଣ ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ମାତ୍ରକେ କବିତା, ଆଉ କବିତା ମାତ୍ରେ ସଙ୍ଗୀତ । ଆଜିକାଲି ସେ ସ୍ରୋତ ବଦଳିଗଲାଣି । ତାହାର କାରଣ ସାହିତ୍ୟରେ ଲୋକରୁଚିର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଥାଉ ବା ସାହିତ୍ୟ-ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର, ବ୍ୟଭିଚାର ଓ ଅରାଜକତା ପ୍ରବେଶ କରିଥାଉ । ଆଜିକାଲି କବି ବା ଗୀତ-ରଚୟିତାର ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କର କର୍ମ ଶବ୍ଦଯୋଜନା କରି ଜାଣିବା, ପରେ ତାହା ଉପରେ ରାଗିଣୀ ବସାଇ-ନେବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ସେ କାଳର କବିମାନଙ୍କ ହୃଦୟରୁ କବିତା-ବାହାରି ଆସୁଥିଲା ତରଳ ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା ପରି, ସଙ୍ଗୀତର ସୁମଧୁର ତାଳରେ ନାଚି ନାଚି ତରତର ବେଗରେ, ଆଗେ ସଙ୍ଗୀତ, ତାହା'ପରେ ରଚନା ଥିଲା ଆଗ କାଳର ଧାରା । ଏବେ ତାହାର ଓଲଟା—ଆଗେ ରଚନା, ପରେ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି କରି ରାଗାରୋପ । ଏହି କାରଣରୁ ସଙ୍ଗୀତକଳା ଜାଣିଥିବା ମେଧାବୀ ଲେଖକମାନେ ନିଜର ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ କରି ସାହିତ୍ୟରେ କେତେକ ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ପ୍ରବେଶ କରାଉଛନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଦକ୍ଷିଣୀ ରାଗରାଗିଣୀର ସାଧାରଣରେ ବେଶ ଆଦର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଶୀ ପ୍ରତି ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଏ । ତାହାର କାରଣ, ଓଡ଼ିଶୀ ରାଗମାନ ସମଧିକ ଆସ୍ୱାଦସାଧ୍ୟ । ଅନେକ ଗାୟକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଏକ ଗୀତକୁ ଓଡ଼ିଶୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣୀ ଉଭୟ ରୀତିରେ ଗାଇପାରନ୍ତି ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସଙ୍ଗୀତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ଚାରିଗୋଟି ବିଭାଗ ଅଛି, ଯଥା — ଅସ୍ଥାୟୀ, ଅନ୍ତରା, ଆଭୋଗ ଓ ସଞ୍ଚାରୀ ; ମାତ୍ର ଦକ୍ଷିଣୀ ସଙ୍ଗୀତରେ ତିନିଗୋଟି ବିଭାଗ; ଯଥା—ପଲ୍ଲବୀ, ଅନୁପଲ୍ଲବୀ, ଚରଣ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ମାତ୍ର

ଘୋଷା ଓ ଚରଣ ବା ପଦ । କେବଳ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତର ସଞ୍ଚାରୀ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଛନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗୀତ, ଯାହା ଓଡ଼ିଆର ନିଜସ୍ୱ । ଯଦିଓ ସେଥିରେ ରାଗରାଗିଣୀର ବନ୍ଧନ-ସଙ୍ଗୀତ ପରମ୍ପରାର ଅଭାବ ଅନେକ, ତଥାପି ଛନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ତା'ର ସଙ୍ଗୀତ ଉତ୍କଳୀୟ କାନକୁ ବଡ଼ ଲଳିତ ଓ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଛନ୍ଦକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବାକି ଚୌପଦୀ । ଏହି ଚୌପଦୀ ସବୁ ସାଧାରଣତଃ ନାୟକ-ନାୟିକା ସଂପର୍କରେ ଆଦରସାତ୍ମକ କିମ୍ବା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା-ବିଷୟକ । ସେଥିରେ ଭକ୍ତି ସଖ୍ୟ, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କମ୍, ମଧୁରରସର ଅବତାରଣା ଅଧିକ । ସାମୟିକ ରୁଚି ଓ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଏହାର କାରଣ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଭଜନ, ଜଣାଣ ପ୍ରଭୃତି ଯାହା କିଛି ଅଛି ତାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ।

ଏହା ପରେ ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନାନା ଅଶାନ୍ତି, ବିଗ୍ରହ ଓ ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନଯାପନ କରିଅଛି । ସୁତରାଂ ମନଫୁଲଣା ସଙ୍ଗୀତକଳା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଉନ୍ନତିର କୌଣସି ସୁବିଧା ଘଟିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏତିକି ହୋଇଥିଲା ଯେ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପତ୍ତି ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଙ୍ଗୀୟ କୀର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗୀତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଅଛି ; ମାତ୍ର ଜାତୀୟ ଭାଷା ବା ସଙ୍ଗୀତ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ଥାୟୀ ଉନ୍ନତିର ରେଖା ଅଙ୍କନ କରି ପାରିନାହିଁ । ମୁସଲମାନ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଆଗମନ ସହିତରେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଦେଶରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚର୍ଚ୍ଚାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ତଥାପି ତାହା ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ଦକ୍ଷିଣୀର ବହୁକାଳର ଅଧିକାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିପାରି ନ ଥିଲା । କେବଳ ରସିକ ଓ ଧନୀଲୋକେ ଏହାକୁ ଉନ୍ନତ ଶିକ୍ଷା ରୂପରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ସେ ସମସ୍ତେ ରାଗରାଗିଣୀକୁ ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦରେ ଗଢ଼ିବାରେ ଏପରି କିଛି ଅସୁବିଧା ବା ସଂସ୍କାର ଥିଲା ଯେ ତାହା ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ସେ ସବୁ କଲଓଢ ଧରଣର ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଆଜିକାଲି ଉତ୍କଳରୁ ପ୍ରାୟ ବିଲୁପ୍ତ । ପ୍ରଥମ କାରଣ, ଆଜିକାଲି ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ସାଧାରଣରେ ଅନାଦର ଓ ଅନାସ୍ଥା, ଯାହା ଫଳରେ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ସଙ୍ଗୀତର ଅବନତି ଘଟିଅଛି ଓ ଘଟୁଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମ । ଅର୍ଥକରୀ ବା ଉଦରନିଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟା ଛାଡ଼ି ଏହି ସୌଖୀନ ବିଦ୍ୟାରେ କାଳକ୍ଷେପଣ କରିବା ସମୟର ଅପବ୍ୟୟ ବୋଲି ଲୋକେ ମନେକରନ୍ତି । ତୃତୀୟତଃ, ବିଶେଷତଃ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାର ଅଭାବ । ପୂର୍ବେ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନେ କିମ୍ବା ବଡ଼ସାନ ରାଜାମାନେ ବିଦେଶୀ ଓସ୍ତାଦ୍ ରଖାଉଥିଲେ ଓ କବିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ତାହା ପ୍ରାୟ ବିରଳ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା—

ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ; ସମୟ ବ୍ୟୟ କରିବାର ଅବସର ନାହିଁ। ଏପରିକି କାୟକ୍ଳେଶ କରି ଶିଖିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ବା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ। ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଏପରି ଅନାସ୍ଥା ଓ ଅନାଦର ଜାତୀୟ ଅବନତିର ଫଳ ଅଥବା ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାବରେ କଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ ଜାତୀୟ ମରଣର ସଙ୍କେତ। ସଙ୍ଗୀତର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତି ଜାତିର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତିର ମାପକାଠି। ଠିକ୍ ଦେଖିବେ; ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତିକି ଉନ୍ନତ ସେ ଜାତିର ସଙ୍ଗୀତ ସେତିକି ଉନ୍ନତ। ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଜନସାଧାରଣର ରୁଚିରୁ ସେ ଜାତିର ମାନସିକତା ଜଣାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମାନସିକତାର ପରିଚୟ ମିଳିବ ଯଦି ଖଣ୍ଡିଏ କଲିକତାଯାଏ ଟ୍ରେନଗାଡ଼ିରେ ବସିଲେ ବା ବଜାରରେ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ଦୁଷ୍ଟକର ନମୁନା ଦେଖିଲେ। ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତେଦୂର ଜାତୀୟ ଅଧଃପତନ ଘଟିଛି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଙ୍ଗୀତର ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ସବୁ ଭୁଲିଯାଇ ସଙ୍ଗୀତକୁ କେବଳ ବିଳାସ ଓ ବ୍ୟସନର ଅଂଗ ବୋଲି ମଣୁଛୁ। ଭୁଲିଯାଉଛୁ, ଆମ୍ଭେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଶିକ୍ଷା— "କଲୌ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରାୟୈର୍ଯଜନ୍ତି ହି ସୁମେଧସଃ," ଭୁଲିଯାଉଛୁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବାକ୍ୟ— "ମଦ୍‌ଭକ୍ତାଃ ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମି ନାରଦ।" ସଙ୍ଗୀତର ଶକ୍ତି ଅସୀମ, ଅପରିସୀମ, ଯାହିଁରେ ଭଗବାନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଶୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି।

ହଳିଆ, ନାଉରିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ବା ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଛନ୍ତି। ତାହା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରୟୋଜନ କେତେଦୂର, ଅନୁଭବୀ ମାତ୍ରେ ଜାଣନ୍ତି। ବିଶ୍ୱସଂସାର ସଙ୍ଗୀତର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଚାଲୁଛି। ବେସୁର ବା ବେତାଳରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ। ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତାଠାରୁ ବକ୍ତାର ବକ୍ତୃତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଥିରେ ସଙ୍ଗୀତର ଧାରା ପ୍ରବାହିତ। ବିନା ତାଳରେ ଧୋବା କାଠ କାଟେ ନାହିଁ; କିମ୍ବା କୁଟୁଣୀ ଧାନ କୁଟେ ନାହିଁ। ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ତାଳ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଯେପରି ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ-ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଳ ହୁଡ଼ିଲେ ସେହିପରି ଗୋଡ଼ ଖସିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ। ସଙ୍ଗୀତର ସୂତ୍ର ଛାଡ଼ିଦେଲେ ପୃଥିବୀ ଘୂରିବ ନାହିଁ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ନିଜ ନିଜ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ; ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପରସ୍ପର ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼ି ହୋଇ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଧୂଳିସାତ୍ ହୋଇଯିବ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଉଚ୍ଚ ଅଙ୍ଗର ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନା ଛାଡ଼ିଲୁଣି; ଛାଡ଼ି ପୁଣି ଧରିଲୁଣି ଅତି ନିମ୍ନସ୍ତରର ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତ। ଆମ ଆଦର୍ଶ "ବାଜେ କାଚେ ମିନସେ କେ ଆର" କିମ୍ବା "ଆଯ୍ୱେଲେ ଅଲି କୁସୁମ କଲି" ପ୍ରଭୃତି। ତାହା

ପୁଣି ମୂଳଠାରୁ ସହସ୍ର ଗୁଣେ ବିକୃତ । ମୁଁ ଏତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଶେଷ ସ୍ୱରକୁ ନିନ୍ଦା କରୁନାହିଁ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, କୌଣସି ସ୍ୱର ନିନ୍ଦନୀୟ ନୁହେଁ, ଯଦି ତାହା ସଙ୍ଗୀତ ବିଧିର ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର ରାଗ ଯଦି କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ, ଚିତ୍ତ-ତୃପ୍ତିକର ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ବୈଧ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜେ ନିଜ ଦୋଷରୁ ସ୍ୱରକୁ ଦୋଷଯୁକ୍ତ କରାଇଦେଉଁ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ୱର ବା ରାଗ ଅଙ୍ଗହୀନ ନ ହୋଇ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ତାଳ-ଲୟ-ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଗୀତ ହେଲେ ତାହା ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା ଯେ କୌଣସି କାଳରେ ଉପାଦେୟ ।

ଏହି କଥାରେ କେହି କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଆପତ୍ତି କରିପାରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ପୁରାତନ ହିନ୍ଦୀ ସଙ୍ଗୀତର ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୟ ପାଇଁ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ରାଗମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଚାରରେ ରାଗର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ବାଦଟି ପ୍ରଧାନତଃ କବିକଳ୍ପନା ଉପରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ପ୍ରଥମତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଥାଉଁ ଯେ, ଏହି ବିଷୟରେ ସଙ୍ଗୀତ-ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଏକମତ ନୁହନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସମୟ ସମୟରେ ଓସ୍ତାଦ୍‌ମାନେ ବିପରୀତ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଳୋକମାନ ଆବୃତ୍ତି କରି କହି ଲାଗନ୍ତି । ଏପରି କି ମୂଳ ଛଅଗୋଟି ରାଗ ଯେ କିଏ କିଏ ଏବଂ କେଉଁ ରାଗିଣୀ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ସେ ବିଷୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ । ଧରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ରାଗିଣୀ ଯାହାର ଭାବ କରୁଣ ଓ କାଳ ରାତ୍ରି; ଆମ୍ଭେମାନେ ତା'କୁ ଦିନବେଳରେ ଗାଇଲୁ । ଯଦି ତାହା କେହି ଭୁଲ କହନ୍ତି, ତେବେ କ'ଣ ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହିବେ ଦିନବେଳରେ କାନ୍ଦିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବା ରାତିରେ ହସିଲେ ପାପ ଲାଗିବ ? ତେବେ ଏଥିରେ ଏତିକି ସତ୍ୟ ଥାଇପାରେ ଯେ, ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ସହିତରେ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିର ଯେଉଁ କେତେକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ରାଗିଣୀର ଭାବ ସହିତରେ କାଳର ସେତିକି ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଇପାରେ । ତାହା ବୋଲି ଏପରି ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ ବିଧିବିଶେଷ ଧରି ଚଳିହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଚଳିଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟିବ । ଧରନ୍ତୁ 'ଲଳିତ' ରାଗିଣୀର ଭାବ କରୁଣ—ଉଦାସ । ତାହାର କାଳ ଶେଷ ରାତ୍ରି । ଏହି କାଳ ସହିତରେ ଏହି ରାଗିଣୀର ଏତିକି ସମ୍ପର୍କ ଥାଇପାରେ ଯେ ରାତ୍ରିର ନିର୍ଜନତା ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଲଳିତ ଭାବର ପରିପୋଷକ । କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାଳରେ ଲଳିତ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କଲେ ଯେ ତାହା ଭାବର ପୁଷ୍ଟି ଏକାବେଳକେ ନ ହେବ, ଏହା କେହି କହି ପାରିବେ କି ? ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଇଂରାଜୀ କବି Drydenଙ୍କ 'Power of music' ବା 'Alexander's Feast' ନାମକ କବିତା ପଢ଼ିଥିବେ । ତହିଁରୁ ମୋ ଉକ୍ତିର ଯଥାର୍ଥତା ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ।

ଯାହାହେଉ ଏପରି ବିଷୟ ଆଲୋଚନାରେ ସମୟ ଅପବ୍ୟୟ କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ତେବେ ଏ କଥା କଦାପି ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରସ ବହନ କରେ ଏବଂ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବକୁ ଅତ୍ରୟ କରିଥାଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ଦୀପନା ଆଣିଦିଏ । ଏ କଥାଟି କାହାରିକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବନାହିଁ, କାରଣ ସମସ୍ତେ ଏହାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିବେ । ଦିନେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ସେ ରାଗିଣୀର ଭାବ ଅନୁଭବ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଗୀତର ଶବ୍ଦାର୍ଥ ହୃଦୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରାଏ । ଏ ଉକ୍ତିର ଆଂଶିକ ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ପ୍ରକୃତରେ ରଚନାର ଅର୍ଥ ରାଗିଣୀକୁ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ରାଗିଣୀ ସହିତ ଭାବର ଯେ ଆଦୌ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ; ଏହା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ-ସମ୍ବନ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ବା association ର ଦ୍ୱାହି ଦିଅନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବେ କେହି ଗୋଟିଏ କରୁଣ ଅର୍ଥ ଜ୍ଞାପନ ରଚନା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ରାଗରେ ଗୀତ ହେବାର ଶୁଣିଥିଲେ । ପୁଣି ସେହି ରାଗିଣୀକୁ ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି କରୁଣ ଭାବ ଉଦୟ ହେବା ସମ୍ଭବ । ରାଗିଣୀର ନିଜ ଭାବର ଅନୁରୂପୀ ଢଙ୍ଗଧରଣର ରଚନା, ରସର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରେ ଏବଂ ଏହାର ବିପରୀତ ହେଲେ ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡ କରିଦିଏ । ପରୀକ୍ଷାସ୍ୱରୂପ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ବଂଶୀବାଦକ ବା ବେହେଲା ବାଦକଠାରୁ ଥରେ ଗୋଟିଏ କରୁଣ ରାଗିଣୀର ଆଲାପ ଓ ପର-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲାସବ୍ୟଞ୍ଜକ ରାଗିଣୀର ଆଳାପ ଶୁଣିଲେ ସନ୍ଦେହ ତୁଟିଯିବ ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛି, ଆମ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା କିପରି କମିଗଲାଣି; ଏପରିକି ଗ୍ରାମର ଭାଗବତ ଘରମାନଙ୍କରେ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ କରୁଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଉଠିଗଲାଣି । ଏବେ ଯାହା କିଛି ଅଛି ତାହା ଲୀଳା, ଯାତ୍ରା, ନାଟକଦଳ, ପୂଜାବାଲି, ସଙ୍ଗୀତ ଆଡ୍ଡା ଏବଂ ଯୋଗୀ, କଣ୍ଡ୍ରା, ବୈଷ୍ଣବ ଓ କେଳା ବା ଶବରଙ୍କଠାରେ । ଯୋଗୀମାନେ କେନ୍ଦରା ବଜାଇ ଓ କଣ୍ଡ୍ରା ବୈଷ୍ଣବ ଖଞ୍ଜଣୀ ଧରି ଓ ଶବର ନାଉରୁମ୍ବୀର ଗୀତଗାଇ ଭିକ୍ଷା ମାଗନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିକ୍ଷାହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବେ ସେମାନେ ବଂଶ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଗୀତବାଦ୍ୟ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଏବଂ ଶ୍ରୋତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଗାୟକଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ଏବେ ସେ ଶବ୍ଦ ଦୁଆର ଆଗରେ ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ଗୃହସ୍ଥ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରନ୍ତି ସେ ଆପଦକୁ ବିଦାୟ କରନ୍ତି । ଏବେ ପୁଣି ଗାୟକବୃନ୍ଦଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏପରି ମନ ଆଦୌ ନାହିଁ ଯେ ତାଙ୍କର ଗୀତଟି କିପରି ମଧୁର ହେବ ବା ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ମନୋହରଣ କରିବ । ବୋଧହୁଏ ଗୋଟାଏ କର୍ଣ୍ଣକଟୁ ଗୋଳମାଳ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ କରାଇ ଶୀଘ୍ର ବିଦାୟ ନେବାର ଉପାୟ ବିଧାନ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ତାହାପରେ ପୂଜାବାଲା ଓ ମେଳାଦଳ ଆସରୁ ଯେତେ ଥିଲେ ଆଜକାଲି ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ଊଣା । ସେ ବ୍ୟବସାୟ ଏବେ ପୋଷାଉ ନାହିଁ । କାରଣ ପୋଷିବା ଲୋକଙ୍କର ଜଳର ଅଭାବ ଓ ମଜୁରି ଟାଣ । ଏଣେ ପୁଣି ପଇସା ଦେଇ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଯାହା କାମ ମିଳୁଛି ତାହା ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ । ପୂଜା ଗାଆଣମାନେ ଆଗେ ଅନେକ ସମୟରେ ପଢ଼ାଶୁଣା କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଥ ଅର୍ଥାନ୍ତ ଶିଖୁଥିଲେ ଓ ରାଗରାଗିଣୀ ପରିପାଟୀ ରୂପେ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ । ଏବକୁ ଗୋଟାକେତେ ଛାନ୍ଦ, ଦୁଇ ଚାରିଟା ଚୌପଦୀ, ଜଣାଣ ଓ ଅମରକୋଷରୁ ଦି'ଚାରି ପଦ ହେଲେ ଜଣେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗାୟକ ।

ତହିଁରେ ପୁଣି ଗାୟକମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଗମାନ ଛାଡ଼ି ଆଶ୍ରୟ କଲେଣି 'ହସିଆରେ ଫୁଲରସିଆ', 'ଚକ ଚକ ଶଶି, ଝକ ଝକ ହସି' ପ୍ରଭୃତି ନୂଆ ଚୁଟ୍‌କି ଗୀତ ।

ମେଳାର ଅବସ୍ଥା ତଦ୍ରୁଁ ବଳି । ସେ କାଳର ମେଳା ଯାହା ସବୁ ଆଜକାଲିକା ସଂସାରକୁ କୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତର ଟେକ ରଖିଥିଲେ । ଏବେ ଏକ ନୂଆ ଧରଣର ମେଳା ଓଡ଼ିଶା ସାରା ଗ୍ରାସିଗଲାଣି । ତାହା କେବଳ ଡିଆଁ ଡେଇଁ, କୁଦାକୁଦି ବିଶେଷ । ଗୀତର ରଚନାଭଙ୍ଗୀ ଓ ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ ଦେଖିଲେ ହସିବାର କଥା କି କାନ୍ଦିବାର କଥା, କହିହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ମନେହୁଏ, ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅସାଧ୍ୟ । ଖାଲି ଚୁଟ୍‌କି ତାଳରେ ଗାଇ ଗୋଡ଼େଇଲା କି'ଣ ଆମ ଦେଶରେ ସାଙ୍ଗୀତିକ ରୁଚିର ଏଡ଼େ ଅଧଃପତନ ଘଟିଛି ! ତଥାପି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଏ ଢଙ୍ଗ ବେଶି ଦିନ ରହିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଗୋଟାଏ କଳାକୁଶଳ ସମଗ୍ର ଜାତି ଏପରି କଳାହୀନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟହୀନ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟହୀନ ହୁରୁଡ଼ା ହୁରୁଡ଼ିରେ ଚିରଦିନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ତା'ର ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆଉ ନାଟକ ବା ଥିଏଟର ସମାଜ ଯାହା ଯେଉଁଠି ଅଛି ବା ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଉପରେ ସେତେ ନଜର ନାହିଁ, ଯେତେ ଅଛି ପୋଷାକପତ୍ର ବା କଥା କଥନ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । କିପରି ସାଧାରଣ ରୁଚିର ପରି-ପୋଷକତା କରିବେ (ତାହା ଭଲହେଉ ବା ମନ୍ଦହେଉ) ଓ ଯେତେ ସହଜରେ ଓ ଅଳ୍ପରେ ପାରନ୍ତି କାମ ଚଳାଇ ନେବେ । ଏହି ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ସକାଶେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରୂପରେ ଛିଡ଼ା ହେବାଭଳି ସାହସ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହାର ଅଛି ? ଏ ରୂପ ରୁଚିର ବିଷୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଭିନିବେଶ ପ୍ରୟୋଜନ ତାହା କରିବାକୁ ଦଳପତିମାନେ ନାରାଜ । କାରଣ କେହି ତାହା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ତାହା କି ଅଭାବରେ ବଜାରରେ ବିକାହୁନାହିଁ, ତହିଁକି

ଏ ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ସେ ଶକ୍ତି, ସମୟ ଓ ଅର୍ଥ ବା କାହିଁ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣ କରି ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିବ ।

କାହାରି କାହାରିକୁ ଏକଥା କହିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁସବୁ ରାଗରାଗିଣୀ ନାହିଁ ତାହା ବିଦେଶରୁ ଆଣି ପୂରାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, କାରଣ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତର ଜାତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ ଏ ଉକ୍ତି ରୁଚ୍ଛା ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ବ୍ୟତୀତ କିଛି ନୁହେଁ । ରାଗରାଗିଣୀ କୌଣସି ଜାତିର ନିଜସ୍ୱ ନୁହେଁ । ଭାଷା ବା ରଚନା କାହାରି ନିଜସ୍ୱ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱରୂପ ପଦାର୍ଥଟା ସାର୍ବଜନୀନ । ଆଜି ଇଂରେଜୀ, ଇଟାଲିୟ, ଫରାସୀ ବା ରୁଷୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଯେ ଏତେ ଉନ୍ନତ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାହା କ'ଣ ସବୁ ସେହି ସେହି ଦେଶରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛି ? ସେମାନେ କେତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ନାନା ଦେଶରୁ ନାନା ଜାତିରୁ ସଙ୍ଗୀତକଳା ବହୁ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ନିଜ ଦେଶକୁ ଆଣି ତାହା ନିଜର କରି ନେଇଛନ୍ତି ।

ଭାରତର ଯେଉଁ ସମୟରେ ସୃଜନ ଥିଲା ସେ ସମୟରେ ଆଜି କାଲିକା ପରି ପୃଥିବୀର ଦେଶମାନଙ୍କ ସହିତରେ ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲା । ତାହା ଥିଲେ ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ମଧ୍ୟ ଆଜି ୟୁରୋପ, ଆଫ୍ରିକା, ଚୀନ, ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ସଙ୍ଗୀତର ଛାୟା ବା ଚିହ୍ନମାନ ରହିଥାନ୍ତା । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦେଶ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ସହିତରେ ଏ ବିଷୟରେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ମଧ୍ୟ ଚଳିଛି । ସଙ୍ଗୃତ ରାଗ ରାଗିଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁର୍ଜରୀ, ମୁଲତାନୀ, ଗାନ୍ଧାରୀ ପ୍ରଭୃତି ରାଗିଣୀମାନ ତାହାର ପ୍ରମାଣ । ମୁସଲମାନ ଯୁଗରେ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ପାରସ୍ୟ ରାଗ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଛି । ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଯାହା ଯେଉଁଠାରେ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି ତାହା ଆଣି ନିଜର କରି ନେଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ବଙ୍ଗଳା ସଂଗୀତ ଏତେ ଉନ୍ନତ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ପରଲୋକଗତ ଦ୍ୱିଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ଅନେକ ୟୁରୋପୀୟ ରାଗମାନ ଏପରି ଭାବରେ ବଂଗଳା ଛାଞ୍ଚରେ ପକାଇ ଗଢ଼ି ନେଇଅଛନ୍ତି ଯେ ତାହା ପରିଷ୍କାର ବଂଗାଲୀ ହୋଇଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମରି ଉତ୍କଳରେ ତ ଥରେ ଦକ୍ଷିଣୀ ସଂଗୀତ ପ୍ରବେଶ କରି ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଉନ୍ନତି ଘଟାଇ ଥିଲା । ତେବେ ତାହା କଞ୍ଚା ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଦିଅଁ ଗଢ଼ୁ ଗଢ଼ୁ ମାଙ୍କଡ଼ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯିବା ସମ୍ଭବ । ସେଥିକୁ ସୁଦକ୍ଷ ବିନ୍ଧାଣୀ ଦରକାର । ଏତିକି, ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକ କଥା । ଯାହା ଯେଉଁଠାରେ ଉପାଦେୟ ମିଳିବ ତାହା ଆଣି ଆପଣାର କରି ଘରେ ରଖି ଆପଣାର ସମ୍ପଦ କ'ଣ ବଢ଼ାଇବା ମନ୍ଦ ? ଅବଶ୍ୟ ଆପଣାର ଯାହାଅଛି ତାହାର ମୌଳିକତା ନଷ୍ଟ କରି ତାହା ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାକୁ କେହି କହୁନାହିଁ । ବରଂ ତା'ର

ଉନ୍ନତ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ସିଲହଟ୍‌କମଳା ଗଛ କଲମି କରି ଆଣି ଆମ ବଗିଚାରେ ଲଗାଇ, ଆମ ଦେଶର ଜଳ ହାଓ୍ୱା ତାହା ଦେହରେ ସହେଇ ନେଇ ଯଦି ଆମେ ଦେଶୀ କମଳା ଫଳାଇ ପାରିଲୁଁ ତେବେ କେଡ଼େ ବାହାଦୁରି କଥା । ଓଡ଼ିଆ ମାଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜଳରେ ବଞ୍ଚି ରହିଲେ ତ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଶୀ କମଳା ପାଲଟି ଯିବ । ଯଦି ଆମେ ଆପଣା ଅଯୋଗ୍ୟପଣରୁ କରି ନ ପାରିଲୁଁ ତେବେ ତାହା ତ ଆପେ ଆପେ ମରିଯିବ କିମ୍ବା ଯାହା ନ ହେବାର କଥା ତାହା ଏ ହାଓ୍ୱା ଲାଗିଲା କ୍ଷଣି ବଳେ ମଉଳିଯିବ । ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ନିଜର ଗୋଟିଏ ଅଭିଜ୍ଞତା କଥା କହିବି । ମୋର ବହୁ କାଳର ଧାରଣା ଯେ ବଂଗଳା କୀର୍ତ୍ତନ ରାଗ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଖାପ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଦିନେ ପରୀକ୍ଷା କରୁଁ କରୁଁ କରି ପକାଇଲି । ଦେଖିଲି, ବେଶ ଚଳୁଛି ଓ ସମଜଦାର ଶ୍ରୋତାମାନେ ପସନ୍ଦ କଲେ । ଏହିପରି ୟୁରୋପୀୟ ରାଗିଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ୱରଲିପିମୂଳକ ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷାର ବଡ଼ ଅଭାବ ଏବଂ ସ୍ୱରଲିପିର ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଏ ଯୁଗରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସାଦରୁ ଲୋକେ ଘରେ ବସି ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଅଭ୍ୟାସରେ ଦେଶ ବିଦେଶର ସଂଗୀତ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାର ସୁବିଧା ରହିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂଗୀତକଳା ବର୍ତ୍ତମାନ ପତନୋନ୍ମୁଖ । ଯାହାଥିଲା ତାହା ବିକୃତ; ଯାହା ନୂଆ ଆସୁଛି, ତାହା ଅତି ହୀନସ୍ୱାନ, କଦାକାର । ଏହି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଦ୍ୟାର ସଂରକ୍ଷଣ ବା ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା ଦରକାର । ସାଧାରଣର ସହାନୁଭୂତି ଓ ଧନୀମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ନ ପାଇଲେ ତାହା ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ସଂଗୀତାନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ଅବଜ୍ଞେୟ ଓ ବନ୍ଧୁ ମେଳରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ । ସେ ଦେଶମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିଧିମତ ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ଏସବୁ ନାହିଁ । ବରଂ କେହି ଗୀତ ଗାଇଲେ ସେ ବିଗିଡ଼ି ଗଲା ବୋଲି ଲୋକେ ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ଓ ମୁରବିମାନେ ଅବଶୋଷ କରନ୍ତି । ଗୀତଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ବିଘ୍ନ ହେବ ବୋଲି ବାପ ମା ପିଲାଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ଦୂରରେ ରଖିବାର ଯତ୍ନ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବାସରେ ଥିଏଟର କିମ୍ବା ଆଖଡ଼ାରେ ମିଶିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପାଠ ସଂଗରେ ଗୋଟିଏ ପାଠ ରୂପେ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବାପ ମା'ଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପିଲାର ରୁଚିର ମାର୍ଜନା ହୁଏ ଓ ସରସତା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । କାହାରି କାହାରି ମତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବିବାଦ ଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଯେଉଁମାନେ ସଂଗୀତ ସେବା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଦରିଦ୍ର ହୁଅନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ସଂଗୀତରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ମାଦକତା ଅଛି ଯେ, ତାହା ଅନେକ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେବଳ ସଂଗୀତ ସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ ନେଇଯାଏ । ସୁତରାଂ; ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧିର ଅଭାବ ହୋଇ-

ପଡ଼େ । "ଅତି ସର୍ବତ୍ର ବର୍ଜୟେତ୍ ।" ସବୁଥିରେ ଯେପରି ସଂଯମ ଦରକାର, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସଂଯମ ଦରକାର । ଦେଖାଯାଏ, ଅତିଶୟ ସଂଗୀତାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରାୟ ସରଳପ୍ରାଣ ଓ ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସଂଗୀତ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେତେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଶୋକ, ତାପ, ଅଶାନ୍ତିରୁ ରକ୍ଷା କରଏ ତାହା ଅନୁଭବୀ ମାତ୍ରେ ଜାଣନ୍ତି । ଅନେକ ଋଷି ଓ କବିମାନେ ସଂଗୀତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପଶୁ, ପାପୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଜଣେ ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣେ, ଯେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ସହ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ଏପରି ଶତ ଶତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖିଛୁ, ଯେଉଁମାନେ ସଂଗୀତର 'ସ' ଅକ୍ଷର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ବା କେବେ ଆଁ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଥଚ ନିର୍ଜନରେ ତା ନା ନା ନା ' ବା ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୁଅନ୍ତି । ଲଜ୍ଜା ଅନେକଙ୍କୁ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଶିଖିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତି, ସେମାନେ ଶିଖିବାର ବେଶୀ ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ ଅତି ଲାଜକୁଳିଆ ହେଲେ ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟେ । କଥାରେ ଅଛି, ସଲଜ୍ଜ ବାଏ, ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଗାଏ, ଅତି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ନାଚିବାକୁ ଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ କାହାରି କାହାରି ଏପରି ସଂସ୍କାର ଥାଏ ବା ଐଶ୍ୱରିକ ଶକ୍ତି ଥାଏ ଯେ ସେମାନେ ଆପେ ଆପେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିରେ ପିଲ କାଳରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବୀଣ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି "ମୋର ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟା ହେବନାହିଁ" ଏପରି କହି ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଶୀଘ୍ର ହେଉ, ବିଳମ୍ବରେ ହେଉ, ଅଳ୍ପାୟାସରେ ହେଉ ବା ବହୁ ପରିଶ୍ରମରେ ହେଉ, ସଂଗୀତକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶିଖିବା ଉଚିତ । ସଂଗୀତ ଗୋଟାଏ ସଭ୍ୟତାର (Civilization) ବା ମାର୍ଜନାର (Culture) ଅଂଗ ମଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ନରନାରୀଙ୍କର ସାଧ୍ୟାନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ । କେହି କେହି ଦିନାକେତେ ଯନ୍ତ୍ରପାତି କିଣି, ଟୁଂ ଟାଂ କରି ଶେଷରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ବୋଲି କହି ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ି ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯେ କୌଣସି ବିଦ୍ୟାରେ ଯେ ସମସ୍ତେ ଓସ୍ତାଦ୍ ହୋଇଯିବେ ଏପରି ହୋଇ ନ ପାରେ । କାହାରି କାହାରି ସହଜରେ ବା ସ୍ୱତଃ ହୁଏ, କାହାରି କାହାରି କଷ୍ଟରେ ହୁଏ; ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ । କାହାରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟରେ ସଂଗୀତର ଗୁପ୍ତ ଅମୃତ ଧାରା ଅନ୍ତଃସଲିଳା-ଫଲ୍‌ଗୁ ପରି ସର୍ବଦା ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । କେବଳ ଜାଗ୍ରତ କରିବାକୁ ହେବ—ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।

□□

ତିଗିରିଆ ଗଡ଼ ଓ
ଗୋବିନ୍ଦ ସୁରଦେଓ

କାଳିଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ବାଙ୍କୀରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ମହାନଦୀ ପାରହୋଇ ଛୁଟିମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ବଡ଼ାମ୍ବା ଓ ତିଗିରିଆକୁ ଯାଏଁ । ତିଗିରିଆରେ ବାପାଙ୍କ ମାମୁଁଘର । ବାପାଙ୍କ ମାମୁଁପୁଅ ଭାଇ ରାମକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଥାଆନ୍ତି ଦିଆନ । ଚମ୍ପକ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଯାତ୍ରାଟା ତିଗିରିଆର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ । ଏଇ ଦ୍ୱାଦଶୀ ବେଳକୁ ସଙ୍ଗୀତ ପିଲାଦଳ (ଆଖଡ଼ା ପିଲା) ତିଗିରିଆ ଆସନ୍ତି । ଦଦାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଚଉପାଢ଼ୀରେ କେତେଦିନ ଧରି ନିତି ସଞ୍ଜରେ ନାଚ ହୁଏ । ତିଗିରିଆଗଡ଼ର ଭାଇପୁଅ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ (ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡା ସାଆନ୍ତେ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି) ବେହେଲା ବଜାଇ ଜାଣିଥିଲେ । ତିଗିରିଆରେ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଆଦର । ମୁଁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଗୀତ ଗାଏଁ ବୋଲି ସେ ମୋତେ ସୁଖ ପାଉଥିଲେ । ତିଗିରିଆକୁ ଗଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ଓ ତାଙ୍କ ବେହେଲା ବଜା ସାଙ୍ଗରେ ଗୀତ ଗାଇବାଟା ମୋର ଥିଲା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆକର୍ଷଣ ।

ଥରେ ଦଦାଙ୍କ ଚଉପାଢ଼ୀରେ ସଙ୍ଗୀତ ପିଲାଏ ଗାଉଥିଲେ—

କେହୁ ଜାଣିବରେ ଯୁବତୀ ମତି ?
ମାର ଶରେ ପିଣ୍ଡ ହୁଏ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ—
ନିତି ଦକଦକ ହୁଏ ମୋ ଛାତି ।

ଗୀତଟି ମୋତେ ସୁଖ ଲାଗିଲା । ଶୁଣି ଶୁଣି ଏଇ ଦ'ଧାଡ଼ି ଓ ତାର ସ୍ୱର ମନେ ରଖିଲି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଗାଇବାରୁ "ନିତି ଦକଦକ ହୁଏ ମୋ ଛାତି"—ଏଇ ପଦକ ମୋତେ ଶୁଣାଗଲା "ତିତି ଜକଜକ ହୁଏ ମୋ ଛାତି ।" ଶୁଣିକରି ଗୀତ ମନେ ରଖିଛି — ଏଇ ଗର୍ବରେ ଛାତି ଫୁଲି ଉଠୁଥାଏ । ଦେଖାଇ ହେବାପାଇଁ ତରତର ହୋଇ ଦଣ୍ଡା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଧାଇଁଲି । ତାଙ୍କୁ ଗୀତଟି ଶୁଣାଇବାରେ ସେ ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସିଲେ । ସେ କହିଲେ 'ଜକ ଜକ' କଅଣ ? ସେଇଟା 'ଦକ ଦକ' । ଛାତି ଦକଦକ ହୁଏ ସିନା, 'ଜକ ଜକ' କେମିତି ହେବ ? ମୋ ଗର୍ବ

ଚୂନା ହୋଇଗଲା ଏକାଥରେ । ସାହିତ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ଓ ଲେଖାଲେଖି-ସବୁ ଟାଣ ଦମ୍ଭ ଆଖି ପିଛୁଳାକେ ଉଭାଇଗଲା । ସତରେ ଦଇବ କାହାର ଗରବ ସହେ ନାହିଁ । ଗୀତ-ଅର୍ଥ ଭିତରକୁ ଟିକିଏ ପଶିଥିଲେ ତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା ! ସେଦିନ ଆଉ ମନରେ ସରାଗ ନଥାଏ । ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ଦଦାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଲି । ସଞ୍ଜବେଳେ ପୁଣି ନାଚ ହେଲା । ନଣ୍ଡା ସାଆନ୍ତେ ଆସି ଥାଆନ୍ତି ।

ସଙ୍ଗୀତ ପିଲା ଗାଇଲା—

“ଶ୍ରୀମତୀ, ସରାଗ ତୋ ମୁଖେ ନାହିଁ
ପରାଗ ମୁଝିଲା ପଙ୍କଜ ପରାଏ
ଦିଶୁଅଛୁ କାହିଁ ପାଇଁ ।”

ଆଗରୁ ତ ମନ ମଉଳି ଯାଇଥିଲା । ମନେହେଲା ଏ ଗୀତ ପଦକ, ଯେମିତି ମୋ'ର ପାଇଁ କିଏ ଗାଇଲା । କାରଣ, ସତରେ ସେଦିନ “ସରାଗ ମୋ ମୁଖେ ନାହିଁ ।” “ଖେର ମାଆ ଲାଜେ ନ କାନ୍ଦେ, ଯେବେ କାନ୍ଦେ; ତେବେ ଦୁଆର ଦେଇ”—ସତ ଏ କଥା ।

ସେଇଭଳି ହେଲା ମୋ ଦଶା । ନଣ୍ଡା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଆଉ ଚକାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେଦିନ ରାତିଟା ବଡ଼ ବିତାପର ହୋଇ କଟିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ତିଗିରିଆ ଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡ ଗୋଟାଏ ଗୋହିରୀ ଭଳି ହୋଇଥାଏ । ଖାଲ ଢିପ ରାସ୍ତା । ବଡ଼ ଅପରିଷ୍କାର ମଧ୍ୟ । ଗଡ଼ଟି ଯେମିତି ବଡ଼ ନୁହେଁ । ଗଡ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ଜେଲଖାନା । ଜେଲଖାନା ବୋଇଲେ ଝାଟିମାଟି ବାଡ଼ ଘେରା ବଡ଼ ବାଡ଼ିଟିଏ । ଗୋଟିଏ କଡ଼ରେ କେଇ ବଖରା ନାଆ ଗୁଳିଆ ଘର । କାଠ ରେଲିଂ ଦିଆ ସଦର ଫାଟକ ବାଟେ ଭିତରୁ ସବୁ ଦିଶୁଥାଏ । ଶୁଣିଲି, ଜାତି ମାରା ହେବ ବୋଲି କଇଦିଆନମାନେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ରାନ୍ଧିବାଢ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ଘରୁ ତାଙ୍କର ଡାଲି, ଚାଉଳ ବି ଯାଏ । ଘରେ ପିଲାଙ୍କ ବାହା ବ୍ରତ ପଡ଼ିଲେ କିଛିଦିନ ଜେଲ୍‌ରୁ ଛୁଟି ନେଇ ଯା'ଆସ କରିପାରନ୍ତି । ଜେଲଖାନା ସେପଟେ ବୁଦୁବୁଦୁକିଆ ନଟା । ଗଡ଼ଆଡ଼ର ବାଡ଼ିତାଡ଼ି (ପାଇଖାନା) ସେଇଟା । ସଞ୍ଜ ଆଗରୁ ଦିନେ ଦିନେ ମୁଁ ଦଦାଙ୍କ ଘର ପଡ଼ିଶା ତାଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ନାଥ ଦଦାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସେଇ ନଟାକୁ ଯାଇ ବଡ଼ ପାଟିରେ ଗୀତ ଗାଏଁ, ତା' ସାଙ୍ଗରେ କଣ୍ଟାଇ କୋଳି ତୋଳାଟା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମଉଜ ।

ତିଗିରିଆ ରଜାଙ୍କ ପାଖ ଲୋକ ଜଣେ ଅଧେ କେହି ମୋ ଗୀତ ଶୁଣି ରଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ସେ ଦଦାଙ୍କ ହାତରେ ମୋତେ ଡକାଇଲେ, ଦେଖିବାକୁ ।

ବାହାର ଲୋକଙ୍କ ଆଗେ ମୋର ପୂର୍ତ୍ତି, ଫାଙ୍କଲମି ଢେର, ମାତ୍ର ନିଜର ବନ୍ଧୁ-ବାନ୍ଧବ ମୁରବୀଙ୍କ ଆଗରେ ସଳଖି ଠିଆହେବା ବେଳକୁ ଦେହରୁ ଅଧେ ରକ୍ତ ଶୁଖିଯାଏ । ଦଦାଙ୍କ ଡାକରା ଶୁଣି ନ ଯିବାକୁ ତ ଚାରା ନଥିଲା । ଗଲି—'ଚଦନଯାତ ସ୍ୱେର' ଭଳି ଗୋଟାଏ କଣରେ ଠିଆ ହେଲି । ଦଦା କହିଲେ—"ରଜା ତୋତେ ଡାକିଛନ୍ତି । ରାତିକ ପୁରାଣ ପଢ଼ାହେଲେ ବୈଠକକୁ ଯିବୁ । ଯିବୁ ଯେ ବନମାଳି ଚମ୍ପତି ସିଂହେ, ତମ ବଡ଼ାମ୍ବା ରାଜା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରି ନୁହନ୍ତି । ନିହାତି ମରହଟିଆ, ବଡ଼ ଖୁଣ୍ଟ ଖୁଣିଆ ଲୋକ । କୁଞ୍ଚ ପୋଷାକ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ ନାକ ଟେକନ୍ତି ସେ । ଜଗିରଖି ବସ ଉଠ କରିବୁ । ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବୁ । ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଜୁହାର କରିବୁ ରଜାଙ୍କୁ ।"

ଚୁପ ହୋଇ ଶୁଣିଗଲି ସବୁ । ବଡ଼ାମ୍ବା ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ତ ମୁଁ ଘର ପରି ଚଳି ଆସିଛୁ । ମୁଁ ଜାଣେ ରାଜା କହିଲେ ସେହିଭଳି ମଣିଷ । ଏତେ କାଇଦା କଟକଣା ଥିବାର ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମନ ହେଉନଥାଏ ଡଗିରିଆ ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ—ଏଇସବୁ ଗୁଣ ତାଙ୍କର ଶୁଣି । ଦଦାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି—"ମୋତେ କାହିଁକି ଡାକିଛନ୍ତି ? ମୁଁ କାହିଁକି ଯିବି ?" ଦଦା କହିଲେ—"କିଏ ପାଖଲୋକ ତାଙ୍କୁ କହିଛି, ତୁ ପରା କୁଆଡ଼େ ଭଲ ଗୀତ ଗାଇ ଜାଣିଛୁ । ରାଜା ତୋ ଗୀତ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ତୋତେ ଡାକିଛନ୍ତି । କାଇଁ ମୁଁ ତ କୋଉଦିନ ତୁ ଗୀତ ଗାଇବାର ଶୁଣିନାହିଁ । ଚାଲ, ଯାହା ମନହେବ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଗାଇଦେବୁ । ସେ ତ ଟିକିଏ ଭକ୍ତ ଅଂଶିଆ ଲୋକ । ନିତି ତାଙ୍କର ହବିଷ । ଅନାଧୁଆରେ ଉଛୁନା ଲୁଅ ଦଉଡ଼ି, ଗାଧୁଆରେ ଉଆ କୁଅ ଦଉଡ଼ି । ଗାଧୋଇସାରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେଉଳରେ ଗରୁଡ଼ ପଛରେ ହାତଯୋଡ଼ି ୨ ଘଣ୍ଟା ୪ଘଣ୍ଟା ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ଛାନ୍ଦ, ଜଣାଣରେ ଭାରି ସରାଗ ତାଙ୍କର । ତୁ ଏଇ ସବୁ ଜାଣିଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଗାଇଦେବୁ । ବୁଢ଼ା ଖୁସି ହୋଇଯିବେ ।"

ସଞ୍ଜବେଳେ ଗଲି, କୁଞ୍ଚକୁ ଖୋସି, କାନ୍ଧରେ ଚାଦର ପକାଇ, ମୁଣ୍ଡକୁ ଅଣ୍ଟାଯାଏ ନୁଆଁଇ ଜୁହାରଟାଏ କଲି । ରାମୁଙ୍କ କଜଳମଖା ଆଖି ଦିଇଟା ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଏ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ରହି, ଦଦାଙ୍କ ଆଡ଼େ ଫେରିଲା । ହସ ହସ ମୁହଁରେ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—"ପନ୍ନାହାକେ, ଏଇ ତମ ପୁତୁରା ? ବଡ଼ାମ୍ବା ନମାଇଁ ପନ୍ନାହାକଙ୍କ ନାତି ପରା ?"

ଦଦା—'ମଣିମା' !

ରାଜା—"ହଁ ଭଟ ଘର ପୁଅ ଭଟ, ଦେଖ ତାଙ୍କ ଭବ୍ୟ.ପଣିଆଁ । ଲୁଗାପିନ୍ଧା ଦେଖ, ଜୁହାରିବା ଦେଖ । ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଚଳି ଆସିଛନ୍ତି ତ ହୁରୁଷାଳୁଟମେ ।

ପିଲି ହେଲେ କଅଣ ହେବ ?" ସେଇଠୁ ମତେ କହିଲେ ହଉ, "ବସ ବସ ଟିକ ପନ୍ନାହାକେ ।"

ମୁଁ ନ ବସି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲିରୁ ଜଣେ ଅଧେ କାଏ ଗ୍ରୁମୁଆଁ କହିଲେ—"ବସ ବାପା ! ଗ୍ରୁମୁରୁ ତ ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞା ହେଲଣି, ଆଉ କଅଣ ? ବସ ।"

ଦଦା କହିଲେ ବସିବାକୁ । ଏଥର ଚକାମାଳି ପକାଇ ବସିଲି । ପାଦ ନ ଢଣିବାକୁ ସାବଧାନ ଥିଲି ମଧ୍ୟ । ରାଜା ଚମ୍ପତି ସିଂହଙ୍କୁ ମୁଁ ଖାଲି କଣେଇ କଣେଇ ଚାହୁଁଥାଏ—ସେ ହଳଦୀ ଲଗାଇଛନ୍ତି, କଜଳ ଘେନିଛନ୍ତି, ବାହୁରେ ବାହୁଟି, ସୁନାଖଡ଼ୁ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । କଳାମନ୍ଦାର ଧଡ଼ିଆ ନୂଆ ପାଟଣିଆ କି ମାଣିଆବନ୍ଧୀ ଧୋତି । ଗଳାରେ ସୁନାହାର ଗୋଟି କେତେ ଝୁଲୁଛି ।

ପୁରାଣପାଠ ପାଇଁ ବ୍ୟାସାସନରେ ପୋଥି, ପିଲସଜ, ପାଣିଟଣ ଓ ଅଁଳାଇ ଫୁଲ ସଜଡ଼ା ହୋଇ ରହିଛି ! ଦରହସି ରଜା ଆଜ୍ଞା ହେଲେ—ଆଗ ଟିକ ପନ୍ନାହଙ୍କଠଉଁ ଜଣାଣଟିଏ ଶୁଣିବା । ଆମେ ଶୁଣିଛୁ ସେ କୁଆଡ଼େ ଭଲ ଗାଇ ଜାଣୁଛନ୍ତି ।"

ମୁଁ କୁଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠ ହୋଇ କହିଲି—"ମଣିମା, ମୋତେ କି ଗୀତ ଆସେ ? ଗ୍ରୁମୁଙ୍କୁ ପୁଣି ମୁଁ ଗୀତ ଶୁଣାଇବ ?" ରାଜା କହିଲେ—ଜଣାଣଟିଏ ତ ଶୁଣିବା; ବାଳୁତ କଣ୍ଠ ମଧୁର ହୋଇଥିବ । ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର ସେଠେଇ କଅଣ ? ଭଜନ, ଜଣାଣ ସବୁ ତ ସେଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କଥା । ତୁଳସୀ ପତ୍ରରେ ସାନ ବଡ଼ ବିଚାର କି ଥାଏ ? ଯାହା ଗାଇବ ସେ ଅମୃତ । ସବୁ ତ ମୁଣ୍ଡ ଉପରର ଦରବ ।" ଏହା କହି ମଥା ଉପରକୁ ହାତ ତୋଳିଲେ । ଗ୍ରୁମୁଆଁ ଢ' ଗ୍ରଣ୍ଟା ସତେ ଯେମିତି ଟାଙ୍କ ବସିଥିଲେ । ଆଖି ପିଛୁଳାକର ଉଛୁର ସହିଲି ନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପଣା ହାତ ଉପରକୁ ଟେକି କହିଲେ—ଆହା ହା ! ନାହିଁ ନଥିଲି ଭଗତ । ଗାଅ, ଗାଅ, ବୋଲ ବାବୁ ! କାନରେ କୃଷ୍ଣନାମ ଅମୃତ ବରଷୁ ।"

ଏଥିପୂର୍ବେ ଏଭଳି ଅପୂର୍ବ ଅଭିନୟ କେବେ ଦେଖି ନଥିଲି । କଅଣ ଏବେ ଗାଇବି ? ମାଆ ଚର୍ଚ୍ଚିକାକୁ ମନେ ମନେ ସୁମରଣ ହେଲି । ଯୋଗକୁ ସେତେବେଳକୁ ବଡ଼ାମ୍ବା ଉଆସ କଥା ହେତୁ ହୋଇଗଲା । ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରେ ଗ୍ରାମଫୋନ୍ ରେକର୍ଡରେ ଗାଇଥାନ୍ତି—'ରାଧାକାନ୍ତ ରାଧାମୋହନ ଗୋବିନ୍ଦ ! ଲବେ ଦୟା ନାହିଁକି' ? ଗାଇଲି ସେ ଗୀତଟି । ପହିଲି ଧାଡ଼ି ବା ଘୋଷା ପଦକ ବୋଲିବା ପରେ ରାଜା ଚମ୍ପତ ସିଂହେ ଆଉ ଆଖି ମେଲିଇ ନାହାନ୍ତି । ଥରକୁ ଥର ମୁଣ୍ଡରେ ଯୋଡ଼ହାତ ଲଗାଇ 'ଆହା ହା' କହିବାରେ ଲଗିଲେ । ଏଣେ ଆଖି ପାଣିରେ କଜଳ

ଧୋଇ ହୋଇଗଲା । ଗାଲରେ ଗିରି ପଡ଼ିଗଲା ପରି ଦିଶିଲା । ଗୀତ ସରିଲା, ହେଲେ ତାଙ୍କର ଆଖି ଫିଟି ନଥାଏ । ଜଣେ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-ଲଗା ପାଖ ଲୋକ ତରବର ହୋଇ ପୋଛା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ତାଙ୍କ କଡ଼ପଟେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଛାମୁଙ୍କ ଆଖି ଫିଟିଲା ବେଳକୁ ନାଲି ଦିଶୁଥାଏ । ପାଖଲୋକ ଗାଲ ପୋଛିଦେଲା ପୋଛାରେ । ଛାମୁରୁ କହି ଆଜ୍ଞା କଲେ କି—“ଆଜି ଆମର କି ଯୋଗରେ ରାତି ପାହିଥିଲା ! କାନରେ ଅମୃତ ବର୍ଷା ହେଲା । ଯୋଉ ଗୀତରେ କୃଷ୍ଣରସ ନାହିଁ, ସେ କଅଣ ଗୀତ ? ସେ ଗୁଡ଼ାକ ଫୀତ । ବାଳୁତ କଣ୍ଠରେ କୃଷ୍ଣରସ—ରସାବଳୀ ପରି ଲାଗିଲା, ଦିଆନବାବୁ ! ଏ ଟିକି ପିଲାହକେ କେତେଦିନ ହେଲା ଆଇଲେଣି ତମ ଘରକୁ ? ଆମକୁ ଟିକିଏ ଖବର ଦେଲନାହିଁ, ଏ ଯାଏ ? କେବେ ଯିବେ ?”

ଦଦା କହିଲେ—“ସେ ତ ଚର୍ଚ୍ଚିକା ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଛି । ଛୁଟିରେ ଆସିଛି, ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଫିଟିବ, ସେ ଚାଲି ଯିବ ।”

ରାଜା ଟିକିଏ ଦୁଃଖ କଲେ, କହିଲେ—“ତେବେ ଆମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଧୂପ ଉଠିଲେ ଉପର ଓଳିଆ ହୋଇ ଯିବେ । ହାତୀ ଯିବ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବ । ବାଟ କେତେ କି ? ତିନି ଚାରିକୋଶ ହେବ । ମଝିରେ ମହାନଦୀଟା ସିନା । ସକାଳେ ଆମ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ବେଳକୁ ଦେଉଳକୁ ଆସିବେ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଭଜନଟିଏ ଶୁଣାଇ ଦେଇଯିବେ ।”

ଛାମୁଆଁମାନେ ହଁ ମାରିଲେ, ପୁଣି ପୂର୍ବପରି ଅଣ୍ଟା ନୁଆଁଇ ଜୁହାର କରି ବିଦାୟ ନେଲେ । ଦଦା ଖୁବ ଖୁସି, ଘରକୁ ଆସି ଖୁଡ଼ୀମାନଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରଶଂସା-ଶଗଡ଼ ଅଜାଡ଼ି ପକାଇଲେ ।

ଗଡ଼ ବୋଇଲେ ତ ସୁଖଣ୍ଡେ । ସେଥିରେ ପୁଣି ରାଜାଘର ଖବର ! ସକାଳୁ ଘରେ ଘରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲା । ଦଦାଙ୍କ ଘରେ ସେମାନେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଭାଇ କୁଟୁମ୍ବ । ବଡ଼ ଦଦାଙ୍କ ତଳଭାଇ ଜୟକୃଷ୍ଣ ଷଠନାୟକେ । ତାଙ୍କ ଝିଅ ଆସନ (ଅସଲ ନାଆଁ ଆଶାମାଲୀ) ସବୁଠାରୁ ମୋତେ ବେଶୀ ସୁଖ ପାଏ । ମୁଁ ବି ତାକୁ ଖୁବ ଆଦର କରେଁ । ବୟସରେ ମୋଠୁଁ ତିନିବର୍ଷ ସାନ ସେ । ଆମ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କର ମନ ଖୁବ ମିଳେ । ସେ ରଜାଘର ଖବର ଶୁଣି ଆଗ ଦଉଡ଼ି ଆସି “ନନା, ରଜା କଅଣ କହିଲେ ତୁମକୁ ? ତମେ କି ଗୀତ ଗାଇଲ, ଗାଆ ମୁଁ ଶୁଣିବି” ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଅଳି ଧରି ବସିଲା । ଲାଜ ଲାଗୁଥାଏ । ସେଠି ସିନା ଗାଇ ଦେଲି, ଏବେ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି—ଭଲା ଏଠି ଗାଇବି କେମିତି ?

ଯୋଇକୁ ଦାଦା ଡାକ କହିଲେ, "ବେଗେ ଗାଧୋଇ ପଡ଼, ଦେଉଳକୁ ଯିବୁ । ରାଜା ଯେ ବିଜେ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ତୁ ତାଙ୍କ ଆଗରୁ ଦେଉଳରେ ପହଞ୍ଚିଥିବୁ । "ଓଃ ! ରକ୍ଷା ମିଳିଗଲା । ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ଦେଉଳକୁ ବାହାରିଲି ଦାଦାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ! ସେ ନଅରକୁ ଯିବେ, ମୁଁ ଦେଉଳକୁ ଯିବି । ନଅର ପାଖଟାରେ ଦେଉଳ ।

ଆମେ ସିଂହ-ଦ୍ୱାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ବେଳକୁ ନଅର ଭିତରୁ କାହାଳି ଶୁଭିଲା । ରାଜା ଦେଉଳକୁ ବିଜେ ହେଉଛନ୍ତି । ନଅର ବୋଲନ୍ତେ—ମାଟିଘର । ଭିତରେ କେଜାଣି ଅବା କୋଠାଘର ଥିଲେ ଥିବ, ବାହାରଟା ମହଡ଼ମରା ଚାଳ । ଘୋଷରା ପାହାଚ, ପାହାଚକୁ ଟିକିଏ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ କେତେକ ଲୋକ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ ହୋଇଗଲେ । ଏମାନେ କିଏ ବୋଲି ପଚାରି ବୁଝିଲି । ଶୁଣିଲି, ଏମାନେ ଗୁହାରିଆ, କାହାର କଅଣ ଓଜର ଆପତ୍ତି ରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଜଣା କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଦେଉଳକୁ ଯାଉ ଯାଉ ଏଇଟା ହେଲା କଚେରୀ ବା ବିଚାରାଳୟ । ଗୁହାରି ତୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡେ—କୋର୍ଟ୍‌ଫିସ ଲାଗୁନାହିଁ, କଚେରୀକୁ ଦଉଡ଼ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ଫଏସଲା ବି ତୁରନ୍ତ । ଜରିମାନା ଚାରିଅଣାଠାରୁ ପାଞ୍ଚସିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଜଣେ କେହି ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଟିପିନେଲେ । ଏହି ଅର୍ଥ ରାଜକୋଷକୁ ଯିବନାହିଁ, ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅମୃତ ମଣୋହିଁ ସେବାରେ ଲାଗୁହେବ । ପ୍ରଜା ସନ୍ତୋଷ—ରଜା ସନ୍ତୋଷ । ଭାବୁଛି, କାହିଁ ସେ ରଜା—କାହିଁ ସେ ପ୍ରଜା ! କାହିଁ ସେ ବିଚାର ! କାହିଁ ସେ ଫଏସଲା ?

ଛାମୁଙ୍କୁ ଜୁହାର କରି ପଛେ ପଛେ ଦେଉଳକୁ ଛାମୁ ଗହଣରେ ଗଲି । ଦେଉଳବେଢ଼ା କୂଅରୁ ଉଠା ଦଉଡ଼ିରେ ପାଣି କଢ଼ା ହୋଇ ଛାମୁଙ୍କ ପାଦ ଧୋ—ପୋଛ ହେଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ହାତଗୋଡ଼ ଧୋଇଲି । ରାଜାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ପଛରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଆଖି ମୁଦିଲି । ରାଜା ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠକଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱାମୀ ନୟନ ପଥଗାମୀ ଭବତୁଂ ଇତ୍ୟାଦି—

ବାକି ଶ୍ଲୋକ ମୋର ମନେ ରହିଲାନାହିଁ । ମୁଁ ହାତଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ବଡ଼ ବିକାର ଲାଗୁଥାଏ ମୋତେ, ହେଲେ ନିରୂପାୟ ।

କେତେବେଳକେ ମୋ ପାଳି ପଡ଼ିଲା—ଆଦେଶ ପାଇ ଗାଇଲି—

"କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ   କର ଅବଲୋକନ
କେଉଁ କରମ-ହୀନ ଜନ……

ମୋ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିବା ଜଣାଣରୁ ଯେତକ ମନେଥିଲା ମୋର, ତାକୁ ଗାଇ ମନେ ମନେ ପୂଜ୍ୟ ରଘୁବାବୁଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତାର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲି । ଗତ ବର୍ଷର ସେଇ ଅଭିନୟର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେଲା । ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି ଆମାର ଘରକୁ ଫେରିବାର ‘ମୁଣ୍ଡ-ହଲା’ ନିର୍ଦେଶ ପାଇ ନିସ୍ତାର ପାଇଲି । ମନଟା କିନ୍ତୁ ଭାବିହେଲା ରଜାଙ୍କ ଆଖିଟିର ଲୁହ କଥା । ମୁଁ ମନେ ମନେ ତାକୁ ଯାହା ନାପସନ୍ଦ କରୁଥିଲି, ସେଇ କଥାଟା କେମିତି ବାଧିଲା ମୋତେ ବିବେକ ଆଘାତ ପାଇ । କେଡ଼େ ସରଳ ସେ ! କି ନିଷ୍ଠା ତାଙ୍କର ! ସେଇ ଅଭିମାନ ସେଠି କାହିଁ ?

ଦଦାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସି ଦେଖିଲି ଗୋଟିଏ ରୁପା ଥାଳରେ ରଙ୍ଗପାଟ ଯୋଡ଼ିଟିଏ ଆଉ ନଗଦ ଦଶଟଙ୍କା ଥୁଆ ହୋଇଛି । ସବା ଆଗେ ଅସନ ଦଉଡ଼ି ଆସି ମୋତେ ଖବର ଦେଲା—“ରଜାଘରୁ ତମପାଇଁ ବିଦାକ ଆସିଛି ନନା !” ମୋଠୁ ତାର ଖୁସି ବେଶୀ । ଦଦା ଓ ଖୁଡ଼ିମାନେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ହେଲେ । ଦିନ ବାରଟା ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ଦିଅଁଙ୍କ ଭୋଗ ଖିରି-ଖେଚେଡ଼ୀ-ଡାଲି ପନ୍ଦର ଜଣ ଖାଇଲା ଭଳି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ।

କ୍ରମେ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଢଳି ଆସିଲା । ଅମାର କଣି ହାତୀଆଳ ହାତୀରେ ଆସି ଦଦାଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର । ଯିବାବେଳ ହେଲା । ଆସନର ଛଳ ଛଳ ଆଖି ଦିଓଟି ସଙ୍ଗରେ ଅଧାଭଙ୍ଗା ଗଳାରୁ—

“ନନା ! ଆଉ କେବେ ଆସିବ ?” ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଆଖିପତା ଢନ୍ତ୍ରାଇ କୋହ ଚପି କୌଣସି ମତେ କହିଲି, “ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ।”

“ନନା ! ମୋ ରାଣଟି—ନିଶ୍ଚେ ଆସିବ”, ଅମାନିଆଁ ଲୁହଧାର ଆଖି ପୂରାଇ ତଳକୁ ଝରି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ହାତୀରେ ବସି ଗାଆଁକୁ ଲେଉଟିଲି ମୁଁ ।

ଜୀବନରେ ଛୋଟ ବଡ଼ କେତେ ଘଟଣା ଘଟେ, ହେଲେ ସଭିଏ ସ୍ମୃତିରେ ଅଲିଭା-ଗାର ମାରିଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଘଟଣାଟି କିନ୍ତୁ ଅଭୁଲା ହୋଇ ରହିଯାଇଛି ଆଜି ଯାକେ—କେମିତି ଆଉ କାହିଁକି କେଜାଣି ?

ଆସୁ-ଆସୁ ବାଟରେ କେତେ ଆମ୍ବତୋଟା, ଗାଆଁଗଣ୍ଡା, କ୍ଷେତ କିଆରି, କୋଉଠି କଜଳପାତି, କୋଉଠି ଚଷାପୁଅ, ହଳଦି ବସନ୍ତ, ଗାଆଁ ପିଲାଙ୍କ ଧୂଳିଖେଳ, ନାଳ କୂଳରେ ଗାଆଁ ଝିଅବୋହୂଙ୍କ ସଞ୍ଜ ଗାଧୁଆ, ପାଣିବୁହା—

କେତେ କେତେ କଥା ଦେଖି ଯାଉଥାଏଁ । ସବୁ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗାଗଳା କେତେ ଆପଣାର କରି କହୁଥିବାର ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ ମୋତେ—

"ନନା, ମୋ ଗ୍ରଣ୍ଟି ନିଷ୍ଟେ ଆସିବ ।"

କଅଁରେ କହନ୍ତି—"କୋ ମହାନଦୀ ସହସ୍ରେ କୋଶ ।" ତାକୁ ପାର ହେଲି ହାତୀରେ ବସି । ଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡ ଧରିଲି ବେଳକୁ ଫୁଲ-ସଞ୍ଜ । ମାଆଙ୍କ ଦେଉଳର ସଞ୍ଜ ଆଳତି ବେଳର ଘୋଡ଼ ମହୁରି ଶୁଭୁଥାଏ । ତିନିକୋଶ ବାଟ ଆସିଲି, ହେଲେ ମୋ ଆଖି କାନ ପାଖରେ ଭଉଣୀଟିର ଲୁହଭରା ସେ କଳା ଭଅଁର ପରି ସରଳ ସୁଢ଼ଳ ଆଖି ଦିଓଟି ଆଉ ତାର ଭଙ୍ଗାଗଳାର ଗ୍ରଣ-ନିଷ୍ଟମଦିଆ ଅନୁରୋଧ ବରାବର ଖେଳିବାରେ ଲଗିଥାଏ—ଠିକ୍ ଯେମିତି ବ ଟଟା । ତିନିକୋଶ ଦୂର ନୁହେଁ, ତିନିହାତ ବି ନୁହେଁ—ମାତ୍ର ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳି ଛଡ଼ାରେ ।

ମୋ କଥା ମୁଁ ରଖିପାରି ନାହିଁ । ଏହି ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପରେ ଯେତେବେଳେ ଥରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପୁଣି ଥରେ ତିଗିରିଆ ଗଲି, ସେତେବେଳକୁ ଦେଖିଲି ସବୁ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଦଦା ମରିଗଲେଣି, ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଭଉଣୀର ବାହାଘର ପର ହତଭାଗିନୀ ବିଧବା ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ବି କମ୍ ବଦଳି ନାହିଁ ।

"ବେଙ୍ଗ ବୋଲେ ବେଙ୍ଗୁଲି ଲୋ ପୃଥ୍ୱୀ କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଆନ ।"

—କଥା ପଦକ ସେଇଠି ମନେ ପଡ଼ି ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ଗ୍ରୁଏଁ ଗ୍ରୁଏଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା, ଅମାନିଆ ଲୁହ ଆଖି କୋଣରେ ଗ୍ରଜୁଢ କଲା ।

କେତେ ଦଶହରା ଛୁଟି ବିତିଗଲା । ମାତ୍ର ମୋର ବଚନଦିଆ ଦଶହରା ଛୁଟି ଜୀବନରେ ଆଉ ଥରେ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଗାଆଁରେ ଥିଲେ ଅବା ସେଥର ନ ହୋଇ ଆଉ ଥରେ ସେ ଦଶହରା ଛୁଟି ଆସନ୍ତା । ମାତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚିକା ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ଶେଷକରି ମୁଁ ଗଲି ଖୋରଧା ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାକୁ । ତେଣୁ ମନକଥା ମନରେ ମଲା ।

"ଦାନ୍ତଗଲେ ଲୋକ ଦାନ୍ତର ମହତ ବୁଝେ ।"

ଖୋରଧା ଗଲି :

ଚର୍ଚ୍ଚିକା ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ଏ କଥାଟା ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ସମୁଝିଲି । ସ୍ନେହ ଆଦରର ସହିତ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଓ ଧମକ-ଚମକ ଦେଇ ପାଠ

ପଢ଼ାଇବା ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ସେ କଥାଟା ସାର ରଘୁନାଥବାବୁଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବା ଦିନ ମୋ' ଆଖିର ଅସରା ଲୁହ ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲା । ଲୋକେ ଶିକ୍ଷା, ଦୀକ୍ଷାକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ଗୋଳାଇ କହି ପକାଇବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଆଉ ଦୀକ୍ଷା ନୁହେଁ—ସତରେ ଦୁଇଟି ଅଲଗା କଥା ଶିକ୍ଷା ଥିଲେ ଯେ ଦୀକ୍ଷା ଥିବ—ଏକଥା ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ରଘୁବାବୁ କିନ୍ତୁ ଏକାଧାରରେ ମୋର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ଓ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ । ସେ ଗଢ଼ି ଦେଇ ନଥିଲେ କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡିର ରୂପ ଆଉ ପ୍ରକାରେ ହୋଇଥାନ୍ତା ଆଜି । ଏବେ ବୁଝୁଛି ସେମିତି ଗୁରୁ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ମିଳନ୍ତି ସିନା ।

ଖୋରଧା ଗଲି, ସେତେବେଳକୁ ମୋ ବୟସ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ । ମୋର ଦଦା ସେଠି ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନାଲ କଚେରୀରେ ହେଡ କିରାଣୀ ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ବସାରେ ରହି ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ବାପାଙ୍କ ଅନୁମତି ହେଲା । ଆମ ଘରର ଜେଜେବାପାଙ୍କ ଅମଳର କୋଠିଆ ମାରଥିଆ ଫଗରେ ବଳଦ ଗାଡ଼ିରେ ବସି ଖୋରଧା ଗମନା ହେଲି । ଘରେ ଝିଅ ବିଦାବେଳର କାନ୍ଦ ବୋବାଳି । ସାର୍ ରଘୁବାବୁ ଦି'ଧାର ଝରିଲୁହ ପୋଛି ମଥା ମୋର ଆଉଁସି ଦେଲେ, ହେଲେ ପଦେ କଥା କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଦାୟ ବେଳେ ଲୁହଭରା ଆଖି ଆଡ଼େଇ ନେଇ ବେଗେ ଫେରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଖଡ଼ମର ପ୍ରତିକ୍ଷେପର ଶବ୍ଦ ବୁକୁରେ ମୋର ସ୍ମୃତିର ହାତୁଡ଼ି ପିଟିଲା ପରି ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ଘରୁ ବିଦାୟ ହୋଇ ମାଆ ଚଣ୍ଡିକାଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି, ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ିରେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବାହାରିଲି ଖୋରଧା ।

× × ×

ଗୋବିନ୍ଦ ଶୂରଦେଓ :—

ଗୋପବାଇଙ୍କ ସାଥୀରେ ଦି' ତିନିଥର କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯାଇଛୁ । ସେତେବେଳେ ତ ବସ୍ ବା ମୋଟର ଗାଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଅଗ୍ନି ବୋଟ୍‌ରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଯୋବ୍ରାଠାରେ ଆମେ ବୋଟ ଚଢ଼ୁଁ । କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଓଳିକରୁ ବେଶି ସମୟ ଲାଗେ । ବାଟରେ ଲକ୍ କେତୋଟି ପଡ଼େ । କେନାଲ୍ ପାଣି ଭିତରେ ଅଧା ପହଁରା ହୋଇ ମୁଣ୍ଡି କାକୁଡ଼ି, କଣ୍ଟିଆଳା କାକୁଡ଼ି ବୋଟ୍‌ରେ ମୁଣ୍ଡାଇ ଆଖପାଖ ଗାଆଁର ପିଲାଏ ଆସି ବୋଟ୍ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିକନ୍ତି । ଥରେ ବୋଟ୍‌ରେ ଗଲାବେଳେ କୁଞ୍ଚୁକୁଞ୍ଚିଆ ବାଳରେ ଫିଟେଇ କଟା ଜଣେ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଆମର ସହଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖି, ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଜାଣିବାକୁ ଭାରି ମନ ହେଲା । ଗୋପବାଇଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, ସେ ଆଉ ଜଣକୁ ପଚାରି ବୁଝିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ନାଆଁ

ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ । ସେ ନାଆଁ ମୁଁ ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲି । ସେ ଜଣେ ଲୋକପ୍ରିୟ ସଂଗୀତ ଲେଖକ । ପିଉସାଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ନାରଣ ଭାଇ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ଶୂରଦେଓଙ୍କ ଲେଖାଗୀତ ପଦେ ପଦେ ଗାଉଥିବାର ଶୁଣିଥାଏଁ । ଗଜଲ ସୁର୍‌ରେ ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ ଆଦର ପାଉଥାଏ । ବିଶେଷତଃ କଟକର ଏକବଲଦଆ ଗାଡ଼ିବାଲା ରାତିରେ ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବାବେଳେ ଶୂରଦେଓଙ୍କ ଗୀତ ପଦେ ପଦେ ଗାଉଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମୋର ମନେହୁଏ ଗଜଲ ସୁର୍‌ରେ ଏଭଳି ସରଳ ମଧୁର ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ ପ୍ରଥମେ ଲେଖିଥିଲେ ଶୂରଦେଓ । ନାରଣ ଭାଇ ଗାଉଥିବା ଗୀତରୁ ଧାଡ଼ିଏ ଦି'ଧାଡ଼ି ମନେପଡ଼ୁଛି—

"କାହିଁ ମୋ ଆଶା ସାରିକା
ମାନସ କୁଞ୍ଜ ନାୟିକା···
ଆଉ—ପ୍ରେମ ଜାଣେ କି ଦିନରାତି
ଚିର ଅନ୍ଧ ବୋଲି ଯାର ଖ୍ୟାତି···"

ଶୂରଦେଓଙ୍କ ଆଡ଼େ ମୋର ଆଖି, ମନ ଯିବାର ଏକ ବଡ଼ କାରଣ ହେଲା ଯେ, ସେ ବୋଟ୍‌ରେ ବସି କାଗଜରେ କଅଣ ଲେଖୁଥିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ପେନ୍‌ସିଲ୍—ମୁଣ୍ଡ ଚୁଣ୍ଡ ଛୁଉଁଥିଲେ । ଜାଣିପାରିଲି, ସତରେ, ସେ ଜଣେ କବି । ତେଣୁ ପରିଚୟ ପାଇବାକୁ ମନ ହମ୍ ହମ୍ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ପରିଚୟ ପାଇ ଜଣାଶୁଣା ହେବାରୁ, ଟିକିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ମନକଲି । ସେଇଠୁ ପାଖରେ ବସିବାର ଅବସର ପାଇ, ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲି । ସେ ମୋ'ଠାରୁ ବୟୋଧିକ । ଟିକିଏ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗୁଥାଏ । ମୋ ନମସ୍କାରର ପ୍ରତିନମସ୍କାର କରି ସେ ମୋର ପରିଚୟ ପଚାରି, ସବୁକଥା ବୁଝିଲେ । ସେ ଲେଖୁଥିଲେ ଗୀତଟିଏ । ମୁଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଲେଖାକୁ ଚାହାନ୍ତେ, ସେ ମୋତେ ପଦେ ଲେଖା ଗୀତ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଲେ । ଗୀତଟିରୁ ଧାଡ଼ିଏ ଦି ଧାଡ଼ି ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ ଲେଖିଥିଲେ—

"ପାହିଥିଲା ରାତିଟା କେଉଁ ଦୁରୁଯୋଗରେ
ଅଚିନା ବୋଇତ କି ପକ୍ଷୀ ମେଲାଇ
ଉଡ଼ୁଛି ଆଗକୁ ତେଣା ହଲାଇ,
ତା'ପଛେ ମୋ ମନ ନାଆ ଉଡ଼ୁଛି କି ବେଗରେ······"

ବାଟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ହୋଇ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ।

ଶୂରଦେଓ ବଡ଼କୋଠାର ଜ୍ୱାଇଁ । ଘର ତରଲାରେ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ସେ, ନୂଆଗଡ଼ ରଜାଙ୍କ ଭଣଜା । ସେ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ନାଁ

ବୋଧହୁଏ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର (ଠିକ୍ ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ) । ଗୁରୁଦେଓ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ରାସଦଳ ନୂଆ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି । କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଘର, ସମ୍ପର୍କ ଜାଣିପାରି ସେ ମୋତେ ରାସ ରିହର୍ସେଲ ଦେଖି ଯିବାକୁ କହିଲେ । ରାସ ବୋଇଲେ, ମୁଁ ଶୁଣିଥାଏଁ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଓଡ଼ା' ଘର ରାସଲୀଳା କରନ୍ତି । ରଣପୁରରେ ବି ରାସ ହୁଏ । ଏଥିରେ କେଉଁଠି ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନଙ୍କ ବସନ୍ତ ରାସ ଅବା ଶରଦ ରାସ ପୋଥୀ ପଢ଼ାହୁଏ । ପିଲାଏ ବେଶ ହୋଇ ନାଚନ୍ତି । ଯେମିତି ବଡ଼ାମ୍ବାରେ ରାମନବମୀ ଦେଖିଥିଲି, ଏ ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଗୋଟିଏ କିସମ । ଶୁଣିଥାଏଁ ରଣପୁରରେ କାଳୀୟଦଳନ ରାସ ଭଲ ହୁଏ । ସେଇମିତିକା ରାସ ଏଠି ଗୁରୁଦେଓ କରାଉଥିବେ ଭାବି, କଥାଟାକୁ ଏତେ ଅମଲ ଦେଇ ନ ଥିଲି । ତଥାପି ସେ ଯେତେବେଳେ ଡାକିଛନ୍ତି, ବଡ଼କୋଠାକୁ ଗୋପଭାଇଙ୍କ ସାଥିରେ ଗଲି ।

ଦେଖିଲି ଗୁଡ଼ାଏ ପିଲା—୧୦ । ୧୧ ରୁ ୧୬ । ୧୭ ବର୍ଷ ବୟସ ହେବ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ଗୁରୁଦେଓ ନିଜେ ହର୍ମୋନିୟମ ଧରି ତାଙ୍କ ଆଗ ଛାମୁଆରେ ବସି ବଜାଉଛନ୍ତି । ତବଲା ଓ ଖୋଳ ଇତ୍ୟାଦି ତାଳ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାଉଛନ୍ତି ଆଉ ଜଣେ ଲୋକ । ପଚାରି ବୁଝିଲି—ତାଙ୍କ ନାଆଁ ଆରତ ସାହୁ । ମୁଁ ଯିବାପରେ ରାସ ରିହର୍ସାଲ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅଭିନବ ପ୍ରକାର ରାସ । ପିଲାଏ ବଚନିକା କହୁଛନ୍ତି—ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି, ଦୃଶ୍ୟ ବିଭାଗ ଅଛି । ରୀତିମତ ମଞ୍ଚାଭିନୟ ହେବ, ସିନ୍ ସିନେରୀ ସହିତ । ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଲାଗିଲା । ରାଧା, ଲଳିତା, ବିଶାଖା ଇତ୍ୟାଦି ଅଷ୍ଟସଖୀ ସାଜିବେ ପୁଅପିଲାଏ । ତାଙ୍କ ଲାଗି ପୋଷାକପତ୍ର ତିଆରି ସରିଛି । ମୁଣ୍ଡ ପାଇଁ ପରଚୁଲା ଦେଖି ତାଟକା ହେଲି । ଏ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଦେଓଙ୍କ ମଥାର ଏକ ନୂଆ ଭିଆଣ । ଗେଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାଏ ଆଣି, ତାକୁ କାଟି, କଳା ରଙ୍ଗ କରି, ତା'ରି ତଳେ ଶୋଲ ଇତ୍ୟାଦି ମଥା ମାପରେ ଦେଇ, ସିଲେଇ କରି, ବେଣୀଥାଇ ପରଚୁଲା ତିଆରି କରିଛନ୍ତି ସେ । ବେଣୀ ଉପରେ କାଚକଣ୍ଢିରେ ରାଗିଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ର ତିଆରି ହୋଇ ସିଲାଇ କରାଯାଇଛି । ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱରରେ ରଚିତ । ଗୁରୁଦେଓ ନିଜେ ଗାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ବତାଇ ଦିଅନ୍ତି । ନିଜେ ନାଚନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କାଠି ଦି'ଖଣ୍ଡ ଧରି ନାଚ ବତାନ୍ତି—ସବୁ ନୂଆ ଭିଆଣ ।

ଗୁରୁଦେଓ କହିଲେ "କାଲି ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ ଆଗରେ ରାସ ହେବ । ଷ୍ଟେଜ୍ ବନ୍ଧା ହେଉଛି । ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ତୁମେ କାଲିବି !"...

ଆହୁରି ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଗୁରୁଦେଓଙ୍କର । ସିନ୍ ସିନେରୀ ସେ ନିଜେ ରଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ସବୁକାମ ହାତେ ହାତେ । କି ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ !

ତହିଁ ଆରଦିନ ରାତି ନଅଟା ବେଳକୁ ଶୂରଦେଓ ନିଜେ ରୂପସଜ୍ଜା କରାଇ, ରାସ ଆରମ୍ଭ କଲେ ମଞ୍ଚରେ । କେବେହେଲେ ଏପରି ଅଭିନୟ, ଗୀତ, ନାଚ ଦେଖି ନଥିଲି । କଟକରେ ବାଙ୍ଗଳା ଥିଏଟର, ପାର୍ଶୀ ଥିଏଟର ହେବାର ଶୁଣିଛୁ । ତାଙ୍କର ସବୁ ସିନ୍ ସିନାରି ଦେଖି ସଭିଏଁ ମୁଗ୍‌ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କାଲି ରାସର ଏ ଅଭିନବ ସଂସ୍କରଣ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର, ଭାରି ଲୋଭନୀୟ । ଜଣେ ଲୋକ ସବୁ କରୁଛନ୍ତି—ସିନ୍ ସିନାରି ଆଙ୍କିବା, ପିଲାଙ୍କୁ ବେଶ ଓ ମୁଖଶିଙ୍ଗାର କରିବା, ବଚନିକା, ଗୀତ, ନାଚ—ଏ ସବୁ ଲେଖିବା, ଶିଖାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ସବୁକାମ କରିବାର ଦେଖି ଭାରି ବିସ୍ମିତ ହେଲି । ଭାବିଲି ଶୂରଦେଓଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତୁଳନା ଦେବାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ।

ତିନି ଚାରିଦିନ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ରହଣୀ କାଳରେ ମୁଁ ଦି'ଓଳି ବଡ଼କୋଠାକୁ ଦଉଡ଼ିଲି । କ୍ରମେ ଭାବ ପାକଳ ହେଲା । ରାସ ଭିତରେ କେତୋଟି ସ୍ୱର, ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଗୀତ ଶୂରଦେଓଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଲେଖିଦେଲି ଓ ଗାଇଲି । ଫେରିଲି କଟକକୁ ।

ରାସଚିନ୍ତା ମନରୁ ଯାଇ ନଥାଏ । ମନହେଲା ଏହିମିତି ଗୋଟିଏ ରାସଦଳ ଗଢ଼ିବାକୁ । ହେଲେ ତା'ର ବେଳ ତ ଏବେ ନୁହେଁ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପରୀକ୍ଷା ।

ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନ

ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସଂପର୍କରେ ମୋର ଯାହା ମତ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତାହା ବହୁଦିନର । ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ; ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରହିବା ଫଳରେ ଏବଂ ସେ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପର୍କରେ ଆସିବା ଫଳରେ ଆମ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଆଡ଼କୁ ମୋ' ମନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବହୁ ଦିନରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛି ।

ସମାଜକୁ ସାଧାରଣତଃ, ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ, ଯେଉଁଥିରେ କି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନୀରବିନ୍ଦୁ । ଏହି ଉପମାରୁ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଭିନ୍ନ । ଏକକୁ ନେଇ ଅନ୍ୟର ସ୍ଥିତି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଏ ଉପମା ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । କାରଣ, ଏଠି ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜର ସମ୍ବନ୍ଧ ଘନିଷ୍ଠ ନହୋଇ ଶିଥିଳ, ନିକଟ ନହୋଇ ଦୂର । ଏଠି ସମାଜ ଏକ ବିରାଟ ଅଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ନହୋଇ, ଅସଂଖ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାର, ଗୋଷ୍ଠୀ ସମାବେଶ ମାତ୍ର । ଏଠି ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ Caste ପ୍ରଭୃତିର ପାଚେରି ଠିଆ ହୋଇ ପରସ୍ପରକୁ ବହୁଧା ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କୂଅ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜକୁ ମୁଁ ସମୁଦ୍ରର ଉପମା ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ବରଂ ଏହା ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ—ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଭୂମି, ଯହିଁରେ ଜଳଭଣ୍ଡାର ରହିବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ରହିଛି ଅଗଣିତ ଛୋଟ ଛୋଟ କୂଅ, ଯେଉଁଥିରେ ପାଣି ଏକେ ପଙ୍କିଳ ଓ ଅଗଭୀର ଯେ ସେଠି ବଡ଼ ମାଛର ଜନ୍ମ ଓ ବୃଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ, ତେଣୁ ସେଠି ଅଛନ୍ତି ଓ ରହିପାରନ୍ତି କେବଳ ଛୋଟ ମୀନ । ଆମେ ଟିକେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଯେ ଠିକ ଏହିପରି ତାହା ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବା । ଅବଶ୍ୟ କୂଅଗୁଡ଼ିକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଖୋଳି ମିଶାଇ ଦେଲେ ଏହି ସମାଜ ବିରାଟ ଜଳଭଣ୍ଡାର ହୋଇ ସମସ୍ତ କୂଳ ଦେଶକୁ ଉର୍ବର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ବିରାଟ ଜଳଚର ଜୀବମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ହୋଇ ପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ତାହା ହୋଇ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ, ଛୋଟ

---

* ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଏକ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବକ୍ତୃତା ।

ଚୂଆରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମିନ ବଣ୍ଣୁଲପର ସଙ୍କୁଚିତ, ଆନନ୍ଦବର୍ଜିତ, ସ୍ୱାଧୀନତା ବର୍ଜିତ ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସମାଜ କ'ଣ ? ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ । ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସାମାଜିକ ଜୀବ । ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକାକୀ ଜୀବନଯାପନ କରିପାରେ । ଆମର ଯୋଗୀମାନେ ଏପରି ଜୀବନଯାପନ କରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଯୋଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ପାଇଁ ସମାଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ସମାଜ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନରେ ତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ; ତାହାଛଡ଼ା ସମାଜରେ ନ ରହିଲେ ବ୍ୟକ୍ତି-ଜୀବନର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ । କବି କାହାପାଇଁ ଗୀତ ଲେଖିବ ? ଶିଳ୍ପୀ କାହାପାଇଁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବ ? କାଳିଦାସ ସମାଜରେ ନଥିଲେ କ'ଣ ଶକୁନ୍ତଳା ଲେଖିଥାନ୍ତେ ? କବି ଓ ଶିଳ୍ପୀ ପରି ମଧ୍ୟ ସମାଜ, କୃଷକ, ବଣିକ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର, ମାଳୀ, ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ, ଶିକ୍ଷକ, ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ସମାଜ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନାନା ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ତା'ର ଭିତରର ମନୁଷ୍ୟତାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଦିଗରେ ସହାୟତା କରେ । ଗୋଷ୍ଠୀ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଦହୀନତା ଓ ଜୀବନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଦାନ କରେ ତାହା ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣୁ । ସରକାର ସମାଜର ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ମାତ୍ର । ସରକାରଙ୍କ କଟୁଆଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ଉତ୍ତମ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନର ସୁବିଧା କରିଦେଇଅଛି । ଉତ୍ତମ ହସ୍‌ପିଟାଲ ଦ୍ୱାରା ଆମର ଦେହର ଓ ଉତ୍ତମ ସ୍କୁଲ ଦ୍ୱାରା ଆମର ମନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ସରକାରଙ୍କର ଏ ସୁବିଧା କିନ୍ତୁ ଦାତା-କର୍ଣ୍ଣର ଦାନ ନୁହେଁ । ଏହା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମେଣ୍ଟ ବାନ୍ଧିବାର ଫଳ । ଏକା ଏକା ଆମେ ଏସବୁ ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏକାଠି ହେଲେ ଏସବୁ ସହଜରେ ମିଳେ । ତେଣୁ ଦେଖା ଯାଉଛି, ପରସ୍ପରକୁ ସହାୟତା କରିବାରେ ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଭୟର ମଙ୍ଗଳ । ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜକୁ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଏବଂ ସମାଜ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ତେଣୁ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ସଂବନ୍ଧ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସଦିଚ୍ଛା ଓ ସହଯୋଗ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ତା ନହେଲେ ଉଭୟେ ହୀନତା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିବେ ।

କିନ୍ତୁ ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ କ'ଣ ? ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଦିଚ୍ଛା ଓ ସହଯୋଗ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ କି ? ଓଡ଼ିଶା ଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏହା ଏକାବେଳକେ ନାସ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏହା ଏକାବେଳକେ ନାସ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ବିରାଟ

ଅଚ୍ଛିନ୍ନତା ନାହିଁ—ଅଛି ଅଗଣିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀର ଖଣ୍ଡତାର ମେଳା ଓ ସଂଘର୍ଷ । ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରଥମ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି, ବା ଓଡ଼ିଆ ସମାଜ ନୁହେଁ, ତାହା ତା'ର ନିଜର ଘନିଷ୍ଠ ପରିବାର । ତା'ଠୁଁ ବଡ଼ ଗୋଷ୍ଠୀ ତାର Caste (କାଷ୍ଟ) । କୁଟୁମ୍ବ ବା କାଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ତା'ର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶରେ ସହାୟତା କରି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ଅବଶ୍ୟ କୁଟୁମ୍ବ ଓ କାଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ନିଜେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିବା ଦରକାର । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ବା ଓଡ଼ିଆ କାଷ୍ଟ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ଯେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ନୁହେଁ ତାହା ଆମେ ସମସ୍ତେ ଜାଣୁ । ଆମ୍ଭର ପରିବାର ଗୋଟିଏ ଆର୍ଥିକ ଆବଶ୍ୟକତା ଉପରେ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଚ୍ଚତର ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ଭାଙ୍ଗି ଗଲେ ଭାଇମାନେ ଉଚ୍ଚତର ଗୋଷ୍ଠୀ-ଜୀବନର କୌଣସି ସ୍ମୃତି ନ ଦେଇ, ନେଇଯା'ନ୍ତି ଧାନ ଘୁହଲ-ପାଇଁ କେବଳ ତିକ୍ତ କଳହର ସ୍ମୃତି । ପ୍ରକୃତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପାରିବାରିକ ଜୀବନ କେବଳ ପ୍ରାଣୀତ୍ୱର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ସେଥିରେ ଉଚ୍ଚତର ଜୀବନର ବିଶେଷ କୌଣସି ଗନ୍ଧ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହା 'କାଷ୍ଟ'ର ନିଗୂଢ଼ ବନ୍ଧନରେ ନିଜେ ଏପରି ପିଷ୍ଟ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ ତାକୁ ତା'ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଲାଗି ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ତାର ନିଜର ନ ଥାଏ । ଆଉ ଆମର କାଷ୍ଟ୍ କିପରି କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିଷେଧ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ । ଏହି ନିଷେଧର ବେଡ଼ି ଓ ହାତକଡ଼ି ପିନ୍ଧି କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗତି; ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ବାଛୁରୀର ଗତି ପରି ତାର ସଙ୍କୁଚିତ । ସମାଜ, ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କିଛି କିଛି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସବୁ ଦେଶରେ କରିଥାଏ । ତାହା ଘୁରିଗଛର ମୋଡ଼ା ପରି କଲ୍ୟାଣକର । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶ ପରି କୌଣସି ଠାରେ ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ବନ୍ଧ କଏଦୀ ଓ କଟୁଆଳର ସମ୍ବନ୍ଧ ପରି ନୁହେଁ । ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ପରର ବନ୍ଧୁ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏଠି ଉଭୟେ ଉଭୟର ଶତ୍ରୁ । ଏଠି ସମାଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଏକମାତ୍ର ଅର୍ଥ ଯେପରି କି ବ୍ୟକ୍ତି ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ଦେବା ।

ଫଳରେ, ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ସମାଜ ଚପି ରଖିବା ଯୋଗୁଁ ଆମ ଦେଶରେ ବିରାଟ, ସୁନ୍ଦର ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏତେ ଅଭାବ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କହିବା :

“କୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ମା' ଗୋ ଧରିଅଛୁ କୋଳେ
ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ନ ଦେଖିଲୁ ଡୋଳେ ।”

କବିଙ୍କର ବିଳାପର କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଯେ, ଓଡ଼ିଶା-ମା' ତାର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶ ପାଇଁ ଯେଉଁ

ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଦରକାର ତାହା ରଖିନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜର ପାରସ୍ପରିକ ସହଯୋଗ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମାଜ ପ୍ରତି ଅନପେକ୍ଷା ଏବଂ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚପି ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଫଳରେ ସମାଜ ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଛି ଖର୍ବ । ଏହି ଦୁରବସ୍ଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମଗ୍ର ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ଗ୍ରାସ କରିଅଛି । ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜୀବନର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ । ନିଷେଧର ଚପା ଖାଇ ଖାଇ ବ୍ୟକ୍ତି ବଢ଼ିନାହିଁ ଏବଂ ଗୁଳ୍ମାକୃତି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଦେଶର ଅରଣ୍ୟାନୀ ଯେପରି ଶ୍ୟାମଳ ବନସ୍ପତିମୟ ହୋଇପାରନ୍ତା, ତାହା ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଜୀବନର ସବୁ ବିଭାଗରେ ଏହି ଦୀନତା ଓ ମ୍ଳାନତା ଫୁଟି ବାହାରୁଛି । ରାଜନୀତି କହ, ସାହିତ୍ୟ କହ ବା ପାରିବାରିକ ଜୀବନ କହ, ସବୁଠି ଓଡ଼ିଆ ଯେପରି କ୍ଷୁଦ୍ରତାକୁ ନେଇ କାରବାର କରେ, ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ୟୁରୋପୀୟ ସମାଜ ଠିକ୍ ଆମର ସମାଜ ପରି ଥିଲା । ଚର୍ଚ୍ଚ ସେଠି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚପି ରଖିଥିଲା । ଫଳରେ ସମଗ୍ର ୟୁରୋପ ମୂର୍ଖତାର ଅନ୍ଧକାରରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିଲା । ଆମେ ଜାଣୁଁ ଯେ ଗାଲିଲିଓ, 'ପୃଥିବୀ ବୁଲୁଛି', ଏକଥା ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଥିଲେ । କାରଣ, ବାଇବଲରେ ପୃଥିବୀ ବୁଲିବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ଏବଂ ଧର୍ମାନ୍ଧ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ମତରେ ବାଇବଲରେ ଯାହା ନାହିଁ ତାହା ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ତା'ର ପ୍ରଚାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ କର୍ମ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ପୁରୋହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏହି ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀଇଁ ରହିଛି । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଡାର୍‌ଉଇନ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବିବର୍ତ୍ତନବାଦ ପ୍ରଚାର କଲେ ସେତେବେଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପୁରୋହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତାହାର ତୁମୁଳ ବିରୋଧ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କାରଣ, ବାଇବଲ୍ ମତରେ ଈଶ୍ୱର ଛଅ ଦିନରେ ପୃଥିବୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଡାର୍‌ଉଇନଙ୍କ ମତ, ଯାହା ଅନୁସାରେ ସୃଷ୍ଟି କୋଟି କୋଟି ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ କ୍ରମବିକାଶର ଫଳ, ତାହା ମିଥ୍ୟା । ଏହି ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ଠାରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲେହେଁ, ୟୁରୋପୀୟ ସମାଜ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରିପାରିଛି ଏବଂ ସେହି ମୁକ୍ତିର ଫଳ ବର୍ତ୍ତମାନର ୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା । ଏହି ସଭ୍ୟତା ଦୁଇ ଦୁଇଟି ମହାଯୁଦ୍ଧ ଫଳରେ ଆଜି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ବୋଲି କେହି ଯେପରି ନ ଭାବନ୍ତୁ ଯେ, ଏହା ତାହାର ଚିତାନଳ । ଗତିଶୀଳ ବସ୍ତୁ ଯେ ସଂଘର୍ଷରେ ଆସିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସଂଘର୍ଷ ଜଡ଼ର ନିର୍ଜୀବତା ଠାରୁ ଢେର ଭଲ ନୁହେଁ କି ? ୟୁରୋପ ଆଜି ଧ୍ୱଂସ ସ୍ତୂପରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସଂଘର୍ଷ ଶେଷ ହେଲେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଏକ ମହତ୍ତର

ୟୁରୋପ ସଗର୍ବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବ । * ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଏହି ଯେ, ସେଠି ମନୁଷ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରକାର ନିଷେଧ ଓ ଚାପରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ନିଜର ନିଜତ୍ୱକୁ ଏପରି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କରିପାରିଅଛି ଯେ, ସେ ଯେଉଁଠି ଓ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଠିଆହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଭ୍ୟ-ଜୀବନ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ । ଏଡେ଼ନ୍‌ର କଠୋର ପଥର ଓ ସୁଏଜ-କେନାଲ ଦାଢ଼ର ମରୁଭୂମିକୁ ୟୁରୋପୀୟ ମନୁଷ୍ୟର ହାତ କିପରି ସୌଷ୍ଠବ ଓ ଗୌରବସମ୍ପନ୍ନ କରିଅଛି ତାହା ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି ଆସିଅଛି । ୧୯୨୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ଗୋଟିଏ ମରୁଭୂମି ଥିଲା । ୟୁରୋପୀୟ ଜ୍ୟୁ (Jew) ତାକୁ ଏବେ ନନ୍ଦନକାନନରେ ପରିଣତ କରିଅଛି । ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ସାକ୍ସନ ବୀରମାନେ ଆମେରିକା, କାନାଡ଼ା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ନିଉଜିଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ବିରାଟ ପୃଥିବୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ କିପରି ସୁସଭ୍ୟ ମାନବବସତିରେ ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ତ ମାନବ ଇତିହାସର ଏକ ଗୌରବମୟ ଅଧ୍ୟାୟ ହୋଇ ରହିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁ, ଇଂରେଜମାନେ ଆମକୁ Exploit କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ଧନ ଓ ମାନ ଏହି Exploitation ର ଫଳ, କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ମରୁଭୂମିରେ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ହୀରକ ଖଣିରେ, କାନାଡ଼ାର ପ୍ରେରିଜରେ ଇଂରେଜ କାହାକୁ ଏକ୍ସପ୍ଲଏଟ କରିଛି ? ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ଧରି ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ସାକ୍ସନ୍ ତାର ରକ୍ତ, ଶ୍ରମ ଓ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ଏହି ସବୁ ଜନହୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସୁନ୍ଦର ସଭ୍ୟତା ଠିଆ କରାଇଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ମୁକ୍ତ, ସ୍ୱାଧୀନ, ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ଗରୀୟାନ୍ ଓ ବିରାଟ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ନ ହେଲେ ସଭ୍ୟତାର ଦିହୁଡ଼ି ଜାଳିପାରିବ ନାହିଁ । ୟୁରୋପୀୟ ମନୁଷ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଯେ ଏହା କରିପାରିଅଛି ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ, ୟୁରୋପରେ ଗତ ଚାରିଶ ବର୍ଷହେଲା ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଅବାଧ ବିଚରଣର ଅଧିକାର ପାଇଅଛି ।

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମାନବ-ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଚର୍ଚ୍ଚର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ମନୁଷ୍ୟ-ଆତ୍ମାକୁ ମୁକ୍ତି ଦେବାକୁ ୟୁରୋପରେ ରେନେସାଁର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ରେନେସାଁ ୟୁରୋପକୁ ଦ୍ୱିଜତ୍ୱ ଦାନ କରିଅଛି । ଏହା ୟୁରୋପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଚାର ଫଳ । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଦେବଦେବୀ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସୁଖର

---

* ପ୍ରାୟ ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ ଲେଖକର ସେଦିନର ବାଣୀ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ହୋଇଛି । ଯୁଦ୍ଧ-ବିଧ୍ୱସ୍ତ, ଉଭୟ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଜର୍ମାନୀ ଏପରି ସମୃଦ୍ଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ଯାହା ସେମାନେ ପୂର୍ବେ କେବେ ଭୋଗି ନ ଥିଲେ । ଅଥଚ ଭାରତ କ୍ରମେ ହେଉଛି ଦରିଦ୍ରତର ।

କଥା, ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ଧର୍ମରେ ଯେପରି, ଗ୍ରୀକ୍-ସମାଜରେ ସେହି ପୁରୋହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ପ୍ରତିପତ୍ତି ନ ଥିଲା । ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକେ ସଂସାରର ତତ୍ତ୍ୱପାଇଁ ପୁରୋହିତ ମୁହଁକୁ ଅନାଉ ନ ଥିଲେ । ଏସବୁ ବିଷୟରେ ସେମାନେ ଥିଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ । ଫଳରେ ଗ୍ରୀକ୍-ମନ, ଭୟଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନପ୍ରବଣ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ପ୍ରଶ୍ନରୁ ଜ୍ଞାନର ଜନ୍ମ । ଫଳରେ ଜଗତ, ପ୍ଲେଟୋ, ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍, ସକ୍ରେଟିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଥାଲିସ୍‌ଠାରୁ ମହାମାନବମାନଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱରାଶି ପାଇ ପାରିଅଛୁ । ଏହି ଗ୍ରୀକ୍ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଏକ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ହେଉଛି ଏହି ଯେ, ଏଥିରେ ଆପ୍ତ-ବାକ୍ୟର ବା କୌଣସି ଅଥରିଟି (authority)ର ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟ-ମନ ବହିର୍ଜଗତର ପରଦା ସବୁକୁ ଖୋଲିଖୋଲି ନିଜର ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଜ୍ଞାନର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛି । ଏହି ଜିଜ୍ଞାସା ଫଳରେ, ପ୍ଲେଟୋ ଜଗତରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଚେଷ୍ଟା ବଳରେ ସମାଜକୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ିପାରେ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ଧାରଣା ଯେ ଜଗତକୁ ଈଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅସମ୍ଭବ ଓ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ତାହା ଏକା ବେଳକେ ଭ୍ରାନ୍ତ । ଗ୍ରୀକ୍ ମନର ଏହି ଜିଜ୍ଞାସା-ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ଗ୍ରୀକ୍ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଉପରେ ଏ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ତାହା ଚର୍ଚ୍ଚ-ନିଷ୍ପେଷିତ ୟୁରୋପୀୟ ମଧ୍ୟ-ଯୁଗର ଅମା-ନିଶାରେ ନବୋଦିତ ସୂର୍ଯ୍ୟପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ୟୁରୋପୀୟ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିବାକୁ ଶିଖିଲା । ଫଳରେ ଯାହା ତାର ବିବେକାନୁମୋଦିତ ହେଲା ନାହିଁ, ତାହା ସେ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା । ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ନୂତନ ବିଶ୍ୱାସ ସେ ପାଇଲା, ତା ଫଳରେ ସେ ଜଗତକୁ ନୂଆ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଓ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେହି ସମୟରୁ ୟୁରୋପୀୟ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ସୃଷ୍ଟି-ନିସ୍ପୃହା ଓ ଜିଗୀଷା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ ।

ଭାରତର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ ଯେଉଁ ୟୁରୋପୀୟମାନେ ଏଠି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ସେମାନେ ଥିଲେ ରେନେସାଁ କୃଷ୍ଟିର ଫଳ । ମୋର ମନେ ହୁଏ ଯେପରିକି ୟୁରୋପରେ କାମ ସାରି, ରେନେସାଁ ଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ କାମ ଆରମ୍ଭ କରିବାପାଇଁ ବିଧାତାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗର ସଭ୍ୟତା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଭୂମି ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରଲାଭକଲା । ଏହି ସଭ୍ୟତାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜଗତରେ ଯେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟନୀୟ ଜାଗରଣ ଆସିଅଛି ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଅନେକେ ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଭୂମିରେ ନବ-ଜାଗରଣକୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ-ରେନେସାଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି । ୟୁରୋପରେ ଯେପରି, ଏଠି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରେନେସାଁର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି, ପ୍ରଶ୍ନ । ଉପନିଷଦରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ

ପ୍ରାଣରେ ଗମ୍ଭୀର ଓ ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଉ । ତା'ପରେ କିନ୍ତୁ ଆସିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଜନତାକୁ ଅଙ୍ଗୀକୃତ କରି ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଥହୀନ ଆଚାରମାନଙ୍କର ପ୍ରଚାର । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରାୟ ପରେ ପରେ, ମନୁଷ୍ୟ-ବିବେକର ଜିଜ୍ଞାସାପ୍ରବୃତ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଠାରେ । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେହିଁ ଭାରତର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରକୃତ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଫଳରେ ସେ ସମୟରେ ଭାରତୀୟ ଜୀବନର ଏପରି ବହୁଧା ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା ଯାହା ଅନ୍ୟ କେବେ ହୋଇନାହିଁ । ଏବର ୟୁରୋପୀୟ ପରି ସେବର ଭାରତୀୟ, ନବାବିଷ୍କୃତ ସତ୍ୟକୁ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ନ ରଖି ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ବିତରଣ କରିବାକୁ । ହାନିବାଲ ଓ ନେପୋଲିଅନଙ୍କର ଆଲପ୍ସ୍ ଅତିକ୍ରମଣକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାହାବା କରୁ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନଗ୍ନ-ପାଦ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏକ ହାତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ସେବା ପାଇଁ ଔଷଧ ଓ ମନର ସେବା ପାଇଁ ତ୍ରିପିଟକ ଧରି ହିମାଳୟର ତୁଷାର ଶୀତଳ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଗିରିମାଳା, ବିପଦସଙ୍କୁଳ ପଥହୀନ ତିବ୍ବତ୍ ମାଳଭୂମି, ନୀରହୀନ, ଝଞ୍ଜାବ୍ୟାକୁଳ, ଜଳହୀନ ଆଶ୍ରୟହୀନ ଗୋବି ମରୁଭୂମିର ସହସ୍ର-ସହସ୍ର-କ୍ରୋଶ-ବ୍ୟାପି ବାଲୁକା ବିସ୍ତାରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମଙ୍ଗୋଲିଆ, ଚୀନ, କୋରିଆ, ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ନୂତନ ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ଜଗତର ଇତିହାସରେ ସେମାନଙ୍କର ପଟାନ୍ତର ଅଛି କି ? ମିଶରରୁ ଜାପାନ ଓ ସାଇବେରିଆରୁ ସିଂହଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧଧରଣୀରେ, ଭାରତର ଚିନ୍ତାଧାରା ଯେପରି ପ୍ରସାରିତ ହୋଇପାରିଥିଲା ତାହା କି ବର୍ତ୍ତମାନର କାଷ୍ଟ୍-କୂର୍ମ-ସଙ୍କୁଚିତ ଭାରତୀୟ ଦେଇ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା ? କେବଳ ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଏହି ସମୟରେ ଚରକ ଓ ଶୁଶ୍ରୁତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣ କରି ଚିକିତ୍ସା-ଶାସ୍ତ୍ରର ଏପରି ଉନ୍ନତି କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଯାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାମାଣିକ ସ୍ୱରୂପ ରହି ଅଛି । ଏହି ସମୟର ଭାରତୀୟ ହିଁ ସମୁଦ୍ର ପାରହୋଇ ଜାଭା, ସୁମାତ୍ରା, ବାଲି, କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯେଉଁ ଉପନିବେଶ ଓ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲା ତାହାର ସ୍ମୃତି କାଳ ଲିଭାଇ ପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । ଏବଂ ବରବୁଦୁର ଓ ଆଙ୍କୋରଭାଟ୍‌ରେ ଭାରତୀୟର ହାତ ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେଉଁ କାରୁକଳାମୟ ମନ୍ଦିରମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆସିଅଛି, ତାହା ଆଜି ସଭ୍ୟ ଜଗତର ଗଭୀର ବିସ୍ମୟର କାରଣ ହୋଇ ଅଛି । ଏସବୁ ହେଲା କିପରି ? ପୂର୍ବେ ଏହା ନ ଥିଲା କାହିଁକି ଏବଂ ପରେ ଏହାର ଅବସାନ ହେଲା କାହିଁକି ? ଏହାର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପୂର୍ବେ ଓ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟକୁ ନାନା ନିଷେଧ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ଚାପି ରଖିବା ସ୍ଥଳେ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ତାକୁ ଶାସ୍ତ୍ର, ସମାଜ, କାଷ୍ଟ ଓ ପୁରୋହିତର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ତାହାର ଅବାଧ-ବିକାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

ଅବଶ୍ୟ ସୁଖର କଥା ଯେ, ୟୁରୋପୀୟ ମନର ସଂପର୍କରେ ଆସି ଭାରତୀୟ-ମନ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଫଳରେ ଗତ ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ଭିତରେ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଯୁଗଯୁଗର ବହୁ କଳଙ୍କ ପୋଛି ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଆଜି ଆଉ ସତୀଧର୍ମର ଜୟ-ପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁ ନାରୀ ନିଆଁରେ ଜୀଅନ୍ତା ପୋଡ଼ା ହେଉନାହିଁ ବା ମୁକ୍ତି ପାଇବା ଆଶାରେ ହିନ୍ଦୁ ପିତା-ମାତା ଗଙ୍ଗା ସାଗରରେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ୍ତ ଜଳ-ସମାଧି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଜନତା ଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେଣି । କିନ୍ତୁ ଆମର ସମାଜ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଅନେକ ଅବିବେକତାର ବୋଝରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ । ବହୁ ନିଷେଧର ବାଧାରେ ସଙ୍କୁଚିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଅଭାବରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଏସବୁକୁ ଦୂର କରି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁକ୍ତ ନ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାପ୍ରଦ ନୁହେଁ । କାରଣ, ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ସମାଜର ମୂଳପତ୍ତନ । ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁକ୍ତ କରି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କଲେ ସମାଜ ଆପେ ଆପେ ଗଢ଼ି ହୋଇଯିବ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ତାହାହିଁ ସଙ୍ଗେ ଜାତି ବା ସମାଜର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୌଷ୍ଠବମୟ ବିକାଶ ନ ହୋଇ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜୀବନ କାହିଁକି ନିରାନନ୍ଦ, ଖଣ୍ଡିତ, ସଙ୍କୁଚିତ, ଖର୍ବ ହେଉଅଛି ତାହାର କେତୋଟି କାରଣ ମୁଁ ତଳେ ଦେଉଅଛି । ବିଦ୍ୟମାନ ଯେଉଁ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆମ ସମାଜକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ କରି ରଖିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ହେଉଛନ୍ତି—ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର, କାଷ୍ଟ, ପିତୁଳା-ପୁରୋହିତ-ସମ୍ବଳିତ ଧର୍ମ, ନିକୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ, ନାରୀ ପୁରୁଷର ସମତା ଓ ସହଧର୍ମିତାର ଅଭାବ, ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ଅଭାବ ଏବଂ ଶେଷରେ ଅକାମିକା, ଅନୁପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ।

ଏ ସବୁ କାହାକୁ କାହାକୁ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆମମାନଙ୍କର ଜାଣିବା ଉଚିତ ଯେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭ୍ୟାସ ଉପରେ ହିଁ ଆମର ସାରା ଜୀବନର ସିଦ୍ଧି ବା ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ନିର୍ଭର କରେ । ଏକାଧିକ ମରାଠାମାନଙ୍କଠୁଁ ମୁଁ ବୁଝିଛି ଯେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମରାଠା ପ୍ରତ୍ୟହ ଅନ୍ତତଃ ଘଣ୍ଟାଏ ଖଣ୍ଡେ ବ୍ୟାୟାମ କରନ୍ତି । ମୁଁ ମରାଠୀ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଛି । ତାହା ଆମ ଖାଦ୍ୟ ଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର । ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟାୟାମ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଏ ଦୁଇଟିକ ମିଶାଇ ମୁଁ ସେଥିରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟମାନଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଅଧ୍ୟବସାୟର ମୂଳଦୁଆ ଦେଖେଁ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ତାମିଲଜାତି, ମୁଁ ଶୁଣେ, ଖୁବ ସକାଳୁ ଉଠନ୍ତି ଓ ନିରାମିଷାଶୀ; ଏଥିରେହିଁ ହୁଏତ ତାମିଲର ଚମତ୍କାର କର୍ମଠତା ନିହିତ ଅଛି ।

ଅତୀତରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଯେତେବେଳେ ଅତୁଳନୀୟ ଥିଲା, ସେ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ବଞ୍ଚିବାର ଧରଣ ଅତି ସାଧାରଣ ଥିଲା । ସେମାନେ ସାମାନ୍ୟ ରୁଟି ଓ ମାଛ ଖୁବ୍ ସାଧା ଭାବରେ ରାନ୍ଧି ଖାଉଥିଲେ, ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଖୁବ କମ୍ ପରିମାଣରେ । କିନ୍ତୁ କେତେକ ଐତିହାସିକ କହନ୍ତି ଯେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ମାଂସ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁହିଁ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅବନତି ଘଟିଲା । ସେହିପରି ରୋମାନମାନଙ୍କର ଅବନତି ସେମାନଙ୍କର ବିଳାସମୟ ସ୍ନାନରୁ ହେଲା ବୋଲି ଅନେକେ କହନ୍ତି । ଫ୍ରାନ୍‌ସର ପତନ ପରେ, ମାର୍ଶାଲ ପେତେଁ, ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରଠାରୁ ଫରାସୀ ଜାତି କିପରି ବିଳାସ ଯୋଗୁଁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଆମ୍ଭେମାନେ ପଢ଼ିଛୁ । ଏଇଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝିବା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଅଳସୁଆ, ଅସାଧୁ, ଭାଗ୍ୟବାଦୀ, ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହେବାର କାରଣ ନିଶ୍ଚୟ ତାର ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀର କୌଣସି ଦୋଷ ଭିତରେ ଅଛି । ମୋର ମନେ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଷ୍ଟାର୍ଚ୍ଚ-ବହୁଳ ଖାଦ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅଳସୁଆ ହେବାର ଏକ ବିଶେଷ କାରଣ । ଓଡ଼ିଆ-ରନ୍ଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ କୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ନୀତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ନାହିଁ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟରେ ପ୍ରକାରର ବାହୁଲ୍ୟ ନାହିଁ ଏବଂ ପରିବେଷଣରେ କ୍ଷୁନ୍ନିବୃତ୍ତି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗର ଭୋଜନରେ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଆନନ୍ଦ ହେଲା ଆଳାପ । ଡିନର ଟେବଲ ପାଖରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବକ୍ତୃତା ମଧ୍ୟ ହେବାର ଆମେ ଜାଣୁ, କିନ୍ତୁ ଆମର ହାତ ମୁହଁ ଅଇଣ୍ଠା ବଳି ବଳି କରି ଆମେ ଭୋଜି ସଭାରେ କି ବକ୍ତୃତା ଦେବା ବା ଶୁଣିବା ? ଜାପାନୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ପରିବେଷଣରେ ଏପରି ସୁକୁମାର କଳା ଓ ବର୍ଣ୍ଣବୈଭବ ଫୁଟିଥାଏ ଯେ ତାହା ଦେଖିବାର ଜିନିଷ । ଆମର ଖାଇବା, ବଳଦ କୁଣ୍ଡା ଖାଇବା ପରି—ପ୍ରଭେଦ କେବଳ ଆମେ ଥାଳିରେ ମୁହଁ ଲଗାଉନା—ତେବେ ପଖାଳଖିଆବେଳେ ସେତକ ବି ହୁଏ । ଆମ ଜୀବନର ସକଳ ବିଷୟରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ମାନ ଥାଏ କି ? ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଭାଷା, ଖାଦ୍ୟ, ବ୍ୟବହାର ସବୁଥିରେ କୃଷ୍ଟି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟି ନ ବାହାରିଲେ ଆମର ସଭ୍ୟ ବୋଲି ଗର୍ବ କରିବାର କିଛି ନ ଥିବ ।

ଖାଦ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ବଳଶାଳୀ କରି ପାରିଲା ପରେ ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେବେ,—ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାର ଭାବକୁ ଆମକୁ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାବର ଜନ୍ମସ୍ଥଳ ହେଉଛି ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର । ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ, ବିବାହ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାପର ପରିବାର ଛାଡ଼ି, ନିଜର ଘର ଛିଡ଼ା କରେ । ଏଥିରେ ସୁବିଧା ହୁଏ ଏଇ ଯେ, ନୂତନ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ଆଦର୍ଶରେ ଜୀବନ ଚଳେଇବାର

ସୁବିଧା ପାନ୍ତି,—ପରିବାରର ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚଟାରେ ଅନାବଶ୍ୟକ ମତ ଓ ଉପଦ୍ରବ ତ ସେମାନଙ୍କ ଗତିରେ ବାଧା ଦିଏ ନାହିଁ । ଅର୍ଜନକ୍ଷମ ନ ହେଲାଯାଏଁ ଇଂରେଜ ଯୁବକ ବିବାହ କରେ ନାହିଁ ଏବଂ ବିବାହ ପରେ ସେ ବାପର ସଂପତ୍ତିକି ଅନାଏ ନାହିଁ । ତାର ଦୁଃଖ-ସୁଖ ଓ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ତା'ର । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଜୀବନରେ କି ପ୍ରକାର ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତା ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ ତାହା ଆପଣମାନେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ । ମୁଁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଥରେ ଅତିଥି ହୋଇଥିଲି । ବୁଢ଼ାର ତିନି ଗୁରି ପୁଅ ଓ ଦୁଇ ତିନି ଝିଅ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଜୀବିକାର୍ଜନକ୍ଷମ ହୋଇ ନିଉକାସଲର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଅଥଚ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦିହେଁ ଅଲଗା ଘରେ ରହୁଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବାପ ମା ଓ ତାଙ୍କ ପିଲାପିଲିଙ୍କ ଭିତରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ଅଭାବ ନାହିଁ । ପିଲେ ବରାବର ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀଙ୍କ ଦେଖି ଆସନ୍ତି ଏବଂ ବୁଢ଼ା ପୁଅମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ କାମରେ ବରାବର ମୁରବ୍ବିୟାନା କରିଆସେ । ବୁଢ଼ୀ ରାନ୍ଧିବାଢ଼ି, ଘରଟି ସଜେଇ ବୁଢ଼ାର ଦେଖାଶୁଣା କରେ । ବୁଢ଼ାକି ପଚାରିଲି, ସେମାନେ କୌଣସି ପୁଅ ବା ଝିଅ ପାଖରେ କାହିଁକି ରହୁନାହାନ୍ତି ? ବୁଢ଼ା ଉତ୍ତର ଦେଲା—ହାତଗୋଡ଼ ଚାଲିଲାଯାଏଁ କାହିଁକି କା ପାଖରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବୁ ? ମୁଁ ପଚାରିଲି—"ବେଳ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ ହାତଗୋଡ଼ ଆଉ ଚାଲିବ ନାହିଁ—ସେତେବେଳେ ?" ବୁଢ଼ୀ ତା' ହାତ ଆଙ୍ଗୁଠି ତା ବେକ ପାଖରେ ରଖି କହିଲା—"ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁଳି ଖାଇ ମରିଯିବା ବରଂ ଭଲ, କିନ୍ତୁ କାହା ଉପରେ ଭାର ହେବୁନି ।" ଅନେକେ ହୁଏତ ଏହାକୁ ଗପ ବୋଲି ମନେକରିବେ । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜ ଚରିତ୍ର ଯେ ଜାଣିଛି, ସେ ଜାଣିବ ଯେ ଏହା ଖାଣ୍ଟି ସତ୍ୟ । ଯେଉଁଠି ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ଏତେ ଦୂରକୁ ଯାଇପାରେ, ସେଠି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିକାଶ କିପରି ହୋଇପାରେ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ଆମ ଦେଶରେ ଚମାର ପୁଅ ତ ଚମାର ହେବ, କିନ୍ତୁ ସେଠି ମୋଚିର ପୁତୁରା ଲଏଡ଼ ଜର୍ଜ ଓ କେଉଟ ପୁଅ ରାମ୍‌ସେ ମାକ୍‌ଡୋନାଲ୍‌ଡ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଚେମ୍ବରଲେନ୍ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସୈନିକ ମାତ୍ର ଥାଏ, ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ରୁଜଭେଲ୍‌ଟଙ୍କ ପୁଅ ଫିଲ୍‌ମ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କାହାର କିଛି ଅପମାନ ନାହିଁ । ହିଟଲର ସମଗ୍ର ୟୁରୋପର ଅଧୀଶ୍ୱର ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଭାଇ ବର୍ଲିନରେ କଫି-ଦୋକାନ ଦେଇ ବଞ୍ଚେ । ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରକୁ ଓ ଜାତି-ପ୍ରଥାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଯାଇ ଆମେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଜୀବନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପାଇପାରିବା । ବାପା ମା ଜନ୍ମ ଦେଇ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଦେଲେ । ବେଶ୍ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ସେଠି ସରିଲା । ତାପରେ ପିଲାମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ । ବାପ-ମା ଯଦି ବରାବର ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବେ, ତେବେ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଚିରକାଳ ଶିଶୁ ହୋଇ ରହିବେ,

ମନୁଷ୍ୟ ହେବେନି । ୨୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଂରେଜ ଯୁବକ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ଗଣା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟମାନେ ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ବାଳକ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ମୂଳରୁ ଯୁଝିକରି ଶିଖିବାରୁ ହିଁ ଇଂରେଜ ସଫଳ ବିଜୟୀ ଔପନିବେଶିକ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ କ୍ଲବରେ ବରାବର ଶୁଣୁ, କାହାର ଗୋଟିଏ ଭାଇ ଟାଙ୍ଗାନିକାରେ କୃଷକ ତ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଆଉ ଜଣେ ଆସାମରେ ମିସନାରୀ । ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଓ ଜାତିପ୍ରଥା ନ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଆମ ଜୀବନରେ ଏ ବିଭବମୟ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ଏକାନ୍ନ ପରିବାର ଓ ଜାତିକୁ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଆମେମାନେ ବାହାରର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା । ପୁରୋହିତ—ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମକୁ ଲୋପକଲେ ଯାଇଁ ଆମର ମନ ମୁକ୍ତ ହେବ । ଗୀତାରେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷର ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେଥିରେ ପ୍ରଥମ ଗୁଣ ହେଉଛି ଅଭୟ । କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ଧର୍ମ ଆମପାଇଁ ଚାରିଆଡ଼େ କିପରି ଭୟ ଖଞ୍ଜି ରଖିଛି । ଶାସ୍ତ୍ରର ଭୟ, ଦେବତାର ଭୟ, ନରକର, ପରପାରର ଭୟ । ହିନ୍ଦୁ ପର-ପାରର ଭୟରେ, ପୁଣ୍ୟକର୍ମ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ଖାତକ—ତଣ୍ଟି ଚପା—ହିନ୍ଦୁ—ମହାଜନ, ମଲ୍ଲଢେଲକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଦେଇଯିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏପରି ଭୟରେ କି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଧାର୍ମିକ କରାଯାଇପାରେ ? ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁର ଦର୍ଶନ-ଶାସ୍ତ୍ର ଜଗତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ପରି ଅସଭ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠି ନାହିଁ । ଆମକୁ ଏସବୁକୁ ଉଠେଇବାକୁ ହେବ । ଧର୍ମ ଭିତରର ଜିନିଷ । ସେଥିପାଇଁ ପୁରୋହିତ, ମାନସିକ, ବଳିଦାନ, ହୋମ, ଯଜ୍ଞ କିଛି ହେଲେ ଦରକାର ନାହିଁ । ସମାଜ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ସାମାଜିକ ଧର୍ମ ଆଶାକରେ, ତାହା ଏହି ଯେ, ବ୍ୟକ୍ତି ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟି ସାଧୁ ଭାବରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବ ଏବଂ ସବୁବେଳେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ସମାଜର ଭାଇମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବ । ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ମାନିବେ ଯେ, ଏ ଧର୍ମ, ବଳିଦାନ ବା ମ୍ୟାଜିକ୍ ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର କର୍ମ ।

ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଆତ୍ମନିର୍ଭର ହେବେ, ତାକୁ ଉତ୍ତମ ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯିବ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାବରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ସେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବା ଉଚିତ ଯେପରି ସମାଜ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନକୁ ଆନନ୍ଦ ଯୋଗାଏ । ଆନନ୍ଦ ଦୈହିକ ଓ ମାନସିକ ହୋଇପାରେ । ଆମର ନବସମାଜରେ ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷର ଅବାଧ ମିଳନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଉଚିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାରୀ-ପୁରୁଷର ମିଳିତ ଓ ଏକାକୀ ନୃତ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା

ମଧ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ମିଳିତ ନୃତ୍ୟର ସମାଜ ମନ ଉପରେ କ୍ରିୟା ଦେଖିବାକୁ ଆମକୁ ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କେନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲରେ କନ୍ଧ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ମିଳିତ ନୃତ୍ୟ ଦେଖି ଆସି କହନ୍ତୁ, ନୃତ୍ୟଟା ପାପକର୍ମ ନା ଏହା ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନ କ୍ରିୟା ହେବା ଉଚିତ । ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଓ କୃଷ୍ଟି ଦେବା ପାଇଁ, ସାହିତ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ଦରକାର । ଆମର ନିଜର ସାହିତ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଆମେ ଜଗତର ସବୁ ସାହିତ୍ୟର ଯାହା କିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ସମସ୍ତକୁ ଆମ ଭାଷାକୁ ଅନୁବାଦ କରି ଆମ ସମାଜର ପ୍ରତି ସ୍ତରରେ ତାହାର ପ୍ରଚାର ହେଲାଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବହିଅଛି ଯାହା ଜୀବନକୁ ଏକ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ଓଲଟ ପାଲଟ କରିଦେବ । ଆମର ଲୋକେ ସେ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ । ବହିକି ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଣିବାକୁ ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ବହି ପାଖକୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ତାହା ହେଲେ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବେ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ନୂତନତା କିପରି ଆଣାଯିବ ? କିପରି ଆମେ ଏହି ନୂତନ ସମାଜ ଗଢ଼ିବୁ ? ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ ହେଉଛି ଆମର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀକୁ ଆମ ଆଦର୍ଶର ବାହନ କରିବା । ଆମେ ଏପରି ଏକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଶରେ ଚଳେଇବା, ଯାହା ଆମ ପିଲଙ୍କୁ ଆତ୍ମନିର୍ଭର, ଉଗ୍ରହୀନ ଏବଂ କାସ୍ଟ···ବା···ପୁରୋହିତ···ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ ହେବାକୁ ଶିଖେଇବ । ସେ ଶିକ୍ଷାରୁ ସେମାନେ ଶିଖିବେ ଖାଇବା ଓ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଭୃତି ବଂଚିବାର କର୍ମମାନଙ୍କରେ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଣାଳୀ । ସେମାନେ ଶିଖିବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମରେ ଓ ଜୀବନରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ, ସେମାନେ ଶିଖିବେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ସମାଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ବଳି ଦେବାକୁ ଓ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟି ସାଧୁଭାବରେ ସଂପନ୍ନ କରିବାକୁ । ସେ ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନ ସମର୍ପଣ କଲା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଜୀବନକୁ ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ ଦ୍ୱାରା କିପରି ଆନନ୍ଦମୟ କରାଯାଇ ପାରେ ତା' ଶିଖେଇବ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ହାତ ପାଇଟି କରିବେ । ଧନୀ ଦରିଦ୍ରର ଭେଦ ନ ରହି, ଭେଦ ରହିବ କେବଳ ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧିର ବା ଚରିତ୍ର ଚରିତ୍ରର— ଯାହାକି ନୈସର୍ଗିକ । ଓ୍ୟାର୍ଦ୍ଧା ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଏ ଦିଗରେ ବହୁ ସୂଚନା ଦେଉଛି ।

□□

ବାଇଆ କାକ

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି

ସେଇ ! ଝାମ୍ପୁରି ବରଗଛ ଡାଳରେ ଜଣ ଗୋଟିଏ ଅଛି । ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଡିଆଁ ମାରି ସେ ଉଇ ଝୁଡ଼ାଇବାରେ ସବୁବେଳେ ଲାଗିଥାଏ । ଆଉ ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ମାଲତୀ ଗଛଟା ତାଙ୍କ ସାଇକଲ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଠିକ ଯେମିତି ବଣଚକୁଳ ସେମିତି ବାସେ । ପାଞ୍ଚଗଛୁଆଠିଁ ରାତି ଅଧରେ ଗୋଟାଏ ଜଣ କାନ୍ଦେ, କଅଁଳା ପିଲାପରି କୁଆଁ - କାଁଆଁ -କୁଁ -ଆଁ ...... ।

ଓଡ଼ିଶା ମଫସଲର ରାତି । କେଡ଼େ ଭୟଙ୍କର ! ଯେଉଁଠି ଛୁଇ ସେଇଠି ଭୂତ, ଯେଉଁଠି ହୁଙ୍କା ସେଇଁଠି ସାପ, ଯେଉଁଠି ବୁଦା ସେଇଠି ଗୋଟାଏ ଜଣ ହଲର୍ ହଲର୍ । ମାଲୋ ! ଏ ଘରୁ ସେ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ଗୋଡ଼ ଚଳେ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜାରେ ପେଚନୀ, ଗେନ୍ତରେ ଭୂତ, ବାଡ଼ି ନଡ଼ିଆ ଗଛରେ ଜଣ ଗୋଟାଏ—ତାର ଡେଙ୍ଗା ଡେଙ୍ଗା ଗୋଡ଼, ଆଉ ଖଣେଠ ପରି ଦାନ୍ତ । ଆଗକୁ ଅନାଇଲେ ଖାଲି କଡ଼-କଡ଼ ମଡ଼-ମଡ଼—ଆଉ ଚର-ଗୁଣୀ ଆଲୁଅ । କେହି ତ ଦେଖିନାହିଁ । ହଳ ବୋଉ ମନା ବୋଉଠୁଁ ଶୁଣି ଥିଲେ । ମନାବୋଉ ଶୁଣିଥିଲେ ଶାଶୋଳ ଗାଁର ବୁଢ଼ା ଗୁଉଳବାଲାଠୁଁ । ସେ ନିଜ କାନରେ ଶୁଣିଛି ମକୁନ୍ଦି ସାହୁ ବୁଢ଼ା କହୁଥିଲା । କିଛି ତ ଠିକ୍ ନାହିଁ । ତେବେ ଭେଟଣା ତ କମ୍ ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଝୁଡ଼ା ଝୁଡ଼ ଫୁଙ୍କା ଫୁଙ୍କି, ଦ ମୁହଁ ଛୁଟେ, ସେଇଠୁ ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯାଏ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଟା ତ ଠିକ୍ ଏହିପରି । ଏଡ଼ୁକି ଦନୁ ଖାଲି ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଡାହାଣୀ, ଚିରଗୁଣୀ; ସାହାସ ବୋଲି ଯଦି କିଛି ଥାଏ, ତେବେ ସେ ଆପେ ଆପେ ପାଣି ହୋଇଯାଏ । ତଥାପି ଆମ ଦେଶ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅନାଇଲେ ମନେହୁଏ, ଯେମିତି ଏ ସବୁ କଥାରେ କୌଣସି ନାମ ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ଅଜଣା ଆଶୁଣାର ଏହି ଯେଉଁ ଶାଉଳି ପ୍ରକୋପ, ତାର ଛାପ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ମଣିନାହିଁ । ହୁଏତ ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟିକ ଏ ସବୁ ଗାଲୁ ଗପ କଥାରେ ଯେ, ଗୋଟାଏ ସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି, ତା ଭାବିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ଦି ଅକ୍ଷର ଇଂରାଜୀ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଲାଜ ବି ମାଡ଼େ ଏ ସବୁ କଥା ଭାବିବାକୁ । ତେବେ ଏ ଯେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅଭାବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆମେ ଜାଣି ଜାଣି ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ହାତ ପାଆନ୍ତ ମିଠା ଫଳକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଉଛୁଁ ।

ହିତ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉପାଦାନ—ମଣିଷକୁ ଆଚମ୍ବିତ କରିବାର ଗୁଣ (Principle of wonder)। କୌଣସିଥିରେ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖିଲେ ବା କିଛି ନୂଆକଥା ଦେଖିଲେ ଏହିପରି ଭାବ ଆସିଥାଏ। ଯାହା ଅଜଣା ଅଶୁଣା, ବିଶେଷତଃ ଯାହା ଅସ୍ପଷ୍ଟ, ତହିଁରେ ସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି। ବିଜୁଳିବତୀ ଆଉ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅର ପ୍ରଭେଦ ଯେତିକି ବିଜ୍ଞାନ ଆଉ କଳାର ପ୍ରଭେଦ ସେତିକି। ବିଜ୍ଞାନର ସବୁ ସଫା, ସବୁ ଜଣାଶୁଣା ଦେଖା ପରଖା। ପୁଣି ସେମିତି ବିଜ୍ଞାନର ସବୁ କଥା ସୀମାବଦ୍ଧ। ଯେଉଁଠି ଅସ୍ପଷ୍ଟ କିଛି ନାହିଁ, ସବୁ ମପାମପି, କଷା କଷି। ସେଠି ଅପମାପିକା, ଅସୀମର ନାମଗନ୍ଧ ନାହିଁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଅପରିଚିତ କିଛିନାହିଁ। କଳାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ। ଜହ୍ନର ଝାପ୍ସା ଆଲୁଅରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପରିଚୟର ସୀମା ଡେଇଁ ବହୁତ ବିଷୟ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହୁଏ। ସେଥିପାଇଁ ସାଥୀ କଳ୍ପନା। ଆମ୍ବ ଗଛ ତଳେ ପତ୍ର ଫାଙ୍କର ଛୁପ ଛୁପିକା (ଶବଳୀ କୃତ—Chequered Light) ଆଲୁଅ। କିଏ ଜାଣେ କେଉଁଠି କ'ଣ ଅଛି? ହୁଏତ ସେ ବାଙ୍କୁଲ ତଳରେ ଗୋଡ଼ ଦି'ଟା ଲମ୍ବେଇ ଦେଇ—ନ ହେଲେ ଛୁପଛୁପିକା ଛୁଇ ତଳେ—ମଙ୍ଗଳା ନାଚୁଥିବ ବା କିଏ ଜାଣେ? ସୀମା ନାହିଁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୋଧ ନାହିଁ; ଅସୀମର ପରଶ ଲାଗି କଳ୍ପନା ଧାଇଁ ଯାଏ। ମରୀଚିକା ପରି କବିର ideal ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଥାଏ।

ଆଚମ୍ବିତକାରୀ ଗୁଣ କଳାର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ। ତହିଁରେ ସବୁ ଦିନେ ନୂଆ ନୂଆ, ପୁରୁଣା ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଅଦେଖା ଅଶୁଣା ନୂଆ ରୂପ ଦେଖି ଦୁଇଟି ଭାବ ଆସେ, ଆନନ୍ଦ ଆଉ ଭୟ। ନୂଆ ସୁଖର ସନ୍ଧାନରେ ଆନନ୍ଦ ହୁଏ, ପୁରୁଣା ନିଗଡ଼ବନ୍ଧା ଗତି ଭିତରେ ନୂଆ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ନୂଆ ଆଦର୍ଶ, ମନ ଭୁଲାଣି ନୂଆ ଅର୍ଥ ଦେଖି। ଆଉ ଯେଉଁଥିରେ ମଣିଷର ହାତ ଥିଲା ପରି ଦିନେ ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ପୁରୁଣା ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ହଠାତ୍ ଓଲଟ୍ ପାଲଟ୍ ହୋଇ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଖସି ଯାଏ ତହିଁରେ ହୁଏ ଭୟ। ସଁ-ବାଲୁଆ ଖିଆ ଦରବୁଢ଼ା ସଜନା ଗଛଟା। ତାରି ଭିତରେ ପୁଣି କିଏ ଗୋଟାଏ କଡ଼ମଡ଼ ମଡ଼ମଡ଼—ପୁଣି ରାତି ଦିପହରରେ। ଉଭୟ ଆଡ଼ୁ ଚମତ୍କାର। ଆନନ୍ଦ ଆସିଲେ ବି ଭୟ ଓ ବିସ୍ମୟ ହୁଏ। ଏ ଦୁଇଟି ଗୁଣ ମାନ୍ଧାତା ଅମଳ ଆଗରୁ ସାରା ମଣିଷ ଜାତିଟାକୁ ଗାରଡ଼ି କରି ରଖିଛି। ଜଗୁଟିଆ ରାତିର ସାଇଁ ସାଇଁ ଉପରେ କଦମ୍ବ ଗଛଆଡ଼ୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଠଖଣ୍ଡିଆ ବଇଁଶୀ ସ୍ୱର ଭାସି ଆସେ। ତହିଁରେ ଯେପରି ସାରା ସଂସାର ଆତ୍ମହରା। ଅଧ ରାତିରେ ବାଟ ଘର ପେଢ଼ା ଉପରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ହୁଁ ହୁଁ ହେଲେ ବି ସମସ୍ତେ ଉତ୍କର୍ଣ୍ଣ, ଉଦ୍ଗ୍ରୀବ ଓ ଉତ୍‌ନାସା। ମୂଳ ଉପାଦାନ ସେହି Principle of wonder ଗୁଣ

କେବଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ତେଣୁ ଚମତ୍କାରିତା ଗୁଣ ସବୁବେଳେ ଉଚ୍ଚ କଳାକୁ ଗାଦିମାଡ଼ି ବସିଛି । ଆଜି ବି କାହିଁ ଅଗନାଗ୍ନି ବନସ୍ତ ଭିତରେ ଗଛ ଛେଲି ପିନ୍ଧା ଶକୁନ୍ତଳା ନାଁଟି ପଢ଼ିଲେ ଆନନ୍ଦରେ ମନ କୁଣ୍ଢେମୋଟ । ସେହିପରି ବିକଟାଳ ମଶାଣିରେ ଟହି ଟହି ହସ ଭିତରେ ମଶାଣି ଚଣ୍ଡୀ— କଳାର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗ, ଗୋଟିଏ ବାପ— ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସତ୍ତା । ସବୁ ସାହିତ୍ୟରେ ତ ଏହି ଗୁଣ ଉଚ୍ଚକଳାର ବଡ଼ ବଡ଼ ଘଟନା ଗଢ଼ିଛି ? ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କି ଦୋଷ କଲା ଅସ୍ପଷ୍ଟତାର ଏତେ ଉପାଦାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆମର ଘର ଓଳିତଳେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସତ୍ତାର ଏତେ ଖେଳ ପଡ଼ିଥା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆମେ ସବୁ ଉପାସ୍ୟ ଆମେ ଆପେ ଛାଡ଼ି ଦେଉଥାଉଁ ।

ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣ ଉପରେ ସାଧାରଣତଃ ତିନି ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ତିନୋଟି ଯାକ ଆନନ୍ଦ ଭୟ ବିସ୍ମୟ—ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣରେ ଅଛି ଅଛି ସନ୍ତାନଙ୍କ ରୂପରେ । ଆଖି ମେଲି ଏ ସଂସାରରେ ଯାହା ଦେଖୁଁ, ତା ଉପରେ ଅଦେଖା ଅଶୁଣା ଆହୁରି ଦିଲେ ଶକ୍ତିର ଲୀଳାଖେଳା 'ଭୟ' ଉପାଦାନଟି ବେଶୀ ଅଂଶରେ ଆଣିଥାଏ । ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଡାହାଣୀ, ଛିରଗୁଣୀ, ଦେବଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏ ଧରଣ ସାହିତ୍ୟରେ ରାଜୁତି । ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ଧର୍ମ ଅଜା ଅମଳର ବିଶ୍ୱାସ ଭିତରେ ବଢ଼ି ଥାଇଁ । ଏ ସବୁ ଅଦେଖା ଅଶୁଣା ଜୀବନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନେ ଯେମିତି ଆମର ରକ୍ତ ଭିତରେ ବସା ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି । ଯେତେବଡ଼ ଜ୍ଞାନୀ ହେଲେ ବି ପିଲେଇ ପାଣି ହୋଇଯାଏ । ଏ ଉପାଦାନରେ ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ବଢ଼ିନାହିଁ । ଖାଲି ପିଲି ଦିନେ ଅଟ୍ଟ ଅବୁଝା ହେଲେ ଯାହା ଜେଜେ ମା କେତେଟା କଥା କହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଏହାରି ଉପରେ କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହିତ୍ୟ ଜନ୍ମିଛି । କାହିଁକି ବା ନ ହେବ ? ନିଜର ମନଗଢ଼ା କଳ୍ପନା ଲେଖିବା ଲାଗି ତ ଅସରନ୍ତି Hyphen ରହିଛି ? ତାଛଡ଼ା ପୁଣି ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ଅସୀମ । ଭୂତ ଗପରୁ ଲୋକେ ଆହୁରି ଦୂରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆମର ଋଷି ମୁନିମାନେ ତ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦେଖା-ପରଖା ସଂସାରଟାକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ବୋଲି କହି ଯାଇଛନ୍ତି । ତେବେ 'ସତ' କଣ ? ତେବେ କଣ ଯାହା ଦେଖୁଥାଉଁ ସେ ସବୁ ପିତୁଳା ଖେଳା ? ଆଉ ଠିକ୍ ତାରି ଉହାଡ଼ରେ ବସି ଜୀଅନ୍ତା ଅଚିହ୍ନା ଶକ୍ତି ଖାଲି ଦଉଡ଼ି ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛି । ମଣିଷର ଆଗପଛ ଉପରେ, ଏପରି କି ଚିନ୍ତା ଉପରେ ଅଦେଖା ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ାକ କିପରି କାମ କରେ ? ମଣିଷର ଅଧଚେତା (ସୁଷୁପ୍ତି) ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ବାହାରର ଶକ୍ତି କିପରି କାମ କରେ ? ଏଣେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର କେଉଁ ଅନ୍ଧାରି ମୁଲକରେ ନନ୍ଦ ଡାକ୍ତର ଆର ପାଶକୁ ଟିକଟ କାଟୁଛନ୍ତି, ତେଣେ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଭିତରେ ମଫସଲୀ ଗାଁରେ ତାଙ୍କ ଘର

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛନ୍ତି "ଆରେ ମୁଁ ଅମୁକଠିଁ ମରିଗଲି" ଭାବିବା ଲାଗି ବହୁତ କଥା ଅଛି । ଦେହ ଉଲୁସି ଉଠେ, ରୁମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠେ ।

ଏ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ନିର୍ଭର କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଉପରେ । ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା, ସବୁକଥା ଖୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏସବୁ ମାଟି ହୋଇଯାଏ । ଏସବୁ ବିଷୟ ନିଜେ ଅସୀମ କାରଣ ସୀମାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବେଷ୍ଟନୀଭିତରେ ଏପରି ଅଦେଖା ଅଶୁଣା ବସ୍ତୁ ଆସେ ନାହିଁ । ସୀମାଦିଆ ଉପାୟରେ ସବୁ କଥା ମାପି ବସିଲେ ଆମର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ଭିତରେ ତାର ଯେତିକି ଅଂଶ ପଡ଼େ, ସେତିକି ରହି ବାକି ଭାଗ ଆମ ହାତପାଆନ୍ତରୁ ଖସିଯାଏ । ଯାହାବି ରହେ ତାହା ପାତ୍ର ଯେନ ପାଣିର ଆକାର ହେଲାପରି ଆମର ସୀମ ଭିତରେ ଆମର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଲାଗି କସିକାସି ରହିଯାଏ; ଫଳରେ ବର୍ଣ୍ଣନାଟି ସାଧାରଣ ହୋଇଯାଏ । ଅଦେଖା ଅଶୁଣା ଶକ୍ତିର ଅପରନ୍ତ ଭୟ-ବିସ୍ମୟ ତଳେ ମାଝେ ଆସେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବଡ଼ମାକୁ ବଖାଣିବାକୁ ଯାଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହାଲୁକା ହୋଇ ଯାଏ । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପାୟ ଧରିଲେ ସୁବିଧା । ଭୂତ , ପ୍ରେତ, ଡାଆଣୀ, ଚିରଗୁଣୀ—ଏମାନଙ୍କ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବସିଲେ ସବୁ ସରଳ । "ବାରିଆଡ଼େ ସାହାଡ଼ା ଗଛରେ କିଏ ଗୋଟାଏ ଅଛି"—ବେଳ କାଳ ଉଣ୍ଡି ଏତିକି କହିଲେ ଯାହା ଫଳ ହୁଏ, ରୂପ ଗୁଣ ବାହୁନିବସିଲେ ତା ହୁଏ ନାହିଁ, ବରଂ ହସ ମାଡ଼େ ।

ଭୂତ ଡାହାଣୀ ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଗପ ଅଛି—ଯେଉଁଥିରେ ଆଖିରେ ଭେଲିକି ଲଗାଇଲା ପରି ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ କାମ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଦ୍ୟ ଲେଖା ତ ଏକେ ବିରଳ । ତହିଁରେ ପୁଣି ପିଲାବେଳର କଥା—କାହାଣୀ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏ ଦିଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖା ବେଶୀ ପାହୁଣ୍ଡ ଯାଇନାହିଁ । ରଜାପୁଅ ଯାଏ ପାରିଧିକି; ତା ପରେ ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ ଆଉ କଳି କଜିଆ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନପବନ ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା ଛୁଟାଇ କୁଆଡେ କୁଆଡେ ହାଜର । ଗୁଇନ୍ଦା ପୁଲିସ ଗପ ବିଦେଶରେ ବହୁତ କଟୁଛି । ଓଡ଼ିଆରେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ।

ତା ପରେ ରୋମାନ୍ସ (Romance) ଚମତ୍କାର ଗୁଣର ଚରମ ବିକାଶ । ସିତୁଆ ନଦୀରେ ଚଉଦ ହାତ ଲମ୍ବା ବାଳ ଭାସି ଆସିଲା । ରଜାପୁଅ ଅଡ଼ି ବସିଛି ସେହି ଝିଅର ହାତ ଧରିବ । କେତେ ଖୋଜା ଖୋଜି, ମାଲାଣୀ ଗାରଡ଼ି, ଅସୁର; ପକ୍ଷିରାଜ—କେତେକଥା । ଉପରେ ଯେଉଁ ଜୀବନ ଛଡ଼ା ଭେଲିକି ଲଗା ସାହସୀ କାମ କଥା ଲେଖା ହେଲା, ତାଠୁ ଏ ଅଲଗା । ସେଥିରେ ଦେହର କଥା, ବୁଦ୍ଧିର କଥା ବେଶୀ । ମନ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୁଏ । ବିପଦ ଆଉ ଜୋର-କରାମତି ଦେଖି ନିଜ

ମନରେ ସେଇ ସେଇ ଭାବ ଆସେ । ସେ ସବୁ ହେଲା ପଶୁର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ପିଲାମନର କୌତୁକ, ଡେଉଁବା, ନାଚବା, କାମୁଡ଼ିବା, ଆମ୍ପୁଡ଼ିବା, ଖାଇବା, ଲଢ଼ିବା, ଜବରଦସ୍ତି ଝାମ୍ପି ଆଣିବା, ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାରିବା—ଏ ଭଳିକ Romanceରେ ଏ ସବୁତ ଉଣା-ଅଧିକେ ଥାଏ । ତା ଉପରେ ଦୁଇଟି ଗୁଣ ଥାଏ । (୧) ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା (୨) ହୃଦୟର କଥା; ଯେପରି ଭଲ ପାଇବା; ପର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହେବା, ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିବା—ଏସବୁ । ସ୍ଥାନ-କାଳପାତ୍ର ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ମାନେନାହିଁ । କଳ୍ପନାର ଯାଦୁକାଠି ଛୁଇଁ ସବୁ ବିଚିତ୍ର ହୋଇଯାଏ । ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣର ଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବିଭବ, କଳା ହିସାବରେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ । ମଣିଷ ଏଥିରେ ନିଜର ସୌରଭ ନିଜେ ଅନୁଭବ କରେ । ସ୍କୁଲଘର, ବରଣ୍ଡାରେ କାନ୍ଥରୁ ଫାଳେ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଦଦରା କାନ୍ଥ, କଣାସ୍କୁଲ ପୋକରା ଓରା, ତା ଭିତରେ କେମ୍ପୀ ବୁଢ଼ୀ, ମୋଟେ ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ । Romance ବଳରେ ତାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରେମ, ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ତାର ପାଇଁ ମନ ଘାଣ୍ଟି ଚକଟି ମନ୍ଥି ଦେଇପାରେ । ତାର ଦଦରା କୁଡ଼ିଆର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫାଟ Romance କଳାର ଅସରନ୍ତି ଝରଣା ହୋଇପାରେ । Romance ଚାହେଁ ଚିର ଯୌବନ; ଦେହରେ ବଳ, ହୃଦୟରେ ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା, ମନରେ ସୀମାହୀନ ଆଶା । ତାର ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ କିଛି ନାହିଁ, ସବୁ ତ କଳ୍ପନା, ଜୀବନଟା ତ ଗୋଟାଏ କଳ୍ପନା । ତେବେ Romanceର କଳ୍ପନା-ବସ୍ତୁ ଅଲଗା ଏତିକ ଯାହା । ମନ କଣ ନ ଚାହେଁ, କିନ୍ତୁ ସବୁ ତ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅହେତୁକୀ ବିରହ ଦେଖାଇଲେ ପୁଲିସ୍ ଅଛି, ଆଇନ୍-ଅଦାଲତ ଅଛି । ଉଦାର ପ୍ରେମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଛି ସମାଜର ସଂସ୍କାର । ତା ପରେ କେତେପ୍ରକାର ସୀମାର ନିଗଡ଼ ଅଛି—ଦେହର, ଜନ୍ମର, ପୃଥିବୀର । କଳ୍ପନା-ରାଜ୍ୟରେ ସେ ସବୁ ବନ୍ଧନ ଖୋଲିଯାଏ, ସୁଷୁପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଜୋରକରି ସଂଯମର ବନ୍ଧନ ପରି, ତାପରେ ତ ବେଗର ପାରାବାର । ଅସରନ୍ତି ବେଗଲାଗି ଜୀବନ କାନ୍ଦେ, ବାସ୍ତବରେ ଯଦି ନ ହେଲା କଳ୍ପନାରେ ହେଉ । ତା ପରେ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ ଭଙ୍ଗା ଆଶା, ଅଶାନ୍ତି ଭିତରେ ପ୍ରାଣ ଛଟପଟ ହେଉଥାଏ । ଆଇନ ବନ୍ଦୀଗଡ଼ରୁ ବାହାରି ଖୋଲା ବତାସରେ ବୁଲିବାକୁ, ତେଣୁ ଚମତ୍କାର—ଗୁଣର ଏତେ ଆଦର !

ହେଇ—ବଣ ଉହାଡ଼ରେ ଯେଉଁ ଭଙ୍ଗା କୋଠାଖଣ୍ଡ ଅରମା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏକରକମ ପୂରିଛି, ଦିନ ସରିଲେ ଝିଙ୍କାଳିଆ ଚାକୁଣ୍ଡା ଗଛଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଛାଇ ପକାଇ-ଦିଏ । ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ନିଶ୍ଚୟ ଚୋର ଡକେଇତଙ୍କ ଆଡ୍ଡା ହେବ ପରା । ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ନିଛାଟିଆ ଘର ଖଣ୍ଡେ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ନିଶ୍ଚୟ ଏଠି ଭୟଙ୍କର କାମ କିଛି ଘଟିଛି—ଏତେ ଶୂନ୍‌ଶାନ୍ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ନ ହୋଇ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ? ତା’ ପରେ

ଅଗନାଗ୍ନି ବନସ୍ତ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଆଲୁଅଟା ଝରକା ବାଟେ ଦିଶୁଛି ଦୂରରୁ ଦେଖି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ତ ସନ୍ଦେହ ହୋଇଛି ଡାଆଣୀ, ପେଢନୀ ବା ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀର ଘର ବୋଲି । ସତ୍ତାଗାଡ଼ିଆ ମଶାଣୀ ଉପର ଦ'କେନିଆ ଖଜୁରି ଗଛଟା, ଜହ୍ନରାତିରେ କେତେଲୋକ ତ ଦେଖିଛନ୍ତି ଧୋବଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଦ'ହାତ ବଢ଼ାଇଦେଇ ଠିଆହବାର । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କେତ ଥିଲି ପରି ଜଣାପଡ଼େ । ସେତକ ମାନିନେବାକୁ ହେବ, ନିଜର ଲେଖାରେ । ଲୋକଙ୍କର ବି ଏପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସୂଚନା (Significance) ଥାଏ । ଆମ ଗାଁ ହରି ସାହୁଟା ବାଁ ଆଖିରେ କେମିତି ତରିଟି ତରିଟି ଚାହେଁ । ଘରକୁଆଁଣିବେଳେ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି କେତେ ଡରୁଛି । ଆଉ ନାକ ଫୋଡ଼ିଆ ମା, ଯାହାକୁ ଡାହାଣୀ ବୋଲି ଗାଁ ଲୋକେ ନିସ୍ତୁକ ଛେଚିଲେ । ହରିବୋଲିଆ ବୁଢ଼ା କଣି ଯାଉ ଯାଉ ନିଜେ ଦେଖିଥିଲି ଯେ, ସେ ଗୋଡ ଦ'ଟା ଉପରକୁ କରି ହାତରେ ଭରିଦେଇ ଗଛ ସାଉ ତଳ ବାଟରେ—ଏ କଣ ତାର ଦୋଷ ? ଗୋଟାଏ କଣା ଆଖି, ଗୋଟାଏ ବୋଲି ବାଙ୍କିଲି ହଳଦିଆ ଦାନ୍ତ, ସେ ପୁଣି ମୁହଁ ବାହାରେ ଥାଏ ।

ଆଉ ସବୁବେଳେ ତଳକୁ ମୁହଁପୋତି ଠିଆହେଲେ ବି ଗୋଟାଏ ଆଖି ଉପର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶଗଡ଼ ଚକ ପରି ଘୂରୁଥାଏ । ସ୍ଥାନ ଆଉ ପାତ୍ରର ଏଇ ଯେଉଁ ବିଶେଷତ୍ୱ ସେତକ ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପାଦାନ । ଏଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶେଷତ୍ୱଟି ଯେପରି ସାଧାରଣ ଗତରୁ ବାହାର, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲଗି ସୀମାର ଅତୀତ, ଏହାକୁ ନିର୍ଭର କରି ଯେଉଁ କଳ୍ପନାର ପାରିଜାତ ଫୁଟେ, ତାହାର ସୌରଭ ବି ସେହିପରି; ତେଣୁ ଏ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ ।

ଏଇ ସାହିତ୍ୟ Realismରେ ଯେପରି ଆଖି ଆଗର ସୁନ୍ଦର କୁତ୍ସିତ । ଶୁଭ ଅଶୁଭ ସବୁ ପ୍ରକାର ପାର୍ଥିବ ପ୍ରାକୃତ ଛବି ଭିତରେ ସଂସାରର ହାନିଲାଭ ବିଷୟର କଳା ଫୁଟିଉଠେ । ଏ ପ୍ରକାର ଚମତ୍କାରୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଠିକ୍ ତାର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗୁରି ଦଉଡ଼ିକଟା, ବେପରୁଆ କଳ୍ପନାର ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ଗଢ଼ାହୁଏ । ଉଭୟଥିରେ କଳା ଅଛି, ପ୍ରକାର ଯାହା ଭିନ୍ନ । ମଣିଷର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୌଳିକ ଗୁଣ ଅଛି, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଚ୍ଛା, କ୍ଷୁଧା, ବିତୃଷ୍ଣା । ସେ କେବେ ବଦଳି ନାହିଁ, ମୂଳରେ ଅରୂଟ ରହିଛି ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ବଡ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ଆକର୍ଷଣ, ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସେଇ ତାରରେ ଯେତେବେଳେ ଆଘାତ ପଡ଼େ, ହୃଦୟ ଆପେ ଆପେ ଥରି ଉଠେ । Realism ହେଉ ବା Idealism ହେଉ ଯେ କୌଣସି ମତେ ମୌଳିକ ଭାବଗୁଡ଼ିକ ଫୁଟାଇବାକୁ ହେବ । ତା'ପରେ କେହି କହିପାରେ, ରୁଚ୍ଛା ମିଛ କଥା ଗୁଡ଼ାକ କେବେ art

ହୁଏ ? Oscar Wilde ଆକ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି, ମିଛ କହିବା ଦିନକୁ ଦିନ କମି ଯାଉଛି । କାରଣ ସାହିତ୍ୟରେ ସବୁଠୁ ମିଛ ବଡ଼, ମିଛ ସବୁଠୁ ବଡ଼ ସତ । ସତ ମିଛ ବା କଅଣ ? ବ୍ୟବହାରରେ ଏହାର ସୂଚନା ଭଲ ମନ୍ଦ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟରେ ମିଛ ହେଉଛି ଗୋଟା ଯାକ କଳ୍ପନା । ତାକୁ ଛାଡ଼ିଲେ art ବଞ୍ଚିବ କିପରି ?

ଆଜି କାଲିକା ବିଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟ ଏତେ ଜଡ଼ବାଦୀ ହେଲେ ବି ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଭୁଲିନାହିଁ । କେହି କେବେ ଭୁଲି ପାରିବ ବି ନାହିଁ । ମଣିଷ ମନର ବଡ଼ ଗୁଣ ଯେ କେବେ କୌଣସି ସୀମାକୁ ଶେଷ ବୋଲି ମାନି ନେବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ନିଜେ ଅସୀମ ଅପରନ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ଖଣ୍ଡେ କି ନା, ସେଥିଲାଗି । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତି ଘରେ ଚମତ୍କାରୀ ଗୁଣର ଆଦର । ଏ ଦେଶ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା କବି ଦେଶ, କଳାର ଦେଶ ।

କୁଆଁର ପୁନେଇ ଜହ୍ନ, ଜହ୍ନି ଫୁଲ, ଚୂଟିଆ ମୂଷା, ଜହ୍ନି କାକୁଡ଼ି ଲତା ଭିତରେ ପୁନେଲୀ ପରାଏ ପକ୍ଷୀ ଜାକି ବସି ତାଳି ମାରି ଗୀତ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଢିଙ୍କିଶାଳ ସେ ପାଖରେ କଇଁମାଳ ଭିତରେ ଝିଲ୍କୁଣୀ, ହାଣ୍ଡିଶାଳେ ଷଠୀଦୁଛେଇଁ । ଫଗୁଣ ପୁନେଇଁରେ କଦମ୍ବ ଗଛ ତଳେ ରାସ । "ପୂଜା" ବେଳେ ଝୁଣା ଧୋଗୁଳ ଉଡ଼େଇ ହାତରେ ଧରି ନିଶବଦ ରାତିରେ ଦେବ ଦେବୀଏ ଝୁମର ଝୁମର । ଓଡ଼ିଆ ଦେଶ ବୋଲି ସିନା; ନ ହେଲେ କେଉଁଦିନୁ ଏ ସବୁ ତ Classical convention ହୋଇ ସାରନ୍ତାଣି । ଝଣ୍ଡିଆଭୂତ ଧୂଳି ଉଡ଼'ଇ ବୁଲିଯାଏ; ମେଘ ଫାଙ୍କରୁ କୋଉ ଅଜଣାର ବିଜୁଳି ଆଙ୍ଗୁଠି ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଡାଆଣୀ ଡଙ୍କୁଣୀଙ୍କୁ ଗୁମର ଦେଖାଇ ଦିଏ । ବେଳେବେଳେ ଅଚଳ ନିଶବ୍ଦ ଗଛ ଗୁଡ଼ାକ ଏକା ସାଙ୍ଗେ ଜୀବନ ପାଇଲା ପରି ଥରି ଥରି ଉଠେ, ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ଭଙ୍ଗା ଡିହ, ଯେଉଁଠି କାକୁଡ଼ି ଲଗିଛି—ବିଲୁଆଗୁଡ଼ାକ ହସି ହସି ପହିଲ୍ ମାନି କରନ୍ତି; ଆଉ ବାରି ତଳେ କେତେ ଜନ୍ତୁଜନ୍ତା ଶଜେ କରନ୍ତି । ଠିକ୍ ତାରି ପାଖରେ ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଦଦରା କାନ୍ଥ ଉପରେ, ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଦୀପ ପାଖ ରେ ସନା ବୋଉ ଖୁଡ଼ୀ ଛୁଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଶୁଖିଲା ହାଡ଼ୁଆ ପାପୁଲିଟା ଥାପୁଡ଼େଇ ଗୀତ ଗାନ୍ତି—

ବାରିଆଡ଼େ କକ—ଅ—ଅ
ବୋବାଳି ଛାଡ଼ୁଛି—ଇ—ଇ—ଇ
ନିଶା ଡାକେ ସାଇଁ—ଇଁ—ସାଇଁ ।

ଜନ୍ମଭୂମି

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ

କାହାକୁ ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି ବୋଲି କହିବି—ଏହି ବିଶାଳ ପୃଥିବୀ, ବିଶାଳ ଏସିଆ ମହାଦେଶ, ବିଶାଳ ଭାରତବର୍ଷ, ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ବା ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ ? ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କାହାରିଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଏ ସମସ୍ତ ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି ହେଲେ ହେଁ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ପଡ଼ି ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ କଲି—ଯେଉଁଠାରେ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ପାଇଲି—ବିଷମ-ବିପାକ ବେଳେ ସ୍ନେହ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଫଳ, ପୁଷ୍ପ, ଶାକ, ତଣ୍ଡୁଳ ଢାଳିଦେଇ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କଲା, ସେହି ପଲ୍ଲୀ ହିଁ ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି; ସେହି ମୋର ମାତା, ଧାତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ । ଆୟୁ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ବେଶୀ ଗଡ଼ି ଚାଲିଛି, ତା ସହିତ ମୋର ସମ୍ବନ୍ଧ ସେତେ ବେଶୀ ଘନିଷ୍ଠ ହେବାର କଥା; କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯେପରି କି ଲୀନ ହେବାକୁ ବସିଛି । ସମୟ ସ୍ରୋତରେ ନିଃସହାୟ ଶୁଷ୍କ ତୃଣ ପରି ମୁଁ ଭାସି ଚାଲିଛି । ମୋର ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ମୋର ନୈତିକ ସାହସ ନାହିଁ । ଏହା ଭିତରେ ମୋର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଘଟିଯାଇଛି । ଆଜି ମୁଁ ତାର ରୂପକୁ ଜାତିସ୍ମର ପରି ଖାଲି ସ୍ମରଣ କରେ । ଘଣି ଘଣି ଶାଳତରୁ ମଧ୍ୟରେ ତଟିନୀ-ବେଷ୍ଟିତ ଭଙ୍ଗ-କାନ୍ଥି-କଣ୍ଟକିନୀ ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ତାର କୋଳକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ମୋର ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ, ଏହା ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ସମସ୍ୟା । ଧର୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କଲାପରେ ବହୁ ଧର୍ମାନ୍ତର ଦୀକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି ଧର୍ମ ପାଖରେ ସମସ୍ତ ମାନବିକତାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ସେମାନଙ୍କ ନାମ, ପଦବୀ, ଭାଷା, ଆହାର, ବ୍ୟବହାର, ବେଶଭୂଷା ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ବଦଳାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶେଷବେଳକୁ ଜାତୀୟତା ଭୁଲି ଯେପରି ନିଜ ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ସଂଖ୍ୟାତୀତ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପାଖରେ ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ମାନବିକତାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଶେଷବେଳକୁ ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ସୁଦ୍ଧା ପାଶୋରି

ପକାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ସମାପନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଘଟିଯାଏ । ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମକୁ ଫେରିଯାଇ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସେଠାରେ କିଛିକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଥରେ ଥରେ ଭାବେଁ—ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇ କଅଣ କରିବି ? ଯଦି ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିକର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅର୍ଥଦାନ ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଅବଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଗ୍ରାମକୁ ନ ଯାଇ ମଧ୍ୟ ତାହା କରିଯାଇପାରେ । ଜନ୍ମଭୂମି ସହିତ ମୋର ଆଉ କି ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ?

ବହୁ ବାଦ-ବିସମ୍ବାଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର ନରନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତି-ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ଏକ ପରିବାରତ୍ୱର ପରମ୍ପରା ଗଢ଼ି ଉଠିଥାଏ । କେହି ଭାଇ, କେହି ଭଉଣୀ, କେହି କକା, କେହି ଖୁଡ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦି ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ସହିତ ଏ ମଧୁର ସମ୍ବନ୍ଧ ମୋର ଆଉ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମଟି ଯାକର ଭାଇଭଉଣୀ, କକାଖୁଡ଼ୀ, ମାମୁମାଇଁ, ମଉସା ମାଉସୀ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ପର ହୋଇ ଗଲେଣି । ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ମଧୁର ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଉ ଫେରି ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡରେ 'ସାର' ମାଉସୀ ତାର ଛୋଟ ପିଣ୍ଡାଟିରେ ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ପରି ବସି ଆସିଛି; ଆଜି ମଧ୍ୟ ବସିଥାଏ । ଆଗେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ପଚାରୁଥିଲା, "କେବେ ଆସିଲୁ ବାପା ?" ଆଜିକାଲି କିନ୍ତୁ କହେ—"କେବେ ଆସିଲ ବାବୁ ?" ଗ୍ରାମର ମଝିରେ ଗୋବିନ୍ଦା ଭାଇର କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର । ଆଜୀବନ ଅକର୍ମୀ ଓ ଅବିବାହିତ ରହି ସେ ତାର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀରକୁ ଦୁର୍ଗ କରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଘୋଷଣା କରିଆସିଛି । ଆଗେ ଦେଖାହେଲେ ବହୁ ମାନ ସହିତ ସେ ମୋତେ ତାର କୁଟୀରରେ ବସାଇ ମନବୋଧ ଚଉତିଶାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲା । ଆଜି ମୁଁ ଶତଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଆଉ ଫେରିପାଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମଟିଯାକ ନବାଗତ ଅତିଥିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ, ମଳିନ, ଉଲଗ୍ନ, କୃଶୋଦର, ଲମ୍ବୋଦର, ଅବାଞ୍ଛିତ, ଅବହେଳିତ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ସମାବେଶ ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ଦେଖାହେଲେ ଆଫ୍ରିକାରୁ ନବାଗତ ଜେବ୍ରା ବା ଜିରାଫ୍‌କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା ପରି ସେମାନେ ମୋତେ ଖାଲି ଚାହିଁ ରହନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ନବଯୁବକମାନେ ଚାକିରି ନପାଇ ଜନ୍ମଭୂମି ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ରାଜନୀତିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କଂଗ୍ରେସୀ, କେହି ଗଣତନ୍ତ୍ରୀ, କେହି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଓ କେହି ସୋସିଆଲିଷ୍ଟ । ଯଦି କେହି କେହି ରାଜନୈତିକ ମତବାଦ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସିଟିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ,

ତାହାହେଲେ ସେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୂରା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହେ । ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା ଉପଭୋଗ କରିବା କିମ୍ବା ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ରାଜନୈତିକ ମତବାଦ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ଘଟିଯାଇଛି । ଏମାନେ ପୁଷ୍ପିତ ପଳାଶ ବନରେ ଦେଖନ୍ତି ବିଦ୍ରୋହର ବହ୍ନି, ସ୍ଥଳପଦ୍ମରେ ଦେଖନ୍ତି ଆହତର ରକ୍ତ ଓ ଆନତ କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ାରେ ଦେଖନ୍ତି ଅନାଗତ ଯୁଗର ରକ୍ତକେତନ । ଏଣୁ ଏମାନଙ୍କ ମନ ସହିତ ଗତି କରି ଚାଲିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ସବୁଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମନରେ ମୋର ଆଉ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ କର୍ମ-ଯୋଜନାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସ୍ୱାର୍ଥର ବିଭେଦ ସତ୍ତ୍ୱେ କର୍ମ ଓ କ୍ଲେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଏକ-ପରିବାରଭୁକ୍ତର ଭାବ ଆପେ ଆପେ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ନିଦାଘର ନିରଟ ଝାଞ୍ଜିରେ ଲଙ୍ଗଳମୁନରେ ଧରଣୀର ବକ୍ଷଚିରି ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ନୂଆ ମେଘକୁ ଚାହିଁ ରହନ୍ତି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ଶେଷବେଳକୁ ସ୍ତୂପୀକୃତ ମେଘ ଘନ-ଶ୍ୟାମ ଗିରିରାଜର ମସ୍ତକରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗଣିତ ଶାଳତରୁ ଉପରକୁ ଆନତ ହୋଇଆସେ ଓ ଗର୍ଜ୍ଜନତର୍ଜ୍ଜନରେ ଦିଗନ୍ତ କମ୍ପାଇ ବାରିପାତରେ ପଲ୍ଲୀଭୂମିକୁ ସିକ୍ତ କରିଯାଏ । ସିକ୍ତଭୂମିର ସୁଗନ୍ଧ ଓ ବନ୍ୟଯୂଥିର ପରିମଳରେ ରଜପର୍ବର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ଉଦ୍‌ବେଳ ମନରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଦୋଳି ଖେଳରେ ରତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ମହାସମାରୋହରେ ରଜପର୍ବ ଶେଷ ହେବା ପରେ ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବତା ଆସି ପଡ଼େ । କ୍ଲାନ୍ତ, ସିକ୍ତ ଓ ଧାରାହତ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ସମବେତ ଯତ୍ନରେ ଧରଣୀ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ହୋଇଉଠେ ଓ ହେମନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଶୀର୍ଷ ଧାନ୍ୟରେ ଗ୍ରାମଭୂମି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଗ୍ରାମର ଏହି ଯେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କର୍ମ-ଯୋଜନା ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ମୋର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଝାଞ୍ଜିରେ, ବର୍ଷାର ଝଡ଼ରେ ବା ହେମନ୍ତର ଶୀତରେ ଏହି କର୍ମ-ଯୋଜନାର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଂଶ ନେବା ପାଇଁ ମୋର ଭୌତିକ ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ନୈତିକ ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ରହିଛି । ଏଣୁ ମୁଁ ମୋର ଜନ୍ମଭୂମିର ଖାଲି ମନରୁ ନୁହେଁ, କର୍ମରୁ ମଧ୍ୟ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।

ମନୁଷ୍ୟକୁ ସବୁବେଳେ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ଜୀବ ବୋଲି କହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ; ସେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଗତାନୁଗତିକତାର ଦାସ । ଆଭିଜାତ୍ୟର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲେ, ସେ ଅଜାଗଳ ସ୍ତନ ପରି ନିରର୍ଥକ ନେକ୍‌ଟାଇକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼େନାହିଁ । କାୟ-କ୍ଲେଶ ନ ସହିବା ଯଦି ଆଭିଜାତ୍ୟର ଚିହ୍ନ, ତାହାହେଲେ ଏପରି ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଭିଜାତ୍ୟର ଚିହ୍ନକୁ କିଏ ବା କାହିଁକି ଛାଡ଼ିବ ? ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ

କାୟ-କ୍ଳେଶ ସହିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଆଭିଜାତ୍ୟ ଛାଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଏଣୁ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ଛାଡ଼ିବା ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ତା ଛଡ଼ା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୈନିକ ଆୟ ପାଞ୍ଚଅଣା ବା ପଚିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ହୋଇପାରେ; ସେଥିପାଇଁ ଆଇନର ବାଧା ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଧର୍ମ ବା ସମାଜର ନିନ୍ଦା ନାହିଁ । ବରଞ୍ଚ ମାନବର ସମସ୍ତ ନୀତିକୁ ପଦରେ ଦଳିଦେଇ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସରେ ଧାଇଁ, ଯେ ଯେତେ ବେଶୀ ଏହି ଦୀର୍ଘ ବ୍ୟବଧାନକୁ କମ୍ କରିପାରେ, ସେ ସେତେବେଶୀ ଜୀବନ-ଯୁଦ୍ଧର ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ବୀର ବୋଲି ପରିଚିତ ହୁଏ, ସେତେ ବେଶୀ ଆଦର ଓ ପ୍ରଶଂସାର ପାତ୍ର ହୁଏ । ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନହୋଇ ଖାଲି ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମରେ ଏହି ଦୀର୍ଘ ବ୍ୟବଧାନକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ମାତ୍ର କମ୍ କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ବହୁ ପଲ୍ଲୀ-ଜନନୀ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷିତ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥବଳରେ ହେଉ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବଳରେ ହେଉ ବା ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ହେଉ, ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ରୂପେ ଉଦୀୟମାନ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ବହୁ କଳ୍ପନା ଚଳେ । ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଜୀବନରେ ସେମାନେ ପିତା-ମାତାଙ୍କ ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ ହୋଇ ଗ୍ରାମ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ଓ କୁମାରୀମାନଙ୍କ ଅପାଙ୍ଗର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ, ଗ୍ରାମ୍ୟଭୂମି ମଣ୍ଡନ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମୟ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ କି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସୁଦ୍ଧା ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣ ଦିନ ଦିନକୁ କହି କରି ମଥୁରାକୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଚାଲିଗଲା ପରି ସେମାନେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ୟଭୂମି ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେହି ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ଅନୈତିକତା ବା ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ପାରି ପାଇ ନଥିଲା । ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଓ ଗୋପୀ-ଗୋପାଳଙ୍କ ଅସୀମ ସ୍ନେହରେ ପରିପାଳିତ ହୋଇ ଶେଷବେଳକୁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରି କୃଷ୍ଣ ଗୋପପୁର ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ । ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଅନ୍ଧୀଭୂତ ହୋଇଗଲା, ପ୍ରେମମୟୀ ରାଧା ଶଶିକଳା ପରି ଦୀନା ଓ କ୍ଷୀଣା ହୋଇଗଲେ; କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ମହାଭାରତର ମହାସମରକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଚଳାଇ; ମଥୁରାଠାରୁ ଦ୍ୱାରକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି, ସେ ବିପୁଳ ରାଜ୍ୟ, ଅପରିସୀମ ବିଭବ, ଅଭ୍ରଙ୍କଷ ପ୍ରାସାଦ, ଅଷ୍ଟପାଟବଂଶୀ ଓ ଅଗଣିତ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଦ୍ୱାରକାରେ ବସିଗଲେ ! କିନ୍ତୁ ପରିଣାମ କଅଣ ଭଲ ହେଲା ? କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଭ୍ରଙ୍କଷ ପ୍ରାସାଦ ଅତଳ ଜଳଧି ତଳରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ତାଙ୍କ ନିଜ ସଂସାରର ମଦ୍ୟପ ବଂଶ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥର ଏରକାର ବନରେ ପରସ୍ପରକୁ ହାଣି ଧ୍ୱଂସ

ହୋଇଗଲେ ! ରାଜ୍ୟହୀନ, ଗୃହହୀନ, ଧନହୀନ ଓ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାହୀନ ହୋଇ ଶେଷବେଳକୁ ମହାଭାରତର କର୍ଣ୍ଣଧାର ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟର ଲତିକା-ଦୋଳାରେ ଅବଶ ଅଙ୍ଗକୁ ଢାଳିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ସୁଦ୍ଧା ଶାନ୍ତିରେ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ତାଙ୍କର ଦୋଳାୟମାନ ପଦ-ପଲ୍ଲବରେ ଅଭିଶାପ ପରି ନିଷ୍ଠୁର ଲୌହ ଶରଟିଏ ଆସି ପଡ଼ିଲା ! ଏହା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କୃତକର୍ମର ପରିଣାମ । ଯେଉଁ ପାଦ ଗୋପପୁରରେ ଗୋ-ଚାରଣ ଦ୍ୱାରା ଚର୍ମପାଦୁକା ପରି କଠିନ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଦ୍ୱାରକାର ରାଜଭୋଗରେ ନବପଲ୍ଲବ ପରି ରକ୍ତାଭ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏଣୁ ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟାଧ ମନରେ ଯେ ତାହା ହରିଣ କର୍ଣ୍ଣର ଭ୍ରମ ଆଣିଦେବ, ଏଥିରେ ବିଚିତ୍ରତା ବା କଅଣ ଥିଲା ?

ଏହି ପୁରାତନୀ ଗାଥାରେ ସତ୍ୟ ରହିଛି । ଏଣୁ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀର ବ୍ୟୂହ ଭେଦକରି ତାହା ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛି । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନବରାଜ୍ୟର ଅଭ୍ରଙ୍କଷ ପ୍ରାସାଦ ଆଉ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମାତୃଭୂମିର ଗୋପ, ବୃନ୍ଦାବନ, ଯମୁନା, ଗୋପୀ, ଗୋପାଳ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ପୂର୍ବପରି ରହିଛନ୍ତି । ପୂର୍ବ ପରି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯମୁନା ବହିଚାଲିଛି, ବୃନ୍ଦାବନର ପୁଷ୍ପିତ କଦମ୍ବରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ମୟୂରର ଉଚ୍ଛଳ ନୃତ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଦୂର ବଂଶୀ ସ୍ୱନରେ ଅନୂଢ଼ା ଗୋପକନ୍ୟାର ମନ ଅହେତୁକ ଓ ଅନାହୂତ ବ୍ୟଥାରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଉଠେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏହି ଅମର ଗାଥାରୁ ବହୁ କଥା ଶିଖିବାର ଅଛି । ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ବେଷ୍ଟନୀରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ଥୋଇ ଦିଆ ହୋଇଛି । ଏଣୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜୀବନଧାରଣର ମାନ ଅନୁସରଣ କରିବେ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ତଥାପି ବହୁ ସହସ୍ର ଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମହାନୁଭବତାର ପରିଧିକୁ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରୁ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଶ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିପାରିଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନମସ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସ୍ୱାଭାବିକ ପନ୍ଥା ଛାଡ଼ି ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରୀସୀୟ ଦେବତା ଏଟ୍‌ଲାସ୍ ପରି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଭାର ବହନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁବ୍ଜ ହୋଇ ଚାଲନ୍ତି, ସେମାନେ ଖାଲି ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଯେ ଭଲ ଗ୍ରାମବାସୀ ନୁହେ; ସେ ଭଲ ଓଡ଼ିଶା ବାସୀ ନୁହେ; ଯେ ଭଲ ଓଡ଼ିଶା ବାସୀ ନୁହେ, ସେ ଭଲ ଭାରତବାସୀ ନୁହେ ଓ ଯେ ଭଲ ଭାରତବାସୀ ନୁହେ ସେ ଭଲ ବିଶ୍ୱବାସୀ ହୋଇ ନପାରେ । ଯେଉଁମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ନିଗଡ଼ ଛିନ୍ନକରି ସେମାନଙ୍କ ମହାନୁଭବତାର ପରିଧିକୁ ପ୍ରଥମେ ପଲ୍ଲୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତବର୍ଷକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ପାରନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନମସ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

□□

ଆଳସ୍ୟ

ବିନୋଦ କାନୁନଗୋ

ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବହୁ ସ୍ଥଳରେ, ବହୁ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଉପରେ ଜୋରଦେଇ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି । ସେହି କଥାଟି ହେଲା—ଆଳସ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଶତ୍ରୁ ବା ମହାରିପୁ । ଆଳସ୍ୟ ଯେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ଚକ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଥରେ ଯଦି ଜଣେ ତା ଭିତରେ ପଡ଼ିଯିବ, ସେଥିରୁ ଉଧୁରି ବାହାରକୁ ଆସିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଆଦୌ ସହଜ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ଲୋକ ଉପାସ ଶୋଉଛି ବୋଲି କହୁଛି ସେ ଆଳସ୍ୟର ଦାସ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ବୁଝିବେ, ସେହି ଭାଷାରେ ସେମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ—"ଯିଏ ପାଟି ଚିରିଛି, ସେ ଦୁଇହାତ ଦେଇଛି ।···ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଭଳି ଯେ, ଜଣେ ଯଦି ତାହାର ଦୁଇ ହାତକୁ କାମରେ ଲଗାଇବ, ସେ ଉପାସ ଶୋଇବ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ଅଳସୁଆ ହେଲା ରକ୍ଷା ଅଛି । ସେ ନିଜର ବା ନିଜ ପରିବାରର କ୍ଷତି କଲା । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଜାତି ଯଦି ଅଳସୁଆ ହୋଇଗଲା, କଥା ସରିଗଲା । ଥରେ ଆଳସ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଗ୍ରାସକଲେ; ଏତେ ତଳକୁ ତାହାର ଅଧଃପତନ ହୁଏ ଯେ, ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆଉ ଉଠି ପାରେ ନାହିଁ । ଜଣେ ପରିଶ୍ରମ କରିଲେ ତାହାର ଉପକାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଯାଏ । ଆଳସ୍ୟ ଏହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।

ଲେଖକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ବର୍ଟନ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଆଳସ୍ୟ ହେଉଛି ଶରୀର ଓ ମନ ଉଭୟର ଧ୍ୱଂସର କାରଣ । ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ଲୋକ ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବନା ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ, ତାହା ମୂଳରେ ଅଛି ଆଳସ୍ୟ । ଅଳସୁଆ ମାଟି ସତେ ଯେପରି କି ଗୋଟିଏ କଅଁଳ ଗଦି । ସଇତାନ୍ ତାହା ଉପରେ ଆସି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଶୋଇଯାଏ । ମନକୁ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶରୀରକୁ ଯଦି କେହି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ କରିଦେଉଛି, ତାହାହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଦୋଷ । ଏକଥା ଭୁଲିଗଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ଯେ, ମନର ଧର୍ମ ହେଲା ସେ କିଛି ନା କିଛି କରିବାକୁ

ଧାଇଁବ । ଯଦି ସତ୍ କାମରେ ତାକୁ ଲଗାଇ ନପାରିଲ, ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାରେ ସେ ତତ୍ପର ହୋଇଉଠିବ ।

ଦାର୍ଶନିକ ତଥା ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଆହୁରି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଜୀବନ ଚାହେଁ ନୂତନତ୍ୱ । ଠିକ୍ ଏକାଭଳି ସବୁଦିନେ ରହିବାଟାକୁ ଜୀବନ ପସନ୍ଦ କରେ ନାହିଁ । ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ ଲୋକର ଜୀବନରେ ନୂତନତ୍ୱର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଯେତେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ନୂତନତା ବିଦାୟ ନେଇଗଲା ପ୍ରକୃତ ସୁଖ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଯାଏ । କାର୍ଲାଇଲ୍ ଯଥାର୍ଥରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଆଳସ୍ୟ ଭିତରେ ହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ନୈରାଶ୍ୟ ବସା ବାଂଧିଯାଇଥାଏ । ତୁର୍କୀଦେଶରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ସଇତାନ୍‌ର ଏଭଳି ଶକ୍ତି ଯେ, ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରି ନିଜ ସାଙ୍ଗକୁ ନେଇଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଲୋକ ଅଳସୁଆ, ସେ ସଇତାନ୍‌କୁ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ନିଜ ଦେହରେ ଆଣି ରଖିଦିଏ ।

ଲୋକ ତାହାର ଅଜାଣତରେ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ଅଳସୁଆ ହୋଇଯିବାର ଦେଖାଯାଇଛି । ଆଜି ଆଖିକୁ ଦିଶିଲାଭଳି କିଛି ଗୋଟାଏ କାମ ନକରି ଆସନ୍ତା କାଲି ବା ସପ୍ତାହକ ପରେ ଅନେକ ଭଲ କାମ କରିବ ବୋଲି ଯେଉଁ ଲୋକ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାଏ, ସେ ଅଜାଣତରେ ଆଳସ୍ୟର ଶିକାର ହୋଇଯାଉଛି । ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିବ, ଯେ ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ଅଥଚ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନକୁ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଯାଉନାହାନ୍ତି । ବହୁତ ପଢ଼ିଲା ଭଳି ହେଉଚନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କିଛି ପଢ଼ୁନାହାନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଚେଷ୍ଟର୍ ଫିଲ୍ଡ୍ କହିଥିଲେ—ଦୁର୍ବଳମନା ଲୋକଙ୍କର ଆଳସ୍ୟ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରା । ନିର୍ବୋଧ ଲୋକମାନେ ଆଳସ୍ୟ ଭିତରେ ହିଁ କାମରୁ ଛୁଟି ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଆନ୍ତି ।

ସକ୍ରେଟିସଙ୍କ ଭାଷାରେ କୁହ ବା ମାର୍କସ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ କୁହ—ଗୋଟିଏ କଥା ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ । ଜଣେ ଯଦି କିଛି ନକରୁଛି, ଆମେ କହୁ ସେ ଅଳସୁଆ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଭୁଲିଯାଉ ଯେ, ଜଣେ ଯେତିକି କାମ କରିବାର କଥା, ତାହା ଯଦି ସେ ନକଲା ବା କରିବାର ସୁଯୋଗ ନପାଇଲା, ସେ ଆଳସ୍ୟରେ ସମୟ କଟାଉଛି ବୋଲି କୁହାଯିବ । ସକ୍ରେଟିସ୍ ତ ଏତେ ଦୂରକୁ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଜଣେ ଯେଉଁ କାମ କରିଥିଲେ ସମାଜର ଅଧିକ ମଙ୍ଗଳ ହୁଅନ୍ତା, ସେ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ସେ ଯଦି ଗୋଟାଏ ମାମୁଲି କାମ କରୁଛି, ତେବେ ସେ ଜାଣି ବେକାର ବା ଅଳସୁଆ ହୋଇ ବସିଛି ।

ହେଲଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆଳସ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଆସେ; ସେ ବୁଢ଼ି ଅଣୀ ସୂତା ଭଳି ତୁମ ଦେହରେ ଗୁଡ଼ାଇହୋଇଯାଏ । ଶେଷକୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ତାହା ଲୁହା ଜଞ୍ଜିର ଭଳି ମୋଟ ଓ ଶକ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । ଯେତେବେଳେ ତାହାର ବନ୍ଧନରୁ ଖସିବା କଷ୍ଟ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଚାହେଁ, ଅନ୍ୟମାନେ ନଜାଣନ୍ତୁ ଯେ ସେ ଅଭାବ ଭିତରେ ରହୁଛି । ତେଣୁ ସେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଲୁଚାଏ । କିନ୍ତୁ ସଂସାରର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ହେଉଛି ଯେ, ସେ ନିଜଠାରୁ ଆଳସ୍ୟକୁ ଲୁଚାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଳସ୍ୟବଶତଃ ସେ ଗୋଟାଏ କାମ ନକଲେ, ନିଜକୁ ନାନା ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ବୁଝାଇଦିଏ ଯେ, ସେ କାମଟା କରିବା ଦରକାର ନଥିଲା ।

ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ପଚାରିଥିଲେ—ତୁମେ ଜୀବନକୁ କଅଣ ପ୍ରକୃତରେ ଭଲ ପାଅ ? ଯଦି ଭଲ ପାଉଛ, ସମୟ ନଷ୍ଟ କର ନାହିଁ । କାରଣ ସମୟ ବା କାଳର ସମଷ୍ଟି ହିଁ ଜୀବନ । ଯେତିକି ଦରକାର, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶୋଇଲେ ଆୟୁଷ ହାନି ହେବ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ପୁଣି ଥରେ ଚେତାଇ ଦେଉଛି ଯେ, ଆୟୁଷଟା ହେଉଛି କାଳର ସମଷ୍ଟି ।

ଆଳସ୍ୟ ଭିତରେ ବୁଡ଼ିରହିବା ଓ ନିଜକୁ ତିଳ ତିଳ କରି ମାରିବା ଏକା କଥା । ଜଣେ ଧର୍ମପରାୟଣ ଲୋକ ଥରେ କହିଥିଲେ—ଭଗବାନ ଓ ସଇତାନ୍ ପୃଥିବୀକୁ ଆସିଲେ ଶିଷ୍ୟ ବାଛିବାପାଇଁ । ଯେଉଁମାନେ କାଠ କାଟୁଥିଲେ, ଜାଲ ବୁଣୁଥିଲେ, ହଳ କରୁଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଭଗବାନ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ବାଛିନେଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ କିଛି ନକରି ଅଳସୁଆ ହୋଇ ବସିଥିଲେ, ସଇତାନ୍ ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ହିଁ ତାହାର ଶିଷ୍ୟ ବାଛିଲା ।

ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟ-ସ୍ୱଭାବକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି ନିଶ୍ଚିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଭଲ ଭାବରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଯେ, କମ୍ କାମ ଦେଲେ ଯେ ଲୋକ କମ୍ ସମୟରେ ଭଲଭାବରେ କରିଦେବ ଏହାର କିଛି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । କାରଣ ଅଳ୍ପ କାମ କରିବା ଅଭ୍ୟାସରୁ ତାହା ଭିତରେ ଆଳସ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିବ । ସେ କ୍ରମେ ଅଭିଯୋଗ କରିବ ଯେ; ତାକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା କାମତକ କରିବାକୁ ସେ ସମୟ ପାଉନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ବହୁତ କାମ ଅଛି, ସେହିମାନେ ହିଁ ସେହି ସବୁ କରିବା ପାଇଁ ସମୟ ପାଆନ୍ତି ଓ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ କାମଗୁଡ଼ିକ କରିଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥା'ନ୍ତି ଯେ, ଆଳସ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଖ ପଶିବାକୁ ସାହସ କରେ ନାହିଁ । ଆମମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିଦେଇ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଛନ୍ତି—

ସାବଧାନ ରହିବ, ନଚେତ୍ ଆଳସ୍ୟ ତୁମକୁ ଠକି ଦେବ । ସେ ଯଦି ତୁମକୁ "ଆଜି"ଟିକୁ ମାଗିଲା ଓ ତୁମେ ତାହାକୁ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଗଲ, ସେ ହସି ହସି କହିବ "ଆସନ୍ତା କାଲି"ଟିକୁ ମୋତେ ଏହା ସହିତ ଲାଭ ସ୍ୱରୂପ ଦିଅ । ସେଇଥିପାଇଁ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ, ଟିକିଏ ପୁଞ୍ଜା ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ନକରି ଯୌବନରେ ମଞ୍ଜି ପୋତି, ପ୍ରୌଢ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ସେଥିରୁ ଫୁଲ ଧରିବ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟବେଳକୁ ଫଳଭୋଗ କରିବ ।

□□

ଚାଲି ନ ଜାଣି

ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ଓ ଜ୍ଞାନର ଗରିମାରେ ଗରୀୟାନ ଭାରତର ଅତୀତ ଅନନ୍ତ ଗୌରବମୟ। କିନ୍ତୁ ସେ ଗୌରବମୟ ଅତୀତର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତ୍ରୁଟି ହୀନ ଓ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ପଦ୍ଧତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣୀୟ, ସେ ମତ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରି ହୁଏ ନାହିଁ।

କୌଣସି ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯେ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଚରମ ବିକାଶ ସାଧନ କରିବାପାଇଁ କ୍ଷମ ହେବେ ସେତିକି ନୁହେଁ—ଏପରି ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ମାନକୁ ଉନ୍ନତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜ ତଥା ଦେଶର ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତି ବିକାଶର ସହାୟକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହି ମାନଦଣ୍ଡ ନେଇ ଆମ ଅତୀତର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ।

ବ୍ରିଟିଶ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ତଣ୍ଟି କାଟିବା ପାଇଁ ମିର୍‌ଜାଫର ଯେତେବେଳେ ତାର କୁ-ଚକ୍ରାନ୍ତ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲା କିମ୍ବା ତାହାର ଅନେକ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ସହାୟହୀନ ଓ ଆଶ୍ରୟବିହୀନ ଦାରା ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାଛୁଆମାନଙ୍କୁ ଧରି ପ୍ରାଣବିକଳରେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚି ବୁଲିଲାବେଳେ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ଶିକାର କଲାପରି ସାନଭାଇ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ସେମାନଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ମାରିଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ, ସେ ଦିନର ଭାରତରେ କୌଣସି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ।

ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକ୍ ଯେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଦୌଲତାବାଦ ଓ ପରେ ଦୌଲତାବାଦରୁ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ରାଜଧାନୀ ବଦଳାଉଥିଲେ ଓ ଜଣେ ଛୋଟା ଲୋକ ଏତେ ବାଟ ଚାଲି ନ ପାରିବାରୁ ତାକୁ ଘୋଡ଼ା ଲାଞ୍ଜରେ ବାନ୍ଧି ଘୋଷାଡ଼ି ନେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ସେ ଦିନର ଭାରତରେ ଭାରତୀୟ ନାଗରିକ ଶାରୀରିକ ମାନସିକ ତଥା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶିକ୍ଷାରେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ଥିଲା ବୋଲି କଦାପି କହି ହେବ ନାହିଁ। ଯେଉଁ ଦିନ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ହରାଇବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣିଲା—

ସେଦିନର ଭାରତ କିମ୍ବା ତା ପୂର୍ବରୁ ମହମ୍ମଦ ଗଜନୀ ସୋମନାଥ ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରୁଥିବା ଦିନର ଭାରତରେ ଯେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଭଲ ଥିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ।

ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ତଥା ନାଳନ୍ଦା, ତକ୍ଷଶୀଳା, ବିକ୍ରମଶୀଳା, ପରିମଳ ଗିରି, ରତ୍ନଗିରି ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ସମସାମୟିକ ସ୍ଥିତିର ସୂଚନାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ପୁରୁଙ୍କ ବିରାଟସେନାକୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଗ୍ରୀକ୍ ସେନା ଯେଉଁଦିନ ଧ୍ୱସ୍ତ-ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା ସେହିଦିନଠାରୁ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜତ୍ୱର ଆଦିପର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସାର୍ବଜନୀନ ଜନ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କିଛି ଆଭାସ ମିଳେନି ।

ମହାଭାରତ କାଳୀନ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ହୀନ ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଗୁରୁବୋଲି ମନରେ ମାନିନେଇ ଜଣେ ଶବର ପୁଅ ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା, ନୀଚକୁଳ ଜାତ ବୋଲି କହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଶିଷ୍ୟ ସେହି ଗୁରୁଙ୍କ ସାମନାରେ ତାକୁ ଗଳାଧକ୍କା ଦେଇ ବାହାର କରିଦେଲେ । ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ତହିଁରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ମଧ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ସେହି ଶିଷ୍ୟ ପରେ ମାଟିର ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଗୁରୁବୋଲି ମାନି ଦୂରରୁ ଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନିଜେ ନିଜେ ଅସ୍ତ୍ର ସାଧନା କଲାବେଳେ କୌରବମାନେ କିପରି ତା' ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅପମାନ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଶେଷରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ମରି ଶୋଇଥିଲେ, ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ କୌରବମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର କିପରି ସେହି ଦଶା ହୋଇଥିଲା ଓ ଶେଷରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛାମତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜିଆଇଁ ଦେଇ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ସ୍ୱରୂପ ନିଜ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ କାଟି ଦେଲା ପରେ ସେ ଶବର ପୁଅ ଏକଲବ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଦୁଃଖ-ପ୍ରଦ କାହାଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଦୁଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର କୌରବମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇଁ ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଦକ୍ଷିଣାମାଗି ଜଣେ ନିରୀହ ଶିଷ୍ୟକୁ ପ୍ରାୟ ପଙ୍ଗୁ କରିଦେଲେ ।

ମହାଦାନୀ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଦାନ କରି ସାରିଲା ପରେ ମହାଯଶା ପରଶୁରାମ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ କର୍ଣ୍ଣ ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ର ନୁହନ୍ତି, ସେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ଠିକ୍ ଦଡ଼ୁଛନ୍ଦବେଳେ କର୍ଣ୍ଣ ସବୁ ଶିକ୍ଷା ପାଶୋରି

ଯିବେ । ସେହି ଅଭିଶାପ ହିଁ ଶେଷରେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର କାଳ ହେଲା । ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ଅବଶ୍ୟ ଦୂଷିତ—କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ଏପରି ଜାତିଭେଦ ବିଚାରର ଯଥାର୍ଥତା ବୁଝି ହୁଏନି ।

ସେ ଢଙ୍ଗର ଶିକ୍ଷା ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନକ୍ଷମ କରୁଥିଲା ଆଉ ଏକା ଗୁରୁଙ୍କ ପାଖରୁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିବା ସବୁ ଶିଷ୍ୟ ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମାନ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଥିଲେ ସେ କଥା ମଧ୍ୟ କହି ହୁଏନି । ସନ୍ଦପନୀ ଋଷିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହପାଠୀ ସୁଦାମାଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ଥିଲା ସେ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା ।

ରାମାୟଣ ଯୁଗର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେପରି ସନ୍ଦେହ ଦେଖାଦିଏ । ରାମାୟଣରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ବନବାସ ପୂର୍ବରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ରମ, ବନବାସ ଭିତରେ ଭରଦ୍ୱାଜ ଋଷି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଓ ପରିଶେଷରେ ସୀତାଙ୍କ ବନବାସବେଳେ ବାଲ୍ମୀକୀ ଆଶ୍ରମ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଋଷିପୁତ୍ର ତଥା ଋଷି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ଆମେ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ପାଉଁ । ମହାଜ୍ଞାନୀ ହନୁମାନଙ୍କୁ ଭେଟୁଁ, ସେତୁବନ୍ଧ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ କାରିଗରୀ-ବିଦ୍ୟାନିପୁଣ ନଳ ଓ ନୀଳ, ଭେଷଜ ବିଜ୍ଞାନୀ ସୁଷେଣ ଓ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦ ଜାମ୍ବୁବାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଶବରପଲ୍ଲୀ, ରାକ୍ଷସ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ, କପିଭଲ୍ଲୁକଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ରାମରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଧୋବା ଓ ଧୋବଣୀଙ୍କ ପରି ନାଗରିକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଯେଉଁମାନଙ୍କ କଟକ୍ଷ ଫଳରେ ସତୀସାଧ୍ୱୀ ସୀତାଙ୍କୁ ତପସ୍ୱିନୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଡ. ଏମ୍. କେ ଦାଲର ମତରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷିତ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ତାମିଲଭାଷୀ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କୁ କପି ଓ ଭଲ୍ଲୁକ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ସବୁ ଭିତରେ ଉପନିଷଦ୍-କାଳୀନ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ତରଳ ସୁନା ପରି ଜଳି ଉଠେ ଓ ଆଖି ଝଲସାଇ ଦିଏ ।

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍‌ର ଦିଓଟି ଆଖ୍ୟାନ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ସତ୍ୟକାମ ଯେତେବେଳେ ଗୌତମଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ଗୌତମ ସତ୍ୟକାମଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବଂଶ ପରିଚୟ ମାଗିଲେ । ସତ୍ୟକାମ କହିଲେ—'ଭଗବାନ, ମୁଁ ମୋ ମା'ଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ମୋ ପିତାଙ୍କ ପରିଚୟ ମାଗିଲି ସେ କହିଲେ ମୋ ପିତା କିଏସେ ସେ ନିଜେ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି—ତେଣୁ ମା'ଙ୍କ ନାମ ମୋ ନାମକୁ ମିଶାଇ ଜାବାଲାଙ୍କ ପୁତ୍ର 'ସତ୍ୟକାମ,

କେବଳ ପ୍ରକୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିଁ ବିନାଦ୍ୱିଧାରେ ଏପରି ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ, ଯାଅ, ସମିଧ ସଂଗ୍ରହ କର, ମୁଁ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ନାରଦ ସନତ୍ କୁମାରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସନତ୍ କୁମାର ପଚାରିଲେ—'ତୁମେ କ'ଣ ସବୁ ପଢ଼ି ସାରିଛ ଓ ଜାଣ ସେ କଥା ଆଗ କହ—ତା' ଶୁଣିଲା ପରେ ମୁଁ ତୁମକୁ କ'ଣ ଶିକ୍ଷା ଦେବ ସେ ବିଷୟରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବ ।'

ନାରଦ କହିଲେ—'ଭଗବାନ୍, ମୁଁ ଋଗ୍ବେଦିକ ବେଦ, ପୁରାଣ, ଇତିହାସ, ବ୍ୟାକରଣ, ରାଶିନକ୍ଷତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର, ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର, ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର, ରାଜନୀତି, ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା, ଭୂତବିଦ୍ୟା, ସର୍ପବିଦ୍ୟା, ସୂକ୍ଷ୍ମକଳା ପ୍ରଭୃତି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସାରିଛି—କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ପଢ଼ି ମଧ ମୁଁ ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନଭିଜ୍ଞ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଜାଣେ, ସେ କେବଳ ଦୂଃଖ ସମୁଦ୍ର ପାରି ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ଜଣେ ଦୂଃଖୀ—ମୋତେ ଏ ଦୂଃଖ ସମୁଦ୍ର ପାରି ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।' ଏକଥା ଶୁଣି ସାରିଲା ପରେ ସନତ୍ କୁମାର ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭକଲେ ।

ଅତୀତର ଶିକ୍ଷା ଯେ ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଶିକ୍ଷା ସାର୍ବଜନୀନ ନଥିଲା । ଜିଜ୍ଞାସୁ ଛାତ୍ର ଜ୍ଞାନୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଖକୁ ନିଜେ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲା । ଏଥିରେ ସଙ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲା—ଦାବୀ କିମ୍ବା ହକ୍‌ର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲା—ଉପାଧି ଅର୍ଜନର ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିଲା କିମ୍ବା ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ, କ୍ଷମତା ଲାଭର ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିଲା । ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ହିଁ ଥିଲା ସେ ଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଆଜି ମଧ ଆମ ଦେଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବମ୍ବେ ପାଓ୍ୱାଇରେ ଥିବା ସ୍ୱାମୀ ଚିନ୍ମୟାନନ୍ଦଙ୍କ ସାନ୍ଦିପନୀ ସାଧନାଳୟ, କାଙ୍ଗଡ଼ିର ଗୁରୁକୁଳ, ପଣ୍ଡିଚେରୀର ଅରବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରମ, ଉତ୍ତର କାଶୀରେ ଥିବା ସ୍ୱାମୀ ଶିବାନନ୍ଦ, ତପୋବନ ମହାରାଜ, ମହର୍ଷି ମହେଶ ଯୋଗୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରଭୃତି ଏଥିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ସେହି ମହାନ୍ ପରଂପରା ଅନୁସରଣ କରି ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କ, ସନ୍ଥ ବିନୋବାଜୀ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଆଜି ମଧ ଅନେକ ସତ୍ୟସାଇ ବାବା, ଆନନ୍ଦମୟୀ ମା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଏ ଧରଣର

ଶିକ୍ଷା କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣରେ ଉତ୍କର୍ଷତା ପାଇଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ହେଁ ସାର୍ବଜନୀନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅତୀତର ସେ ଶିକ୍ଷାକୁ ଆଜିର ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ସାଙ୍ଗରେ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରେ– ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସାଙ୍ଗରେ ନୁହେଁ । ଅତୀତର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ତେଣୁ ଆଜିର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଖାପଛଡ଼ା ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଯେ କୌଣସି ବିଷୟବସ୍ତୁର ଗୁଣାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ କରିବାକୁ ହେଲେ ବିଷୟ ବସ୍ତୁର ମୂଳ ଉପାଦାନ ସବୁ ପ୍ରଥମେ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ଓ ସେ ସବୁ ଉପାଦାନର ପାରସ୍ପରିକ ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ଜନିତ ଫଳାଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଦି ସେପରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାହୁଏ ତେବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ, ଏଥିରେ ଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ, ସମାଜ ଓ ସରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପାଦାନ (Variables) ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାବତୀୟ ଉପକରଣ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପାଦାନ (Constant) ।

ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପାଦାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ, ସମାଜ ଓ ସରକାରଙ୍କ ସମୂହ ସହଯୋଗର ସମର୍ଥନ ବିନା କୌଣସି ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସଫଳ ହୋଇ ନପାରେ । ଏ ଭିତରୁ ଯେ କୌଣସି ଉପାଦାନ କଳଙ୍କିତ ହେଲେ ତାହା ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଦୂଷିତ କରି ଦେବ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକ, ସମାଜ ଓ ସରକାରଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ ମିଳୁଥିଲା ବେଳେ ଓ ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷା-ପ୍ରେମୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ନ ମିଳନ୍ତି ତେବେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯେତେ ଭଲ ହେଲେ ବି ନିଶ୍ଚୟ ବିଫଳ ହେବ ।

ଛାତ୍ର ଯଦି ଦେଖେ ଯେ ସମାଜର ତଥାକଥିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ନିଜ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନାହିଁ ଓ ସେମାନେ ଯେନ-ତେନ ପ୍ରକାରରେ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଛନ୍ତି ଓ ସେଥିପାଇଁ କ୍ଷମତାର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି—ସେ ନିଶ୍ଚୟ ସେଥିରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେବ ଓ ନିଜେ ସେପରି ଆଚରଣ କରି ବସିବ ।

ସରକାର ସବୁବେଳେ ପରୋକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷାକୁ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ଧନ୍ଦାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳନ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଉଥିଲେ ହେଁ ସରକାର ଯଦି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଚାକିରି ଯଥା ଆଇ. ଏ. ଏସ୍, ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ଇତିହାସ, ଇଉରୋପ ଇତିହାସ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ, ଇଂରେଜୀ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଡାକ୍ତରୀ, ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ, କୃଷି

ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧନ୍ଦାମୂଳକ ବିଷୟବସ୍ତୁଠାରୁ ବେଶୀ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି ଓ ବେଶ-ଭୂଷା, ଚାଲିଚଳଣି, ତଥା ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି ନି; ତେବେ ସର୍ବସାଧାରଣ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ସେହି ଢଙ୍ଗର ଛାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ଚେଷ୍ଟିତ ହେବେ ।

ଅତୀତର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ଆଶ୍ରମ କେନ୍ଦ୍ରିକ ଥିବାରୁ ଅଭିଭାବକ, ସମାଜ ଓ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୂରେଇ ରହି କେବଳ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ-ସର୍ବସ୍ୱ ହେଉଥିଲା । ମନେହୁଏ ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୌଳିକଶିକ୍ଷା ସମାଜ ଭିତରେ ରହି ମଧ୍ୟ କେବଳ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ-ସର୍ବସ୍ୱ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଫଳରେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଲାନି । ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ଦର୍ଶିତ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ସୁସଂମିଶ୍ରଣରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ପଣ୍ଡିଚେରୀ ଆଶ୍ରମରୁ ବାହାରି ଆସି ସାର୍ବଜନୀନ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ତେବେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଆଜିର କଳୁଷିତ ସମାଜ ଡିପ୍ଲୋମା-ସର୍ବସ୍ୱ ଅଭିଭାବକ ତଥା ଅର୍ଥ ଅଭାବରେ ସର୍ବଦା ଜର୍ଜରିତ ସରକାରଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଫଳରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଲାବୋରେଟୋରୀ, ଛାତ୍ରଙ୍କ ହଷ୍ଟେଲ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବାସ ଗୃହ ଓ ବ୍ୟାୟାମଶାଳା ତଥା ଅବସର ବିନୋଦନ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାର ଉପକରଣ ଅଭାବରେ ଆଜିର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିଠାରୁ ଆଉ ବିଶେଷ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ରହିପାରିବ ନି ।

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍କୁଲ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାବତୀୟ ଉପକରଣ ନ ଯୋଗାଇ କେବଳ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ବଦଳାଇବା ଚେଷ୍ଟା ରେଳ ଡବାର ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ କେବଳ ନାମ ବଦଳାଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କଲା ପରି ହେବ । ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ଆଜିର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ରାଧାକ୍ରିଷ୍ଣନ୍ କମିସନ ଓ କୋଠାରୀ କମିସନ ଦର୍ଶାଇ ଥିବା ପଥ ଅନୁସାରେ ସଂସ୍କାର କରିନେବା ହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ହେବ ।

□□

ବିବର୍ତ୍ତନ

ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ

ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାଣରୁ ଆମେ ପଢ଼ୁ ଯେ ଏହି ପୃଥିବୀ ତଥା ଜୀବଜନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀଜଗତକୁ ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ଏ ସବୁର ଆବିର୍ଭାବ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସମୟର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ରୋତର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏ ସବୁର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଭଗବାନ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଚାହିଁଲେ ଆଲୋକ ଏବଂ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ସାରା ଜଗତ ଆଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଲା । ଭଗବାନ ଚାହିଁଲେ ଜୀବଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ତା'ପରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଜୀବଜନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀଜଗତ । ଥରେ ଏପରି ଭାବରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ପରେ ଐଶ୍ୱରିକ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସେସବୁ ଚାଲିଲେ ନିଜ ନିଜ ଗନ୍ତବ୍ୟପଥରେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ମତବାଦ ଆଜିକାଲି ଆଉ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଭାବୁକମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ମତବାଦ ମାତ୍ର । ସେତେବେଳକାର ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅପରିପକ୍ୱତା ଓ ଜ୍ଞାନର ସ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ପ୍ରକାର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଦର୍ଶନ ଛଡ଼ା ବାସ୍ତବ ଗବେଷଣାପ୍ରସୂତ ଓ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟାତଥ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଅନେକ ଉପାଦେୟ ଓ ବହୁଚିନ୍ତାପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓ ସେ ସବୁ ଆଜିଯାଏଁ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ସୂକ୍ଷ୍ମଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେପରି ଭାବରେ ଜ୍ଞାନର ପରିସର ଅତି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ନିଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟସବୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ତାହା ସେତେବେଳେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ମନୁଷ୍ୟର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିସମୂହକୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାରେ ଦକ୍ଷତା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃତ୍ରିମ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ତିଆରି କରି ନିଜର ଅତି ସୀମାବଦ୍ଧ ବିଭିନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀଶକ୍ତିକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଥିବାରୁ ତା ପକ୍ଷରେ ଏ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ

ପାରୁଛୁ । ତେଣୁ ବିଜ୍ଞାନର ରହସ୍ୟ ଭେଦକାରୀ ସୂକ୍ଷ୍ମଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୃଥିବୀ ଓ ଜୀବଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ କ୍ରମବିକାଶ, ମନୁଷ୍ୟର ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମୋନ୍ନତି, ଧର୍ମନୀତି, ରାଜନୀତି ଓ ଇତିହାସର କ୍ରମାଭିବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କ ମତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସମସ୍ତ ଜୀବଜଗତ—ଆମର ଏ ପୃଥିବୀ ତଥା ସାରା ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, ଦିନେ ଏପରି ନଥିଲା । କଳ୍ପନାତୀତ ଅତୀତ ଯୁଗର ସମସ୍ତ ଭୌତିକ, ଜୈବିକ ତଥା ମାନସିକ ଅବସ୍ଥିତି ଅତି ସରଳ ଅବସ୍ଥାରୁ ଜଟିଳ, ଜଟିଳତର ଓ ଜଟିଳତମ ଅବସ୍ଥା ଓ ଆକାର ଭିତର ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲାଗି ରହିଛି ଏବଂ ଏ ପ୍ରକାର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ କୋଟି ଯୁଗ ଧରି ସମୟର ଫେନାୟିତ ସ୍ରୋତବକ୍ଷରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ଏବଂ ଏହି ସରଳ କିମ୍ବା ଜଟିଳ ଅବସ୍ଥା ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେପରି ଆକାରରେ ଥାଉ ନା କାହିଁକି, ସେହି ଏକ ଆଦିମ ଜଡ଼ବସ୍ତୁର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଦେଶ ଓ କାଳ ନେଇ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ମୂଳ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ସେହି ଏକ ଆଦିମ ଅଚେତନ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ।

ଦିନ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ଆମର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିଲା; ତା' ପରେ କ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା—ତା ପରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ (ଏ ବିଷୟରେ ବହୁ ମତବାଦ ରହିଛି) ଆମର ପୃଥିବୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହସବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେହରୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ବସ୍ତୁର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣଶକ୍ତି ବଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବୁଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୃଥିବୀ ପ୍ରଭୃତି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଳ ପଦାର୍ଥର ଅଂଶବିଶେଷ ହୋଇଥିବାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଲାଗିଗଲା ଥଣ୍ଡା ହୋଇ ଘନତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପାଇଁ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଆଉ କେତେକ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଦୂରତ୍ୱ ଓ ନିଜର ଆକାର ଯୋଗୁଁ ସେହିପରି ଉତ୍ତପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି—ଆଉ କେତେକ ଗ୍ରହ ଓ ଉପଗ୍ରହ ଖୁବ୍ ଛୋଟ ଥିବାରୁ ଓ କେତେକ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ରହିଥିବାରୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଥଣ୍ଡା ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ଆମ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଅଧିକ ଶୀତଳ ହୋଇଯାଉଛି ଏବଂ ଅନେକ କୋଟି ବର୍ଷ ପରେ ଏପରି ସମୟ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ଆଉ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆମ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଜଳୀୟ ଅଂଶ କମ୍ ଥିବାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

କାଳକ୍ରମେ ବର୍ଷା ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଶୀତଳ ହେଲା ପରେ ନଦୀ, ନାଳ, ସମୁଦ୍ର ଦେଖାଦେଲା । ପରେ ପାଣିରେ ଜଡ଼ବସ୍ତୁର ମୂଳ ଉପାଦାନ ବିଭିନ୍ନ ଆଣବିକ ଓ ପରମାଣବିକ ସମ୍ମିଳନରେ ଆଦି-ଜୀବନ ଅତି ସରଳ ଭାବରେ ବିକଶିତ ହେଲା । ଏହି ଜୀବକୋଷର ଉତ୍ପତ୍ତି ପୃଥିବୀ ଇତିହାସର କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ, ତା କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏହି ସରଳ ଜୀବକୋଷକୁ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଗବେଷଣାଗାରରେ ଆଜଯାଏଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ କରି ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହାର ରାସାୟନିକ ଉପାଦାନ ଓ କ୍ରିୟାପ୍ରକ୍ରିୟା ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟମୟ ଜଟିଳତା ଅଛି ବୋଲ୍ ମନେହୁଏ ନା; କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଣବିକ ଓ ପରମାଣବିକ ଉପାଦାନର ରାସାୟନିକ ସଂସ୍ଥିତି ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପ୍ରକାର ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ଶକ୍ତିବିଶେଷର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନୂତନ ଧରଣର କ୍ରିୟାପ୍ରକ୍ରିୟା ଦେଖାଦେଲା, ଯାହାକି ପୃଥକୀଭୂତ ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ । ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ଏହା ବାହ୍ୟ ଜଗତରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ନିଜସ୍ୱରେ ପରିଣତ କରିପାରେ ଏବଂ ନିଜ ଶରୀରକୁ ଭାଗ ଭାଗ କରି କାଳକ୍ରମେ ତାର ସଂଖ୍ୟା ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇପାରେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହି ଅତି ସରଳ ଆଦିମ ଜୀବକୋଷ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାନୁଯାୟୀ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଏକକୋଷବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବ ବହୁକୋଷବିଶିଷ୍ଟ ଜଟିଳ ଜୀବରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଫଳରେ ଇତିହାସ କୋଟି କୋଟି ନୂତନ ଧରଣର ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନରେ ପୂରିଉଠିଲା । ଜଳଭାଗ ଏପରି ଭାବରେ ନାନା ଜୀବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସ୍ଥଳଭାଗ ଆବିଷ୍କାରରେ ବାହାରିପଡ଼ିଲେ ଓ ସ୍ଥଳଭାଗର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥିତି ସହିତ ନିଜକୁ ପ୍ରୟୋଜନାନୁରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଉଭୟଚର ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ସ୍ଥଳଚର ଜୀବ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ବିଜୟୀ ସେନାନୀରୂପେ ବିଚରଣ କଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଭୌଗୋଳିକ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଜଳବାୟୁ ସହିତ ଖାପଖୁଆଇ ନାନାପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଜଟିଳରୁ ଜଟିଳତର ରୂପରେ ଦେଖା ଦେଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣୀର କଙ୍କାଳ ଓ ପ୍ରସ୍ତରୀଭୂତ ଜୀବାଶ୍ମ (fossil) ମୃତ୍ତିକାର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ସବୁର ଗଠନ ସମୟ, ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ଓ ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ବହୁ ନୂତନ ତଥ୍ୟ କ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ତେଣୁ ପୃଥିବୀର ବହୁ ପୁରାତନ ଇତିବୃତ୍ତ ମୃତ୍ତିକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଲେଖାହୋଇ ରହିଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

କାଳର ଅଗ୍ରଗାମୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀର ଫେନାୟିତ ବକ୍ଷର ଅଗଣିତ ବୁଦ୍‌ବୁଦ-ଗୁଚ୍ଛକରେ କେତେ କୋଟି ଜୀବର ଯେ ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିଲୟ ହୋଇଛି, ତାର କଳ୍ପନା

ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେବେ ଏସବୁ ବୃକ୍ଷଲତା, ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଧାରାବାହିକ କ୍ରମୋନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅତି ସରଳ ଜଳଚର ଜୀବ ପରେ ପରେ ମେରୁଦଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖା ଗଲେ । କେତେକ ମାଛ, ସରୀସୃପ, ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଜାତୀୟ ଜୀବ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ତା ପରେ ଦେଖାଗଲେ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଜୀବଗଣ ଏବଂ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଗରିଲା, ଚିମ୍ପାଞ୍ଜି, ଗିବନ୍ ଓ ଓରାଙ୍ଗ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣିଷର ପ୍ରକୃତ ପୂର୍ବପୁରୁଷ । ଏମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଜନ୍ତୁଙ୍କଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ । ଏମାନେ ଫଳମୂଳାହାରୀ; ଗଛ ଉପରେ କିମ୍ବା ଗୁମ୍ଫାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ଆକାରରେ ବଡ଼ ଏବଂ ଏମାନେ ଖୁବ୍ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଗଛ ଉପରେ ବିଚରଣ କରିପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ମଣିଷର ବହୁତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାରର ମାଂସପେଶୀ, ଅସ୍ଥି, ଶିରା-ପ୍ରଶିରା ପ୍ରଭୃତି ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମନୁଷ୍ୟର ଆକାର ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା—ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହୋଇ ହାତ ଦୁଇଟିକୁ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରେ ଏବଂ ଏହାର ମେରୁଦଣ୍ଡ ସିଧାଭାବରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଟେକି ରଖିଛି; ବେକ ଲମ୍ବା, ତେଣୁ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲାଇପାରେ ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ତଫାତ୍ ହେଉଛି—ମନୁଷ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଆକାରର ଆପେକ୍ଷିକ ଅନୁପାତ । ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମତର । ହାତ ଦୁଇଟି ମୁକ୍ତ ଓ ବୁଦ୍ଧି ବେଶି ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନ୍ତୁଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ବହୁ ଗୁଣରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇପାରିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଗିବନ୍, ଚିମ୍ପାଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ଆମପରି ମନୁଷ୍ୟର ଉଦ୍ଭବ ହଠାତ୍ ହୋଇନାହିଁ । ଏ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀ ଦେଖାଯାଇଥିଲେ—ଯେଉଁମାନେ କି ମର୍କଟଜାତୀୟ ନୁହନ୍ତି କି ପୁରାପୁରି ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ନୁହନ୍ତି । ଏପରି ଅର୍ଦ୍ଧମନୁଷ୍ୟଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀର କଙ୍କାଳ ଆଫ୍ରିକା, ପେକିଂ, ଯାଭା, ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ମିଳିଛି ଏବଂ ଏସବୁ ପ୍ରକାର କଙ୍କାଳ ଓ ଜୀବାଶ୍ମ ପାଇବା ପାଇଁ ଆହୁରି ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି—ବଣମଣିଷର ପ୍ରଥମ ଆବିର୍ଭାବ ଏସିଆ, ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଲକ୍ଷଠାରୁ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ବର୍ଷତଳେ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କେତେକ ନୃ-ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଆଉ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଦଶ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଆଫ୍ରିକା ହିଁ ଏପ୍ରକାର ଆଦିମଣିଷର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମଦାତା । ତେବେ ଯେତେ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ହେଉ ନା କାହିଁକି, ମନୁଷ୍ୟ ଯେ କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନ ଦେଇ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି, ଏଥିରେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କେହି ଜଣେ ହେଲେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ବିତିଯାଇଛି,

ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସୁଦ୍ଧା ନ ଥିଲା ଏବଂ ଆହୁରି କେତେ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ବିତିଯାଇଛି ଯେତେବେଳେ କେତେକ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଜୀବଜନ୍ତୁ କିମ୍ବା ଅଧିକାଂଶ ସରୀସୃପ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀ ହିଁ ଏହି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା ନ ଥିଲା; ତା'-ପରେ ମାତ୍ର ୪।୫ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ତଳେ ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ବଣମଣିଷ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ମତବାଦ ଯେ ଏକାବେଳକେ ଠିକ୍, ଏଥିରେ କାହାରି ତିଳେ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବିବର୍ତ୍ତନର ରୂପ, ପ୍ରଣାଳୀ, ଏହାର ନିୟମ ଓ ନାନା ଦାର୍ଶନିକ ତଥ୍ୟ ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତାମତ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଧାରାବାହିକ କ୍ରମବିକାଶ ବିଷୟରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିଶେଷ ମତଦ୍ୱୈଧ ନାହିଁ ।

ମନୁଷ୍ୟ ବଣମଣିଷ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ଲକ୍ଷାଧିକ ବର୍ଷ ରହିଥିବାର ଜଣାଯାଏ—ସେତେବେଳେ ତାର ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ବଡ଼ ସରଳ ଥିଲା । ଏମାନେ ଗୁମ୍ଫାରେ ରହୁଥିଲେ କିମ୍ବା ଗଛଡାଳ ଖଞ୍ଜି ଘର କରୁଥିଲେ । ପଥରର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକାର କରି ବଞ୍ଚୁଥିଲେ—ଫଳମୂଳ ଆହରଣ ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା ଥିଲା । ଏହି ଆଦିମ ସଭ୍ୟତାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । ତା ପରେ ଦେଖାଦେଲା ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ । ଏ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଆହୁରି ବେଶି ରକମର ପଥରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଓ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ପୋଷା ମନାଇ ନିଜ କାମରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶିଖିଲେ । ଏହି ଯୁଗରେ ସାରା ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ କମ୍ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ ଦେଖାଯାଏ—ଅର୍ଥାତ୍ ୩।୪ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷକାଳ ମଣିଷ ସେହି ଆଦିମ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗରେ ରହିଥିଲା ଏବଂ ତାର ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ବଡ଼ ସରଳ ଓ ସଭ୍ୟତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରିଷ୍କୃତ ଥିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟ ତାମ୍ର ଓ ପିତ୍ତଳର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ଶିଖିଲା; ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମାଟି ଓ ତାମ୍ର-ପିତ୍ତଳର ପାତ୍ର ତିଆରି କରିପାରିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କୃଷି କରି ଶିଖିଲା—ବଳଦ, ମେଣ୍ଢା, ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଗୃହପାଳିତ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜର କାମ ହାସଲ କଲା । ଯନ୍ତ୍ରପାତି ତିଆରି କରି ପାରିଲା—ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କର ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧି ବଢ଼ି ଉଠିଲା; ସହର ଦେଖାଦେଲା ଓ ତା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ସୁମେରିୟାନ୍, ଇଜିପ୍ସିୟାନ ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟତାର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଲା । ତା' ପରେ କେତେ ପ୍ରକାରର ସଭ୍ୟତା, କେତେ ବଡ଼ ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଇତିହାସର ଲିଖିତ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତା' ପରେ

ଲୌହଯୁଗ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଯୁଗର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କରାୟତ୍ତ କରି ଦିନୁ ଦିନ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇଉଠିଲା ଏବଂ ସଭ୍ୟତାର ବହୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ଆସି ବସିପାରିଲା ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ସଭ୍ୟତା ଗତ ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷର ମନୁଷ୍ୟ-ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମବିକାଶର ଫଳ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଗତ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି କରିପାରି ନ ଥିଲା, ଦୁଇ ଶହ ବର୍ଷ ଭିତରେ ତା'ଠୁଁ ବହୁ ଗୁଣରେ ଆଗେଇ ଯାଇଛି ଏବଂ ଏହାଠୁଁ ଅଧିକ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଆଗାମୀ କେତେ ବର୍ଷ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଗ୍ରସର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ତାର କାରଣ ହେଉଛି—ଏହି କେତେ ଶହ ବର୍ଷ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ନିଜର କ୍ଷମତା ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ବିପୁଳ ଭାବରେ ପାଇଛି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାର ଚେତନା ମଧ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି । ପୂର୍ବେ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରଭାବରୁ ନିଜକୁ ପୂରାପୂରି ମୁକ୍ତ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା; ବରଂ ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ହିଁ ତାକୁ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସବୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବଦଳାଇ ପାରିବାର କ୍ଷମତା ତାର ଆସିଛି ଏବଂ ଏବିଷୟରେ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବଜଗତର ବିବର୍ତ୍ତନ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିପାରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇ ଦେଇପାରେ କିମ୍ବା କମାଇ ଦେଇପାରେ ଏବଂ ନାନା ଉପାୟରେ ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ରମବିକାଶକୁ କ୍ଷିପ୍ରତର କରି ଦେଇପାରେ କିମ୍ବା ତାର ଧାରା ବହୁ ପରିମାଣରେ ନୂତନ ରାସ୍ତାରେ ପରିଚାଳିତ କରିପାରେ । ଏହା ମାନବସଭ୍ୟତାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତିତ୍ୱ କହିଲେ ଚଳେ ।

ବହୁ ଆଗରୁ ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନ ମତବାଦର ସୂଚନା ଅନେକ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦେଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ରିଟିଶ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଡାରଉଇନ୍ ଏହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ସୁସଂଗତ ଓ ସୁଶୃଙ୍ଖଳିତ ପଦ୍ଧତି ଆକାରରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଏବିଷୟରେ ବହୁ ଗବେଷଣା ହୋଇଯାଇଛି—ଅନେକ ମୂଳ ତଥ୍ୟ ବଦଳିଯାଇଛି—କେତେ-ପ୍ରକାର ନୂତନ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଡାରଉଇନଙ୍କ ତଥ୍ୟ ଜ୍ଞାନ-ଜଗତରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଅନେକ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଲୋକେ ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ । ଆଜିଯାଏଁ ସୁଦ୍ଧା ଇଟାଲୀର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମଯାଜକ ପୋପ ଏହାକୁ ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କର ମତବାଦ ବୋଲି କହନ୍ତି । କାରଣ ଭଗବାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି-ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ

ସେପରି ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିହେଉଥିଲା ଏବଂ ମଣିଷକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ ମିଳୁଥିଲା, ଏହାଦ୍ୱାରା ସେଥିରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିଲା । ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୃଷ୍ଟି ନ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ହେଲା ବିରାଟ ବିବର୍ତ୍ତନର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ଥାନ ମାତ୍ର ଅଧିକାର କରି ରହିଛି । ଏଥିଲାଗି ସେମାନେ ଏହାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାବଳୀ ପରୀକ୍ଷିତ ସତ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ଖାମଖିଆଲି ମନୋଭାବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ବିବର୍ତ୍ତନବାଦର ସତ୍ୟତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି ଯେ, ଏହାକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଅର୍ଥ ଆଖି ବନ୍ଦକରି ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ।

ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନ ମତବାଦ କେବଳ ଜୀବନର କ୍ରମବିକାଶ ଦେଖାଇବାରେ ଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରଭାବ ବହୁଦୂରବ୍ୟାପୀ । ପୃଥିବୀର ସବୁ ରକମର ଅବସ୍ଥିତିକୁ—ଯାବତୀୟ ଭୌତିକ, ଜୈବିକ, ମାନସିକ, ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ସଂସ୍ଥା ଓ ନୈତିକ ପଦ୍ଧତିସବୁକୁ—ଏପରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ତାର କ୍ରମୋନ୍ମୀଳନ ଦର୍ଶାଇବା ହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଛି । ତେଣୁ ଏହା ଆମର ଜ୍ଞାନର ପରିସର ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ଆମମାନଙ୍କ ଆଗରେ ରଖିଦେଇ ପାରୁଛି । ଯେଉଁମାନେ କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ରହସ୍ୟମୟ ଘଟଣା ସାହାଯ୍ୟରେ ଇତିହାସକୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଅବତାରତ୍ୱ ଆରୋପ କରି ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାବଳୀକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ଧାରାବାହିକ କ୍ରମବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିହେବ, ତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଖାମଖିଆଲର କାର୍ଯ୍ୟ ହିସାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି । ଫଳରେ ସତ୍ୟର ଅପଲାପ ହେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ନାନା କୁସଂସ୍କାର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନବାଦ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଉପଯୁକ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଇତିହାସକୁ ଦେଖିବାରେ ବହୁ ସତ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇପାରିଛି ଏବଂ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଏସବୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ନାନାପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ଓ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ଲାଗି ଏହା ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି । ଯେ କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି ଯେ, ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି କିପରି ଓ କେଉଁ ସମୟରେ ହୋଇଥିଲା—କି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏହାର କ୍ରମବିକାଶ ଚାଲିଆସିଛି ଏବଂ ଏହାର ପରିଣତି କେଉଁଠି ? ତା ଅର୍ଥ ଆମେ କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ପଦ୍ଧତିରେ ଏହାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ମନୁଷ୍ୟର ମାନସିକ କ୍ରିୟା-ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବିଷୟରେ

ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ କ୍ରମବିକାଶର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଜୀବଜଗତର ଆଦିମ ଏକକୋଷ ବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବାଣୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମମାନଙ୍କର ପହଞ୍ଚିବା ଉଚିତ ଓ ସେହିଦିନଠାରୁ ଏ ସମଗ୍ର ଜୀବଜଗତର ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କଲେ ଯାଇ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟର ମନର କ୍ରିୟାପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବୁଝିହେବ । ସେହିପରି ଆଜିକାଲିକାର ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଭଲଭାବରେ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ସେହି ଉପାୟରେ ତାର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିବର୍ତ୍ତନବାଦ ବିଜ୍ଞାନରାଜ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ଉଦ୍ଭାବନ—ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜୀବ ମନୁଷ୍ୟ ବାହାର କରିପାରିଛି, ଯାହାକି ଅକ୍ଳେଶରେ ବହୁ ରହସ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଦେଇ ପାରିବ । ଏଥିଲାଗି ଏହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଏତେ ବେଶି ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଡାରଉଇନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉଦାହରଣ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଏହି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତି ଯେ ଅମର ହୋଇ ରହିବ, ଏଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

□□

ସାହିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞା

ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ

ତାହେଲେ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ରୂପ କଣ ଏବଂ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ କଣ ? ସାହିତ୍ୟର ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଅଛି ସେଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ୟକୌଣସି ଜ୍ଞାନ ବା ତାହାର ପ୍ରତିଭୂ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସହିତ ସାହିତ୍ୟର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏଥିପାଇଁ ଯଥାର୍ଥରେ ସାହିତ୍ୟିକ ତା ଯୁଗର ସବୁଠାରୁ ସଜ୍ଞ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ । ଏହାର ସତ୍ୟତା ଯେ କୌଣସି ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକଙ୍କ ଆଲୋଚନା କଲେ ଉପଲବ୍ଧି କରିହେବ । ସାହିତ୍ୟିକ ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ ନିଜର ବିଷୟବସ୍ତୁ ବୋଲି ମନେକରିବା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ସହିତ ତାହାକୁ ସନାକ୍ତ କରିବା ଅନୁଚିତ ।

ସୁତରାଂ ସାହିତ୍ୟକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ଗଭୀର ଚିନ୍ତା ବା ଅନୁଧ୍ୟାନର ବିଷୟ ବୋଲି ମନେକରିବା ଉଚିତ ହେବ । ପୂର୍ବକାଳରେ ସାହିତ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏହି ଧ୍ୟାନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରୂପେ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧ୍ୟାନର ବୀଜ ସାହିତ୍ୟରେ ରହିଅଛି ଏବଂ ସେହିଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ ବା ଆମଦେଶର ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ମତର ସାରବତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିହେବ । ଆରିଷ୍ଟଟଲ ଯଦି ସାହିତ୍ୟକୁ ଦର୍ଶନ ସହିତ ସମାନ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ ତେବେ ଆମ ଦେଶର ସମାଲୋଚକମାନେ କାବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ତାକୁ 'ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷେଷୁ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ କରାଯାଇଥିବା ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ ସାହିତ୍ୟର ନିଜ ପ୍ରକୃତି ନିଜର ମାର୍ଗଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରକୃତିକୁ ଯଦି ଅନୁଧ୍ୟାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମେ ଆଲୋଚନା କରୁ ତେବେ ସାହିତ୍ୟରୁ ଜାତ ଆନନ୍ଦ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଏହି ଆନନ୍ଦ ଅନେକ କାରଣରୁ ଜାତହୁଏ । ତାହାକୁ ଆଧାର ଓ ଆଧେୟ ଏହି ଦୁଇଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ଆଧାର ବା ଆଙ୍ଗିକର ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ତା ଆବଶ୍ୟ ଆଧେୟଠାରୁ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହି ପ୍ରଭେଦକୁ ଗ୍ରହଣକରି ଦେଖିଲେ

ଆଙ୍ଗିକଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟିକ ନଗ୍ନ ବିଷୟବସ୍ତୁ ବା ବର୍ତ୍ତମାନର ବିଫଳ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଜୀବନ ଉପରେ ତାହାର ଆଧିପତ୍ୟ ସୂଚିତ କରେ ଏବଂ ଏହି ଆଧିପତ୍ୟ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଯୋଗୁଁ ଯାହା ଅସୁନ୍ଦର ବା ସାଧାରଣ ତାହାର ସୁନ୍ଦର ଓ ଅସାଧାରଣକୁ ରୂପାନ୍ତର ହୁଏ । ଏହି ଆଙ୍ଗିକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଉଛି ଶୈଳୀ ଏବଂ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ । ଏହି ଶୈଳୀ ଦ୍ୱାରା କବିର ଚାତୁରୀ, କଳ୍ପନା ନୈପୁଣ୍ୟ ସୂଚିତ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଆରିଷ୍ଟଟଲ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ (metaphor) କୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ କବି ପ୍ରତିଭାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱାକ୍ଷର ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସେକ୍‌ସପିୟର ଓ କାଳିଦାସଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏହି ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରଭୂତ ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ ଏବଂ ଏହି ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ ତାହା କବିର କଳ୍ପନାର ପରିଚୟସୂଚକ; ଏଥିରେ ଯେଉଁ ରମଣୀୟତା ତାହାକୁ "କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଯନ୍ନବତା ମୁପୈତି" ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇପାରେ ଏବଂ ଏହି ନୂତନତା ଯଦି ସେକ୍‌ସପିୟରଙ୍କର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିସ୍ମୟର ସଞ୍ଚାର କରେ ତେବେ କାଳିଦାସଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମହନୀୟ ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇପାରେ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଧେୟକୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଏହି ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ତରନୁଭୂତି (feeling into) ଓ ସହାନୁଭୂତି (feeling with) ତଥା କ୍ୟାଥାରସିସ୍ ଯୋଗୁଁ ହୋଇପାରେ । ଆଣ୍ଟିଗନି, ଲିୟର, ଡ଼ିମିଟ୍ରି କାରମାଜୋଭ, ରାଜପୁତ୍ର ଅଣ୍ଡ୍ରି, ସୁକ୍ରୁଜାନି, ବରଜ ପଧାନ ଏହି ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଲକ୍ଷିତ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୁଣର ନିଦର୍ଶନ । ସାହିତ୍ୟକୁ ଯଦି ମାଇମେସିସ୍ ବୋଲି ଏକପକ୍ଷରୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ତେବେ ଏହା ଚରିତ୍ର ଓ ତାହାର କର୍ମର ଅନୁକରଣ । ଏହି ଅନୁକରଣ ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ ଓ ସାଧାରଣ ଏହି ତିନି ସ୍ତରର ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ଚରିତ୍ରର କର୍ମକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ଜୀବନର ପ୍ରତିଫଳନ ସେଥିରେ ଦେଖୁଁ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତିମ ପରିଣତିକୁ ସତ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ବା ଏହି ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବାର ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ମତପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି ।

ଏହି ଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୃତିକୁ ବିଚାର କଲେ ଏହାକୁ କମିକ୍ ଓ ଟ୍ରାଜିକ୍ ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ଦୁଇ ଜାତୀୟ ଅନୁଭୂତି ମନୁଷ୍ୟର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ଜାତୀୟ ଜ୍ଞାନ ଡ଼ି କ୍ୟାନ୍‌ସିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'Literature of power' ମଧ୍ୟରୁ ହିଁ ଜାତ ହୁଏ । ସାହିତ୍ୟିକ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକୁ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅବଲୋକନ କରି ଶେଷରେ ତାହାର ସ୍ୱକୀୟ ଜୀବନ ଦର୍ଶନ ବା ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହି ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର

ଆରମ୍ଭ ସାଧାରଣ, ଦୈହିକ ଓ ପାର୍ଥିବ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ଏବଂ ଏହାର ସମାପ୍ତି ସେହି ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଅପାର୍ଥିବ ଜଗତରେ ଯାହା କେବଳ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ବା ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଏହି ଜୀବନର ସମାଲୋଚନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଲେଖକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନର ସାହାଯ୍ୟ ନିଏ ଏବଂ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାଜନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି, ସମାଜନୀତି, ବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦିର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସେ । ଏହାକୁ ଜଡ଼୍ ପୃଥିବୀର ଫଳ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ତାହାର ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଏ ସମସ୍ତର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରେ, ସେତେବେଳେ ଏହାର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ବା କମେଡ଼ିର ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସାଧାରଣତଃ ମନେ କରାଯାଏ ଯେ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୋପାନ, କାରଣ ସୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ, ଅନିଷ୍ଟର ଇଷ୍ଟ ସହିତ ଯେଉଁ ସଂଘର୍ଷ ମନୁଷ୍ୟର ଅନୁଭୂତିର ଗମ୍ଭୀରତମ ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରେ ତାହା ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ପ୍ରତିଫଳିତ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ପେଟସ୍ କହନ୍ତି, "ଜୀବନ-ବୃକ୍ଷ ଓ ଏଥିସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଇଷ୍ଟ ଓ ଅନିଷ୍ଟର ଜ୍ଞାନ ମଣିଷର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ୍ ଉପଲବ୍ଧି । କିନ୍ତୁ ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ଯଦି ଏହି ବୃକ୍ଷକୁ ଆବୃତ କରି ରହିଥିବା ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ଜଞ୍ଜାଳରେ ହିଁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ତେବେ ଏହି ଉପଲବ୍ଧି ଆସେ ନାହିଁ । ଟ୍ରାଜିକ୍ କଳାର ପ୍ଲାବନ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୀମା, ଅବରୋଧ ଓ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆମମାନଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଧ୍ୟାନର ଗମ୍ଭୀରତା ଓ ଘନିଷ୍ଠତାରେ ନିକ୍ଷେପ କରେ ।" କିନ୍ତୁ ଲେଖକ ଯେତେବେଳେ ମନନଶୀଳତା ଓ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ସହି ଏହି ଜୀବନ ବୃକ୍ଷ ଆରୋହଣ କରେ ତାହାର ଶିଖରରେ ସେ ଯାହା ପରିଦର୍ଶନ କରେ ତାହାକୁ କେବଳ ଟ୍ରାଜେଡ଼ିର ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ବୋଲି କହିବା ଉଚିତ୍ ହେବନାହିଁ । ସ୍ପେଟସ୍‌ଙ୍କର 'Starlit Dome'ର ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ପାଠକଲେ ବୁଝି ହେବ । ମାନବ ଜୀବନ ସ୍ଥୂଳ ଭୌତିକ ପତ୍ତନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ତରଯାଏ ବ୍ୟାପ୍ତ । ଏହି ଜୀବନକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିବା ସାହିତ୍ୟିକର ଧର୍ମ । ତାହା ସମ୍ପାଦନ କଲାବେଳେ ସେ ଯଦି ମିଳନାନ୍ତ ବା ବିୟୋଗାନ୍ତ, ସୁଖବାଦ ବା ଦୁଃଖବାଦ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନକୁ ଆବଦ୍ଧ କରେ, ତେବେ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ରୂପ ବା ସତ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ଦର୍ଶାଇ ପାରେ ନାହିଁ । କୀଟସ୍ କହନ୍ତି, ପୃଥିବୀରେ ଏକମାତ୍ର କବି ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ଅର୍ଥରେ କବି ନୁହେଁ । କାରଣ ତାର ନିଜସ୍ୱ ପରିଚୟ ନାହିଁ ଓ ସେ ଅହର୍ନିଶି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୂପକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେବାରେ ଯତ୍ନବାନ । ସେଥିପାଇଁ ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କୁ ସେ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କର ଏହି ଅତିମାନବତା ତାଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରିଥିଲା । ଆୟାଗୋ ଓ ଆୟାକିମୋ ସହିତ ଇମୋଜେନ୍‌କୁ ଯେଉଁ ଲେଖକ କଳ୍ପନାରେ ସମାନ ଆସନ ଦେଇପାରେ ତା'ର

ଉଦାରତା ଓ ମାନବିକତା କେବଳ ଅତିମାନବ ସ୍ତରର । ସେଥିପାଇଁ କବି ସମ୍ପର୍କରେ କୀଟସ୍ ପୁଣି କହନ୍ତି—ସେ ନିଜେ ନୁହେଁ, ତା'ର ନିଜର ନାହିଁ, ସେ ସବୁ, ପୁଣି କିଛି ନୁହେଁ, ତାର ଚରିତ୍ର ନାହିଁ । ସେ ଉଭୟ ଆଲୋକ ଓ ଅଂଧାର ଅନୁଭବ କରେ । ସେ ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ବଞ୍ଚି ରହେ । ଅବଶ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇଁ ଲେଖକ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ବା କମେଡ଼ିର ମାଧ୍ୟମ ଗ୍ରହଣ କରେ । ସାଧାରଣତଃ ଟ୍ରାଜେଡ଼ିର ଘନିଷ୍ଠତା ବା ତୀବ୍ରତା କମେଡ଼ିଠାରୁ ଅଧିକ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ଓ ଭାଗବତ, ମହାଭାରତ ବା Paradise lost ପରି ମହାକାବ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସମଧର୍ମୀ । କିନ୍ତୁ ଲେଖକଙ୍କର ନିଜର ମତ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ସେ ଜୀବନକୁ ଯେତିକି ଗମ୍ଭୀର ଓ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରେ ତାହାର ଲେଖାର ମୂଲ୍ୟ ସେହି ଅନୁପାତରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । କୀଟସ୍ଙ୍କ ମତରେ ଯେ କୌଣସି କଳାର ପରାକାଷ୍ଠା ତାର ଘନିଷ୍ଠତା ଓ ଗମ୍ଭୀରତାରୁ ବୁଝାଯାଏ । ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଫଳରେ କଳା ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସତ୍ୟ ଓ ସୁନ୍ଦରର ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରେ । କୀଟସ୍ ଅବଶ୍ୟ ଏହି ସତ୍ୟକୁ ସମ୍ୟକ୍ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ କେବଳ ଅନ୍ୱେଷଣକାରୀ ଓ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ("ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲ ଓ ମନ୍ଦର ଭାରସାମ୍ୟ ଦେଖିପାରୁନାହୁଁ । ଆମେ ସବୁ ସତେ ଯେପରି କୁହେଳୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛୁ ।") ଅନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଏହି କୁହେଳିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଜ୍ୟୋତି ଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୀଟସ୍ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଧର୍ମ ହେଉଛି "gusto" ବା ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ । ଜୀବନକୁ ସମସ୍ତ ଦିଗରୁ ଉପଭୋଗ କରି ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରୟାସୀ ଥିଲେ । କୀଟସ୍ ଓ ମିଲଟନ୍ଙ୍କୁ ତୁଳନା କଲେ ସାହିତ୍ୟର ଦୁଇଟି ମାର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । କୀଟସ୍ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ଏହି ପାର୍ଥିବ ଜଗତ ମଧ୍ୟରୁ ଆହରଣ କରି ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ମାନବିକ ଜୀବନ ଦର୍ଶନରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମିଲଟନ୍ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମରୁ ଅତିପାର୍ଥିବ ଜଗତକୁ ନିଜର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ଏହି "ସୁନ୍ଦର ଧରଣୀ" ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟର ଈଶ୍ୱର ଓ ନିୟତି ସହିତ ସମ୍ପର୍କକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଦାର୍ଶନିକ ଜ୍ଞାନ ।

"Of Providence, Foreknowledge, Will and Fate—
Fixed fate, free will, foreknowledge absolute."

କିନ୍ତୁ କୀଟସ୍ ମାନବ ଜୀବନକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ତା ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ଚିରନ୍ତନ ତାହାକୁ ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି ।

□ □

ବିପ୍ଳବ

ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଏବେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଆମ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବ ଦରକାର । ଅର୍ଥାତ୍ ଯିଏ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ଥିତିରେ ଆଦୌ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ସେମାନେ ବିପ୍ଳବ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସନ୍ତ୍ରୀ ଆଜି ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ଆମ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ବିପ୍ଳବ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । କେହି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଏପରି କହୁଛନ୍ତି, କେହି ବା ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଏପରି କହୁଛନ୍ତି । ସେଦିନ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଓ ଅତି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ଯିଏ କି ନିଜର ଅଫିସ ହାକିମ ଓ ଗସ୍ତଜମ ବ୍ୟତୀତ ଦୁନିଆରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଉ କିଛି ହେଲେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ପୋଲିସ ଅଫିସରଙ୍କ ଆଗରେ ସିଏ ବି ଆପଣା ଭିତରେ କୌଣସି ଅନିର୍ଣ୍ଣୀତ ଗହ୍ୱରରେ କେଉଁ ଅନିଶ୍ଚିତ ଜ୍ୱାଳା ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ପରି ହଠାତ୍ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରି କହିପକାଇଲେ, ଏ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବ ଅତି ସତ୍ୱର ଅବଶ୍ୟ ଦରକାର । ଭାରତୀୟ ଜନସମାଜର ସହିବାର ସୀମାରେ ସେ ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ସେ ହୁଏତ ଆପଣା ସହିବା ଶକ୍ତିର ସୀମାରେ ହିଁ ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ବିପ୍ଳବ ସମସ୍ତେ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତେଣୁ କାରଣ ଓ ଅକାରଣରେ ସମସ୍ତେ ବିପ୍ଳବର ଆରୋପଣ ବି କରୁଛନ୍ତି । ଆମ ଜୀବନ-ଫସ୍ଥାନର ପୁରୁଣା ଚାଲିଚଢ଼ାକୁ ଏକାବେଳକେ ଓଲଟି ଦେବାକୁ ସମସ୍ତେ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ହୁଏତ ସେହି କାରଣରୁ କୋଉଠି କୋଉ ଗାଈକୁ ଚାଲ ଓଲଟୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ହର୍ଷ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ହର୍ଷଦାହର ଉତ୍ତେଜନାରେ ପଡ଼ି ସେମାନେ ସେଇଟାକୁ ସେମାନଙ୍କର ଅତି ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ ବିପ୍ଳବର ଏକ ପୂର୍ବସୂଚନା ବୋଲି ଭାବିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି । ଆଗେ ଆମେ ସମାଜରେ ସୁନାପୁଅ ହେବାକୁ ବା ବୋଲାଇବାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲୁ; ଏବେ ହୁଏତ ବିପ୍ଳବୀ ହେବାକୁ ବା ବୋଲାଇବାକୁ ଭଲପାଉଛୁ । ଆଗେ ଆମେ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ନାଆଁ 'ସୁଶୀଳ', 'ସୁଶାନ୍ତ' ବା

'ସୁକୁମାର' ବୋଲି ଦେଉଥିଲୁ । ଏବେ 'ବିପ୍ଳବୀ' ବୋଲି ଦେଲୁଣି । ଏପରି ନାଆଁରେ ଆମର ପିଲାଏ ଏବେ ବେଶ୍ ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ବି ଅନୁଭବ କଲେଣି । ଆମ ଚାରିପାଖରେ ଆମେ ବିପ୍ଳବ ବ୍ୟତୀତ ସତେ ଅବା ଆଉ କିଛିହେଲେ ଦେଖିପାରୁ ନାହୁଁ । କିଏ ନୃତ୍ୟ ଜଗତରେ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । କେଉଁ ତାରକା ଚିତ୍ର-ଜଗତରେ ବି ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଗୋଆଲିଅର ବା ଗୋରଖପୁରରେ କେଉଁ ଲୁଗାକଲ ସୁଟ୍ ଓ ସାର୍ଟଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ତ ପୁଣି କେଉଁ ପ୍ରକାଶକ ବହିର ଗେଟ୍ଅପ୍ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । କିଏ ଫେସନ ଜଗତରେ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ତ ଆଉ କିଏ ମଡ଼େଲ ଜଗତରେ ବି ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ବିପ୍ଳବ କହିଲେ ଆଗେ ଆମେ ରୁଷବିପ୍ଳବ, ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ବା ଶିଳ୍ପବିପ୍ଳବ ଆଦି ଇତିହାସର କେତୋଟି ବିଶେଷ ଘଟଣାକୁ ବୁଝୁଥିଲୁ । ସଂସାରର ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ାକ ସେତେବେଳେ ଆମର ହାତଆଙ୍ଗୁଠି ଆଗରେ ଗଣିହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଯୁଗରେ ହୁଏତ କେବଳ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଏବେ ବିପ୍ଳବ ପଦେ ପଦେ ହେଉଛି, ବିପ୍ଳବ କଥା କଥାକେ ହେଉଛି, ଥଳଅଥଳରେ ଧୂମାଳ ଉଠୁଛି ଏବଂ ଥଳଅଥଳରେ ବିପ୍ଳବର ନାଆ ପଡ଼ୁଛି । କିଏ କହୁଛି ଆମେ ଚାହୁଁ ବା ନ ଚାହୁଁ ଆମକୁ ଓ ଆମର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱକୁ ନେଇ ଏକ ତୁନ୍‌ତାନ୍ ବିପ୍ଳବ ଏବେ ନିରନ୍ତର ଚାଲିଛି । ବିନା ଶବ୍ଦରେ ଷ୍ଟୋଭ ଜଳିଲା ପରି ଓ ବିନା ଘୁଘୁରେ କେଟ୍‌ଲିମାନ ଚାଲିଲା ପରି ଏହି ତୁନ୍‌ତାନ୍ ବିପ୍ଳବ ଚାଲିଛି । ତୁନ୍‌ତାନ୍ ହୋଇ ବରଡ଼ାମାନ ଖସିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି; ଖାଲି ଖସିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଛନ୍ତି । ହସିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ କି ମୋ' ଦିନକାଳ ଆସୁଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ବି ବେଳ ନାହିଁ । ଆମ ସାମୂହିକ ଓ ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନର ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଉପରେ କେତେ କୃତ୍ରିମ ବିପ୍ଳବର ହାବେଲୀମାନ ଯେ ଉପଗ୍ରହ ସଦୃଶ କେତେ କେତେ ନୂଆ କକ୍ଷରେ ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଓ ଆମକୁ ନୋଟିସ୍ ନ ଦେଇ ଆମର ଜୀବନକୁ କେତେପ୍ରକାରେ ଯେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସେ କଥା ଆମକୁ ବି ଜଣା ନାହିଁ ।

ସରକାରୀ ପତାକା ତଳେ ସଭାରେ ବି ଆମକୁ ଆମ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିପ୍ଳବର କଥା କହୁଛନ୍ତି; କଳାପତାକା ଧରି ସଡ଼କ ଉପରେ ଯାଉ ଯାଉ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବିରୋଧୀମାନେ ବି ବିପ୍ଳବର କଥା କହୁଛନ୍ତି । ମଜଦୁରମାନେ ଧର୍ମଘଟ କରି ମାଲିକମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରୁଛନ୍ତି । ମାଲିକମାନେ କାରଖାନା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରୁଛନ୍ତି । ମହଙ୍ଗାଭତ୍ତା ବଢ଼ାଅ ବୋଲି ଦାବୀକରି ତଳିଆ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବିପ୍ଳବ କରୁଛନ୍ତି । ମାହାଲିଆ ଭତ୍ତାମାନ ବଢ଼ାଇ ଆମକୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକାର ସମପଦସ୍ଥ ବାବୁମାନଙ୍କ ପରି ହେବାକୁ ଦିଅ ବୋଲି

ଦାବୀକରି ଆମ ହାକିମମାନେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ କରୁଛନ୍ତି । ରେଳଗାଡ଼ି ଅଟକାଇ, ଶିକ୍ଷାଅଫିସର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଘେରାଉ କରି ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ବର୍ଜନ କରି ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ବିପ୍ଳବ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସମଧର୍ମୀ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବି କମ୍ କାମ କରି ଓ ବେଶି ଦାବୀ କରି ବିପ୍ଳବର ବଜାରରେ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଉତ୍ତେଜିତ ଦଳର ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ସଉଦା କରି ବାହାରୁଛନ୍ତି । ଆଗେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାଘରୁ ବାହାର କରି ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ବି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାଘରୁ ବାହାର କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ପ୍ରବୀଣ ଓ ପୁରାତନମାନଙ୍କୁ ସତେ ଅବା ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅବଜ୍ଞା କରିବାଲାଗି ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟିକ ଆପଣାକୁ ବିପ୍ଳବୀ ବୋଲି କହୁଛି । ତାକୁ ଟିକିଏ ନିକଟରୁ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମନେହେଉଛି, ସତେ ଯେପରି ସେ ସାହିତ୍ୟିକ ହେବା ଆଗରୁ ପ୍ରଥମେ ବିପ୍ଳବୀ ହିଁ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି; କାରଣ କେଉଁ କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ବେଲ ମାନିଥିବା ପରି ସିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ଅପେକ୍ଷା ବିପ୍ଳବଟାକୁ ଚିହ୍ନିବା ଲାଗି ହିଁ ଯେପରି ଆପଣାର ଭବ୍ୟତମ ଧର୍ମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆମ ଦେଶରେ କେତେ ନାମରେ କେତେ ବିପ୍ଳବ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଉଭୟବିଧ ଶିବିରରୁ ଏହିସବୁ ବିପ୍ଳବର ଡାକରା ଦିଆଯାଉଛି, ଉଭୟବିଧ ମଞ୍ଚ ଉପରୁ ବିପ୍ଳବର ନହବତ୍ ବାଜୁଛି । ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଦେଶକୁ ଚଳାଉଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ସରକାରୀ ଅଫିସରମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବା ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସରକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀବିକାଶ ଯୋଜନାକୁ ବେଶ୍ କେତେଦିନ ଲାଗି ଏକ ତଥାକଥିତ 'ନୀରବ ବିପ୍ଳବ' ବୋଲି କହିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଏଇ ନୀରବ ବିପ୍ଳବରେ ବିପ୍ଳବ ନ ଥିଲା କି ନୀରବତା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । କାରଣ ଏହାକୁ ନେଇ ଦିଲ୍ଲୀସ୍ତରରୁ ଆମ ବ୍ଲକସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଠି ବିପ୍ଳବକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ପ୍ରଧାନତଃ କୋଳାହଳ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିଲା । ସେହି କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟ ଏବେ କ୍ରମେ ଧିମେଇ ଆସିଥିବା ପରି ମନେହେଉଛି । ଅଫିସରମାନଙ୍କ ସମେତ ସରକାରୀ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏବେ ପରିବାର ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ବିପ୍ଳବର ନୂତନତର ସ୍ଲୋଗାନ୍ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେଣି । ସେମାନେ ଏବେ ତାହାରି ସକାଶେ ଅଧିକ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଛନ୍ତି ଓ ଅଧିକ କାଗଜ ଚପୁଛନ୍ତି । ଏପରି କରି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବିପ୍ଳବରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି । ଏଥିମାତ୍ର ଏପରି କରି ସେମାନେ ହୁଏତ ଅସଲ ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ଓ ବିଳମ୍ବିତ କରିଦେବାରେ ହିଁ ଅଧିକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଆମଦେଶରେ ଭାଷାକୁ ନେଇ ଯେ ବିପ୍ଳବ ହୋଇପାରେ, ଗାଈର ଲାଙ୍ଗୁଳ ଧରି ଧର୍ମମଠର ମହନ୍ତ-

ଗୁରୁମାନେ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କର ନାମ ନେଇ ବିପ୍ଳବ କରିବାକୁ ବାହାରି ପାରନ୍ତି । ଆମେ ଗତ କେତେବର୍ଷର ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକରେ ତାହାର ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛୁ । ଆମ ଦେଶରେ ଜାତିକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ହୋଇପାରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଓ ଗୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ରରୂପେ ଆପଣାକୁ ଗଢ଼ିବା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଓ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିବା ଏହି ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମେ ବିପ୍ଳବର ବାନାଧରି ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡଜାତିକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡଜାତି ସହିତ ବେଶ୍ ଲଢ଼ାଇ ଦେଇପାରୁ । ଏସବୁ କଥା କେବଳ କଳ୍ପନା ବା ସମ୍ଭାବନା ନୁହେଁ; କାରଣ ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଏସବୁ ଆମ ଦେଶରେ ନାନା ନାମରେ ଓ ନାନା ଢଙ୍ଗରେ କେତେ କେତେ ଜାଗାରେ ଘଟିଯାଉଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଘଟିଛି, ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଘଟିଛି । ଅତୀତରେ ଘଟିଛି ହୁଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅଦମିତ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଘଟିବାରେ ଲାଗିଛି; କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ତଥାକଥିତ ବିପ୍ଳବ ଭିତରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ସର୍ବସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣକୁ ଅବଶ୍ୟ ବାରି ରଖିବା । ସରକାରୀ ତଥା ବେସରକାରୀ ଏହିସବୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିପ୍ଳବରେ, ତାହା ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ସବୁଥିରେ ରାଜନୀତିବାଲାଏ ହିଁ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ବିପ୍ଳବ ଧର୍ମକୁ ନେଇ ହୋଇଛି, ଗୋମାତାକୁ ନେଇ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ହିଁ ଏହିସବୁ ବିପ୍ଳବରେ ମୂଳ ପ୍ରେରଣା ଓ ମୂଳ ପ୍ରେରକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ଯେଉଁମାନେ କ୍ଷମତାରେ ଅଛନ୍ତି, କ୍ଷମତାରେ ତିଷ୍ଠି ରହିବା ଲାଗି ସେମାନେ ଅନୁରୂପ ବିପ୍ଳବର ବଖାଣ କରି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନକୁ ଫସୁଲାଇ ରଖିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ କ୍ଷମତାରେ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ କ୍ଷମତାସୀନମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଆପେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ମତଲବରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନକୁ ଉଖାରି ଦେବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ଓ ଯାହା କରିଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ହିଁ ବିପ୍ଳବ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଆମ ଦେଶରେ ନେତା ବଦଳିଛନ୍ତି, ସ୍ଲୋଗାନ୍ ବଦଳିଛି । ଆମ ରୋଷ ଓ ଅସନ୍ତୋଷଗୁଡ଼ିକର ନିମିତ୍ତମାନ ବଦଳି ଯାଇଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବା ପରେ ଆମ ଦେଶରେ ଯାହାସବୁ ଆଗ ବଦଳିବା ଉଚିତ ଥିଲା ଓ ଯାହାସବୁ ବଦଳିଥିଲେ ଏଠି ଯଥାର୍ଥରେ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିଥାନ୍ତା, ସେ ସବୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଦଳି ନାହିଁ ।

ବିପ୍ଳବ କେତେ ରକମର; କାରଣ ବିପ୍ଳବୀ କେତେ ରକମର । ମୂଳତଃ ମଣିଷ ହିଁ ବିପ୍ଳବ କରେ, ମଣିଷ ହିଁ ବିପ୍ଳବର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ ଓ ବିପ୍ଳବର ମଞ୍ଚ ମୋଡ଼େ । ସେଦିନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭାଷଣ ଦେଇ କହିଲେ ଯେ, ସ୍ଲୋଗାନ ଦ୍ୱାରା ବିପ୍ଳବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତକଥା,

କିନ୍ତୁ ହୁଏତ ଅସଲ କଥାଟି ଏଡ଼େଇଦେବାକୁ ସିଏ ତାହାପରେ ମିଛ କଥାଟିଏ ବି କହିଲେ । ସେ କହିଲେ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ବିପ୍ଳବ ହୁଏ । ମୁଁ କହିବି ମଣିଷଙ୍କ ଚାହିଁଲେ ଯାଇ ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳ ବିପ୍ଳବର ସାଧନାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଣି କେତେକ ଅନ୍ୟକାମୀ ମଣିଷ ଚାହିଁଲେ ବି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନେକ ମଣିଷ ପ୍ରତାରିତ ମଧ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଧରି ଆମଦେଶ ଓ ଆମର ସମାଜକୁ ଦେଖି ଆସିଥିବା କୌଣସି ପାଠକକୁ ଏ କଥା ବୁଝାଇ କହିବା ହୁଏତ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ ପୁରୁଣା କଥାଟିର ଖିଅ ଧରି ଆମେ କହିବା ଯେ ବିପ୍ଳବ କେତେ ରକମର, କାରଣ ବିପ୍ଳବୀ କେତେ ରକମର । ସ୍ଲୋଗାନ୍ ବିପ୍ଳବ କରେ ନାହିଁ, ମତବାଦ ବିପ୍ଳବ କରେ ନାହିଁ, ବିପ୍ଳବୀର ଦୃଷ୍ଟି ହିଁ ବିପ୍ଳବକୁ ଅସଲ ବା ନକଲି ଅର୍ଥ ଦେଇଥାଏ । ବିପ୍ଳବୀର ଦୃଷ୍ଟି ଯେତିକି ପ୍ରଶସ୍ତ ହୁଏ, ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ପ୍ରଶସ୍ତ ହୁଏ । ବିପ୍ଳବୀର ଦୃଷ୍ଟି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଆସିଲେ, ତାହା ଯେ କୌଣସି କାରଣରୁ ବା ଅକାରଣରୁ ହେଉ ପଛକେ ସକଳ ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ଆସ୍ଫାଳନ ସତ୍ତ୍ୱେ ତାର ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ । ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସକାଶେ ଏ ଦେଶରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ ହୋଇଯିବା ପରେ ଆମେ ଆପଣାର ଦେଶକୁ କିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ିବା, ତତ୍କାଳୀନ ନେତୃତ୍ୱର ଏ ବିଷୟରେ ଏକ ସମଗ୍ର ଓ ସଙ୍ଗତ ଦୃଷ୍ଟି ସବୁବେଳେ ରହି ଆସିଥିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିଥିଲେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଶୋଇବାକୁ ଚାଲିଯିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଜାତି ବା ସମୂହ ହିସାବରେ ଯେ ଆମର ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ନ ଥିବ, ସେତେବେଳର ନେତୃତ୍ୱ କଦାପି ଏପରି ଚିନ୍ତା କରୁ ନ ଥିଲା । ଆମ ହାତକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିଲେ ଆମେ ତାହାପରେ ଆମ ସମାଜକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛାଞ୍ଚରେ ତିଆରି କରିବା—ପ୍ରଧାନତଃ ସେଥିଲାଗି ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁ । ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଲାଗି ବିକାଶର ବାଟକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଏଠି ଏକ ଯୋଗ୍ୟତର ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ; ମଣିଷର ହାତ, ଗୋଡ଼ ଓ ମନକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ଯାବତୀୟ ଆର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ବାଧା ଅପସରି ଯିବ, ବିଦେଶୀ ଶାସକର ଗୋଲାମିକୁ କେବଳ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଶାସକର ଗୋଲାମ ହେବା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଭେକ ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ; ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ଭଳି ମୁକ୍ତ, ବିକାଶୋତ୍ସାହୀ ଓ ଦାୟିତ୍ୱସମ୍ପନ୍ନ କରି ଗଢ଼ିବା ଲାଗି ଏହି ଦେଶର ପୂର୍ଣ୍ଣଶକ୍ତି ଉଦ୍ୟମ କରିଯିବ, ଦେଶର ଶିକ୍ଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତଦନୁରୂପ ବଦଳାଇ ଦେବା, ପୁରୁଣା ସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ାକୁ ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ବଦଳାଇ ଦେବା । ଏସବୁ ହେବ ବୋଲି ଆମେ ଆମ ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲୁ । ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ

ତତ୍କାଳୀନ କଂଗ୍ରେସ ନେତୃତ୍ୱ, କଂଗ୍ରେସ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରତୀକ ଗାନ୍ଧୀ ଆପଣା ଭାଷାରେ ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବୋଲି କହୁଥିଲେ। ଦେଶ ବିଦେଶୀରୁ ଶାସକ ହଟିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ଭାରତର ଉଦ୍ୟାନ ଲାଗି ସତେ ଅବା ମାଟି ପାଗ କରି ରଖିବା ଲାଗି ସେ ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆରମ୍ଭ ବି କରି ଦେଇଥିଲେ। ଆପଣାର ନିର୍ମାଣମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସେ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବାର ସଂଗ୍ରାମଠାରୁ ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଅଧିକ ଜରୁରୀ ବୋଲି କହୁଥିଲେ। କାରଣ ସେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଶିକ୍ଷାଗତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହୋଇପାରିଲେ ଯାଇ ଆମ ଦେଶର ମଣିଷକୁ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବାର ବିପ୍ଳବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିବ। ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରତିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିଲେ। ଦେଶର ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ସେ ଯେତେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ବା କହି ନାହାନ୍ତି, ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ଅନୁକୂଳ ଭୂମି ଉପରେ ମଣିଷକୁ ତାର ଯାବତୀୟ ମହିମାରେ ସର୍ବଥା ସମ୍ପନ୍ନ କରି ଗଢ଼ିବା ବିଷୟରେ ତା ଠାରୁ ଅଧିକ କହିଛନ୍ତି ଓ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଅଧିକ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ଗାନ୍ଧୀ କହନ୍ତୁ ବା ଗୋପବନ୍ଧୁ କହନ୍ତୁ, କେତେଜଣ ତଥାକଥିତ ସୁନାଗରିକ ଗଢ଼ିବା ଏମାନଙ୍କର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲା। ନାଗରିକ ଶବ୍ଦଟିର ପରିଧି ପ୍ରଧାନତଃ କେବଳ ଏକ ରାଜନୀତିକ ମୂଲ୍ୟ କଳ୍ପନା ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ମଣିଷ ହେବା ଲାଗି ଅବଶ୍ୟକ ବାତାବରଣ ଓ ଉତ୍ପ୍ରେରକମାନ ଯୋଗାଇଦେବା ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ବା ସୁରାଜ୍ୟର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। କେବଳ ଜଣେ ସୁନାଗରିକ ହେବା ଯଥାର୍ଥ ମଣିଷର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ। ନାଗରିକତାର ଗୋଚରଭୂମିଠାରୁ ମଣିଷପଣିଆର ଗୋଚରଭୂମି ଅନେକ ବଡ଼। ମଣିଷକୁ ନାନାଭାବରେ ଧରିବାନ୍ଧି ଫୁସୁଲାଇ କେବଳ ଏକ ବାଧ ନାଗରିକ କରି ରଖିବାର ଅପଚେଷ୍ଟା ଆମ ଇତିହାସରେ ଅନେକ ହୋଇଛି ଏବଂ ଏହି ଅପଚେଷ୍ଟାକୁ ବିପ୍ଳବ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି। ରାଷ୍ଟ୍ର ମଣିଷର ଅନୁକୂଳ ହେବ; ଏହା ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ବିଚାର। ମଣିଷ ରାଷ୍ଟ୍ରାୟତ୍ତ ହୋଇ ରହିବ, ଏହା ହେଉଛି ଏକ ପୁରୁଣା ସଂସ୍କାର।

ଆମ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା, ଇଂରେଜ ଗଲେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସକାଶେ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିବା ବୀରମାନେ ଦେଶର ଶାସକ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମର କଳ୍ପିତ ‘ବିପ୍ଳବ’ ଗଲା କୁଆଡ଼େ? କାଲି ତତ୍କାଳୀନ ନେତୃତ୍ୱ ପାଖରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବର ଶପଥ ନେଇଥିଲେ ତାହାକୁ ଏପରି ଅଧାପନ୍ତରିଆ କରି ପକାଇ ରଖିଲେ କାହିଁକି? ଗୋଟାଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଆମ ଦେଶରେ ଗତ କୋଡ଼ିଏ

ବର୍ଷର ଇତିହାସ ହେଉଛି, ଏକ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିପ୍ଳବକୁ ଅଟକାଇ ରଖିଥିବାର ଇତିହାସ ଓ ତାହାର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଯାବତୀୟ ଅସ୍ୱାଭାବିକତାର ଇତିହାସ । ବିପ୍ଳବର ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଆଲୋଚନା କରି ଅନେକ ସମୀକ୍ଷକ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ବିପ୍ଳବ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଜନସମୂହ ଯାହାସବୁ ହାସଲ କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥାଏ ସେ ସାଧାରଣତଃ ତାହାସବୁ ହାସଲ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଆଜି ଝଣ୍ଡା ଧରି ବିପ୍ଳବ କରି ବାହାରିଥିବା ବିପ୍ଳବୀ ଭିତରେ କାଲି ବିପ୍ଳବ ପରେ କୋଉଠି କି ଶିଥିଳତା ବା ଅପାରଗତା ଆସେ କେଜାଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିପ୍ଳବମାନ କରିବା ସକାଶେ ସେ ସମର୍ଥ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ । ବିପ୍ଳବର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ ସେ ପୁରୁଣା ଗାଦିକୁ ଭାଙ୍ଗେ କିନ୍ତୁ ବିପ୍ଳବ ପରେ ନିଜେ ନୂଆ ଗାଦିରେ ବସିଯିବା ପରେ ସେ ଆଉ ବିପ୍ଳବର ନାଆଁ ବି ଧରେ ନାହିଁ; କାରଣ ସେ କେବଳ ଗାଦି ମାଡ଼ି ବସି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ । ଏହି ସୂତ୍ରରେ ପଛ କାଲର ବିପ୍ଳବୀ ଆଜି ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ପକ୍ଷରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଗୋଟାଏ ସ୍ତରର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା ପରେ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସ୍ତରରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ, ବିପ୍ଳବ ଅଟକିଯାଏ, କାଲିକା ବିପ୍ଳବ ନେତା ଆଜିର ସତ୍ତ୍ୱକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିସାରିବାପରେ ଆଉ ବିପ୍ଳବ କଥା କହେନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁଠି ଅଛି, ସେଇଠି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ, ତାର ଅନୁଗତ ମଣିଷ ସମୂହକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ସେଇଠି ଗୁଣ୍ଡି ବାନ୍ଧି ପକାଇ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ତାକୁ ଗାଦିରୁ ତଡ଼ିବା ଲାଗି ହୁଏତ ଆଉ ଦଳେ ବିପ୍ଳବୀ ବାହାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେମାନେ ବି ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ପାଲଟି ଶୀତଳ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଇତିହାସରେ ଏକାଧିକ ଦେଶରେ ଆମେ ଏହି ବିଷଚକ୍ରର କରାମତି ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଏକଥା ରୁଷିଆରେ ହୋଇଛି, ଏକ-ବିପ୍ଳବୀ ବିଚାରର ସୂତ୍ରଗୁରୁ କାର୍ଲମାର୍କସ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ପଡ଼ି ଆପଣା ବିଚାରରେ ସର ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ହୁଏତ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଆଲୋଚକ ଟଏନ୍‌ବୀ ଆମେରିକାକୁ ବିପ୍ଳବ ଫେଲ୍ ମାରିଥିବାର ଏକ ଦେଶ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିବ, ଏଥିରେ ହୁଏତ ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ବା ଦୁଃଖଦ ଘଟନା ଘଟିଛି । କାଲିର ବିପ୍ଳବରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଗର୍ଜନ କରିଥିବା ନେତୃତ୍ୱ ଆଜି କ୍ଷମତାସୀନ ହୋଇ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ପାଲଟି ଯାଇଛି ଓ ଯାବତୀୟ ଯଥାର୍ଥ ବିପ୍ଳବର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସେ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟାକାଂକ୍ଷାର ଆଦି ଓ ଅନ୍ତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିବେକସମ୍ମତ ବିଚାରଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ନୁହେଁ, ଆପଣାର ଆସ୍ଥାନଟିକୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦୃଢ଼ କରି ରଖିବାର ଦୁଷ୍ଟ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ସେ ଏପରି କରିଛି । ଏ କଥା ଶୁଣି ଆମେ ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ୁ ବା ଦାନ୍ତ

ରଗଡ଼ୁ ପଛକେ, ଆମ ଦେଶରେ ଏହିପରି ହିଁ ହୋଇଛି; ନ ହେଲେ ବିଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ସୁଦୀର୍ଘ ଅବସର ଭିତରେ ଆମ ଦେଶର ଇତିହାସ ଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏ ଦେଶରେ ଅନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ଅର୍ଚ୍ଚନା ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଧାବିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସମଗ୍ର ଦେଶକୁ ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ ଓ ଆହ୍ୱାନର କ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଏଠି ମଣିଷଜୀବନକୁ ନେଇ ଫୁଲ ଫୁଟାଇବା ଲାଗି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ଜମି ତିଆରି ହୋଇଥାନ୍ତା, ଅନାବାଦୀ ଆବାଦ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ଦେଶକୁ ଏତେ ଭାବରେ ବାଣ୍ଟି ଦେବା ଲାଗି ଦିନକୁ ଦିନ ନୂଆ ନୂଆ ବାଡ଼ ପଡ଼ୁନଥାନ୍ତା କି ନୂଆ ନୂଆ କାନ୍ଥ ବା ଅଧାକାନ୍ଥମାନ ଉଠି ନ ଥାନ୍ତା । ଅସଲ ବିପ୍ଳବଟି ଏଠି ବାରିତ ହୋଇ ରହିଛି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଆମର ଚୁରିପାଖକୁ ଗ୍ରାସକରି ଏତେ ଖଣ୍ଡବିପ୍ଳବ ବା ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟର ଅଶୁଭ ଶକୁନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଅସଲ ମଣିଷକୁ ବାରିତ କରି ରଖାଯାଇଛି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଏଠି ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେଲା ମଣିଷଙ୍କ ସକାଶେ ଅଧିକ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଉଛି । ଯାହାସବୁ ନ ଘଟିବା ଉଚିତ ଥିଲା, ଆମ ଦେଶରେ ସେହିଗୁଡ଼ାକ ହିଁ ଅଧିକ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଘଟି ଚାଲିଛି । ବାହାରେ କୋଳାହଳ ବଢ଼ୁଛି, ବିପ୍ଳବ ବିଷୟରେ ଲମ୍ବାଚଉଡ଼ା ଭାଷଣ ଦିଆଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ଆପଣା ଆପଣାର ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ଧିଷ୍ଟି ରହିବା ଲାଗି ହିଁ ଆମ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନଭେକୀ ନେତୃତ୍ୱ ସବୁ ଲଢ଼େଇ କରି ବାହାରିଛନ୍ତି । ଶକ୍ତି ଏଥିରେ ସରୁଛି । ତେଣୁ ଅସଲ ବିପ୍ଳବ କରିବାପାଇଁ ଆଉ ଶକ୍ତି ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଚତୁରତା, ଧୂର୍ତ୍ତାମିକୁ ହିଁ ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତିତା ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି; ତେଣୁ ମଣିଷ ଲାଗି ଯଥାର୍ଥ ବିପ୍ଳବର ଅବସର ଖାଲି ଗଡ଼ିଗଡ଼ି ଯାଉଛି ।

ଆମର ଦେଶ ବିଦେଶୀ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ଲାଗି ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ରାଜନୀତିକ ସଂଗ୍ରାମ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏପରି ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଥିଲା । ରାଜନୀତି କହିଲେ ସେତେବେଳେ ବିଦେଶୀ ପ୍ରଭୁତ୍ୱକୁ ହଟାଇବାର ସାମ୍ମୁଖ୍ୟଟିକୁ ହିଁ ବୁଝାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିବା ପରେ ଯଦି ଆମର ଦେଶ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱାଗତ କରିଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏ ଦେଶରେ ରାଜନୀତି କ୍ରମେ ଗୌଣ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା, ବିପ୍ଳବ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଶାସନ ଚଳାଇବା ଲାଗି ନିର୍ବାଚିତ ହେଉଥିବା ପାତ୍ରପାତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିପ୍ଳବକୁ ଆଗେଇ ନେବାରେ ହିଁ ସହଯୋଗ କରିଥାନ୍ତେ । ବଡ଼ ନିକୃଷ୍ଟ ଅଥଚ ବଡ଼ ଚତୁର ଭାବରେ ସେମାନେ ଶାସନ କାମୁଡ଼ି

ରହିବାକୁ ହିଁ ଦେଶର ମଣିଷ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଇ ନ ଥାନ୍ତେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଏ ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବ ଲାଗି କେତେ କଅଣ କ୍ଷେତ୍ର ନ ଥିଲା ! ଦେଶର ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ଗାଆଁ ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର ହାତର ଯତ୍ନ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ; ଦେଶର କୋଟି କୋଟି ନିରକ୍ଷର ଆଖି ପାଇବେ ବୋଲି ଅନାଇ ରହିଥିଲେ, ଦେଶର ପିଲାଏ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବେ ବୋଲି ଚାହିଁ ବସିଥିଲେ; ଦେଶର କୃଷି ଚାହିଁ ରହିଥିଲା, ଦେଶର ଶ୍ରମିକ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆମ ଜାତୀୟଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଯେଉଁମାନେ କ୍ଷମତାରେ ରହିଲେ, ସେମାନେ ଏହିସବୁ ଆହ୍ୱାନକୁ ଉପେକ୍ଷାକରି କେତେ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଓ ନିର୍ମମତା ନ ଦେଖାଇଲେ ! ସେମାନେ ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ସବୁ କାମ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ସଭା କଲେ, ମାଲ୍ୟଚନ୍ଦନ ଭୂଷିତ ହେବାକୁ ଗସ୍ତରେ ଧାଇଁଲେ, ସୁଧୀ ବୋଲାଇବାକୁ ବକ୍ତୃତା କରି ବୁଲିଲେ ଓ ସବୁ ପ୍ରକାର ଆସନରେ ଯାଇ ଆଗ ବସିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟ କଲେ, ଧର୍ମସଭାରେ ଯୋଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଯାଇ ବସିଲେ, ସଙ୍ଗୀତ କଲେ, ନାଟକ କଲେ, 'ଏକାଡ଼େମୀ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଆପଣାର କାମଟି କଲେ ନାହିଁ, ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ଦେଶର ଯେଉଁସବୁ ବିପ୍ଳବରେ ନିମିତ୍ତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସେମାନେ ଧନ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ସେହିସବୁ ବିପ୍ଳବରୁ ଦେଶର ମନକୁ ହୁଗୁଡ଼ାଇ ନେବାରେ ହିଁ ସେମାନେ ନିମିତ୍ତ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଏହି ଅସାଧୁତା ଜ୍ୟାମିତିକ ସୂତ୍ରରେ କ୍ରମେ ଅଧିକ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହେଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶରୁ ଆହୁରି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସ୍ଥାନସ୍ଥ ବଡ଼ମଣିଷମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ବାଦ ଦେଇ ଆଉସବୁ କଥା କରିବାରେ ମନ ବଳାଇଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଦ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରରେ ହୁଏତ କାଉ ଉଡ଼ିଲେ, ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ସମେତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଥାନପତିମାନେ ଅନ୍ୟ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୀରପଣିଆ ଦେଖାଇ ବାହାରିଲେ । ସାହିତ୍ୟସଭାଠାରୁ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଥାନାକୁ ଯିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ସମୟ ମିଳିଲା, ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ପାଇଲା, ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ଲାଗି ଶକ୍ତି ପାଇଲା ନାହିଁ କି ସମୟ ଅଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ । ସଫଳତା ଓ ସାବାସୀ ପାଇବାର ଏହି ଆତ୍ମସଚେତନ ଦୌଡ଼ରେ ସେମାନେ ପରସ୍ପରର ନିନ୍ଦୁକତା କଲେ, ପରସ୍ପରର ଗାତଖୋଳିବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଆପଣା ଆପଣାର ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଦୃଢ଼ ରଖିବା ଲାଗି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ତତ୍ପର ହୋଇ ରହିଲେ । ଇଞ୍ଜିନିଅର ଗୁଣେ ଜାଗାରେ ହୁଏ ତ ପାଞ୍ଚ ଗୁଣ କମାଇଲା; କିନ୍ତୁ ବାଧହୋଇ ଆପଣା କାମର ଚଉଠେ ମାତ୍ର କଲା । ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ଲାଗି ଚିଠା ଲେଖିଦେଲା, ପଇସା ନେଇ ବଡ଼ଲୋକ ହେଲା । ଯେଉଁ ଗୁଣ ଓ ଯୋଗ୍ୟତା

ଥିଲେ କୌଣସି ମଣିଷକୁ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ଡାକ୍ତର ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରନ୍ତା, ସେହିସବୁ ଗୁଣ ଓ ଯୋଗ୍ୟତାକୁ ସିଏ ପୁଞ୍ଜୁଣା ପଢ଼ାବନ୍ଧ ଭିତରେ ଖୀର ଦେଇ ଆସିଲି । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗାଆଁ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାରୀତି ଓ ପରୀକ୍ଷାରୀତି ବଦଳିବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଲେ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ପରୀକ୍ଷାର ମାଲଗୋଦାମମାନଙ୍କରେ ପାରମ୍ପରିକ ଢଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ପୃକ୍ତ ସଭିଙ୍କର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଭିତରେ ଚାଲିଆସୁଛି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସେଥିରୁ ଲାଭ ଉଠାଇବାରେ କୌଣସି କାର୍ପଣ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଭାଙ୍ଗିଲେ ସିନା ଶିକ୍ଷା ଓ ପରୀକ୍ଷାର ରୀତି ବଦଳିପାରନ୍ତା । ତେଣୁ ଏହିସବୁ ମଣିଷମାନେ ବିପ୍ଳବ କରିଥାନ୍ତେ ଆଉ କେତେବେଳେ ? ଆମ ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବକୁ ଟାଳିଦେବାରେ ଆମ ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଦାୟୀ ନୁହେଁ । ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେତେ ଆଗ୍ରହ ନ ଦେଖାଇଛି, ରାଜନୀତିକୁ ଆଣି ସାହିତ୍ୟସଭାରେ ବସାଇବା ଲାଗି ହୁଏତ ତା ଠାରୁ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇଛି । ସାହିତ୍ୟରସିକ ଓ ମଣିଷ ହିସାବରେ ସେମାନେ ଯେଡ଼େ ଅଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ରାଜନୀତିକ କ୍ଷମତାଧାରୀମାନେ ଆମ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ସଫଳ ସାହିତ୍ୟସଭାରେ ରଥୀ କରି ବସାଇ ଆମ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ କୁସୁମ ପରଶରେ ପଟ ନିସ୍ତରିଗଲା ପରି ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥର ଅତି ସହଜରେ ବୁଝିହେବ, ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟିକର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା କାହିଁକି ଅନେକାଂଶରେ ଏକ ଭାବପ୍ରବଣ ଜାତୀୟତାର ହୁଡ଼ାବନ୍ଧ ଭିତରେ ଏକ ଶାନ୍ତ ଜଳାଶୟ ପରି ହୋଇ ରହିଛି । ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆମ ଦେଶରେ ଜାତୀୟତାର ଫଙ୍କାରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ବିପ୍ଳବ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା ଏବଂ କେହି କିଛି ନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ହିଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ବାହାରିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର ତାହା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନତଃ ସାହିତ୍ୟିକର ଅଶକ୍ତତା ହେତୁ ହିଁ ଆମର ଜାତୀୟତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷ-ଜୀବନର ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନ ପରିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ ବି କରିପାରିଲା ନାହିଁ, ସେହି ତୁଚ୍ଛା ଓ ଭୁଲିଛଡ଼ା ରୋମାଣ୍ଟିକ ଯୁଗରେ ହିଁ ପଡ଼ିରହିଲା । ପୂର୍ବକାଳରେ କୋଉ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ କୁଆଡ଼େ ସୁଦୂର ପୂର୍ବ ଏସିଆରେ ଚମ୍ପାରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେ ଯୁଗର ଚମ୍ପାରାଜ୍ୟ ହେଉଚି ଏବର ଭିଏତ୍‌ନାମ । ତେଣୁ ଆଜି ଭିଏତ୍‌ନାମ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେଠି ଯେଉଁ ରକ୍ତ ବହୁଛି, ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଆର ରକ୍ତ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ମଣିଷଙ୍କ ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା ଅର୍ଜନ କରିବା ଲାଗି ସେଦିନ ଏକ କବିସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲେଖକ ଏହିପରି ଏକ ମାର୍ଗର ସୂଚନା ଦେଇଥିରେ ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ କବିମଣ୍ଡଳୀ ଏଥିରେ କୌଣସି ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲେ ।

ଆମ ସଂସାରରେ ଅନେକ ଲୋକ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ବିପ୍ଳବ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷମତା ଚାହାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଆଗରୁ କ୍ଷମତାରେ ବସି ରହିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ହଟାଇ ଆପେ କ୍ଷମତାରେ ବସିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଏବଂ ସେଇଥିରେ ହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନୂଆ ଶାସନରେ ଆଗର ସେଇ ଅନ୍ଧତା ରହିଥାଏ । ସେହି ଅନ୍ୟାୟ ଓ ସେହି ଅରାଜକତା ଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ, ତଥାପି ଆଖି ବୁଜି ପରମ ଦମ୍ଭର ସହିତ ସେମାନେ ଏପରି ଏକାଗ୍ର ଭାବରେ କ୍ଷମତା ଉପରେ ସମାଧି ମାଡ଼ି ବସିଯାଇଥା'ନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ତାହାକୁ ହିଁ ବିପ୍ଳବ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମତାରେ ଆଣି ବସାଇଦେବା ବ୍ୟତୀତ ସତେ ଯେପରି ବିପ୍ଳବର ଆଉ କିଛି ହେଲେ କରିବାର ନ ଥିଲା ! ମୁଁ ଏଠାରେ କ୍ଷମତାକୁ ଅକାମ୍ୟ ଓ ସର୍ବଥା ବର୍ଜନୀୟ ବୋଲି କଦାପି କହୁ ନାହିଁ । ଯଥାର୍ଥ ବିପ୍ଳବ ସମ୍ଭବ କରିବାକୁ ହେଲେ କ୍ଷମତା ଅବଶ୍ୟ ଦରକାର, ରାଜନୀତି କ୍ଷମତା ଦରକାର, ବିଜ୍ଞାନର କ୍ଷମତା ଦରକାର, ହୁଏ ତ ଶାସନଦଣ୍ଡର କ୍ଷମତା ବି ଦରକାର । ସେଥିପାଇଁ ବିପ୍ଳବ ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଉଥିବା ସମସ୍ତେ ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ବରୁ ଜନଗଣଠାରୁ କ୍ଷମତା ମାଗି ବୁଲନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଜନଗଣ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଯାବତୀୟ ଦଣ୍ଡକୁ ଆଣି ଧରାଇଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ତା ପରେ ସେମାନେ ବିପ୍ଳବ କଥା ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି, କାରଣ ସେମାନେ କ୍ଷମତାରେ ହିଁ ଲାଖିରହନ୍ତି । ଏହି ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ସେମାନେ ଆଉ ଅଧିକ ବିପ୍ଳବର ଅଳୀକତା ଭିତରେ ନ ପଡ଼ି ନିତ୍ୟ କ୍ଷମତାଭୋଗର ଶରଣାଗତ ଭଜନ୍ତି । ବିପ୍ଳବ ଲାଗି କ୍ଷମତା ଦରକାର, ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବା ଲାଗି କ୍ଷମତା ଦରକାର, ନ୍ୟାୟ ଓ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଶାସନ କାଏମ କରିବା ପାଇଁ ହୁଏ ତ କ୍ଷମତା ବି ଦରକାର; କିନ୍ତୁ କ୍ଷମତା ଆସିଲେ ହିଁ ବିପ୍ଳବ ଆସିଯାଏ ନାହିଁ । କ୍ଷମତା ଆସିଲେ ହିଁ ସମାଜରେ ଆପେ ଆପେ ସତ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ବିପ୍ଳବର ବାସନା ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ, ସତ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣର ବାସନା ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ । କ୍ଷମତାର ବାସନା ଅନେକ ସମୟରେ କ୍ଷମତାସୀନଙ୍କୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଅନ୍ୟ ବାସନାଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ବିସ୍ମୃତ କରିରଖେ । ଅନେକ ଅସତ୍ୟ ଓ ଅନେକ ଅକଲ୍ୟାଣ ଭିଆଇ ମଧ୍ୟ ସେ ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଅସତ୍ୟ ଓ ଅକଲ୍ୟାଣ ବୋଲି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧାରକୁ ଅନ୍ଧାର ବୋଲି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଢୋଲକୁ ଢୋଲ ବୋଲି କହିପାରେ ନାହିଁ । ତାର କ୍ଷମତା ଲାଗି ଯାହା ସୁହାଏ, ସେ ତାହାକୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣୀ ବୋଲି କହେ । ତାର କ୍ଷମତା ଯେଉଁଠି ବିଚରଣ କରେ, ସେ ସେଠାରେ କେବଳ ଆଲୋକର ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥାଏ । କ୍ଷମତାର ବାସନା ବିପ୍ଳବର ବାସନାକୁ

ମାରିଦିଏ, ବିପ୍ଳବ ବାରିତ ହୋଇ ରହେ । କ୍ଷମତାସୀନ ରାଜାଗଣଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଚାଲେ । ସେମାନେ ସେତିକିବେଳେ ଜାତୀୟତାର ଆଦର୍ଶକୁ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମୋଘ ଆୟୁଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଆୟ, ଜାତୀୟ ସୁରକ୍ଷା, ଜାତୀୟ ସମ୍ମାନ, ଜାତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଭାରି ଧୂମ୍‌ଧାମ୍ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅତୀତର ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରିବାକୁ ଯାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ମଣିଷଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଥିବା ଅସନ୍ତୋଷକୁ ଶୀତଳ କରି ଦିଆଯାଏ । ମଣିଷର ମଣିଷପଣିଆକୁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀହୀନ କରି ରଖିବାର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ଜାତିକୁ ବଡ଼ କରି ଗଢ଼ିବାର ମନ୍ତ୍ରଣା ଦିଆଯାଏ । ମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ହେଲ ପରି ଜନଗଣ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ସେବକ ଭୁଲି ଜାତିର ଜୟଗାନ କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ଷମତାସୀନର କ୍ଷମତାଲାଳସାକୁ ଆହୁରି ଉଗ୍ର ହେବାଲାଗି ବାଟ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶକୁ ମୋଟାମୋଟି ସେଇ ଦଶା ପଡ଼ିଛି । ଆମର ଆଗର ବିପ୍ଳବୀମାନେ କ୍ଷମତାର ଖୋଲପା ଭିତରେ ଶୀତଳ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ବାଚୀନ ଉତ୍ସାହ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସି ମିଶୁଛନ୍ତି ବିପ୍ଳବ ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷମତାଟା ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣ କରୁଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଛି । ଏ ଦେଶରେ ଏବେ କେତେ କେତେ ଦଳ ଗଢ଼ାହେଉଛି, ଦଳମଣ୍ଡୁକମାନେ କେତେପ୍ରକାରେ ଭେକ ବଦଳାଉଛନ୍ତି, କେତେ ପ୍ରକାର ନୂଆ ମାଳ ଗଢ଼ାଉଛନ୍ତି । କ୍ଷମତାରେ ବସିପାରିବାର ସୁରାଖ ପାଇଲା ମାତ୍ରକେ ସେମାନେ ଏ ଅଞ୍ଜୁଳିରୁ ବାହାରି ସେ ଅଞ୍ଜୁଳି ଭିତରେ ଯାଇ ପଶୁଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେମାନେ କଅଣ ଭାବୁଥିବେ କେଜାଣି ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯେ କିଛି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ଦେଶବାସୀ ସେ କଥା କ୍ରମେ ଭଲକରି ଜାଣିପାରିଲେଣି । ଆପଣାର କାମ ହାସଲ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେହି ଏ ନେତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ରାଜନୀତି କଥା ଶୁଣିବାଲାଗି କେହି ରାଜନୀତି ଘରର କ୍ଷମତାଧାରୀମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ହୁଏ ତ ଖୋସାମତ କରି ନିଜର କାମ ହାସଲ କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାବିଷୟରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବା ଲାଗି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଏବେ କେହି ଆପଣା ଗାଆଁକୁ ବା ଆପଣା ସ୍କୁଲକୁ ଡାକୁନାହାନ୍ତି । ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ବହୁ ଦିନ ଶାସନସ୍ତରରେ ରହିଆସିଥିବା କର୍ମଚାରୀ ବା ହାକିମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୟୋଜନତଃ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଦେଶଯାକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିପ୍ଳବର ଘୋଷଣା କରି ବୁଲୁଥିବା ଏହି କ୍ଷମତାସ୍ଥୂଳ-ଲାଭଲାଳସୀମାନେ ମଣିଷର ଅସଲ ବିକାଶ ଓ ସାମୂହିକ ଜୀବନର ଅସଲ ବିପ୍ଳବ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ବି ଅସମର୍ଥ

ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଯଥାର୍ଥ ବିକାଶ ଓ ବିପ୍ଳବ ଲାଗି କିଛି କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆଉ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ । କିଏ ଜାଣେ ହୁଏ ତ ସେମାନେ ବିକାଶ ଓ ବିପ୍ଳବକୁ ଭୟ ବି କରୁଛନ୍ତି । କାରଣ ଆପଣା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ଓ ବିପ୍ଳବ ଲାଗି ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ସେମାନେ ଡରୁଛନ୍ତି । ବାଧ୍ୟହୋଇ ପଡ଼ିରହିବାକୁ ଓ ପଡ଼ିରହିବା ଲାଗି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରିବାକୁ ସେମାନେ ବିକାଶ ଓ ବିପ୍ଳବ ଶବ୍ଦକୁ ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେଣି ।

କେବଳ କଥା କହି ବିପ୍ଳବର ରଡ଼ନିଆଁ ଉଦ୍‌ଗାର କଲେ ବା ବାଡ଼ପାଟିରେ ବିପ୍ଳବର ସ୍ଲୋଗାନ ଦେଲେ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । କେବଳ ଜଣେ ମୁକ୍ତ ମଣିଷ ହିଁ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇପାରିବ । ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆବଦ୍ଧତା, ସ୍ଥାଣୁତା ଓ ପ୍ରାଦେଶିକତାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବ, ଆପଣା ବଂଶ ଓ ଆପଣା ମାଟିର ସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଣା ପରି କରି ସେ ତାହାରି ଭିତରେ ଲୀନ ରହି ନ ଥିବ । ଆପଣାର ଗୋଷ୍ଠୀବର୍ଗ, ଜାତି, ଦଳ ବା ଧର୍ମକୁ ସିଏ ଆପଣାର ଅନୁରକ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୂପ ପରି ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିବ । ଯଥାର୍ଥ ବିପ୍ଳବୀ ମାନବବାଦୀ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତିକୁ ସେ ଆପଣା ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିବ, ମାନବଜୀବନ ସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ଓ କୌଣସି ଅଭିଳାଷକୁ ସେ ଆପଣାଠାରୁ କବାଟ କିଳି ରଖି ନ ଥିବ । ସିଏ ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଉଥିବ, ଜୀବନକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିବ । ଜୀବନ ଉପରେ ତାର ଅଟଳ ଆସ୍ଥା ରହିଥିବ, ଅଥଚ କୌଣସି କଥାକୁ ସେ ଅନ୍ଧ ଓ ଭାବପ୍ରବଣ ଭାବରେ ମାନି ନେଉ ନ ଥିବ—ମନୋବିଜ୍ଞାନକ ଆପଣାର କ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବ । ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ଜୀବନଜିଜ୍ଞାସୁ ବିପ୍ଳବୀ ମଣିଷର ଏହିପରି ଏକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି ।

ବିପ୍ଳବ କହିଲେ କେବଳ ଭାଙ୍ଗିଦେବା ବା କେବଳ ସ୍ଥଳ ଓଲଟର ପକାଇବାକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ନେଗେଟିଭ୍ ଅପେକ୍ଷା ପଜିଟିଭ୍ ଆହ୍ୱାନ ଅଧିକତର ମାତ୍ରାରେ ରହିଛି । ବିପ୍ଳବ କହିଲେ କେବଳ କେତେଟା ତାତ୍କାଳିକ ଉତ୍ତେଜନାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମୂହିକ ଜୀବନରେ ଏହା ହେଉଛି ଏକ ସମଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ଇଂରେଜୀରେ ଯାହାକୁ A way of life, ଜର୍ମାନ ଭାଷାରେ welt ansehaung ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ବିପ୍ଳବୀ ମଣିଷ ଅଳ୍ପକରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ଅଧିକ ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ସମଗ୍ର ଜୀବନର ନୂତନତର ନିର୍ମାଣ ଲାଗି ସେ ଆପଣାକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ଓ ତାହାରି ଜରିଆରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଉପଲବ୍ଧି କରେ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜଣେ ଧର୍ମରାଜ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିପାରେ, ସମାଜନୀତି ଓ ରାଜନୀତିରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିପାରେ, ସାହିତ୍ୟରେ ବି ବିପ୍ଳବ ଆଣିପାରେ । ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀର ଜୀବନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ହିତ ଭିତରେ କୌଣସି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନ ଥାଏ । ଠିକ୍ ସେପରି ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏପରି କୌଣସି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନ ଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସେମାନେ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ— ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଗାଥା ମହାନ୍ ଥିଲା; ସମାଜ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ମହାନ ଅବଦାନର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା ଏବଂ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସମାଜକୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର କରି ଗଢ଼ିବାରେ ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇପାରିଥିଲେ । ସେହିପରି ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ଗୋଟାଏ ଯୁଗକୁ ମଧ୍ୟ ବଦଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦେଶର ଛନ୍ଦକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଦୋହଲାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଭକ୍ତ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା ପରି ସେମାନେ ବି ଯେଉଁଥିରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି, ସେଥିରେ ନୂତନ ସ୍ୱପ୍ନ, ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଭରିଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଯାହାକୁ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ଶକ୍ତିର ସଞ୍ଚାର କରେ ଓ କେତେ ମନରେ ନୂଆ ନୂଆ ଉତ୍ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଲାଗେ । ସେମାନେ ଆପଣାକୁ ବଦଳାଇବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବାହାରିଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର କଥା ବୁଝିପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ କଥା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସବୁ ପଣ କରି ବାହାରନ୍ତି । ଏହି ନ୍ୟାୟରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ବିପ୍ଳବୀ ହିଁ ବିପ୍ଳବ କରେ । ଖାଲି ସାମୂହିକ ଜୀବନରେ ବିପ୍ଳବର ଆବଶ୍ୟକତା ତୀବ୍ର ଓ ପ୍ରଖର ହୋଇ ଉଠିଲେ ବିପ୍ଳବ ମନକୁ ମନ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ପାଣିଫୁଟି ମନକୁ ମନ ବାମ୍ପ ହୋଇଗଲା ପରି ଅସନ୍ତୋଷ ଫୁଟି ମନକୁ ମନ ବିପ୍ଳବ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେଲା କେତେପ୍ରକାର ଅସନ୍ତୋଷର ପଟଳ ଆମର ଯାବତୀୟ ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗ୍ରାସି ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ବିପ୍ଳବ କାହିଁ ? କେଉଁଠି ହେଉଛି ? ବହ୍ୱାରବ୍ଧ ଅଜାଯୁଦ୍ଧ ପରି ଆମ ଦେଶରେ କେତେ କେତେ ବିପ୍ଳବ ବିଜୁଳିବତୀ ଭାଙ୍ଗିବା ଓ ରେଳଗାଡ଼ି ଉପରକୁ ଟେକା ଫୋପାଡ଼ିବାରେ ଫୁସ୍ ହୋଇଯାଇଛି । କେତେ ମାନସିକ ଅସନ୍ତୋଷ, ଭାଷା, ପ୍ରଦେଶ, ଗୋମାତା ଓ ଧର୍ମଗତ ବୁଦ୍‌ବୁଦାକାର ଧାରଣ କରି ଏହି ଦେଶରେ ଫାଟିଯିବାରେ ଲାଗିଛି । ଅସଲ ବିପ୍ଳବ ହେବାକୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବାକି ରହିଛି, ମାତ୍ର ବିପ୍ଳବୀ ନାହାନ୍ତି । କ୍ଷମତାଲୋଭୀ ହୁଏତ ଆବଶ୍ୟକତାଠୁ ଅଧିକ ଅଛନ୍ତି, ପଦ ଓ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱଲୋଭୀ ଅଧିକ ଅଛନ୍ତି । ଭାଙ୍ଗିରୁଜି ହୋ ଧୋ କରି ଅଶାନ୍ତ ମନର କଣ୍ଡା ମେଣ୍ଟାଇବା ଲାଗି ତଥାକଥିତ ବିଦ୍ରୋହୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବିପ୍ଳବୀ କାହାନ୍ତି ?

ସମସ୍ତ ଜୀବନ .ସମସ୍ତ ମଣିଷ ଓ ସମସ୍ତ ସମାଜଭୂମିକୁ ବଦଳାଇବାରେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ପାରିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶରେ ସେହି ସୃଜନଶୀଳ ବିପ୍ଳବର ନେତୃତ୍ୱ କିଏ ନେଉଛି ?

ଉପରେ ଆଲୋଚିତ ପୁସ୍ତକଟିର ଲେଖକ ପୁଣି କହୁଛନ୍ତି, "ଆମର ଏହି ଅସୁସ୍ଥ ପୃଥିବୀରେ ଯିଏ ତଥାପି ସୁସ୍ଥ ଜୀବନ ଧରି ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରୁଛି, ନାନାପ୍ରକାରେ ପଙ୍ଗୁ ଓ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଏକ ପୃଥିବୀରେ ଯିଏ ତଥାପି ଆପଣାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବିକଶିତ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି, ଅଧା ଶୋଇଥିବା ଏକ ପୃଥିବୀରେ ଯିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ ରହିଛି, ସେହି ହେଉଛି ବିପ୍ଳବୀ; ତାହାର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ।" ଏହି ଉକ୍ତିଟିର ମନନ କଲାବେଳକୁ ମୋର ଶ୍ରୀଜର୍ଜ ଆରଓଏଲଙ୍କ ଲିଖିତ '୧୯୮୪' ଉପନ୍ୟାସଟିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଆମର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାର ସକଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ଓ ପ୍ରଖରତାକୁ ନେଇ ପୃଥିବୀ ଏବେ ଯେଉଁ ଦିଗରେ ଗତି କରୁଛି, ସେହି ଦିଗରେ ଯାଇ ଯାଇ ୧୯୮୪ ମସିହା ବେଳକୁ ଆମ ସାମୂହିକ ଜୀବନମଞ୍ଚରେ ଯେଉଁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ତାଣ୍ଡବର କ୍ରୂରଅଭିନୟ ଅବଶ୍ୟ ହେବ, ତାହାର ଏକ ଭୟାବହ କଳ୍ପନା ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ଦିଆଯାଇଛି । ସେତେତେବେଳେ ମଣିଷ ଉପରେ Big brother ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରହିବ । Big brother ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବସତ୍ତ୍ୱାଧୀଶ । ନୂତନତମ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳ ବଳରେ ଏହି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ । ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଅର୍ଥାତ ମଣିଷ ଭାବରେ କେହି କିଛି ଚିନ୍ତା ବା ଇଚ୍ଛା କରିବା ମାତ୍ରକେ Big brotherର ଅତି ସଗ୍ରନ୍ଦମୀ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ତାହା ଜାଣିପାରିବେ ଏବଂ ମଣିଷକୁ ସେପରି. ଅବାଧ୍ୟ ହେବାକୁ ନ ଦେବା ଲାଗି ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ବଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ପାଖକୁ ମାଡ଼ି ଆସିବେ । ବାଧ୍ୟହୋଇ ରହିବା ଲାଗି, ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ଘୃଣା କରିବା ଲାଗି ଓ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ଭଲପାଇବା ଲାଗି ମନୋବିଜ୍ଞାନର ମେଷତନ୍ତ୍ର ଖଟାଇ ମଣିଷର ମସ୍ତିଷ୍କ, ହୃଦୟ ଓ ମନକୁ ଅନୁରୂପ କରି ତିଆରି କରାଯିବ । ମଣିଷ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କରିବ ନାହିଁ, ଏକଛତ୍ର ଶାସନର ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଳୟରେ ରହିଥିବ, 'ସତ୍ୟ-ବିଭାଗ' ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷକୁ ସତ୍ୟ କଣ ବତାଇଦେବ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ସେହି ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସତ୍ୟର ଅନୁଗମନ କରିବେ । ଭଲ ପାଇବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ।ପ୍ରସଙ୍ଗମାନ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ଟାଣୁଆ ବିଭାଗ ରହିବ ଓ ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ସ୍ନେହପ୍ରୀତିର ମୋଟା ସତ୍ତ୍ୱ, ଉପସ୍ଥିତି ବା ଅନୁପସ୍ଥିତିର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରିବ । ଏହି ଶାସନ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିମର୍ଦ୍ଦନ ବିଶୁଦ୍ଧ ଶାସନ ହେବ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ହିଁ ଏହାର ଏକମାତ୍ର ସୂତ୍ର ହୋଇ ରହିବ—

Big brotherକୁ ସକଳ କ୍ଷମତା ଟେକିଦେଇ ମଣିଷ ଏକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଶିରଃପୀଡ଼ାହୀନ ମେସିନ ପରି ବଡ଼ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ କାଳାତିପାତ କରିବ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଚ୍ୟୁତି ଲାଗି ଅବକାଶ ହିଁ ନ ଥିବ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ମାନଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଦେଖିଲେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେତିକି ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ, ମାନବିକ ଜୀବନର ସହଜ ସୃଜନଶୀଳତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଏହା ସେତିକି ଭୟାବହ । ତେଣୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ଲେଖକ ଏହି ଆଦର୍ଶାବସ୍ଥାରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାକୁ ବାଟ ମଧ୍ୟ ଖୋଲିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ମଣିଷ, ମଣିଷ ପରି ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ମଣିଷ ପରି ଭଲ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ତା ଉପରେ କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଛି, ତାର ମଣିଷପଣିଆକୁ ଶୂଳୀ ଦେବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ତାକୁ କେତେ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣଶାଳା ଭିତରେ ନେଇ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଉଛି; ମାତ୍ର ତାର ଶରୀର ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠୁଛି ସିନା, ବାରି ବାରି ତାର ଚେତା ବୁଡ଼ିଯାଉଛି ସିନା, ମାତ୍ର ସେ ଅବଶ ହୋଇ ପଡ଼ୁନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ତା ଭିତରେ ପିଣ୍ଡପରି ରହିଥିବା ମଣିଷପଣିଆ ବଶ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ସୁଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପରି ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ Big brotherର ଜିନ୍ଦାବାଦ କରୁଥିଲେ, କେବଳମାତ୍ର ସେଇ ଏକା ଅଜସ୍ର ଜୀବନ-ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଜୀବନସାହସର ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇ Down with the Big brother ବୋଲି ପାଟି କରି ଉଠୁଛି । ସତ୍ର ଆଗରେ ସେ ମଣିଷର ବିପ୍ଳବ ଘୋଷଣା କରୁଛି । ସନ୍ତ୍ରୀ ନିୟୋଜିତ ବନ୍ଧୁକଧାରୀମାନେ ତାକୁ ଗୁଳିରେ ମାରି ଉଡ଼ାଇଦେଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି ତାର ସାହସୀ ଘୋଷଣା ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ରୂପେ ଜୀଇଁରହିଲା । ଏହି ସାହସିକ କୃତିଟିର ଅବତାରଣା କରାଇ ସାହିତ୍ୟିକ ଅର୍‌ୱେଲ୍ ଆପଣା ସାହିତ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇଗଲେ । କେବଳ ଭୟାବହତାରେ ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ଶେଷ କରିଥିଲେ, ସେ ଆମ ଭିତରର ମଣିଷକୁ ହୁଏତ ଏତେଦୂର ଉଦ୍‌ପ୍ରେରିତ କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଜୀବନକୁ ଭଲପାଇ ଶିଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ମଣିଷ ଭିତରେ ଏହିପରି ବ୍ୟତିକ୍ରମମାନ ଘଟାଇବାର ସାହସ ଆସେ ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ମଣିଷ ଭିତରେ ବିପ୍ଳବୀର ଅବତରଣ ବା ଆରୋହଣ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ଜୀବନପ୍ରୀତି ଓ ଏହି ଆରୋହଣର ଆକାଙ୍କ୍ଷାକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ତାହାକୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଅବସରବାଦକୁ ବାସ୍ତବବାଦ ବୋଲି କହି ଯିଏ ଆପଣା ଜୀବନର ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକ ପାଖରେ ବୃହ୍ନାଲୀଗ୍ରେର ହୋଇ ବୁଲୁଥାଏ ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ; ସେ ବିପ୍ଳବୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଓ ବିପ୍ଳବୀ ଭିତରେ ନା ବୋଲି କହିବାର ସାହସ ସଜ୍ଜନତା ଅବଶ୍ୟ ରହିଥାଏ ।

କ୍ଷମତା ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ମଣିଷ ନା କହିପାରେ ନାହିଁ । ଅବସରବାଦୀ ନା କହିପାରେ ନାହିଁ ବା ତଥାକଥିତ ବାସ୍ତବବାଦୀ ମଧ୍ୟ କହିପାରେ ନାହିଁ । ଆପଣା ଆପଣାର ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ବିପ୍ଳବ ବିପ୍ଳବ ବୋଲି ଯେତେ ଗର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବିପ୍ଳବ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ସିଦ୍ଧ ହେବା ଆଗରୁ ଏମାନେ କଇଁଥା ପଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିପ୍ଳବୀ ଥିଲେ, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ କରି ସାରିଲୁଣି । ସେ ଆମକୁ ତାଙ୍କର ପରି ଗଢ଼ିବାଲାଗି ମନ ବଳାଇଥିଲେ, ଆମେ ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଆମରି ଭଳି ଗଢ଼ି ଥୋଇଦେବା ପାଇଁ ଏବେ ଅଧିକ ଫିକର କରିବାକୁ ଲାଗିଲୁଣି । ତାଙ୍କୁ ଆମ ଭିତରକୁ ଟାଣିଆଣି ଆମେ ହୁଏ ତ ଜମେ ଆନନ୍ଦ ବି ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ବସିଲୁଣି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଗ୍ରରକ ଥିଲେ, ସଂଗ୍ରରକ ଥିଲେ, ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ, ସଂସ୍ଥାପକ ଥିଲେ—ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଏବେ ପୂଜା କରିବାରେ ଲାଗିଲୁଣି—ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷଟାକୁ ପଥର କରି ରଖିବାର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଭିତରେ ପଶିଗଲୁଣି ।

ସକ୍ରେଟିସଙ୍କ ଆପୋଲୋଜି

ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଡାଏଲଗ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆପୋଲୋଜିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି । ବିଚାରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସକ୍ରେଟିସ୍ ନିଜ ସପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ି ଯାହା କହିଥିଲେ ତା'ର ଏକ ଅବିକଳ ବିବରଣୀ ପ୍ଲେଟୋ ଏହି ଡାଏଲଗ୍‌ରେ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । ସକ୍ରେଟିସଙ୍କର ବକ୍ତୃତାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲାବେଳେ କେଉଁଠି ଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ଲେଟୋ ଅମୂଳକ ଘଟଣାମାନଙ୍କର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିନାହାନ୍ତି । ମୂଳକଥାଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରିବାକୁ ସେ ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଜେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ଡାଏଲଗ୍‌ର ନାମକରଣ ହୋଇଛି 'ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ଆପୋଲୋଜି' । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ପ୍ଲେଟୋ ନିଜେ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ବିଚାର ବେଳେ ବିଚାରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ବୋଲି ଡାଏଲଗ୍‌ରେ ଅଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ଲେଟୋ ଜଣାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଯେ ସେ ନିଜେ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କୁ ବିଚାରାଳୟରେ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଲେଖାମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ନ ଥିଲେ ନିଜର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ବିଷୟଟିର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝିହେବନି । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ସବୁ ଡାଏଲଗ୍ ସକ୍ରେଟିସ୍ ଓ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିବରଣୀ, କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚନା ବେଳେ ପ୍ଲେଟୋ ନିଜେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ବୋଲି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଡାଏଲଗ୍‌ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ ।

ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଆନ୍ତରିକତାକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ, ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ବିଚାର ଘଟଣାଟି ଗ୍ରୀକ୍ ଇତିହାସରେ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏପରି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାକୁ ପ୍ଲେଟୋ ଅଦଳ ବଦଳ କରାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ବିଚାରର ଅନେକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଡାଏଲଗ୍‌କୁ ପଢ଼ିଥିବେ, ଏହିସବୁ କଥା ବିଚାର କରି ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିଃସଂଶୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଲେଖନୀ ସକ୍ରେଟିସଙ୍କ ମୁହଁର କଥାକୁ କେବଳ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛି । ନିମ୍ନରେ ଡାଏଲଗ୍‌ଟିର ଅନୁବାଦ ଦିଆଯାଉଛି । ତେବେ କେବଳ ମୂଳ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଜାଣିବା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଅନୁବାଦରୁ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ରଚନାର ଚମତ୍କାରିତା ବଳିବାର ବ୍ୟଥା ବୃଥା ଆଶା ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଏଥେନ୍ସ ବାସୀଗଣ ! ମୋର ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଆପଣମାନେ କ'ଣ ଅନୁଭବ କଲେ ଜାଣେ ନା, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମବିସ୍ମର ପ୍ରାୟ କରିଦେଲ । ଯଦିଚ ମୁଁ କହିପାରେ, ସେମାନେ ପଦେ ସତ କହି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବକ୍ତା ଓ କାଳେ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରତାରିତ କରିବି ସେଥିପାଇଁ ଆପଣମାନେ ସାବଧାନ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେମାନେ ଯାହା କହିଲେ, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟସବୁ ମିଥ୍ୟାଠାରୁ ମୋତେ ଅଧିକ ବିସ୍ମିତ କରିଛି । କାରଣ ଆପଣମାନେ ଯଥା ସମୟରେ ଜାଣିବେ ଯେ ମୁଁ ବିଶିଷ୍ଟ ବକ୍ତା ନୁହେଁ ଓ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡନ କରିବ । ଏହା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ ନ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଔଦ୍ଧତ୍ୟର ଚରମ ସୀମା ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରୁଛି; ଅବଶ୍ୟ ସତ କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ ବକ୍ତା କହୁ ନ ଥିବେ । ସେମାନେ ଏହି ଅର୍ଥରେ କହୁଥିଲେ, ମୁଁ ଜଣେ ବକ୍ତା ବୋଲି ମାନିବି, ଯଦି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଧରଣର କାରଣ ମୁଁ କହୁଛି ସେମାନେ ଲେଶମାତ୍ର ସତ୍ୟ କହିନାହାନ୍ତି ଓ ଆପଣମାନେ ମୋଠାରୁ ସମୁଦାୟ ସତ୍ୟ ଶୁଣିବେ । ଏଥେନ୍ସବାସୀଗଣ ! ମୁଁ କହିରଖୁଛି, ସେମାନଙ୍କ ଭଳି ଚମତ୍କାର ଶବ୍ଦମଣ୍ଡିତ ଚତୁର ଯୁକ୍ତି ମୁଁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରିବି ନାହିଁ; କେବଳ ତୁଣ୍ଡକୁ ଯେଉଁ ଭାଷା ଆସିବ, ସେହି ଭାଷାରେ ମୋର ସାଦାସିଧା ବକ୍ତୃତାଟି ଏଠି ଶୁଣାଇବି । ମୁଁ ଯାହା କହିବି ତାହା ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି ଏବଂ ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଆଉ କିଛି ଆଶା କରିବେ ନାହିଁ ।

ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ! ବାଳକ ପରି ଆସି ଆପଣମାନଙ୍କ ସାମନାରେ ଶବ୍ଦ ବିମଣ୍ଡିତ, ପୂର୍ବପ୍ରସ୍ତୁତ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣାଇବା ମୋର ବୟସକୁ ବାସ୍ତବିକ ସାଜିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଅତି ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଚାହୁଁଛି । ରାସ୍ତାଘାଟ ଓ ସାଧାରଣ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଶୈଳୀରେ କହିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ଯେଉଁସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମୋତେ ଶୁଣିଥିବେ, ଏଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ଥନ କରି ମୁଁ ସେହି ଶୈଳୀରେ କହୁଛି ଶୁଣି ବିସ୍ମିତ ହେବେ ନାହିଁ ଓ ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ । ସତୁରି ବର୍ଷର ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏଇ ପ୍ରଥମଥର ମୁଁ ଗୋଟିଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିଛି । ତେଣୁ ସ୍ଥାନର ଭାଷା ସହିତ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରିଚିତ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ମୁଁ ଜଣେ ବିଦେଶୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ନିଜ ଭାଷା ତଥା ରୀତିରେ କଥା କହିଥିଲେ ଆପଣମାନେ ଯେପରି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେଇଥାନ୍ତେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି, ଭଲ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ, ମୋର କହିବାର ଶୈଳୀକୁ ବାଦ ଦେଇ ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ତାହା ଯଥାର୍ଥ ବା ନୁହେଁ, କେବଳ ଏତିକି

ମାତ୍ର ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ଏଠି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାର ଅଧିକାର ମୋର ଅଛି ବୋଲି ଭାବୁଛି । ତାହା ହିଁ ବିଚାରକର ଧର୍ମ—ଯେପରି ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ କରିବା ବକ୍ତାର ଧର୍ମ ।

ଏଥେନ୍‌ସୀୟମାନେ ! ମୋର ପ୍ରତିରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଆଗ କହୁଛି, ତା ପରେ ଅନ୍ୟ ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କ କଥା କହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାଜନକ ହେବ । କାରଣ ମୋର ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଓ ସେମାନେ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମୋ ବିଷୟରେ ମିଥ୍ୟାକଥା କହି ଆସୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏନାଟ୍‌ସ ଓ ତାଙ୍କର ସମର୍ଥନକାରୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭୟକରେ—ଯଦିଚ ଏମାନେ ବି କମ୍ ଭୟାନକ ନୁହନ୍ତି । ମୁଁ ସେହିମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ କହୁଛି, ଯେଉଁମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କ କାନରେ ଆବାଲ୍ୟରୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମିଛ କଥା ଫୁଙ୍କୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ କହିଆସିଛନ୍ତି ଯେ ସକ୍ରେଟିସ୍ ନାମରେ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଅଛି, ସିଏ ଆକାଶର ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାକରେ, ପୃଥିବୀର ଗୋପନ ରହସ୍ୟ ସବୁ ଖୋଜେ ଓ ଭେଲକୁ ଭଲ ବୋଲି କଥାରେ ଭଲେଇ ଦେଇପାରେ । ଏଥେନ୍‌ସୀୟବର୍ଗ ! ଯେଉଁମାନେ ମୋର ଚରିତ୍ରକୁ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବାସ୍ତବିକ୍ ଭୟଙ୍କର ଅଭିଯୋଗକାରୀ । କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରୋତାମାନେ ଭାବନ୍ତି ଯେ ସିଏ ଏହିସବୁ ବିଷୟ ଅନୁଶୀଳନ କରେ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ନାସ୍ତିକ ହୋଇଥିବ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ମୋର ଏପରି ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଓ ସେମାନେ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହା ପୁଣି, ଯେଉଁ ବୟସରେ ଆପଣମାନେ ସେମାନଙ୍କ କଥାକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ବୟସରେ ଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଶିଶୁ ବା ବାଳକ ଥିଲେ, ଅନେକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଅପରିପକ୍ୱ ଥିଲା ଏବଂ ମୋ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ କେହି ନ ଥିବାରୁ ବିଚାର ପ୍ରକୃତରେ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ସବୁଠାରୁ ଅସୁବିଧା କଥାହେଲା, କେବଳ ଜଣେ କମେଡ଼ିଆନଙ୍କୁ ବାଦଦେଲେ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଜାଣିବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ଯେଉଁମାନେ ଈର୍ଷା ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ଏ ବିଷୟରେ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଦ୍ୱିଧାହୀନ ବିଶ୍ୱାସ ଆଣିପାରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେବା ଜଟିଳତମ ବ୍ୟାପାର । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ଡାକି ଏଠାରେ ଜେରା କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ମୋର ପ୍ରତିରକ୍ଷା ପାଇଁ ମୋତେ ସତେ କି ଛାୟାମାନଙ୍କ ସହିତ ଲଢ଼ିବାକୁ

ପଡ଼ୁଛି ଏବଂ କେହି ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ନ ଥାଇ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେଉଛି । ତେଣୁ ଆପଣମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ ଯେ ମୋତେ ଦୁଇଦଳ ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମକଦମା କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଓ ଆହୁରି ପୁରୁଣା ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କହିଲି ଆପଣମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରନ୍ତୁ ଯେ ମୋତେ ପ୍ରଥମେ ମୋର ପୁରାତନ ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାରଣ ଆପଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି— ପୁଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି । ଏଥେନ୍‌ସୀୟ ଗଣ ! ମୁଁ ଭାବୁଛି ଏଥର ମୋତେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ମୋ ହାତରେ ଥିବା ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ମନରୁ ଏତେକାଳ ଧରିଥିବା ଏହି କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧମାନ ମିଥ୍ୟାକଳଙ୍କକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଲେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହେବି—ଯଦି ଏହାଦ୍ୱାରା ଆପଣମାନଙ୍କର ଓ ମୋର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ଜଟିଳକାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ବି ସଚେତନ ଅଛି । ଫଳାଫଳ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ହେଉ, ଆଇନ ମାନି ମୋତେ ନିଜ ପାଇଁ ଲଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଆମେ ଆଦ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଏବଂ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଥିବା କେଉଁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ମିଲିଟସ୍ ଏହି ଅଭିଯୋଗ ଆଣିଲେ, ତାହା ଦେଖିବା । ମୋର ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ କ'ଣ କହୁଥିଲେ ? ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର ଅଭିଯୋଗକାରୀ ଭାବେ ଗ୍ରହଣକରି ମୋତେ ସେମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗପତ୍ର ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ । "ଆମେ କହୁଛୁ, ସକ୍ରେଟିସ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର କଣ୍ଟକ । ପୃଥିବୀ ଭିତରର ପଦାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟୋମଦେଶର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା-ନିରୀକ୍ଷା କରିବା ଦୋଷରେ ସେ ଦୋଷୀ । ସେ ଭେଲକୁ ଭଲ ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିପାରନ୍ତି ଓ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ।" ସେମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ଏହି ରକମର ଏବଂ ଆପଣମାନେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଯେ ଆରିଷ୍ଟୋଫେନସଙ୍କ କମେଡ଼ିରେ ସକ୍ରେଟିସ ନାମକ ଜଣେ ଚରିତ୍ର କହୁଛି—ସେ ପବନରେ ବୁଲୁଛି । ଆହୁରି ଅନେକ ନିରର୍ଥକ କଥା ମଧ୍ୟ ସେ କହୁଛି, ଯାହାର ବିନ୍ଦୁବିସର୍ଗ ମୁଁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ହୁଏତ କେହି ବି ବ୍ୟକ୍ତି ଥାଇପାରନ୍ତି, ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନର ନିନ୍ଦା କରି ଏ କଥା କହୁନି କିନ୍ତୁ ମୋର ଏସବୁ ଜ୍ଞାନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି ଆପଣମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଏଠାରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଅ । ଯେଉଁମାନେ ମୋ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି (ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଶୁଣିଛନ୍ତି) ସେମାନେ ପରସ୍ପର ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବୁଝନ୍ତୁ କେହି କେବେ ଏସବୁ

ବିଷୟରେ ମୋଠାରୁ ପଦେ ହେଲେ କିଛି ଶୁଣିଛନ୍ତି କି ? ଏହିଥିରୁ ଆପଣମାନେ ବୁଝିବେ ଯେ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଉଥିବା କୁତ୍ସିତ କଥାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ସମପ୍ରକୃତିର । ପୁନଶ୍ଚ ଯଦି ଆପଣମାନେ ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଯେ ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ, ତେବେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ପୁଣି କହିରଖୁଛି, ମୋ ମତରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବା ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର କଥା—ଯେପରିକି ଲିଓଣ୍ଟିନିବାସୀ ଗର୍ଜିଆସ୍ ସିଅସର ପ୍ରୋଡ଼ିକସ୍ ଓ ଏଲିସ୍‌ର ହିପିଆସ୍ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଗର ନଗର ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରନ୍ତି ଓ ନିଜଆଡ଼କୁ ଟାଣି ଆଣିପାରନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଯୁବକମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଯେ କୌଣସି ନାଗରିକ ସହିତ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ନୂତନ ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ କେବଳ ଅର୍ଥଦାନ କରନ୍ତି ନାହିଁ, କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଏହି ନଗରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାରୋସର ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଆସିବା ଖବର ମୁଁ ଘଟଣା କ୍ରମେ ଜାଣିପାରିଛି । କାହିଁକି ନା ସମସ୍ତେ ମିଶି ସଫିଷ୍ଟଙ୍କ ପିଚ୍ଛା ଯେତିକି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଛନ୍ତି ଏକୁଟିଆ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିବା ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଦୈବାତ୍ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ହିପୋନିକସ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର କାଲିଆସ୍ । ତାଙ୍କ ନିଜର ଦୁଇ ପୁଅ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲି, "କାଲିଆସ୍ ! ତୁମର ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟ ଯଦି ଘୋଡ଼ାଛୁଆ ବା ବଳଦ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର, ସୁଦକ୍ଷ ଓ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଭାବେ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଆମେ ଜଣେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦାତା ଖୋଜି ପାଆନ୍ତୁ ଓ ତାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାଦାତା ଜଣେ ସଇସ ବା କୃଷୀ ହୋଇଥାନ୍ତେ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛୁ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମଣିଷ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାଦାତା ମନସ୍ଥ କରିଛ କି ? ଜଣେ ମଣିଷ ଓ ନାଗରିକର ଉତ୍ତମ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ କିଏ ଜାଣେ ? ପୁଅମାନଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଥିବାରୁ ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଥିବେ । ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ଅଛନ୍ତି ନା ନାହିଁ ?"

"ନିଶ୍ଚୟ ଅଛନ୍ତି"—ସେ କହିଲେ, ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ସେ ବ୍ୟକ୍ତି କିଏ ? କେଉଁଠିକାର ବାସିନ୍ଦା ଓ କେତେ ଅର୍ଥ ଦାବୀ କରନ୍ତି" ? "ପାରୋସ୍‌ର ବାସିନ୍ଦା ଅଏନସ୍" ସେ କହିଲେ—"ଜଣ ପିଚ୍ଛା ତାଙ୍କର ଦାବୀ ପାଞ୍ଚ ମିନା ।"

ମୁଁ ଭାବିଲି ଅଏନସ୍ ସବୁଠାରୁ ସୁଖୀ ବ୍ୟକ୍ତି – ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କର ସେପରି ଶକ୍ତିଥାଏ ଓ ଏପରି ପରିମିତ ପାରିଶ୍ରମିକ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ତାହା ଶିକ୍ଷା

ଦେଉଥାନ୍ତି । ମୋର ସେହି ଜ୍ଞାନ ଥିଲେ ମୁଁ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଓ ଯାହା ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଥାଆନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏଥେନ୍‌ସୀୟଗଣ ! ମୁଁ ସେ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ନୁହେଁ ।

ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବୋଧହୁଏ ପଚାରିବେ, "ସକ୍ରେଟିସ୍, ଆପଣଙ୍କ ବ୍ୟାପାରଟି କ'ଣ; ଏହି ଅଭିଯୋଗସବୁର ମୂଳ କେଉଁଠି ? ତମେ ଯଦି କିଛି ଅଦ୍ଭୁତ ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ କାମ କରି ନ ଥାନ୍ତ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ତମ କଥା ଏତେ ଶୁଣାଯାଆନ୍ତା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଏହା କ'ଣ ବୁଝାନ୍ତୁ ଓ ଆମକୁ ଅନ୍ଦାଜ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।" ମୋ' ମତରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ । ମୋ ନାଁ ଚାରିଆଡ଼େ କାହିଁକି ପଡ଼ୁଛି, ଏତେ ଅପବାଦ ହେଉଛି, ତା'ର କାରଣ ମୁଁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ମୋ କଥା ମନ ଦେଇ ଶୁଣନ୍ତୁ । କେହି କେହି ଭାବୁଥାଇ ପାରନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ପରିହାସ କରୁଛି । ମାତ୍ର ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ମୁଁ ସମୁଦାୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବି । ଏଥେନ୍‌ସବାସୀଗଣ ! ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି, ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞତା ହେତୁ ମୁଁ ମୋର ଦୁର୍ନାମ ଅର୍ଜନ କରିଛି । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । କି ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞତା ? ଯାହାକି ବୋଧହୁଏ ପ୍ରକୃତ ମାନବିକ ବିଜ୍ଞତା । ମନେହୁଏ ଯେ ମୁଁ ଏହି ପ୍ରଜ୍ଞାର ଅଧିକାରୀ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କଲି, ହୁଏତ ସେମାନଙ୍କର ଅତିମାନବିକ ପ୍ରଜ୍ଞା ଅଛି ବା ଏହାକୁ ଆଉ କ'ଣ କୁହାଯିବ ଜାଣେ ନା, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏହାର ଅଧିକାରୀ ନୁହେଁ । ଯେ ଏପରି କୁହେ ସେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଓ ମୋର ଅପବାଦ କରିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଏଥେନ୍‌ସବାସୀଗଣ ! ଦୟାକରି ମୋତେ ବାଧା ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ—ଏପରିକି ମୁଁ ବଡ଼ିମା ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ । କାରଣ ମୁଁ ଯାହା କହିବାକୁ ଯାଉଛି, ତାହା ମନରୁ କହୁନି—ମୋ କଥାର ଉତ୍ସ ଆପଣମାନଙ୍କ ଅଭିନିବେଶ ଦାବୀ କରେ । ମୋର ପ୍ରଜ୍ଞା ଯଦି ହୋଇଥାଏ ଓ ଏହାର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଡେଲ୍‌ଫାଇର ଦେବତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବି । ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଚେସ୍ୱାରଫୋନ୍‌ଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ମୋର ଆବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଓ ଆପଣମାନଙ୍କର ଗଣତନ୍ତ୍ରର ବନ୍ଧୁ, ସେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଆପଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଫେରିଲେ । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଚେସ୍ୱାରଫୋନ୍ କି ଧରଣର ଲୋକ । ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି ସେଥିରେ କିପରି ସେ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ । ସେ ଥରେ ଡେଲଫାଇକୁ ତୀର୍ଥ କରି ଯାଇଥିବା ବେଳେ ଦୈବବାଣୀକୁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ପଚାରିବାର ଦୁଃସାହସ କରିଥିଲେ—ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯାହା କହିବାକୁ

ଯାଉଛି ସେଥିରେ ଦୟାକରି ବାଧା ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ—ସେ ପଚାରିଲେ, 'ସକ୍ରେଟିସ୍ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ଅଛନ୍ତି କି ?' 'କେହି ନାହାଁନ୍ତି'—ବୋଲି ଉତ୍ତର ମିଳିଥିଲା । ଏହାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ଚେୟାରଫୋନଙ୍କ ଭାଇ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି, କାରଣ ଚେୟାରଫୋନ ନିଜେ ମୃତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ କାହିଁକି ଆପଣଙ୍କୁ ଏକଥା କହିଲି, କାରଣ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କିପରି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କହିବାକୁ ଯାଉଛି । ଦୈବବାଣୀର ଉତ୍ତର ଶୁଣିବା ପରେ ମୁଁ ଭାବିଲି ଏହାର ଅର୍ଥ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଏଥିରେ କି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଗୋପ୍ୟ ରହିଛି ? କାରଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ବଡ଼ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞ ମନେ କରୁ ନ ଥିଲି, ତେଣୁ ଦେବତା ମୋତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ ବୋଲି ଯାହା କହିଲେ; ତା'ର ମର୍ମ କ'ଣ ହୋଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ କଥା ମିଥ୍ୟା ହେବ ନାହିଁ—ଏହା ଅସମ୍ଭବ । ଦୈବବାଣୀର ଅର୍ଥ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ଭାବି ମୁଁ ଅନେକଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବ୍ରତ ହେଉଥିଲି, ଅବଶେଷରେ ବହୁ କଷ୍ଟ କରି ମୁଁ ବିଷୟଟିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାର ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା ଧରିଲି, ମୁଁ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୋଲି ମନେକରି ଭାବିଲି, ଯଦି କେବେ ଦୈବବାଣୀକୁ ଖଣ୍ଡନ କରେ, ତେବେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପଚାରିବି, "ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଠାରୁ ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ; କିନ୍ତୁ ଆପଣ କହିଥିଲେ ଯେ ସକ୍ରେଟିସ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ ।" ଏଥେନ୍‌ସୀୟମାନେ ! ଆମର ଜଣେ ନାଗରିକ (ତାଙ୍କର ନାମ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ମୁଁ କେବଳ ଏତିକି କହିବି ଯେ ସେ ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ)ଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ମୋର ଗୋଟିଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଥିଲା । ଆମେ ଦୁହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଆବିଷ୍କାର କଲି ଯେ, ଅନେକ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଜ୍ଞ ମନେ କରନ୍ତି, ଅଧିକନ୍ତୁ ସେ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେପରି ନୁହଁନ୍ତି ।" ଏହାପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି ଯେ ସେ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞ ମନେ କରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ନୁହଁନ୍ତି । ଏତଦ୍ୱାରା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଓ ଅନେକ ଉପସ୍ଥିତ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କଲି । ମୁଁ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଭାବିଲି, "ମୁଁ ଏହି ଲୋକଠାରୁ ବିଜ୍ଞ, କାରଣ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟବାନ ବିଷୟରେ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ହୁଏତ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେ ଅଜ୍ଞ ହୋଇ ଜାଣିଛନ୍ତି ବୋଲି କଳ୍ପନା କରୁଛନ୍ତି ଓ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଜାଣେନା ବା ଜାଣିଛି ବୋଲି ଭାବୁନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ବିଜ୍ଞ ବୋଲି ମନେ ହେଉଛି । ତାହା ହେଲା ମୁଁ ଯାହା ଜାଣିନାହିଁ ତାହା ଜାଣିଛି ବୋଲି ନ ଭାବିବା ।" ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା

ଆହୁରି ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ ବିବେଚିତ ଆଉ ଜଣଙ୍କ ପାଖକୁ ମୁଁ ଏହାପରେ ଯାଇଥିଲି ଓ ମୋର ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିଥିଲି ଓ ଏହିପରି ଆଉ ଅନେକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ । କ'ଣ ଘଟୁଛି ତାହା ଭୟ ଓ ଦୁଃଖର ସହିତ ଦେଖି ମୁଁ ଜଣ ଜଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ବୋଲି ଜାଣୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ଯେ ଅନ୍ୟ ସବୁକଥା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସେବା ପଛକୁ ରଖିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ କୌଣସି ବିଷୟରେ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପାଖକୁ ଯାଇ ଦୈବବାଣୀର ଅର୍ଥ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏଥେନସ୍‌ବାସୀଗଣ ! ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବି ବୋଲି ମୁଁ ଶପଥ କରିଛି । ଆପଣମାନେ ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତା ଶୁଣନ୍ତୁ । ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ବିଜ୍ଞ ବୋଲି ଯାହାର ସୁନାମ ଯେତେ ବେଶି, ସେ ସେତେ ଅଧିକ ଦେବାଳିଆ । ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି ବିଚାରଶୀଳ ।

ଦୈବୀବାଣୀ ସୁପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ବୁଲି ବୁଲି ମୋତେ କେତେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି । ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କାମ ସାରି ମୁଁ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ଲେଖକ ଗୀତି କବି ଓ ଆଉ ସବୁ ଧରଣର କବିମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମୋର ଜ୍ଞାନ କମ୍ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ଆବିଷ୍କାର କରିବି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଶିଖିବା ଆଶାରେ, ଯେଉଁ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିବାପାଇଁ ସେମାନେ ଅଶେଷ କଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ମୁଁ ପଚାରୁଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଲଜ୍ଜିତ କିନ୍ତୁ ମୋତେ ସତକଥା କହିବାକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ କବିତାକୁ ଯେକୌଣସି ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧିକ ଭଲ ଭାବେ ବୁଝାଇ ପାରନ୍ତା । ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଜାଣିଲି ଯେ କବିମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତି ଓ ଭବିଷ୍ୟବକ୍ତାମାନଙ୍କ ପରି ଏକପ୍ରକାର ଅନୁପ୍ରେରଣା ବଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରନ୍ତି । ଭବିଷ୍ୟ ବକ୍ତାମାନେ ଅନେକ ଚମତ୍କାର କଥା କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁର ବିନ୍ଦୁବିସର୍ଗ ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି । କବିମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ଯେ କବିତା ଲେଖିବାରେ ସେମାନଙ୍କର ପାରଦର୍ଶିତା ହେତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ସେମାନେ ନିଜକୁ ମଣିଷ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବିଜ୍ଞତମ ମନେ କରନ୍ତି—ଯାହା ଭୁଲ ଅଟେ । ତେଣୁ ରାଜନୀତିଜ୍ଞଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, କବିମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କଲି । ଶେଷରେ ମୁଁ କାରିଗରମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲି । ମୋର କୌଣସି ପ୍ରକାର କାରିଗରୀ ଜ୍ଞାନ ଆଦୌ

ନାହିଁ ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ ସଚେତନ ଥିଲି ଓ ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅନେକ ବିସ୍ମୟଜନକ କଥା ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଆବିଷ୍କାର କରିବି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋର ଅନୁମାନ ଭୁଲ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିବା ଅନେକକଥା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଓ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ବିଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ! ମୋର ମନେହେଲା, କବିମାନଙ୍କ ଭ୍ରମପରି ଭ୍ରମ ଦକ୍ଷ କାରିଗରମାନଙ୍କର ରହିଛି । ନିଜ କାରିଗରୀକଳାର ନୈପୁଣ୍ୟ ହେତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସହିତ ଜୀବନର ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ବିଜ୍ଞ ବୋଲି ସେମାନେ ମନେ କରନ୍ତି । ଏହି ଭ୍ରମ ସେମାନଙ୍କର ବିଜ୍ଞତାକୁ ଘାଣ୍ଟି ପକାଏ । ତେଣୁ ଦୈବୀବାଣୀର ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ନିଜକୁ ପଚାରିଲି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞା ତଥା ଅଜ୍ଞତା ନଥାଇ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଅଛି, ସେହିପରି ରହିବି ବା ସେମାନଙ୍କର ପରି ହେବି ? ନିଜକୁ କହିଲି ମୁଁ ଯେପରି ଅଛି, ସେହିପରି ରହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତମ ।

ଏଥେନ୍ସବାସୀଗଣ ! ଏହି ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏତେ ବେଶି ଶତ୍ରୁତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଯାହା କି ଅତି ଭୟାନକ ଧରଣର । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ମୋର ନିନ୍ଦା, ଅପବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ମୁଁ ବିଜ୍ଞବ୍ୟକ୍ତି ଭାବେ ସୁନାମ ପାଇଲି । କାରଣ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଭ୍ରମ ଛଳନାଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ପଦାରେ ପକାଇଦିଏ, ତା ଫଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ଦର୍ଶକମାନେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ନିଜେ ଖଣ୍ଡନ କରିଥିବା ବିଷୟଗୁଡ଼ିକରେ ବିଜ୍ଞ । ମାତ୍ର ଏଥେନ୍‌ବାସୀ ! ମୋର ଅନୁମାନ କେବଳ ଈଶ୍ୱର ହିଁ ବିଜ୍ଞ ଓ ଦୈବୀବାଣୀର ଅର୍ଥ ସେହିପରି । ମାନବିକ ପ୍ରଜ୍ଞାର ମୂଲ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ବା କିଛି ନୁହେଁ । ମନେହୁଏ ଦେବତା କେବଳ ଉଦାହରଣ ଦେବାକୁ ଯେପରି ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ନାମ ଯୋଗ କରିଥିଲେ; ସତେ କି ସେ କହିଥିଲେ, "ହେ ମନୁଷ୍ୟଗଣ ! ତୁମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ବିଜ୍ଞତମ, ଯିଏ ସକ୍ରେଟିସ୍ ପରି ନିଜେ ହାସଲ କରିଥିବା ପ୍ରଜ୍ଞାର ମୂଲ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣେ ।" ମୋର ଅନ୍ୱେଷଣ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଛି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରି ବିଜ୍ଞ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବା ନଗରବାସୀ ବା ବିଦେଶୀ, ଯାହାଙ୍କୁ ଭେଟେ; ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖେ ଯେ ଆଦୌ ବିଜ୍ଞ ନୁହନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଦୈବୀବାଣୀର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରେ । ମୋର ଏହି ଅବିରାମ କର୍ମ ହେତୁ ଓ କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ନିଜର ଘରୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମୋତେ ସମୟ ନ ଥାଏ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଏହି ସେବାରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବଞ୍ଚେ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଯେଉଁ ଯୁବକମାନଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଅବସର ଥାଏ, ଯେଉଁମାନେ ଧନୀବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପୁତ୍ର, ସେମାନେ ମୋର ଅନୁସରଣ କରି ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି । ଜଣକୁ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ପରୀକ୍ଷା କରିବାର ଦୃଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁସି ଲାଗେ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୋତେ ଅନୁକରଣ କରି ସେମାନେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମୋର ଅନୁମାନ, କିଛି ନ ଜାଣି ବା ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞ ମନେକରୁଥିବା ଯଥେଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ମଣିଷ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନେ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରୁଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଏପରି ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ରାଗିଯାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ରାଗ ପରୀକ୍ଷା କରିଥିବା ଯୁବକଙ୍କ ଉପରେ ନୁହେଁ, ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେମାନେ କହୁଥିଲେ ଯେ ସକ୍ରେଟିସ୍ ନାମରେ ଜଣେ ପକ୍କା ବଦମାସ୍ ଅଛି, ଯିଏ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି । ସକ୍ରେଟିସ୍ କ'ଣ କରି ବା ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଯୁବକଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି ବୋଲି ଯଦି କେହି ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରେ, ତେବେ ସେମାନେ କିଛି କହିବାକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଇତସ୍ତତଃ ଭାବ ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ସବୁ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦା ରହି ଆସିଛି—ଯାହାକି ସେମାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଅଗରେ ଥାଏ—ମୋ ନାମ ସହିତ ସେହି ନିନ୍ଦାକୁ ଯୋଡ଼ି କହନ୍ତି—ଆକାଶ ଓ ଭୂଗର୍ଭର ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ସକ୍ରେଟିସ୍ କହୁଥାଏ, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରିବାକୁ ସେ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ଓ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଭେଲକୁ ଭଲର ଆସନରେ ଥୋଇପାରେ । କୌଣସି ଜ୍ଞାନ ନଥାଇ ଜ୍ଞାନର ଛଳନା କରୁଥିବା ଦୋଷରେ ସେମାନେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ —ଏହି ସତ କଥାଟି କହିବାକୁ ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ସୁନାମରେ ଆଞ୍ଚ ଆସୁଥିବା ଏହି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ, ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁସଂଗଠିତ ହୋଇ ପ୍ରଚୁର ପ୍ରବର୍ତ୍ତେଇବା ଶକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କରି ଏକାନ୍ତ ଜିଦ୍ ଓ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଆପଣମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ଭରିଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମିଲିଟସ୍, ଏନିଟସ ଓ ଲାଇକନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ମିଲିଟସ୍ କବିମାନଙ୍କ ତରଫରୁ, ଏନିଟସ୍ କାରିଗର ଓ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ଓ ଲାଇକନ୍ ଦାଗୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ମୁଁ ଯାହା ପ୍ରଥମରୁ କହିଛି, ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଏଡ଼େ ବିରାଟ ହୋଇଛି, ଏହି ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଦୂର କରିପାରିଲେ ମୁଁ ନିଜେ ଅତିଶୟ ବିସ୍ମିତ ହେବି ।

ଏଥେନ୍ସୀୟଗଣ ! ଏହା ହିଁ ସତ୍ୟ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ବଡ଼ କୌଣସି କଥା ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଲୁଚେଇ ରଖିନି—ଯଦିଚ ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ ମୋର ଏହି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତା ହେତୁ ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହା ମୁଁ ସତ୍ୟ କହୁଥିବାର ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷଣ । ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଥିବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର କାରଣ ସବୁ କହିଲି । ଆପଣମାନେ ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ, ତେବେ ନିଜେ ଏ ସବୁର ସତ୍ୟତା ଦେଖିପାରିବେ ।

□ □

କବି କିଏ ?

ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ସ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଥ

ସାଧାରଣ ଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ 'କବି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କଅଣ ? କବି କିଏ ? ସେ କାହାପାଇଁ ନିଜର କବିତା ଲେଖେ ? ଏବଂ ତା ପାଖରୁ କେଉଁ ପ୍ରକାର ଭାଷା ଆଶା କରାଯାଏ ? ସେ ମଣିଷ, ମଣିଷକୁ ହିଁ କହେ ଓ ମଣିଷ ପାଇଁ ହିଁ କବିତା ଲେଖେ । ତେବେ ସାଧାରଣ ଲୋକଠାରୁ ତାର ଅନୁଭୂତି ଅଧିକତର ଜୀବନ୍ତ, ତାର ଆଗ୍ରହ ଓ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ବେଶୀ, ମଣିଷ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ତାର ଜ୍ଞାନ ଅଧିକତର ବ୍ୟାପକ ଓ ଗଭୀର, ଓ ତାର ଆତ୍ମା ଅଧିକତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ନିଜର ଆବେଗ ଓ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିରେ ମୁଗ୍‌ଧ ଓ ନିଜେ ନିଜର ଜୀବନୀ ଶକ୍ତିରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରୁ ଅଧିକତର ନିମଜ୍ଜିତ । ପୁଣି ବିଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରେ ସମାନ ଆବେଗ ଓ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିର ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାରେ ସେ ଆନନ୍ଦିତ ଓ ସେ ସବୁକୁ ବାରମ୍ବାର ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଏଥି ସହିତ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥିତି ନାହିଁ ତାକୁ ସ୍ଥିତିବାନ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରୁ ଅଧିକତର ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ତା'ର ଚରିତ୍ରଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ପୁଣି ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ସହ ସମ୍ପର୍କ ନଥିବା ଆବେଗକୁ ସତ୍ୟପରି ନିଜ କଳ୍ପନାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାରେ ସେ ଦକ୍ଷ, କିନ୍ତୁ (ବିଶେଷ କରି ସାଧାରଣ ସହାନୁଭୂତିର ଯେଉଁ ଅଂଶ ସୁଖକର ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟକ, ସେଠାରେ) ଏହି ଆବେଗ ବାସ୍ତବ ଘଟଣାରୁ ସମ୍ଭୂତ ଆବେଗର ପ୍ରାୟ ପାଖାପାଖି ଓ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ବାସ୍ତବ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ଆବେଗଠାରୁ ଅଧିକତର ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ—ଏସବୁ ଫଳରେ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ ନିଜର ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ କବିର ଅଧିକତର ଆଗ୍ରହ ଓ ଶକ୍ତି ଅଛି ଓ କୌଣସି ବାହ୍ୟ, ତାତ୍କାଳିକ ଘଟଣାର ଉତ୍ତେଜନା ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ, ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କବି ମନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗଢ଼ଣ ଯୋଗୁଁ, ଏହି ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭବ ସବୁର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି କବିମାନଙ୍କ ପାଖରେ, ଏପରିକି ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ପାଖରେ, ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଥାଉ ନା କାହିଁକି ଏହାର ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି

ଭାଷା ଓ ବିଶେଷ କରି, ସତ୍ୟ ଓ ସଜୀବତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଶୁଦ୍ଧ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆବେଗର ପ୍ରେରଣାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହାଠାରୁ ଏହା ନିକୃଷ୍ଟତର ଓ ସେହି ଆବେଗର କେତେକ ଛାୟା ମାତ୍ର କବି ନିଜଠାରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ବା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବାର ଦେଖେ ।

ତେଣୁ କବିର ଚରିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା କଲେ ବି ଏକଥା ସତ ଯେ କବି କୌଣସି ଆବେଗ ବା ଭାବାବେଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ଅନୁସରଣ କରିବା ସମୟରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଯାହାକି ବାସ୍ତବ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଜୀବନ-ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାର ତୁଳନାରେ କେତେକାଂଶରେ ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ପରି ମନେହେବ । ତେଣୁ ନିଜର ଅନୁଭବକୁ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନୁଭବର ପାଖକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ କବିର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା—ଏପରିକି ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ହେଲେ ବି, ପ୍ରହେଳିକା ସୃଷ୍ଟି କଲାପରି ସେ ନିଜର ଅନୁଭବକୁ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଭବ ସହିତ ଏକାଠି କରି ଏକାତ୍ମୀୟ କରି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ, କେବଳ ଭାଷାରେ ସେ ହୁଏତ ଅଦଳବଦଳ କରିପାରେ କାରଣ ଆନନ୍ଦ ଦେବାପରି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସେ ପରିଚାଳିତ, ତେଣୁ ସେ ଏଠାରେ ଆଗରୁ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି, ବାଛିବା ବା ଚୟନ କରିବାର ନୀତି ଅନୁସରଣ କରିବ । ଏହି ନିୟମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଫଳରେ ଆବେଗରେ ଯାହା କଷ୍ଟଦାୟକ ବା ବିରକ୍ତିଜନକ ସେ ସବୁ ବାଦ୍ ଦେବା ସମ୍ଭବ ହେବ ଓ ପ୍ରକୃତିକୁ କୌଶଳରେ ଦୂରେଇ ଦେବା ବା ଅଯଥା ଉଚ୍ଚ କରି ଦେଖିବାର ଯଥାର୍ଥତା ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ଯେତେ ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ଏହି ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରିବ ତାର ସେତେ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ ହେବ ଯେ ତା ନିଜର ରୁଚି ବା କଳ୍ପନାରୁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ ସେ କେବେହେଲେ ସତ୍ୟ ଓ ବାସ୍ତବତାରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଭାଷା ସହ ତୁଳନୀୟ ନୁହେଁ ।

ତେବେ ମୋର ଏହି ମତାମତ ସହିତ ଯେଉଁମାନେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଏକମତ ସେମାନେ ହୁଏତ କହି ପାରନ୍ତି ଯେ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭବ ଓ ଆବେଗ ଯେଉଁ ଭାଷା ସୂଚିତ କରେ ସେହି ଭାଷା ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମିଳିଯିବା ପରି ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କରିବା କବି ପକ୍ଷରେ ସବୁ ସମୟରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ତେଣୁ କବି ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁବାଦକର କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ବିଚାର କରିବା ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ହେବ । ତା ହେଲେ ଯେଉଁ ବିଚକ୍ଷଣତା ତା ପକ୍ଷରେ ଅଲଭ୍ୟ ତା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ସେ ନୂତନ ପ୍ରକାର ବିଚକ୍ଷଣତାର ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ଓ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ହୁଏତ ନିଜର ଉତ୍କର୍ଷତାରେ

ମୌଳିକ ସୃଷ୍ଟିର ଗୁଣକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ନିଜ ସୃଷ୍ଟିର ସାଧାରଣ ଅପକର୍ଷକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ଆଳସ୍ୟ ଓ ଅପୁରୁଷୋଚିତ ନୈରାଶ୍ୟକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା, ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ କିଛି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ସେହିମାନେ ହିଁ ଏପରି କଥା କହିଥାନ୍ତି, ଯେମାନେ ଭାବନ୍ତି କବିତା ଯେପରି ଅଳସୁଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାପରି ଏକ ବିଷୟ ଯେମାନେ କବିତା ପାଇଁ ମଣିଷର ରୁଚି ଅରୁଚି ସମ୍ପର୍କରେ ଏପରି ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ଯେ ମନେହେବ ଯତେ ଯେପରି କବିତା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସର୍କସର କୌଣସି ଖେଳ ବା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଦ୍ୟ ପାଇଁ ମଣିଷର ଆଗ୍ରହ ସହିତ ସମାନ । ମୁଁ ଆଗରୁ ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍‌ଙ୍କ (୧୮) କଥା କହିଛି । ତାଙ୍କ ମତରେ ସବୁ ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ କବିତା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଦାର୍ଶନିକ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ । ଏହା ଠିକ୍ କଥା । କବିତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସତ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ସ୍ଥାନୀୟ ନୁହେଁ, ଯାହା ସାଧାରଣ, ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି, ଏହା ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ଅନ୍ତସ୍ଥଳକୁ ମଣିଷର ଜୀବନ୍ତ ଆବେଗ ଦ୍ୱାରା ଏହା ସଞ୍ଚାଳିତ । ସତ୍ୟ ନିଜେ ନିଜର ପରିଚୟ, ଯେଉଁ ବିଚାରକ ମଣ୍ଡଳୀକୁ ଏହା ଆବେଦନ କରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦକ୍ଷତା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଆଣିଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ନିଜେ ଆହରଣ କରେ, କବିତା ମଣିଷ ଓ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିରୂପ । କବି ନିଜ କଳାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଠିକ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ବାଧା ପାଏ, ତା'ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି ଅସୁବିଧା କୌଣସି ଜୀବନୀକାର ବା ଐତିହାସିକ ନିଷ୍ଠା ସହକାରେ ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ପାଇଥାଏ । କବି ଲେଖିବା ସମୟରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ସେ ହେଲା, ସେ କେତେଦୂର ଆଉ ଜଣେ ମଣିଷକୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପାରୁଛି । ଏହି ଆନନ୍ଦ ଦେବା ସମୟରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ସେ ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ନାବିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ଦାର୍ଶନିକ ନୁହେଁ । ସେ କେବଳ ଜଣେ ମଣିଷ, ଏହି ଗୋଟିଏ ବିଚାର ଛଡ଼ା କବି ଓ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଜୀବନୀକାର ବା ଐତିହାସିକଙ୍କ ପାଇଁ ସହସ୍ର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ରହିଛି ।

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତା' ଫଳରେ କବିର କଳାର ଅବନତି ହେଲା ବୋଲି କେହି ଯେପରି ନ ଭାବେ । ବରଂ ବିପରୀତଟା ହିଁ ଠିକ୍ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ । ଏହି ସ୍ୱୀକାର କେବଳ ବିଧିଗତ ନୁହେଁ, ଏହା ପରୋକ୍ଷ, ତେଣୁ ଏଥିରେ ଅଧିକତର ନିଷ୍ଠା ରହିଛି । ପୃଥିବୀକୁ

ପ୍ରେମର ମନୋଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ଓ ସରଳ ହୋଇଯାଏ । ମଣିଷର ଯେଉଁ ନିଜସ୍ୱ ଓ ନମ୍ର ଗୌରବ ଓ ଆନନ୍ଦ ଦେବାର ଯେଉଁ ମୌଳିକ ନୀତି, ଯାହା ଫଳରେ ମଣିଷ ଜାଣେ, ତ୍ରୁଟି ବା ନିଷ୍ଠୁରତା ସେ ସବୁକୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଯାଏ । ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ସଞ୍ଚାରିତ ନ ହୁଏ ତା ପ୍ରତି ଆମର କୌଣସି ସହାନୁଭୂତି ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ମୋତେ ଯେପରି କେହି ଭୁଲ ନ ବୁଝନ୍ତୁ । ଯେଉଁଠି ବେଦନା ପ୍ରତି ଆମ୍ଭେମାନେ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ସେଠି ବେଦନା ସହିତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ଓ ଏହି ସଂଯୋଗରୁ ହିଁ ସହାନୁଭୂତିର ବିକାଶ ଓ ସଞ୍ଚାର । ଯାହା ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ଓ ଯାହା କେବଳ ଆନନ୍ଦର ପରିସରରେ ଆମଠାରେ ରହିଛି ତା ବ୍ୟତୀତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣାବଳୀର ଅନୁଧାନରୁ ଆମେ ଅନ୍ୟ କିଛି ସାଧାରଣ ନୀତି ବା ଜ୍ଞାନ ପାଇପାରୁନା । ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଯଥା ରସାୟନବିଦ୍ ବା ଗାଣିତିକ, ଯେତେ ଅସୁବିଧା ବା ବିରକ୍ତିରେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବି ସେ ଏ କଥା ଜାଣେ ଓ ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ସେହିପରି ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ର ଜ୍ଞାନ ବେଦନା ଦାୟକ ବସ୍ତୁର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ ବି ସେ ଜାଣେ, ଜ୍ଞାନ ହିଁ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ ନାହିଁ ସେଠାରେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ତେଣୁ କବିର ବିଷୟ କଅଣ ? ତା ମତରେ ମଣିଷ ତା ଚାରିପାଖର ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ସହିତ ଏକ ପାରସ୍ପରିକ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଜଡ଼ିତ, ଯାହାଫଳରେ ବେଦନା ଓ ଆନନ୍ଦର ଏକ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଜଟିଳତାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ମଣିଷ ନିଜ ପ୍ରକୃତିରେ ଓ ନିଜର ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଏହି ସମସ୍ୟାକୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ତାତ୍‌କାଳିକ ଜ୍ଞାନ, ବିଶ୍ୱାସ, ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଅନୁମିତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନୁଧାନ କରିଥାଏ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁ ଏହା ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିର ଗୁଣ ଲଭ କରେ । ସେ ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭୂତିର ଏହି ଜଟିଳ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅବଲୋକନ କରେ ଓ ତା ଚାରିପାଖର ବସ୍ତୁ ସବୁ ତାଠାରେ ସହାନୁଭୂତିର ଉତ୍ତେଜନା ଉଦ୍ରେକ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ପ୍ରକୃତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଯୋଗୁ ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପୂରି ରହିଥାଏ ।

ତେଣୁ ସବୁ ଲୋକ ଜାଣିବା ପରି ଏହି ଜ୍ଞାନ ଓ ଆମର ପ୍ରତିଦିନର ଜୀବନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କିତ ଏହି ସହାନୁଭୂତି ଯାହା ସହିତ ଆନନ୍ଦ ଜଡ଼ିତ, ତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ କବି ସର୍ବଦା ଆଗ୍ରହୀ । ତା' ମତରେ ମଣିଷ ଓ ପ୍ରକୃତି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ମଣିଷର ମନ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ପ୍ରକୃତିର ଯାହା ସବୁଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ରୁଚିକର ତାକୁ ହିଁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ତେଣୁ ନିଜର ସବୁ ପ୍ରକାର ଅଧ୍ୟୟନର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ଏହି ଆନନ୍ଦର ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ କବି ସାଧାରଣର

ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଥାଏ । ପ୍ରକୃତିର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶର ଅଧ୍ୟୟନରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନର ସୂତ୍ର ଗଢ଼ି ଉଠେ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକର ଯେଉଁ ଅନୁଭବ ହୁଏ ତା ସହିତ କବିର ଏହି ଅନୁଭବକୁ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ । ଉଭୟ କବି ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହିଁ ଆନନ୍ଦ, କିନ୍ତୁ ଜଣକର ଜ୍ଞାନ ଆମ ଜୀବନର ଅତି ଦରକାରୀ ଅଂଶ, ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଅତି ଆପଣାର ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରାପ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପରି । ଅନ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ତା'ର ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ସହସା ଅନ୍ୟଲୋକ ପାଖକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ବା କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସନ୍ଧାନ ଭିତରେ ଆମ ପରିସରକୁ ମୁକ୍ତକରିପାରେ ନାହିଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟକୁ ଦୂର, ଅପରିଚିତ ମଙ୍ଗଳାକାଂକ୍ଷୀ ଭାବରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ, ନିଜର ନିର୍ଜନତାର ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରେମିକ ପରି ଆକାଂକ୍ଷା କରେ । କିନ୍ତୁ କବିର ସଙ୍ଗୀତରେ ସମସ୍ତେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ସତ୍ୟକୁ ଆମ ପାଖର ବନ୍ଧୁ ଓ ସବୁ ସମୟର ସହଚର ଭାବରେ କଳ୍ପନା କରି ଖୁସି ହୁଏ । କବିତା ସବୁ ଜ୍ଞାନର ନିଃଶ୍ୱାସ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆତ୍ମା ପରି, ସବୁ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧୀର ଆଗ୍ରହରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପରି । ସେକ୍‌ସପିୟର ମଣିଷ ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଥିଲେ କବି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଠିକ୍ ଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ—ସେ ଉଭୟ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ଦେଖେ ।

ସେ ମଣିଷ ପ୍ରକୃତିକୁ ପାହାଡ଼ ପରି ରକ୍ଷାକରେ; ସେ ପ୍ରହରକ ଓ ସଂରକ୍ଷକ ଓ ମଣିଷର ଆତ୍ମୀୟତା ଓ ପ୍ରେମକୁ ସେ ସବୁ ଦିଗରେ ପ୍ରସାରିତ କରେ । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ସ୍ଥାନ ଓ କାଳ ଭାଷା ଓ ବ୍ୟବହାର ବା ଆଇନ ଓ ରୀତିନୀତି ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ପୁଣି ଅନେକ କଥା ଲୋକମାନେ ହୁଏତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ବା ହୁଏତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସାରା ପୃଥିବୀରେ କାଳାତୀତ ସମସ୍ତ ଧରି ମଣିଷ ଗୋଷ୍ଠୀର ଯେଉଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଛି କବି ନିଜର ଆବେଗ ଓ ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ରଖେ । କବିର ଚିନ୍ତାର ମୂଳ ସବୁ ଜାଗାରେ ରହିଛି । ଯଦି ଚ ମଣିଷର ଅତୀତ ଓ ଅନୁଭୂତ ତାର ହୃଦୟ ପରିଚାଳକ, ସେ ଯେଉଁଠି ଆବେଗର ପରିବେଶ ପାଏ ସେଠି ଡେଣା ମେଲି ଉଡ଼ି ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । କବିତା ହେଉଛି ସବୁ ଜ୍ଞାନର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ—ମଣିଷର ହୃଦୟ ପରି ଏହା ଅମର । ଯଦି ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ମଣିଷର ଭୌତିକ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ତାହେଲେ କବି ସେତେବେଳେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ବୈଜ୍ଞାନିକର ପଛେ

ପଛେ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରିବର୍ତ୍ତନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଓ ଏପରିକି ବୈଜ୍ଞାନିକର ପାଖେ ପାଖେ ରହି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବିଜ୍ଞାନର ସମ୍ମୁଖରେ ଆବେଗର ସଞ୍ଚାର କରିପାରିବ । ରସାୟନବିତ୍, ଉଦ୍ଭିଦବିତ୍ ଓ ଖଣିଜ ବିଦ୍ୟାବିତ୍‌ର ଦୂରତମ ଆବିଷ୍କାର ସବୁକୁ ଘେନି କବିର କଳା ଯଥାର୍ଥଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇପାରେ, କେବଳ ସମସ୍ତ କ୍ରମରେ ସେ ସବୁ ଆମ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବା ଉଚିତ ଓ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବିଜ୍ଞାନବିଦମାନେ ସେ ସବୁକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବେ ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ବେଦନା ମୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ । ଯଦି କେବେ ସମୟ ଆସେ ଯେ ଆଜି ଆମେ ଯାହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ କହୁଛୁ ସେ ମଣିଷ ସହିତ କ୍ରମଃ ପରିଚୟର ସୂତ୍ରରେ ରକ୍ତ ଓ ମାଂସର ଦେହ ଧରି ଉଭା ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଏହି ରୂପାନ୍ତରରେ କବି ନିଜର ଐଶ୍ୱରିକ ଆତ୍ମାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବ ଓ ଏହି ନୂତନ ସୃଷ୍ଟିକୁ ମଣିଷ ଘରର ଅତି ଆପଣାର ଅକୃତ୍ରିମ ଲୋକ ଭାବରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବ । ସେତେବେଳେ, କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ଚିନ୍ତାର କଥା ମୁଁ କହୁଛି ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା କବି କେବେହେଲେ ନିଜ ଚିତ୍ତର ପବିତ୍ରତା ଓ ସତ୍ୟକୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ଓ ତତ୍‌କାଳୀନ ଅଳଙ୍କାରର ଆବରଣରେ ନଷ୍ଟ କରିବ ନାହିଁ । ଯଦି ସେ କେବେ କରେ ଓ କଳାର କୌଶଳରେ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ସେ କେବଳ ନିଜ ବିଷୟବସ୍ତୁର ତୁଚ୍ଛତା ଯୋଗୁ ହିଁ କରିବ, ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ସାଧାରଣ ଭାବରେ କବିତା ପ୍ରତି ଓ ବିଶେଷ କରି ଯେଉଁ ଲେଖାରେ କବି ନିଜକୁ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରେ ସେହି ଲେଖା ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍ କେଖାର ନାଟକୀୟ ଅଂଶର ଭାଷା ଯେତିକି ଅନୁପାତରେ ପ୍ରକୃତିର ବାସ୍ତବ ଭାଷାଠାରୁ ଦୂରେଇଯାଏ ବା କବିର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଭାଷା (ଛନ୍ଦରେ ଲେଖିଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷା)ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଯୋଜନାରେ ଅଳଂକୃତ ହୁଏ ସେ ସେତିକି ଅନୁପାତରେ ଦୋଷମୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ । ଏହା ହିଁ ଅଧିକାଂଶ ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କର ମତ ।

ତେଣୁ ଲେଖାର ନାଟକୀୟ ଅଂଶରେ ଭାଷାର ଏହି ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ହୁଏତ ସବୁ ସମୟରେ ନ ମିଳିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି କବି ନିଜର ଚରିତ୍ର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ସେଠାରେ ଏ ଗୁଣ ରହିବା ଉଚିତ ଓ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ସଂପର୍କରେ ମୁଁ ପାଠକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି କବିର ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ ଆଗରୁ ହୋଇଥିବା ଆଲୋଚନା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତାବଳରେ କବିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ

କବି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ସାଧାରଣ ଲୋକଠାରୁ ତାର ପ୍ରଭେଦ ପ୍ରକାରଗତ ନୁହେଁ, କେବଳ ଶ୍ରେଣୀଗତ । ମୂଳକଥା ହେଲା କବି ସାଧାରଣ ଲୋକଠାରୁ ଭିନ୍ନ କାରଣ ସେ ଖୁବ ଶୀଘ୍ର ଚିନ୍ତା କରିପାରେ, ବାହ୍ୟ ତାତ୍କାଳିକ ଉତ୍ତେଜନାର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ବି ଅନୁଭବ କରିପାରେ ଏବଂ ଏହି ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ତାଠାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଠାରୁ ଅଧିକତର କ୍ଷମତା ରହିଛି । କିନ୍ତୁ କବିର ଏହି ଚିନ୍ତା ଆବେଗ ଓ ଅନୁଭବ ହେଉଛି ମଣିଷର ସାଧାରଣ ଚିନ୍ତା, ଆବେଗ ଓ ଅନୁଭବ । ଆମର ନୈତିକ ଆବେଗ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅନୁଭୂତି ଏବଂ ଏହି ଆବେଗ ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଏ ସବୁର ସଂପର୍କ ରହିଛି । ପୁଣି ମୌଳିକ ବସ୍ତୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱର ରୂପ, ଝଡ଼ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ, ଋତୁମାନଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତନ, ଶୀତ ଓ ଉଷ୍ମ, ବଂଧୁହାନି ଓ ପରିଜନ ବିୟୋଗ, ଆଘାତ ଓ ବିରକ୍ତି, କୃତଜ୍ଞତା ଓ ଆଶା, ଭୟ ଓ ଦୁଃଖ ଓ ଏହିପରି ଅନେକ ଅନୁଭବ ଓ ବସ୍ତୁକୁ କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ ଏବଂ ସେସବୁ ସାଧାରଣ-ଲୋକଙ୍କର ସଂପର୍କିତ ବସ୍ତୁ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଭବ, କବି ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଆବେଗର ମାଧ୍ୟମରେ ଚିନ୍ତା କରେ ଓ ଅନୁଭବ କରେ । ତେଣୁ ତାର ଭାଷା ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଓ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଭାଷାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହେବ କିପରି ? ଏକଥା ହୁଏତ ପ୍ରମାଣ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଏପରି ହେବା ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଧର ଏ କଥା ଯଦି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ତାହେଲେ କବି ତାର ନିଜର ଅନୁଭବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ତା ନିଜର ଓ ତା ବଂଧୁମାନଙ୍କର ଆତ୍ମ ସନ୍ତୋଷ ପାଇଁ ହୁଏତ ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ କବିମାନେ କେବଳ କବିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖନ୍ତି । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ଅଜ୍ଞାନତାରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଏ ତାକୁ ସମର୍ଥନ ନ କରିବା, ବା ବୁଝି ନ ପାରିବା ଅବସ୍ଥାରୁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଆସେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା, ତାହାହେଲେ କବିକୁ ତାର ତଥାକଥିତ ମଞ୍ଚରୁ ଓହ୍ଲେଇ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଯଦି ମୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସହାନୁଭୂତିର ଭାବ ଅନ୍ୟମନରେ ସେ ଉଦ୍ରେକ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ତାହେଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ସେ ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏହା ସହିତ ଏକଥା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ କବି ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷର ବାସ୍ତବ ଭାଷାକୁ ବାଛି ବ୍ୟବହାର କରୁଛି ବା ଅନ୍ୟଭାବରେ ବାସ୍ତବ ଭାଷାକୁ ବାଛି ବ୍ୟବହାର କରିବା ମନୋଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଛି; ସେ ନିରାପଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଛି ଓ ଆମେ ଜାଣୁ ଆମେ ତା ପାଖରୁ କଅଣ ପାଇବା, ଛନ୍ଦ ବିଷୟରେ ପ୍ରାୟ ସେହି ଏକା କଥା ହିଁ କୁହାଯାଇ ପାରେ । କାରଣ ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନିୟମିତ ଓ ସମାନ ରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ

ପାର୍ଥକ୍ୟ ପାଠକମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଯାହାକୁ କାବ୍ୟ-ଶୈଳୀ ବା କାବ୍ୟ-ଭାଷା କୁହାଯାଏ ସେଠାରେ ଏହି ପାର୍ଥକ୍ୟର ପରିଚୟ ନାହିଁ । କାରଣ କାବ୍ୟ-ଭାଷାରେ ନିୟମିତତା ବା ସମାନତା ବଦଳେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛା ଅନିଚ୍ଛା ଉପରେ ଏହା ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କୌଣସି ସ୍ଥିର ବିଚାର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବି ଯାହା ଦେବ ବା ଯେପରି ଭାବରେ ନିଜର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଓ ଭାଷାକୁ ଆବେଗ ସହିତ ଯୁକ୍ତ କରିବ ପାଠକକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେବାକୁ ହେବ ଓ ଏ ଦିଗରୁ ସେ କବିର ଦୟା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛନ୍ଦ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ କାନୁନ୍ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଓ ଉଭୟ କବି ଓ ପାଠକ ସେ ସବୁକୁ ସ୍ୱତଃ ମାନି ନେଇଛନ୍ତି, କାରଣ ସେ ସବୁ ନିଶ୍ଚିତ ଓ ସେ ସବୁ ଦ୍ୱାରା ଆବେଗର କୌଣସି କ୍ଷତି ହୁଏ ନାହିଁ । ବରଞ୍ଚ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସେ ସବୁ ଦ୍ୱାରା, ସେଥି ସହିତ ଯୁକ୍ତଥିବା ଆନନ୍ଦର ଅନୁଭୂତି ଉନ୍ନତତର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଭୀରତର ହୋଇଛି ।

ଅନୁବାଦ—ଯତୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ମହାନ୍ତି

□□

ମନୁଷ୍ୟର ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତଜନିତ ମାନସିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା

କେ. ଏସ୍. ଆର. ମୂର୍ତ୍ତି

ମାନବଜାତିର ଇତିହାସରେ ୧୯୬୯ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସ ୨୧ ତାରିଖ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିବସ ରୂପେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିବା ସଜୀବ ପ୍ରାଣୀଜଗତର ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶୁଭ ଦିବସଟିର ବିଶେଷତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧ ହେବାର ସମ୍ଭାବ୍ୟତା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ଆରୋପ କରିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ଶୁଭ ଦିବସରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ପୃଥିବୀ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ କରିପାରିଲା । ଅନନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ମହାଶୂନ୍ୟଗର୍ଭରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଯେ କୌଣସି ଏକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ କରିବା ପାଇଁ କୌତୂହଳୀ, କର୍ମପ୍ରବଣ, ସୃଜନଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟର ଇଚ୍ଛାକାଂକ୍ଷା ଫଳବତୀ ହେବାର ଏହା ହେଉଛି ଏକ ଶୁଭ ସୂଚନା ।

ବିପୁଳ ଅର୍ଥ, ବହୁବିଧ କର୍ମନିପୁଣ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତୀକରଣ ଓ ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବିନିମୟରେ ସୁପରିକଳ୍ପିତ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ମାର୍ଗରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯିବା ହେତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏପରି ଏକ ଐତିହାସିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିପାରିଛି । ଏଥିପାଇଁ କେତେକ କର୍ମବୀର ମହାକାଶଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଅବଶ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ଘଟଣାବହୁଳ ଗୌରବାବହ ଇତିହାସରେ ଏହି ସହିଦମାନଙ୍କର ନାମ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ । ଆମେ ଜାଣୁ ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ସଂକଟକାଳୀନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନୀ ଜେ. ରବର୍ଟ ଓପେନ୍‌ହିମର୍‌ଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଶହ ଶହ ବୈଜ୍ଞାନିକ, କାରିଗର ଓ ଶ୍ରମିକ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ କର୍ମତତ୍ପର ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପରମାଣୁ ବୋମାର ନିର୍ମାଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜଟିଳ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ସଠିକ ଭାବରେ ଶେଷ କରି ପାରିଥିଲେ । କେବଳ ସେହି ଘଟଣାଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ବିଜ୍ଞାନର ଇତିହାସରେ ଶହ ଶହ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ କାରିଗରମାନଙ୍କୁ କର୍ମତତ୍ପର କରାଇବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର

ସ୍ଥାପନ କରି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପରିକଳ୍ପନାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ମାର୍ଗରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଇବା ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେଉଛି ମହାକାଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷଣା । ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ମନୁଷ୍ୟକୃତ ଏକ କୃତ୍ରିମ ଉପଗ୍ରହ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପୃଥିବୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମହାକାଶ-ଯୁଗର ଅୟମାରମ୍ଭ ଘଟିଲା । ଏହି ଉପଗ୍ରହଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଅନୁରୂପ ମହାକର୍ଷଣର ନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ଏତେ କ୍ଷୁଦ୍ରାକୃତି ଏବଂ ଏତେ ଅଳ୍ପାୟୁ ହୋଇଥିଲା ଯେ ଏହାକୁ କୌଣସି ଏକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିବା ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ମନେ ହେଉଛି; ମାତ୍ର ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରାକୃତି କୃତ୍ରିମ ଉପଗ୍ରହଟି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃହଦାକୃତି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ମହାକାଶରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ପାରିଲା । ଏତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ସୃଜନଶୀଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ର-କୌଶଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର କର୍ମପ୍ରବଣତାର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲା ।

ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠଗାମୀ ମହାକାଶଯାନଗୁଡ଼ିକୁ ଯେପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗତିପଥରେ ଧାବିତ କରାଯାଉଛି, ଯଥା ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବେଗ ଓ ଦିଗରେ ଯେପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଯାଉଛି, ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଲୁନାର୍ ମଡ୍ୟୁଲ୍‌ଟିକୁ ଯେପରି ନିରାପଦରେ ଅବତରଣ କରାଯାଇଛି, ମହାକାଶଚାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଖବର ଯେପରି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଟେଲିକମ୍ୟୁନିକେସନ୍ ଯୋଗାଯୋଗ ଜରିଆରେ ସଂଗୃହୀତ ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଖବର ଏବଂ ସେମାନେ ପଠାଉଥିବା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ସମ୍ବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଯେପରି ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ ଟେଲିକମ୍ୟୁନିକେସନ୍, ଟେଲିଭିଜନ କାମେରା ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କମ୍ପ୍ୟୁଟର୍ ଗୁଡ଼ିକ ଜରିଆରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଛି, ମହାକାଶଚାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ବିଚରଣ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଅଭୂତପୂର୍ବ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି ଏବଂ ମହାକାଶଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରି ମହାକାଶଯାନଟି ଯେପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରୁଛି—ଏହି ସମସ୍ତ ବିସ୍ମୟ-ଉଦ୍ରେକକାରୀ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ବିଜ୍ଞାନର ଗତିପଥରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାଇଲଷ୍ଟୋନ୍ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଛି । ଏତଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ କେଉଁ ଆଦିମ କାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଯେଉଁ ଅଦମ୍ୟ କୌତୂହଳ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ବାସ୍ତବ ରୂପାୟନ ଘଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠର ପ୍ରକୃତି ଓ ତତ୍ରସ୍ଥ ଶିଳାଗୁଡ଼ିକର ଭୌତିକ ଓ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ଦୂର ଦୂରାନ୍ତର ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଗୁଡ଼ିକର ପୃଷ୍ଠଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶକୁ ଏକ ମହାକାଶ-ଷ୍ଟେସନ୍-ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା

କରିବା ପାଇଁ କର୍ମଯୋଗୀ ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେଲଣି । ସର୍ବୋପରି ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ସଂଗୃହୀତ ବିଭିନ୍ନ ଶିଳାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟରାଶି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟ ଉନ୍ମୋଚନ କରାଯିବା ସମ୍ଭବପର ହେବ ବୋଲି ସେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଜ୍ୟୋତିଃପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନୀଗଣ ଏହି ଚିରପୋଷିତ କୌତୂହଳର ଅବସାନ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଅପୂର୍ବ ଉନ୍ମାଦନାର ସହ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ତଥା ଅଭିଜ୍ଞତାତ୍ମକ ଗବେଷଣରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି ।

ସୌରଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଜ୍ୟୋତିଃପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନୀ ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥସୂଚକ ତତ୍ତ୍ୱ ପରିବେଷଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ମତାନୈକ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ସଂଗୃହୀତ ଶିଳାଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ରାସାୟନିକ ଓ ଭୌତିକ ଗବେଷଣାଗାରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଗବେଷଣା ପରିଚାଳନା କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ତଥ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହେଉଛି, ତାହାର ଅବସାନ ଘଟିନାହିଁ । ଦିନକୁଦିନ ବହୁବିଧ ଚମକପ୍ରଦ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞାନର ଗନ୍ତାଘର ପୁଷ୍ଟ ହେଉଛି । ତେଣୁ ସର୍ବଶେଷ ତଥ୍ୟରାଜି ସଂଗ୍ରହ କରାଯିବା ପରେ ସୌରଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଗୋଟିଏ ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତ ତତ୍ତ୍ୱ ପରିବେଷଣ କରିବାର ସମ୍ଭାବ୍ୟତାକୁ ଏଡ଼ାଇ ହେବନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ମନୁଷ୍ୟର ବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୃତ୍ରିମ ବାତାବରଣ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏଥିପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ଯୋଗାଇଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗବେଷଣା ଚାଲିଛି । ଅନୁଭବକ୍ଷମ କୃତ୍ରିମ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଏବଂ ପ୍ରେରିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ କରାଇ ପାରୁଥିବା କୃତ୍ରିମ ମସ୍ତିଷ୍କଖଚିତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ-ମନୁଷ୍ୟ ବା ରୋବଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ କର୍ମତତ୍ପର ହେଲେଣି । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ମନୁଷ୍ୟର ବାସୋପଯୋଗୀ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାବିଧି ଶେଷ କରିଦେବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ବାସ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ବହୁମୂଲ୍ୟସାପେକ୍ଷ ଯୋଜନା ଜରିଆରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ସମୁଦାୟ ପୃଷ୍ଠଦେଶକୁ ମନୁଷ୍ୟର ବାସୋପଯୋଗୀ କରାଯିବା ସମ୍ଭବ ଜଣାପଡ଼ୁନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାର କିୟଦଂଶରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ହୋଇପାରିବାର ସମ୍ଭାବ୍ୟତା ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାଟିର ସମାଧାନକଳ୍ପେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଗବେଷଣା ଚଳାଉଥିବା ଅବସରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରାର ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ସଦୁପଯୋଗ କରି ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ଓ ଶୁକ୍ରଗ୍ରହରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାପାଇଁ

ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ଆଶା କରାଯାଉଛି ଯେ ଏପରି ଭାବରେ କର୍ମରତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ସେ ପୃଥିବୀ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟର ବସବାସ ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିବ । ଏହି ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରବିଜୟ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅସୀମ ପ୍ରେରଣା ଓ ଗଭୀର ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦପାତ ଭଳି ଏକ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାର ସ୍ତୁତିଗାନ କରିବା, ଏହି ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉପଯୋଗିତାର ପ୍ରଶସ୍ତିଗାନ କରିବା, ମନୁଷ୍ୟକୃତ ଏହି ଅଭୂତପୂର୍ବ କୃତିତ୍ୱଜନିତ ଆମ ମାନସ-ପଟରେ ଜାତ ହେଉଥିବା ଅପୂର୍ବ ରୋମାଞ୍ଚ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଖ୍ୟାନ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଧ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏହି ଯଶଗାଥାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ମାନବୀୟ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୋଇଛି, ସେଥିପ୍ରତି ବିଜ୍ଞାନପ୍ରେମୀ ପାଠକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ମୋତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଧ ହେଉଛି । ବିଜ୍ଞାନତଥ୍ୟାଶ୍ରୟୀ କାଳ୍ପନିକ ଉପନ୍ୟାସ-ରଚୟିତାଗଣ ଏବଂ ରମ୍ୟରଚନାର ସିଦ୍ଧହସ୍ତ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ ଭାବୁକଗଣ ବହୁବିଧ କଳ୍ପନାଶ୍ରୟୀ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନରେ ମନୁଷ୍ୟର ଗ୍ରହାନ୍ତର ଯାତ୍ରା ସମ୍ପର୍କରେ ସୁଖପାଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏପରି ଏକ ବାସନା ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚରିତାର୍ଥ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖାଯାଉ ନଥିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଏହି ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠକରି ପୁଲକିତ ହୋଇଛି ଏବଂ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏହା ଆଶ୍ୱାସନାର ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ପାରିଛି । ତେଣୁ ହଠାତ୍ ଯେତେବେଳେ ସେ ଅବଗତ ହୋଇଛି ଯେ ଅଲୌକିକ ଘଟଣା ଭଳି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିବା ଏପରି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟର ବାସ୍ତବ ରୂପାୟନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜକୁ ନିଜେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିନାହିଁ । ବିସ୍ମୟବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସେ ମହାକାଶକୁ ସଂଶୟାଚ୍ଛନ୍ନ ଚକ୍ଷୁରେ ଅବଲୋକନ କରିଛି—ଏହା କ'ଣ ସମ୍ଭବ ? ଯଦି ବିଜ୍ଞାନ-ତଥ୍ୟାଶ୍ରୟୀ କାଳ୍ପନିକ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକୁ ମନୁଷ୍ୟର ସଚେତନ ଓ ଅବଚେତନ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଚିନ୍ତା ବା ଭାବନାଗୁଡ଼ିକର ଏକ ବାତାୟନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତ'ହାହେଲେ ଏପରି ସ୍ୱପ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସଫଳ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଆମ ମାନସପଟରେ ଦୁଇଟି କୌତୂହଳୀ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ମନେ ହେଉଛି । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନଟି ହେଉଛି—ମନୁଷ୍ୟର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ରୂପାନ୍ତର ଘଟାଇ ପାରୁଥିବା କୌଣସି ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ଜ୍ଞାନ ବା ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳର ଆବିଷ୍କାର ସଂଘଟିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମାନସପଟରେ ଏହିପରି ଏକ ଆବିଷ୍କାର ପ୍ରତି ଏକ ଗଭୀର ଯଦିଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ମନୋବାଞ୍ଛା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥାଏ କି ? ଏବଂ ଯଦି ଏପରି ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଜନମାନସର ଏହି ସାମୂହିକ ଆଲୋଡ଼ନ

ନିଜସ୍ୱ ପଥପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀ ଚିନ୍ତାନାୟକମାନଙ୍କୁ କର୍ମତତ୍ପର ହେବା ପାଇଁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରେ କି ? ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନଟି ହେଉଛି ମହାଶୂନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପରେଖ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଏତେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଓ ଏତେ ଗଭୀର ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି କାହିଁକି ? ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ସଠିକ ଉତ୍ତର ପାଇବା ପାଇଁ ଆମକୁ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାମାଜିକ ପରିବେଷ୍ଟନୀରେ ସଂଘଟିତ ବିଭିନ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାପ୍ରସୂତ ଚମକପ୍ରଦ ଆବିଷ୍କାର ଓ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ଉପଯୋଗକ୍ଷମ ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳର ପ୍ରସ୍ତୁତିକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶଦ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଏକ ଅନୁଧ୍ୟାନସାପେକ୍ଷ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ସୀମିତ କଳେବର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇନାହିଁ; ମାତ୍ର ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆଲୋଚନାରେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଛି ।

ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଜନସାଧାରଣ ମହିମାମୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲଭିବା ଆଶାରେ ଏବଂ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଅନୁପମ ଆକାଶ ଆଡ଼କୁ ସମ୍ମୋହିତ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜର ଆବାସସ୍ଥଳୀ ପୃଥିବୀକୁ ଏକ ଦୁଃଖ-ଶୋକଭରା ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । କେତେକ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରକୁ ମନ ଓ ଆତ୍ମାର ଏକ ବନ୍ଦିଶାଳା ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କଲାପରି ଏବଂ ଆତ୍ମାର ପରିତ୍ରାଣ ପାଇଁ ତ୍ୟାଗପୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବାପରି ଜନସାଧାରଣ ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳ ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯିବା ପରେ ଶୋକପାସୋରା ନୈସର୍ଗିକ ସୁଷମାକୁ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ମହାକାଶକୁ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତି । ମହାକାଶରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହ, ଅଗଣିତ ନକ୍ଷତ୍ରରାଜିର ଅପାର ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବରୁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଏରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ବିମୁଗ୍ଧ ଭାବରେ ପାଠ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କର ଗତିବିଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଧାରଣା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ବା ମାନବଜାତିର ହିତସାଧନ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱରସୃଷ୍ଟ ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କୁ ପୂଜା-ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ବିଧିବିଧାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିଲା, ତଦନୁଯାୟୀ ସେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ବିହିତ କର୍ମପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ । ଚିରାଚରିତ ଲୋକାଚାର ବା ସଂସ୍କାରବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସମାଜରେ ନିଜକୁ ଜଣେ ନାସ୍ତିକ ବା ବିଧର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ରୂପେ ଚିହ୍ନଟ କରାଇବାକୁ ବା ତଜ୍ଜନିତ ଲାଞ୍ଛନା ବା ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବାକୁ ସେ ସ୍ପୃହଣୀୟ ମନେକରୁନଥିଲେ; ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ରଗତି ସାଧିତ ହେବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟ

ବିନା ସନ୍ଦେହରେ କୌଣସି ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେବାକୁ ବିମୁଖ ହେଲା । ସେ ସ୍ଥିର କଲା ଯେ ଯଦି ସେହି ଧାରଣାଟି କାରଣସଙ୍ଗତ ବା ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଥିବାର ତାର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ସେହି ଧାରଣାର ସତ୍ୟତାକୁ ମାନିନେବ । ବିଶେଷ କରି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ବିଜ୍ଞାନର ମହିମା ଯେପରି ବିକଶିତ ହେଉଛି ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ କାରଣ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ନ ହୋଇଥିବା କୌଣସି ଧାରଣାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଦେଉଛି ସେପରି ଏକ ଯୁଗରେ ଧର୍ମଭିତ୍ତିକ ଚିରାଚରିତ ବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ସଂଶୟଭାବ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ ଧର୍ମଭିତ୍ତିକ ଗତାନୁଗତିକ ବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଯେଉଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ଜନସାଧାରଣ ଅବଗତ ହେଲେଣି ଯେ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ବଳର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁ ସେମାନେ ପୃଥିବୀ ସହ ଏକ ବନ୍ଧନସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ପୃଥିବୀର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ବଳ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବନ୍ଧନଶୂନ୍ୟ, ଓଜନଶୂନ୍ୟ ଓ ଅନାସକ୍ତ ମହାଶୂନ୍ୟ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରିବ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଧରଣୀବକ୍ଷରେ ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମାନବଜାତି ଯେପରି ଅପୂର୍ବ ରୋମାଞ୍ଚ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଯେପରି ଅଭୂତପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦମୁଖର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ମାନବଜାତିର ଇତିହାସରେ ତାହାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଏପରି ଘଟିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀକବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ମହାକାଶରେ ବିଚରଣ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୋଷଣ କରୁଥିଲା । ଦୁଃଖଶୋକଭରା ପୃଥିବୀର ଦୃଢ଼ବନ୍ଧନ ତାକୁ ଯେପରି ଅତିଷ୍ଠ କରିପକାଇଥିଲା । ତା କବଳରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ କାରାଗାରମୁକ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ବିଜୟଦର୍ପରେ ବିହିତ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସୀମ ପ୍ରେରଣା ପାଇପାରିଲା । ସିଗ୍‌ମଣ୍ଡ ଫ୍ରଏଡ୍ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ଗଣ ମନୁଷ୍ୟର ଚେତନା ବା ଭାବରାଜ୍ୟର ଉଭୟ ଭାବୀ ପ୍ରକୃତି (ambivalence of emotions) ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ଜୀବନଯାପନ କରୁଛି ବା ଯାହା ସହିତ ସେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ବନ୍ଧନସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ତାହାପ୍ରତି ସେ ଭାବରାଜ୍ୟରେ ଏକକାଳୀନ ଭାବରେ ପ୍ରେମଭାବ ଓ ଘୃଣାଭାବ ପୋଷଣ କରୁଛି । ସ୍ୱ-ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବ ପ୍ରତି ଏପରି ଦ୍ୱୈତ-ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିବା ହେଉଛି

ଏକ ସହଜାତ ଗୁଣ । ପ୍ରେମ ଓ ଘୃଣା ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟର ଭାବରାଜ୍ୟରେ ଉଦିତ ହୁଏ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ମନୋଭାବର ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ତାହା ଉତ୍କଟ ଘୃଣାଭାବରେ ପରିଣତ ହେବାର ଘଟଣା କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ଆମ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିରୁ ଏହି ଉକ୍ତିଟି ସହଜେ ସତ୍ୟାପିତ ହେଉଛି । ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ଭାବରାଜ୍ୟରେ ତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆସୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବ ପ୍ରତି ଏପରି ଦ୍ୱୈତ-ମନୋଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହେଉଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ନିଜର ପରିବେଶ ପ୍ରତି ନିଜର ବାସସ୍ଥଳୀ ପୃଥିବୀପ୍ରତି ତଦନୁରୂପ ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉନାହିଁ କି ? ପୃଥିବୀକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବସୁମାତା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ତା କୋଳରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ଏବଂ ତା ବକ୍ଷରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଲୀଳା-ଖେଳା ଚଳାଇ ଶେଷକୁ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରୁଛି । ସର୍ବଂସହା ଧରଣୀ ମନୁଷ୍ୟର ବସବାସ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ଯୋଗାଇ ଦେଇଛି । ହୃଦ୍‌ଯନ୍ତ୍ର କ୍ରିୟା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସେ ପୃଥିବୀର ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ସଦୁପଯୋଗ କରିପାରୁଛି ଏବଂ ମୁକ୍ତ ଭାବରେ ଜଳ, ସ୍ଥଳ ଓ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରିପାରୁଛି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଲାଣି, ସେହି କାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମପ୍ରବଣତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଆମେ ଜାଣିପାରିବା ଯେ ସେ ବରାବର ନିଜ ପରିବେଶରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇବାକୁ କର୍ମତତ୍ପର ହୋଇଛି । ପୃଥିବୀ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ମହାକାଶ ପରିକ୍ରମା କରିବାକୁ ତା ମନରେ ଜାତ ହୋଇଛି ତୁମୁଳ ଆଗ୍ରହ । ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରଗତି ସାଧନ କରିବା ପୂର୍ବକ ସେ ପରିବେଶରେ ତୁମୁଳ ରୂପାନ୍ତର ଘଟାଇ ପାରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ କୃତ୍ରିମ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଛି ବୋଲି କହିଲେ ସତ୍ୟର ଅପଲାପ ହେବନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି କର୍ମପ୍ରବଣ ମନୁଷ୍ୟର ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାର ପଥରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି; ତାହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଅସୀମ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ସୂତ୍ରରେ ସାଧନା ଚଳାଇଛି । ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ଏବଂ ନିଜ ସୃଜନଶୀଳତା ବିଜ୍ଞମୟରେ ଜୀବନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷଣା ଚଳାଇ ପରୀକ୍ଷାନଳୀ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଜୀବସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛି । ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ଏକ ନୂତନ ସ୍ଥାନରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ତା ମନରେ ଅସୀମ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ବିପଦସଙ୍କୁଳ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶକୁ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ନିଜର ବାସୋପଯୋଗୀ କରାଇବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ବୌଦ୍ଧିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି । ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏହାକୁ ବାସୋପଯୋଗୀ କରାଇବା ପାଇଁ ସେ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ଲାଳିତପାଳିତ ଅନ୍ୟ ଜୀବମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ଜୀବ । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇଛି, ତା ନିଜର ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସେହି ସଂଗ୍ରାମପଥରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ଏପରି ଏକ ବିଚିତ୍ର ଜୀବ ଯେ ତା ଭାବ-ଜଗତର କୌଣସି ଏକ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ନିଜ ଅକ୍ତିଆରରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଏକ ଦୁର୍ବାର ଲାଳସା ଜାଗ୍ରତ ହେଉଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ପରିହାସ ଛଳରେ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ ଏହା ହେଉଛି ଲାଙ୍ଗୁଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇବାର ଏକ ପ୍ରୟାସ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ—ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକୃତିଗତ ସାମ୍ୟ ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତାର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣବଳ ଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ନିରବଧି ପରିକ୍ରମା କରୁଛି । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଟପି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ତାର ବନ୍ଧନ କବଳରୁ ମୁକୁଳୁଛି ବୋଲି କୁହାଯିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ; କାରଣ, ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ବନ୍ଧନ ଯୋଗୁ ଚନ୍ଦ୍ରାରୂଢ଼ ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମା କରୁନାହିଁ କି ? ଅବଶ୍ୟ, ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏତିକି ଯେ ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ବନ୍ଧନ ସାମାନ୍ୟ ଅସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦିନଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଏ ରୂପ କର୍ମପ୍ରବଣତାକୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଏତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ, ମନୋମୁଗ୍ଧକର ସୁଷମା-ସିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବିଧୌତ ପୃଥିବୀର ମନୋଲୋଭା ରୂପଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ଶୋକପ ଯୋଗ୍ୟ ବିମୁଗ୍ଧଭାବ ଜାତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଯେପରି ଦେବତୁଲ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲା, ସେପରି ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ସେ ଆଉ ସମର୍ଥ ହେବନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ଶିଳାମୟ ବାଲୁକାପ୍ରାନ୍ତରଧାରିତ ରୁକ୍ଷ ମରୁଭୂମିରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ହେବ ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପିପାସୁ ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ସକାଶେ ଅନୁପମ ସୁଷମାଧାରିତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଯେପରି ଏକ ସମ୍ମାନସୂଚକ ତଥା ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ ନୈସର୍ଗିକ ବସ୍ତୁ ରୂପେ ବିବେଚନା କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଃଖଲାଘବ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ଯେପରି ଏକ ବିଚକ୍ଷଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା, ଏଣିକି ଆଉ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେବ କି ? ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ କରିବା ଏଣିକି ଏକ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟାପାରରେ ପରିଣତ ହେବ ନାହିଁ କି ? ଅବଶ୍ୟ, ହଠାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ ଭଳି ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଘଟଣା ସଂଘଟିତ

ହୋଇଯିବା ପରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଏପରି ଆଶଙ୍କା ବା ସଂଶୟ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ; ମାତ୍ର ଏହି ସଂଶୟ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହେବା ସପକ୍ଷରେ ବା ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଏହା ବିଶେଷ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସପକ୍ଷରେ କୌଣସି ଯୁକ୍ତିସଂଗତ କାରଣ ଥିବା ପରି ଜଣାପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ ଭଳି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଥମେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ବାସସ୍ଥଳୀ ପୃଥିବୀ ସହ ଏତେ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ତାର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ତଥ୍ୟରାଜି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜିର ବିଜ୍ଞାନ ଯୁଗରେ ସେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ପୂର୍ବବତ୍ ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁଛି କି ? ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ବୃକ୍ଷକୁ ସେ ପୂଜା କରୁନାହିଁ କି ? କେତେକ ବିଷଧର ସର୍ପ ଓ ହିଂସ୍ର ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସେ ପୂଜା କରୁନାହିଁ କି ? ବିଜ୍ଞାନ ତ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା ବିରୋଧରେ ତାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ଏବଂ ଭୂପୃଷ୍ଠଠାରୁ ତାର ଦୂରତା ଯୋଗୁଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ଦେବତ୍ୱାରୋପ କରିଛି, ଏପରି ବିଚାରିବା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ କି ? ତେଣୁ ଦେବତ୍ୱାରୋପଣକୁ ଅଜ୍ଞତାର ପରିଣତି ରୂପେ ବିଚାରିବା ଅପେକ୍ଷା ତାହାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ଆଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାମଗ୍ରୀ (Premordial need) ରୂପେ ବିଚାରିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ଅଦ୍ୟାବଧି ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଓ ନୃତତ୍ତ୍ୱ-ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଏହି ଘଟଣାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାକୁ ଗବେଷଣାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷ କରି ଲେଭିଷ୍ଟ୍ରସ ନାମକ ଜନୈକ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ନୃତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଗବେଷଣା ଚଳାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ପୃଥିବୀରେ ଆମେ ବାସକରୁଛୁ, ତାହା ପ୍ରତି ଆମେ ଯଦି ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ କରିପାରୁଛୁ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏପରି ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ ନ କରିବାର କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ମିଳୁନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଶଦ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପରେ ଆମେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ କରିବା ପାଇଁ ବିମୁଖ ହେବା କାହିଁକି ? ଏପରି ଏକ ସଂଶୟବୋଧ ଜାତ ହେବା ନିରର୍ଥକ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ କି ? ଅବଶ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟ ବସ୍ତୁବାଦୀ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଘେନି ନିଜର ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ ପାଇଁ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ପ୍ରଲୋଭିତ ହେଉଛି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତାଧାରାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନର ଲାଳସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଅସଦୁପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରୁଛି । ମାନବସମାଜର ସାମୂହିକ ହିତସାଧନ ଅପେକ୍ଷା ନିଜଗୋଷ୍ଠୀ

ବା ଜାତିର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରଣୋଦିତ କର୍ମପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରୁଛି, ମାତ୍ର ତାର ଏପରି ନୈତିକ ଅଧଃପତନ ଘଟିବା ଅଥବା ତା ମାନସପଟରୁ ଦେବତ୍ୱାରୋପଣ ଭଳି ଏକ ଶୁଭଙ୍କରୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ଅପସାରିତ ହୋଇଯିବା ସପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍-ବିଜୟକୁ ଏକ କାରଣ ରୂପେ ବିଚାର କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଯୁଗ-ସମସ୍ୟା ଏବଂ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧର ସୀମିତ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏହାର କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନହେଁ; ମାତ୍ର ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ପଦପାତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାର ମାନସପଟରେ ଏପରି ଚିନ୍ତାଧାରା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶର ରୁକ୍ଷତା ଏବଂ ଅମସୃଣତାକୁ ଭିତ୍ତି କରି କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଟୁମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଏ ରୂପ ବୀଭତ୍ସ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଗତ ହେବାପରେ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ କବି ଏବଂ ପ୍ରେମାସକ୍ତ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଆଉ ଏକ ଉପମା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ରାଜିହେବେ ନାହିଁ । ଜଣେ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ପୂର୍ବରୁ କେନୈକା ଅସାମାନ୍ୟା ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ଯୁବତୀଙ୍କୁ 'ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ' ରୂପେ ସମ୍ବୋଧନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଲଜ୍ଜାବନତା ହୋଇ ନିଜ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗାରିମାକୁ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲା ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର ସହ ତାର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ତୁଳନା କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଯେପରି ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଓ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା । ଏଣିକି ସେପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ତା ମାନସପଟରେ ବିପରୀତ ଭାବନା ଜାଗ୍ରତ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଆବଡ଼ାଖାବଡ଼ା ଅମସୃଣ ପୃଷ୍ଠଦେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ କୁହାଯିବା ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଅପମାନିତା କରାଗଲା ବୋଲି ସେ ବୁଝିବ ।

କିନ୍ତୁ ଏପରି ଭାବରେ ମାତ୍ସ୍ୟାବିଷ୍ଟ ହେବାର ଯଥାର୍ଥତା ଅଛି କି ? ବାସ୍ତବତାର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ରହିଛି, ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଧାରିତ ହେବା ପାଇଁ ବୋଧ-ଗମ୍ୟତାର ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ରହିଛି ଏବଂ ଏ ରୂପ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର ମଧ୍ୟ ନିଜସ୍ୱ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର 'ସାଧନା' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ରଚନାରେ ସମୀପ ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଯଥାର୍ଥତା ସମପରିମାଣାତ୍ମକ ହୋଇଥିବାର ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଜ୍ଞାନ ହେଉଛି ଏକ ଦ୍ୱିମୁଖୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା; ଜ୍ଞାନଲିପ୍ସୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଲାଭ କରାଯିବ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅନ୍ତଃକ୍ରିୟା ସମାହିତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲକୁ ଉଦାହରଣ ରୂପେ ନିଆଯାଉ । ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପନ୍ନ ଯେ କେହି ବ୍ୟକ୍ତି କହିବେ ଯେ ଟେବୁଲର ଚାରୋଟି ଗୋଡ଼ ଅଛି, ଏହାର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ମସୃଣ ହୋଇଛି, ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକ୍ଷଣି ଏହା ହାତକୁ ଶକ୍ତ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଏବଂ ଏହାର ଉପରି

ଭାବରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ରଖାଯାଇ ପାରିବ; ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଟେବୁଲ୍ ସମେତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ପରମାଣୁମାନଙ୍କ ସମାହାରରେ ଗଠିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରମାଣୁର ନିଉକ୍ଲିଅସ୍ ଓ ଘୂର୍ଣ୍ଣମାନ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ କଣିକା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ରହିଛି; ପୁଣି ପରମାଣୁର ମୋଟ ଆକାର ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ହିଁ ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କରିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଟେବୁଲଟି କେବଳ ଗତିଶୀଳ କଣିକା, ନିଉକ୍ଲିଅସ ଓ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ତେଣୁ ଏକ ପ୍ରକାର ବୋଧଗମ୍ୟତାର ସ୍ତର ଅନୁଯାୟୀ ଟେବୁଲଟି ଗୋଟିଏ ଚାରିଗୋଡ଼ିଆ, କଠିଣ, ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ରହିତ, ବସ୍ତୁବହନକାରୀ ଉପକରଣ ରୂପେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭବ୍ୟ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ବୋଧଗମ୍ୟତାର ସ୍ତର ଅନୁଯାୟୀ ଏହା ଗତିଶୀଳ କଣିକା, ଓଜନିଆ ନିଉକ୍ଲିଅସ୍ ଓ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ସମାହାରରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ପରି ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ନିକଟ ଅତୀତରେ ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଗତିଶୀଳ କଣିକାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତ ସମ୍ପର୍କରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତୁତଃ ତରଙ୍ଗ (matter waves) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ତରଙ୍ଗ (waves of probability) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଗାଣିତିକ ତଥ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଜଟିଳ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗବେଷଣା ଜରିଆରେ 'ସମ୍ଭାବ୍ୟତାର ତରଙ୍ଗ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନେ ବସ୍ତୁର ପ୍ରକୃତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବରେ ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ଯେ କେବଳ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ; ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତାତ୍ମକ ଗବେଷଣା ଚଳାଇବା ଦ୍ୱାରା କେଉଁପ୍ରକାର ଫଳ ମିଳିବ, ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଯୋଗାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ବୁଝିବାର କଥା ଯେ ବସ୍ତୁବନାମ ସମ୍ଭାବ୍ୟତାର ତରଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନୀଗଣ ନିଜ ନିଜର ସୃଜନୀଶକ୍ତି ଓ କର୍ମପ୍ରବଣତା ବଳମସ୍ତରେ ଏତେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାତ୍ମକ ଗବେଷଣା ଚଳାଇବା ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଟେବୁଲଟିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଚିରାଚରିତ ଅଭ୍ୟାସଗତ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ କୌଣସି ଅଦଳବଦଳ ଘଟିନାହିଁ । ଆମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଟେବୁଲ ଉପରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଖିଦେଉଛୁ । ଏପରି କରିବାବେଳେ ଆମ ମନରେ କ'ଣ ଆଶଙ୍କା ଜାତ ହେଉଛି ଯେ ରଖା ଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁଟି ନିଉକ୍ଲିଅସ୍ ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନର ଗର୍ଭକୁ ଖସି ପଡ଼ିବ ? ଅଥବା, ଆମେ କ'ଣ କେବେ ହେଲେ ଆଶଙ୍କା କରୁଛୁ ଯେ ବସ୍ତୁଟି ସାମ୍ଭାବ୍ୟତାର ତରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବ ?

ବିଶେଷ କରି ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଅବଲୋକନ କରିବାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନୋମୁଗ୍ଧକର ଚେହେରା ଭାବପ୍ରବଣ କଳ୍ପନା ବିଳାସୀ କବିମାନଙ୍କ ମାନସପଟରେ ପ୍ରେମପାଗଳ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ହୃଦୟାକାଶରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରେ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଯୁଗରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ କବିତା ରଚନା କରି ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ରବର୍ଟ ଗ୍ରେଭ୍‌ସ୍ ନାମକ ଜଣେ କବି ଚନ୍ଦ୍ରଭିତ୍ତିକ 'ଶୁଭ୍ରବସ୍ତ୍ରାନ୍ୱିତା ଦେବୀ' (The white Goddess) ଶୀର୍ଷକ କବିତା ରଚନା କରିବାରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଘଟାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରେମିକର ବିରହବେଦନାସିକ୍ତ ଅନୁରାଗରଞ୍ଜିତ ଚକ୍ଷୁ ଓ କବିର କଳ୍ପନା ଚନ୍ଦ୍ରଠାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର କାମୋଦ୍ଦୀପକ ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଠାବ କରିପାରେ, ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସେପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ । ଆପୋଲୋ—୧୧ ଯାନରୁ ମହାକାଶଚାରୀମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶକୁ ଏକ ବନ୍ଧୁର ଗହ୍ୱରମୟ ବାଲୁକାପ୍ରାନ୍ତର ରୂପେ ଦେଖିଥିଲେ ଏବଂ ଆର୍ମଷ୍ଟ୍ରଙ୍ଗ ଓ ଆଲ୍‌ଡ୍ରିନ୍ ଏହାର ପୃଷ୍ଠ ଦେଶରେ ବିଚରଣ କରିବାବେଳେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ଶକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରର ଉପରିଭାଗରେ ସ୍ତୂପୀକୃତ ବାଲୁକା ରାଶି ଦ୍ୱାରା ଏହାର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇଛି ।

ବାସ୍ତବତାର ରୂପ ଅତି ଜଟିଳ, ବାସ୍ତବତା ସପକ୍ଷରେ ବିଭିନ୍ନ ମତପୋଷଣ କରାଯାଏ । ଏହି ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥସୂଚକ ମତଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ବା ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ କୌଣସି ପ୍ରେମାସକ୍ତ ଯୁବକର ମାନସପଟରେ ନିଜର ମନସୀକୁ ପାଖରେ ପାଇବା ପାଇଁ ଏକ ଆଶ୍ୱାସନାର ଭାବାବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ତାହାହେଲେ ସେପରି ଅନୁଭୂତିକୁ ବାସ୍ତବ ନକହି ଉପେକ୍ଷା କରିବା ବା କାଳିମାଲିପ୍ତ କରିବା ବିଜ୍ଞତାର ପରିଚାୟକ ହେବ କି ? ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କ ମାନସପଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ବୀଭତ୍ସ ରୂପସମ୍ବଳିତ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଯାଏ । ତାହା ତ ଏକ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି । ମାତ୍ର ଉଭୟ ପ୍ରକାର ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ କ'ଣ କୌଣସି ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଚାର କରାଯିବା ସମ୍ଭବ ? ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ ପ୍ରତି ଜଣେ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ଅର୍ଜନ କରିଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତିର ଯେପରି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟତା ବା ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଛି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି କବିର କଳ୍ପନା, ସ୍ନିଗ୍ଧୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରତି ପ୍ରେମିକର ଆକର୍ଷଣ, ହଳଦିଆ ଚକଚକିଆ ଥାଳିପରି ଦିଶୁଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତମୁଠାରେ ପାଇବା ପାଇଁ ନିରୀହ କୋମଳମତି ଶିଶୁର ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇଛି । ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତିର ନିଜସ୍ୱ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି । ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ କୌଣସି [illegible] ସୁବିଧାରେ ପରିଚାଳନା କରିବା ପାଇଁ ଝମ୍ପା

ତାର ଗର୍ଭଦେଶରୁ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ତାହାକୁ ବସ୍ତୁବାଦୀ ଆତ୍ମମୁଖ୍ୟ ଦେଖି ଅବଲୋକନ କରୁଛନ୍ତି; ଅଥଚ ଜଣେ କବି ବା ପ୍ରେମିକ ବା ନିସ୍ପୃହ ଶିଶୁ ନିଜର ଆତ୍ମିକ ରୂପାନ୍ତର ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦପାତ ଭଳି ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମପ୍ରବଣତା ହେତୁ ସପ୍ତମ ସ୍ତବରେ ସଂଘଟିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଆମେ ଆନନ୍ଦାତିଶଯ୍ୟରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇଛୁ; ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଏପରି ଅସାମାନ୍ୟ ସାଫଲ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଆମେ ବିଜ୍ଞାନର ବନ୍ଦନାଗାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲି ଯିବା ନାହିଁ ଯେ ସୃଜନଶୀଳ କଳ୍ପନା ଶକ୍ତିର ସଦୁପଯୋଗ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ହିଁ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବୈଷୟିକ କ୍ଷେତ୍ର ସମେତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ମନୁଷ୍ୟ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଏକ ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଆଦିମ କାଳରୁ ନିଜ କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ବିଭିନ୍ନସ୍ତରେ ବହୁ କାହାଣୀ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତା କଳ୍ପନା ଯେଉଁ କୌତୂହଳୀ ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସଂଘର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, କାଳକ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବାସ୍ତବ ରୂପରେଖ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବିଜୟ ଭଳି ଏକ ଶୁଷ୍କମସ୍ତ । ବିମୋଚନ-କାରୀ ଘଟଣାକୁ ସମ୍ବଳ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦାତିଶଯ୍ୟରେ ତା ମାନସପଟରେ ଉଦିତ ହେଉଥିବା ସୃଜନଶୀଳ କଳ୍ପନାଶକ୍ତିରୂପକ କ୍ଷୀଣ ଅଗ୍ନିଶିଖାକୁ ନିର୍ବାପିତ କରି ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ବିଜ୍ଞତାର ପରିଚାୟକ ହେବନାହିଁ । ସେ ତାର କୌତୂହଳ ବା କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ କାହାଣୀ, କବିତା, ଚିତ୍ରକଳା, ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ତାର ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ଯଥାର୍ଥ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରିବ ।

ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆମକୁ ଅନନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଯେ କୌଣସି ଏକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କବି, କଳାକାର, ପ୍ରେମିକ ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସୃଜନଶୀଳ କଳ୍ପନାର ଏକ ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ହେଉ । ଏପରି ଏକ ଦ୍ୱିବିଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏକାଧାରରେ ସମାହିତ କରାଯିବା ପାଇଁ କୁହାଯିବା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିରୋଧାଭାସ ପ୍ରକଟିତ ହେଉନାହିଁ; ଏହି ଦୁଇଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବରଂ ପରସ୍ପରର ଅନୁପୂରକ ହୋଇଛି । ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ଯେଉଁ ସାମୂହିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ପୋଷଣ କରିବା, ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଭିନ୍ନମୁଖୀ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସହାବସ୍ଥାନ କରିବା ବିଧେୟ । ପୁନଶ୍ଚ, ଏବଂ-

ବିଧ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବା, ସାମୂହିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରବା ପାଇଁ ସହନଶୀଳ ହେବା ଏବଂ ସାମୂହିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଯେପରି କେବଳ ଏଗୁଡ଼ିକର ସମଷ୍ଟି ନହୋଇ ପ୍ରକୃତିର ମହିମା ପ୍ରକଟିତ କରାଇବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ସହନଶୀଳ ହେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏତଦ୍ୱାରା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକୁ ବୁଝିପାରିବାକୁ ଏବଂ ନିଜର ହିତ ସାଧନ ସକାଶେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ସଦୁପଯୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତିର ମହାଦର୍ଶନ (Great Vision of Nature) ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ।

[ଅନୁବାଦ—ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର]

□□

ଲେଖକ ପରିଚୟ

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି :— (୧୮୪୩-୧୯୧୮) ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, କାବ୍ୟ, କବିତା, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆତ୍ମଚରିତ, ଅନୁବାଦ ଓ ଆଲୋଚନା ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ ହେଁ ଗଦ୍ୟରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ 'ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ' ନାମରେ 'ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସାଧାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟଭାଷାକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ରଚନାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଏକ ନୂଆ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ହାସ୍ୟରସ-ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଭାଷା ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭବ । ଉତ୍କଳର ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତର ଏକ ଅଂଶ ।

ବିଶ୍ୱନାଥ କର:— (୧୮୬୪-୧୯୩୪) ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଭାବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେ ନିଜେ ଲେଖିଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲେଖାଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ତାଙ୍କର ନିର୍ଭୀକ ବିଚାର ଓ ଦୃଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁକୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦେଇପାରିଛି । 'ପୁରାତନ' ପ୍ରବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ'ରୁ ଗୃହୀତ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର :—(୧୮୮୬-୧୯୫୬) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗାଥା କବିତାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭାବେ ପରିଚିତ । ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ କବି ଥିଲେହେଁ ନାଟକ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଲେଖି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଅଭିଭାଷଣ' ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରୁ ଗୃହୀତ । ତାଙ୍କ ଭାଷାର ସରଳତା ତଥା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସହଜତା ପାଇଁ ସେ ପାଠକମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର :—(୧୮୮୮-୧୯୫୩) କବି ଓ କଥାକାର ଭାବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ସେ କାନ୍ତକବି ଭାବେ ସୁପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଆରେ ଲାଳିକା (Parody) ସାହିତ୍ୟକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅସୀମ । ମାନସିଂହଙ୍କ ମତରେ "ଅଧିକ ମନ ଦେଇଥିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହୁଏତ ଉତ୍ତମ

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ କୀର୍ତ୍ତିମାନ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ ।” × × × ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରକାର ଓ ଇଦାନୀନ୍ତନ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଏବେ ବି ଅନୁଧ୍ୟେୟ ।

କାଳିଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ :—(୧୮୯୮-୧୯୭୮) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଜଗତରେ ନୂଆ ଜାଗରଣ ଆଣି ଏବଂ ନାଟକକୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଉପଯୋଗୀ କରି ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅସୀମ ଉପକାର ସାଧନ କରିଛନ୍ତି । କବିତା ଓ ନାଟକ ପରି ସାଧାରଣ ଗଦ୍ୟ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜଣେ ସଫଳ ସ୍ରଷ୍ଟା । ‘ଢଗିରିଆ ଗଡ଼ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ସୁରଦେଓ’ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ।

ମାୟାଧର ମାନସିଂହ :—(୧୯୦୬-୧୯୭୩) କବି ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେହେଁ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ସେ ବହୁ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାର ଲାଳିତ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟରଚନା ସବୁକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରେ । ‘ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ’, ‘ଓଡ଼ିଆ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ’ ପୁସ୍ତକରୁ ଗୃହୀତ ।

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି :—(୧୯୧୪...... .....) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦାନ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ମଣିଷ ଜୀବନର ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଉପନ୍ୟାସ ସବୁରେ ସେ ସବୁର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ପରି, ମଣିଷର ଭାଷାକୁ ସାର୍ଥକ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସେ ତାଙ୍କର ସାଧନାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ବୋଧହୁଏ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଏପରିକି ଆଲୋଚନାରେ ତାଙ୍କର ଭାଷା ଚେଇଁ ଉଠିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ‘କଳାଶକ୍ତି’ ପୁସ୍ତକର ‘ବାସ୍ନା କକ’ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଆଲୋଚନା ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ :—(୧୯୧୨.............) ମୁଖ୍ୟତଃ ଜଣେ ଐତିହାସିକ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଲେହେଁ ଗବେଷଣାମୂଳକ ତଥା ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିବାରେ ତାଙ୍କର ପାରଦର୍ଶିତା କୌଣସି ଭାବେ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ହେଲା, ଗଭୀର ଆନ୍ତରିକତା ଓ ଭାଷାର ସାବଲୀଳତା । ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ ମାନସ’ରୁ ଗୃହୀତ ।

ବିନୋଦ୍ କାନୁନ୍‌ଗୋ :—(୧୯୧୯.. ... .) ଜଣେ ରାଜନୀତିକ ଭାବରେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେହେଁ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ

‘ବିଶ୍ୱକୋଷ’ର ରଚୟିତା ଭାବେ ସେ କୃତିତ୍ୱ ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ସହଜ ଭାଷାରେ ଭାବଗମ୍ଭୀର ବିଷୟସବୁର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ‘ଆଳସ୍ୟ’ ଏହାର ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ ନିଦର୍ଶନ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା :—ବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ‘ଭୁଲ୍ ନ ଜାଣେ’, ‘ଶୁଣପରୀକ୍ଷା’ ପୁସ୍ତକରୁ ନିର୍ବାଚିତ ।

ରାଧାନାଥ ରଥ :—(୧୯୨୦............) ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବେ ଦେଶବିଦେଶରେ ସୁପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଛି ।

ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ :—୧୯୨୨ ...) ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଭାବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ‘ଶିକ୍ଷା ଲୋକ’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ‘ସାହିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞା’ ପ୍ରବନ୍ଧ, ‘ପ୍ରଜ୍ଞା ସାହିତ୍ୟ’ ପୁସ୍ତକରୁ ନିର୍ବାଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାତ୍ମକ ମନୋବୃତ୍ତି ଓ ଗଭୀର ଅଧ୍ୟୟନର ପରିଚାୟକ ।

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ :—(୧୯୨୩......) ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଗବେଷଣାରୁ । ତାଙ୍କ ଗବେଷଣା ପ୍ରସୂତ । ‘ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଓ ପଞ୍ଚସଖା’ ‘ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାଧର୍ମ’ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ଅନୁବାଦକ, ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ-ଲେଖକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଶରତକୁମାର ମହାନ୍ତି :—ତାଙ୍କର ବହୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛି । ‘ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ଆପୋଲଜି’ ତାଙ୍କର ‘ସକ୍ରେଟିସ୍ ଓ ପ୍ଲେଟୋ’ ପୁସ୍ତକରୁ ଗୃହୀତ ।

ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାନ୍ତି :—ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ମର୍ମଜ୍ଞ ଆଲୋଚକ । ‘କବି କିଏ ? ପ୍ରବନ୍ଧ ‘କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ’ ପୁସ୍ତକରୁ ନିର୍ବାଚିତ ।